

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ МДУ

ДЕБЮТ

Збірник тез доповідей студентів

***ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОГО
ФАКУЛЬТЕТУ***

09-19 БЕРЕЗНЯ 2021

МАРІУПОЛЬ
2021

ББК 94 я 43
УДК 08 (063)

Дебют: Збірник тез доповідей студентів економіко-правового факультету за результатами участі у Декаді студентської науки – 2021 / За заг. ред. к.політ.н., проф. М.В. Трофименка, д.е.н., проф. О.В. Булатової. Маріуполь: Маріупольський державний університет, 2021. 235 с.

Редакційна колегія: доктор економічних наук, доцент Толпежніков Р.О.;
кандидат юридичних наук, доцент Барегамян С.Х.

Матеріали збірника висвітлюють результати науково-дослідної роботи студентів Маріупольського державного університету, які присвячені питанням державотворення та правотворення в Україні, розвитку міжнародних економічних та політичних відносин, сучасного менеджменту організацій тощо.

Рекомендовано до друку та поширення мережею Інтернет Радою молодих вчених Маріупольського державного університету
Протокол № 4 від 26.01.2021 р.

Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

© Маріупольський державний
університет, 2021

СЕКЦІЯ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЙ

УДК 005:[796:004]

Алексєєв Г.О.

МЕНЕДЖМЕНТ В ПІДПРИЄМНИЦТВІ ТА КІБЕРСПОРТІ

Не дивлячись на те, що кіберспорт зародився на початку 90-х ХХ століття виключно як вид розваг, він доволі швидко почав трансформуватися як бізнес: найбільш активні користувачі комп'ютерних клубів об'єднувались і самостійно організовували змагання. Клуби підтримували подібні ініціативи, завдяки чому отримували приріст кількості клієнтів. Тобто, вже тоді комп'ютерний спорт був бізнесом ентузіастів, але даний спорт мав лише локальний характер і не виходив за рівень міста чи країни. Поступово почали з'являтися клани і команди. Початком формування кіберспортивного ринку та спорту можна вважати турнір World Cyber Games 2000 (WCG Challenge) – в іграх взяли участь 174 гравця з 17 країн світу; призовий фонд чемпіонату склав 200,000 \$. Поступово, через розширення індустрії, організації перестали існувати виключно в якості п'яťох гравців, тренера та власника організації(CEO). Компанії мали потребу в нових кадрах, в першу чергу – менеджерах різних спеціалізацій, які будуть максимізувати прибуток компанії та привносити щось нове в організацію та кіберспорт в цілому.

Менеджмент в кіберспорті можна поділити на три великі блоки: оперування лігами, комерційний блок та менеджмент спортсменів.

Оперування лігами, в свою чергу, ділиться на два напрями: спортивний менеджмент та організація спортивних ліг (турнірів та інших заходів).

Спортивні менеджери, будучи суб'єктом управлінської діяльності, виконують в організації ряд своєрідних функцій. Серед них виділяються три ключові функції.

1. Функція прийняття рішення. Саме менеджер визначає напрям діяльності організації, вирішує питання розподілу ресурсів, здійснює поточні коректування.

2. Інформаційна функція. Менеджер акумулює інформацію про внутрішнє і зовнішнє середовище організації, в якій він працює, поширює цю інформацію у вигляді нормативних установок і роз'яснює персоналу найближчі і перспективні цілі компанії.

3. Функція керівника. Менеджер виступає в якості керівника організації, що формує відносини всередині і поза компанії, мотивуючого його членів на досягнення цілей, що координує їх зусилля і, нарешті, що виступає в якості представника у взаємодії з іншими організаціями.

Організація спортивних ліг включає в себе наступний перелік можливих завдань:

1. організація кіберспортивного турніру;
2. пошук партнерів для турніру;
3. налаштування комп'ютерної техніки, установка необхідних ігор та програм, прокладка локальних мереж;
4. залучення зірок кіберспорту і професійних коментаторів на турнір.

Комерційний блок складається з бізнес-девелопменту(BizDev-менеджер) та відділу продаж.

Робота фахівців з BizDev полягає в забезпеченні зростання компанії, досягненні відчутного прибутку і видимого успіху не тільки «вже сьогодні», а й в довгостроковій

перспективі. Необхідно виводити бізнес на нові ринки, вибудовувати з партнерами взаємовигідні відносини, розширювати клієнтську базу.

Ключові обов'язки BizDev-менеджера:

1. Вибір найбільш цікавих і пріоритетних напрямків розвитку компанії;
2. Розвиток відносин з партнерами;
3. Дослідження ринків і конкурентів;
4. Відстеження останніх трендів;
5. Визначення нових можливостей;
6. Вдосконалення продуктів у взаємодії з командою.

До менеджменту спортсменів відносяться тренери, менеджери команд з певної кібердисципліни (гри).

Тренер команди відповідає виключно за підготовку спортсменів, в той час як менеджер також може прийняти рішення щодо змін у складі команди, змінювати програму тренувань, залучати до роботи зі складом інших спеціалістів(психологи, аналітики і т.д.)

Однак існують певні недоліки та перешкоди, які роблять даний спорт ризиковим для вкладення коштів від потенційних інвесторів, а саме:

1. Невелика кількість дисциплін, що уповільнює процес росту аудиторії. Це насамперед пов'язано з тим, що більшість ігор розраховані на аудиторію 12-18 років.

2. Низка кількості варіацій монетизації аудиторії. В якості прикладу можна навести великі доходи з телеконтрактів в футболі та баскетболі, в той час як в кіберспорті усі трансляції є безкоштовними. Також через низький середній вік аудиторії велика кількість спонсорів не ризикують співпрацювати з кіберспортивними організаціями.

3. Нестабільний прибуток. Це пов'язано, перш за все, з тим, що основний прибуток отримується з турнірних призових та продаж внутрішньоігрових предметів від імені кіберспортивної організації, що при вкрай високій конкуренції робить 90% компаній збитковими.

4. Низький рівень розвитку інфраструктури (особливо ця проблема стосується країн Третього світу та пострадянських країн). Сюди можна віднести наявність/відсутність закритих та відкритих будівель для проведення даних заходів, наявність/відсутність інтернет-платформ для проведення подібних турнірів онлайн і т.д.

5. Відсутність реакції навчальних закладів на зростаючий попит в кадрах у сфері кіберспорту. На даний момент, жодний навчальний заклад в Україні не має навчальних програм за спеціальностями, які необхідні для кіберспортивних організацій. Це насамперед через наступні причини:

- 1) Низький рівень розвитку кіберспорту в цілому, зокрема в Україні;
- 2) Відсутність навчально-технічної бази для підготовки подібних кадрів.

6. Відсутність законодавчої бази та органів, що регулюють діяльність кіберспортивних організацій. На даний момент існують лише федерації кіберспорту на різних рівнях(країни, континенту), але, в більшості, вони є об'єднанням професійних гравців (кіберспортсменів), кіберспортивних організацій або громадською організацією, завданнями яких є популяризація та розвиток комп'ютерного спорту в країні та вирішення спільних питань щодо розвитку індустрії.

Серед позитивних моментів слід відмітити стрімкий розвиток кіберспортивної індустрії, не дивлячись на пандемію коронавірусу, що змусило перенести кіберспортивні змагання на онлайн-платформи (за даними newzoo.com, в 2018 році загальний обсяг

кіберспортивної індустрії досягнув 905 млн. доларів, а в 2020 році прогнозується показник в 1,4 млрд. доларів). Також гарною тенденцією є високий рівень висвітлення подій в суспільстві (телебачення, соціальні мережі та інші мас-медіа), що дає змогу людям будь-якого віку мати уявлення про даний вид спорту.

Усі позитивні моменти, в перелік з постійним зростанням аудиторії кіберспорту та великими можливостями щодо монетизації та взаємодії з аудиторією, робить кіберспорт одним з головних трендів в бізнесі та отримує шанси стати одним з найпопулярніших видів спорту на планеті.

Література

1. Высшая школа экономики выпустила первых менеджеров в киберспорте. 2018. URL: <https://www.hse.ru/news/223344291.html> (дата звернення: 11.12.2020).
2. Интервью с Евгением «HarrisPilton» Золотарев. cybersports.ru. 2019. URL: <https://cyber.sports.ru/tribuna/blogs/nadota/2581582.html> (дата звернення: 11.12.2020).
3. Интервью с Романом Дворянским. sports.ru. 2020. URL: <https://www.sports.ru/tribuna/blogs/sportkabbiznes/2797328.html> (дата звернення: 11.12.2020).
4. Какие профессии есть в киберспорте? Яндекс. 2020. URL: https://yandex.ru/q/question/computers/kakie_professii_est_v_kibersporte_01b3d263 (дата звернення: 11.12.2020).
5. Карьера в IT: должность BizDev. dou.ua. –2018. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/bizdev-position/> (дата звернення: 11.12.2020).
6. Киберспорт как бизнес и профессия. GeekBrains. 2019. URL: https://geekbrains.ru/posts/cybersport_howto (дата звернення: 11.12.2020).
7. Кіберспорт – що це і кому таке потрібно. 2017. URL: <https://lviv.com/urban/kibersport-shho-tse-i-komu-take-potribno/> (дата звернення: 11.12.2020).
8. Что такое киберспорт. Лонгрид в двух частях. 2020. URL: <https://zen.yandex.ru/media/id/5e7667c7d079093bb5ef1d75/chto-takoe-kibersport-longrid-v-dvuh-chastiah-5f2d4d00228d6d5669d78a09>. (дата звернення: 11.12.2020).
9. Global 2018 Global Esports Market Report. 2018. URL: <https://newzoo.com> (дата звернення: 11.12.2020).

УДК 331.5

Верік А.О.

РИНОК ПРАЦІ

Ринок праці є одним з невід'ємних складових економіки, без яких неможливо її функціонування. Його теоретичні та практичні аспекти широко обговорюються в науковій літературі, дає панораму різних уявлень, трактувань. Насамперед, це різноманіття підходів до визначення ринку праці як економічної категорії. Деякі автори фокусують увагу на те, що ринок праці представляє собою систему суспільних відносин, соціальних норм і інститутів, що забезпечують на основі дотримання загальноприйнятих прав і свобод людини формування, обмін за ціною, яка визначається співвідношенням попиту і пропозиції, і використання робочої сили [1, с. 18].

Ринок праці розглядається як комплекс відносин з приводу найму і використання робочої сили. Слід зауважити, що при визначенні ринку праці в вужчому сенсі часто використовуються такі терміни, як «Взаємодія», «механізм», робиться акцент на

економічному протистоянні шукають роботу індивідів і роботодавців та ринок праці розглядається, як механізм узгодження інтересів продавців і покупців робочої сили [2, с. 138]. Тобто ринок праці є економічною взаємодією продавців і покупців, які уособлюють попит і пропозицію робочої сили.

Функції ринку праці визначаються роллю праці в житті суспільства, коли праця є найважливішим джерелом доходу і добробуту. З економічної точки зору праця – найважливіший виробничий ресурс. Відповідно до цього виділяють дві основні функції ринку праці:

- Соціальна функція полягає в забезпеченні нормального рівня доходів і добробуту людей, нормального рівня відтворення виробничих здібностей працівників.

- Економічна функція ринку праці полягає в раціональному залученні, розподілі, регулювання і використання праці.

Ринок праці виконує ряд стимулюючих функцій, сприяючих конкурентоспроможності між його учасниками, підвищення зацікавленості у високоефективній праці, підвищенні кваліфікації та переміни професії.

Є визначення ринку праці як географічно обмеженої області або економічно виділеної території, де здійснюються операції з купівлі-продажу робочої сили [3, с. 138]. Незважаючи на очевидну вузькість трактування економічної категорії, воно теж має право на існування, оскільки охоплює один з моментів об'єктивної даності.

Через принципові суперечки виникає розширювальна концепція ринку праці, згідно з якою його суб'єктами визнається все економічно активне населення, а не тільки особи, які шукають роботу. Її противник А.Е. Котляр вважає, що вона ігнорує важливі відмінності між сферами виробництва та обігу. Зміна заробітної плати та умов праці працівників в середині фірми носить позаринковий характер, будучи продовженням процесів, що відбуваються у сфері виробництва – використання робочої сили. Подібне сприйняття ринку праці робить беззмисловими поняття зайнятості та безробіття, сфер виробництва та обігу. Проти розширювальної концепції наводиться аргумент економічної недоцільності перебування на ринку задоволеного попиту, що також вказує на її некоректність [4, с. 15–17].

Буланов В.С., який займає помітне місце серед опонентів, вказує на те, що в сфері виробництва, то є безпосередньо на підприємствах і в організаціях крім створення товарів і послуг відбувається дійсний обмін робочої сили на номінальну заробітну плату, що є головним чинником визнання існування внутрішнього ринку праці в середині окремої фірми. Крім того, на підприємстві переукладаються як індивідуальні договори працівників, так і колективні договори на рівні профспілок, структура робочих місць наводиться в відповідність з попитом на продукцію, що випускається, йде підготовка і перепідготовка кадрів, яка згодом може вплинути на рівень заробітної плати працівника.

Все це, так чи інакше, пов'язане з обміном робочої сили, тому згідно з цією точкою зору внутрішній або внутрішньо фірмовий ринок праці є найважливішою частиною зовнішнього (загальнонаціонального ринку праці) [4, с. 91–92]. На підтримку розширювальної концепції виникає визнання більш широких меж попиту і пропозиції на ринку праці з боку уряду, оскільки в іншому випадку воно знімає з себе турботу про загальну чисельність робочих місць в країні, обмежуючись сприянням працевлаштування безробітних на вакантні позиції.

За критеріями просторової сфери ринку праці можна розрізнити з урахуванням умов окремої держави з його специфічним типом і відповідним адміністративним поділом:

національний ринок праці, обласні ринки праці, ринки праці найбільших мегаполісів, міські ринки праці, районні ринки праці, сільські ринки праці. На рівні міждержавних відносин можна вести мову про міжнародний ринок праці, а також про ринки великих міждержавних регіонів.

За критеріями часових параметрів ринку праці можна розрізняти поточний (реальний), перспективний, потенційний і прогнозований ринки праці.

За критерієм ступеня урегульованості ринок праці в контексті всієї ринкової економіки може бути регульованим і нерегульованим. Нерегульованим ринку притаманне практично повна відсутність соціальної захищеності трудящих, гарантій зайнятості, охорони праці, соціальних гарантій в обмін на надання працівникам певної матеріальної винагороди. Регульований ринок праці передбачає розгорнуту нормативну базу, на основі якої будуються взаємини між суб'єктами ринку праці. На регульованому ринку праці головна роль належить державі, яке бере на себе частину соціальних витрат з відтворення робочої сили, особливо серед малозабезпечених верств населення.

За критерієм організації розрізняють організований і неорганізований ринки праці. Організований ринок праці передбачає два аспекти його якісної характеристики: по інституалізації та структуризації. До інститутів ринку праці можна віднести систему відносин партнерів, які виступають на ринку праці. Під структуризацією ринку праці розуміється підрозділ його на ряд видів, що характеризуються загальними ознаками (за демографічними ознаками, професійним характеристикам, сегментам, формам зайнятості).

За критерієм сегментації розрізняють ринок переважно фізичної праці, ринок переважно розумової праці, ринок переважно творчої праці, ринок праці менеджерів і фахівців.

Література

1. Аведян Л.Й. Управління людськими ресурсами на підприємстві. Авто-реф. дис. к.е.н. Харків, 2000.
2. Будаговська С., Кілієвич О. та ін. «Мікроекономіка і макроекономіка». Київ: «Основи». 2008.
3. Комісарук М.П. «Макроекономіка: курс лекцій». Коломия, 2019.
4. Савченко А. та ін. «Макроекономіка». Київ: «Либідь», 2009. 264 с.

УДК 37.091.12:008

Гераскіна К.А.

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ТА ІМІДЖ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ

У ці часи дедалі більше перед нами постає поняття корпоративної культури. Корпоративна культура вже встигла стати невід'ємною частиною життя організацій, фірм та компаній різних форм власності та галузей діяльності. Нещодавно це було лише новомодне словосполучення для більшості підприємств. Сьогодні ж термін «корпоративна культура» набула набагато більшого значення як для компаній та їх співробітників, так і для споживачів. За останніми дослідження у цьому питанні видно, що продуктивність та результативність компанії, насамперед, пов'язують саме з корпоративною культурою.

«Корпоративна культура» – сукупність поведінок, символів, ритуалів та міфів, які відповідають цінностям підприємства та його керівника, які розділяє та приймає колектив, та

передаються кожному членові в якості життєвого досвіду [4, с. 250]. Кожен робітник – окремий індивід зі своїми поглядами. Саме організаційна культура створює єдину команду, де кожен її учасник пронизаний з верху до низу традиціями, звичаями, пріоритетами та цілями; чітко усвідомлює своє місце, завдання, функції та значущість у досягненні спільної мети. Відповідно до цього завдання керівник має сформувати соціально-психологічні умови для створення єдності, взаємодії та партнерства в колективі.

Організаційна культура має однакове зовнішнє оформлення: корпоративна символіка, стиль, звичаї компанії. Проте є фактори, що впливають на формування та функціонування певного стилю культури на підприємстві: культура певного народу, принципи та звичаї керівника, зміст місії підприємства, його будова та масштаби, співробітники та зовнішнє середовище.

Корпоративна культура пов'язана також з нематеріальними складовими, що впливають на неї та на діяльність підприємства. Одним з таких факторів є імідж, що відіграє ключову роль у її успішному розвитку та процвітанні.

Імідж корпорації виступає як медаль, одна сторона якої – внутрішній образ компанії, інша – зовнішній, що призначений для партнерів, конкурентів, споживачів. Поняття іміджу організації можна роздивлятися як систему образів (уявлень) та оцінок, що існує у свідомості людей, об'єктом якої вона є; сприяє лояльності (прихильності, симпатії) клієнтів до фірми. Основна мета – зовнішній образ організації, тому що від цього залежить її успіх у конкурентному середовищі.

У час економічної та політичної нестабільності саме він (імідж) може рухати підприємство далі, розвивати його, надихати на створення нової продукції, впровадження інновацій. Тому що завдяки ньому створюється образ фірми у свідомості споживачів під впливом різних контактів з компанією: спілкування зі співробітниками (якого стилю комунікації дотримується працівник, як він виглядає, який в нього настрій), безпосереднє придбання товарів та послуг. За обслуговування клієнтів, образ та мислення робітників як раз відповідає створюваній на підприємстві організаційній культурі.

Імідж має такі властивості: невідчутність (нематеріальність – не можемо його побачити або доторкнутися до нього), нездатність бути постійним (один і той же рівень не може зберігатися на довгий період часу в одних і тих самих споживачів), неможливість оцінки ступеню лояльності клієнтів до початку продажу товарів або надання послуг. Тобто імідж у більшості своїй залежить від психоемоційного стану, сприйняття користувача в час споживання кінцевого результату виробництва фірми. Отже, перед підприємствами сучасного світу постає дуже важливі задачі:

1) створити прийнятну корпоративну культуру з такими цінностями, за якими чітко прямували та яких дотримувались співробітники; зробити умови, які цьому б сприяли;

2) сформувати позитивний імідж компанії, який, у свою чергу, вивів би фірму на вищий щабель у конкурентній боротьбі, якщо він необхідний;

3) розробити методи та стратегію боротьби за лояльність клієнтів, що створило б коло постійних споживачів (прихильників). Наслідком цього може очікуватися підвищення ефективності, рентабельності та прибутковості підприємства.

Отже, корпоративна культура та імідж підприємства являють собою тандем, що виводить фірму на новий рівень, підвищує показники організації, що впливають на кінцеву мету діяльності підприємства. Факторами конкурентоспроможності корпорацій, вважають, ціну, якість, рівень обслуговування та імідж. Останнє є найбільш непередбачуваним

моментом у функціонуванні, роботі компанії, тому що це крихке явище: достатньо хоча б один раз спробувати неякісний товар чи послугу або зіштовхнутися з некоректною поведінкою співробітника фірми, як миттєво репутація підприємства падає в очах споживача. Тому необхідно приділяти цим чинникам достатньо уваги та належним чином їх виправляти або модифікувати.

Література

1. Грішнова О.А., Голяка О.М. Корпоративна культура та стратегія підприємства: взаємозв'язок та взаємообумовленість. Формування ринкової економіки: зб. наук. пр., Т. 2, Ч. I. Київ: КНЕУ, 2007. С. 186.
2. Гринько Т.В. організаційна культура і фактор конкурентоспроможності туристсько-готельних підприємств. Національна економічна реформа: досвід Польщі та перспективи України: колективна монографія. Польща: Видавництво «BaltijaPublishing», 2016. С. 252–270.
3. Корпоративна культура: навчальний посібник. Під заг. ред. Г.Л.Хаста, Київ: Центр навчальної літератури, 2003, 150 с.
4. Стеклова О. Е. Организационная культура: учебное пособие. Ульяновск: УлГТУ, 2007, 127 с.
5. Спивак В.А. Организационное поведение и управление персоналом. СПб.: Питер, 2000, 102 с.
6. Шейн Э.Х. Организационная культура и лидерство. Пер. с англ. под ред. В.А. Спивака, СПб.: Питер, 2002, 336 с.

УДК 339.172

Карачевцева Г.М.

БІРЖІ В СУЧАСНІЙ РИНКОВІЙ ІНФРАСТРУКТУРІ

Біржі посідають особливе місце в інфраструктурі сучасної ринкової економіки. Біржовий ринок України, одержавши належне економічне середовище, розпочав вирішувати проблеми формування ринкових цін на основі попиту і пропозиції. Поступово відбувається процес самоліквідації тіньового ринку сільськогосподарської, промислової, видобувної продукції через прозорість товарних потоків. Це дозволяє збільшувати надходження до державного бюджету коштів за рахунок оподаткування біржової діяльності. Крім того, через біржовий, насамперед аграрний ринок задовольняються державні потреби в продовольстві. Водночас біржі є центром експорту окремих видів аграрної продукції та продукції переробки. Саме важливість функціонування біржових структур в економіці України вимагає вивчення дисципліни «Біржова діяльність».

Біржа – це такий інститут, завдяки якому оперативніше і з оптимальними наслідками для партнерів укладаються угоди купівлі-продажу товарів, реалізується єдина стратегія комерційної поведінки агентів цієї структури. Біржа є організаційною формою ринку, на якому відбуваються вільна торгівля товарами та послугами, цінними паперами, валютою, наймання робочої сили і формування ринкових цін і курсів відповідних активів на основі фактичного співвідношення попиту й пропозиції.

Біржова діяльність – це сукупність організаційно-правових відносин між професійними та непрофесійними учасниками з приводу біржової торгівлі на біржовому ринку. Основою біржової діяльності є біржова торгівля на біржах. Біржова торгівля організовується з метою

полегшення самого процесу торгівлі, вироблення більш ефективного механізму прозорого і конкурентного ціноутворення, акумуляції і трансферту інвестиційного капіталу, а також для захисту інтересів як продавців, так і покупців від цінової нестабільності. Історично біржова діяльність у формі біржової торгівлі на товарних, фондових та валютних біржах концентрувалася у великих промислових і торгових центрах, організовувалась на групи біржових товарів, що існували великими партіями. Пізніше біржова діяльність проводилась за відсутності товарів, лише за зразками, каталогами, а також контрактами або договорами на їх поставку в майбутньому.

Характерною особливістю розвитку сучасного економічного простору стало значне зростання та беззаперечний вплив біржового ринку на функціонування практично усіх сфер суспільного життя. Будучи найбільш масштабним та динамічним сегментом ринкової економіки, біржовий ринок забезпечує високоефективний розвиток економічних відносин незалежно від території та систем господарювання. Раціонально організований, розвинутий біржовий ринок є однією з найважливіших передумов економічного зростання країни та підвищення суспільного добробуту.

Сучасна біржова діяльність виступає центром конкурентного ціноутворення і представляє собою широкомасштабну сферу інвестування та перерозподілу товарних і фінансових активів у світовому масштабі. На сьогоднішній день уже традиційними є такі інвестиційні інструменти, як біржові контракти на цінні папери, фондові індекси, аграрну продукцію, метали, енергоресурси, а також відносно нові активи – погоду, нерухомість, кредитні інструменти та інші.

Основними тенденціями розвитку біржової діяльності нині є: глобалізація біржової торгівлі; біржова консолідація; структурні зміни біржової торгівлі, пов'язані з біржовою універсалізацією торгівлі фінансовими та товарними інструментами; масштабне зростання біржової торгівлі; постійне розширення спектру інструментів, які охоплює сучасна біржова діяльність; так звана «фінансіалізація» біржової торгівлі; зростання показників ліквідності біржової торгівлі, через об'єднання біржових платформ і електронних майданчиків бірж; зростання обсягів торгівлі товарними деривативами; розширення учасників на товарних та фондових біржах; лібералізація світового регулятивного механізму біржової діяльності; електронізація біржової торгівлі на організованих ринках; залучення до глобалізаційних процесів біржових ринків країн, що розвиваються. На превеликий жаль, світові біржові процеси все ще не мають прямого впливу на розвиток вітчизняної біржової діяльності, особливо на товарному ринку.

Нині вітчизняний біржовий ринок поступово стає невід'ємною частиною світової біржової спільноти. Розвиток біржового ринку, особливо товарного, відбувається за відсутності: чіткого законодавчого регулювання як з боку держави, так і саморегулювних організацій; довгострокової стратегії розвитку; необхідних умов для ефективного функціонування бірж; чіткої системи підготовки нової генерації високопрофесійних учасників біржового ринку. Перелічені обставини зумовлюють гостру потребу у розробці навчальних дисциплін та їх методичного забезпечення.

На початку XX ст. сформувалися чотири основних типи бірж:

- перший – як доступне для всіх зібрання;
- другий – як замкнене, всебічно регламентоване державою зібрання;
- третій – як всебічно регламентована державою корпорація;
- четвертий – як вільна корпорація чи приватний заклад останньої.

Розвиток світової торгівлі сприяв виникненню різних видів бірж. Як правило, біржі класифікують за такими критеріями (ознаками): видом біржового товару; організаційно-правовою формою біржі; формою участі в біржових торгах; номенклатурою товарів, що є об'єктом біржового торгу; переважаючим видом біржових угод; місцем і роллю у торгівлі; сферою діяльності; характером діяльності та ін.

Всі вони мають свої особливості. Однак їх об'єднує те, що вони вдосконалюють і полегшують ринкові взаємовідносини, регламентують і впорядковують (через писані й неписані правила) найактивніших агентів ринкової економіки, зв'язують їх між собою, полегшують переливання капіталів, виступають індикаторами ринкової орієнтації. З практики відомі: біржі праці, товарні, фондові біржі.

Міжнародні біржі – це особливий вид постійно діючого оптового ринку, що охоплює кілька країн (держав), де укладаються угоди купівлі-продажу на певні біржові товари. Міжнародні біржі обслуговують конкретні світові товарні та фондові ринки.

До основних функцій бірж належать:

- концентрація попиту і пропозиції в єдиному місці;
- формування ринкових цін на основі співвідношення попиту і пропозиції;
- регулювання оптового товарообігу на основі ринкових законів; – зближення продавців і покупців у просторі і часі;
- мінімізація комерційного і фінансового ризиків;
- боротьба проти монополізму на товарному ринку;
- прискорення товарообігу з урахуванням світового розподілу праці;
- кваліфіковане посередництво між продавцями і покупцями;
- інформаційне забезпечення учасників товарних ринків.

Допоміжні функції формуються залежно від ступеня розвитку ринкових відносин у країні та рівня державно-правового регулювання біржової діяльності. До допоміжних функцій насамперед зараховують: стандартизацію біржових контрактів; арбітраж між учасниками біржових угод; розрахункові операції; різноманітні послуги клієнтам; формування державного і місцевого бюджетів. Не отримання прибутку самими біржами, а надання можливостей своїм членам отримувати прибуток за рахунок торгівлі або виконання наказів клієнтів – основна мета біржі.

Література

1. Башнянин Г.І. Політична економія, Ч1, К., 1997.
2. Біляцький С. Політика і час. 1998. №7. С. 13–20.
3. Бобров В.Я. Основи ринкової економіки. Київ: Либідь, 1995.
4. Гаврилишин О.Ю. Основні елементи теорії ринкової системи. 1992.
5. Гальчинський А.С. Основи економічної теорії. Київ: Вища школа, 1995.
6. Задея А.А., Петруня Ю.Е. Основы экономики. Київ, 1997.
7. Ковальчук В.М. Загальна теорія економіки. Київ, 1998.
8. Ніколенко Ю.В. Основи економічної теорії. Київ, 1998.
9. Солодкий М.О. Основи біржової діяльності: навчальний посібник. Київ: ЦП Компринт, 2017. 450 с.
10. Основи економічної теорії., за ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. Київ: Вища школа, 1997.
11. Основи ринкової економіки., за ред. В.М. Петюха. Київ: Вища школа, 1997.
12. Пепа Т.В., Пішеніна Т.І., Лавринович В.В. Біржова діяльність: Навч. посібник. Київ: Ліра-К, 2016. 540 с.

АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ В УКРАЇНІ

Підвищення конкурентоспроможності української економіки, якісне оновлення її виробничо-технологічного комплексу і на цій основі інтеграція у світовий простір на умовах партнерства неможливі без глибокої структурної перебудови. Вона вимагає збільшення обсягу інвестицій, консолідації всіх джерел інвестування та активізації зусиль інвестора.

Сьогодні інвестиційна діяльність держави та інших учасників інвестиційного процесу не відповідає цим вимогам. Незважаючи на появу, після семирічного спаду обсягів інвестицій, перших позитивних зрушень до їх зростання у 2018 р., це зовсім не ті обсяги і не той рівень інвестиційної діяльності, які могли б стати базою економічного відновлення. Це обумовлює актуальність даної проблеми.

Стратегія інвестиційної діяльності в умовах перехідного періоду розпочала формуватися з перших років розбудови економіки незалежної української держави і включала серед інших завдань формування законодавчої бази і адекватних ринковим умовам інвестиційного механізму та інвестиційної інфраструктури. Пошук моделі розвитку економіки молодой незалежної держави здійснювався шляхом проб та помилок, з урахуванням набутого власного досвіду та досвіду інших країн з перехідною економікою. У різні періоди розбудови економіки незалежної України формувалися й різні підходи до формування інвестиційного механізму і ці довгі пошуки визначили сучасний стан інвестиційної діяльності.

Запровадження моделі «шокової терапії без терапії» у перші роки незалежності в умовах монополізму виробників і відсутності підвалин для дії ринкових механізмів призвело до глибокої економічної кризи, яка поглинула майже всі ресурси виживання підприємств та населення і навіть змістила на задній план інституційні реформи та структурну перебудову. Багато часу було витрачено на досягнення макроекономічної та фінансової стабілізації. Розпочалися негативні структурні зрушення в економіці [1].

Інвестиційна політика, що проводилася протягом перших років незалежності, знаходилася під впливом курсу на прискорену лібералізацію. Передчасне згортання ролі держави у мобілізації фінансових інвестиційних ресурсів, надання повної самостійності підприємствам та покладання на дію ринкових механізмів в умовах високої інфляції та кризи виробництва призвели до інвестиційної кризи, наслідки якої ще досі не вдається подолати.

Для консолідації капіталів у країні та відпрацювання нових інвестиційних механізмів потрібен був час, проте в умовах високої інфляції та неврегульованості правового поля мотивація для інвестування була практично відсутньою.

Відновлення адміністративних методів управління і блокування реформ з вересня 2013 р. посилювало тенденції переміщення економічних операцій з легальної сфери до тіньової. Закономірним результатом цих процесів стало катастрофічне скорочення джерел фінансування капітальних вкладень: і державних, і коштів підприємств.

Продовжуючи дотувати збиткові підприємства та виконувати свої зобов'язання щодо соціального захисту населення в умовах інфляції та обвального падіння виробництва, держава значно скоротила обсяги інвестиційних програм. Основним джерелом внутрішніх інвестицій сьогодні, як і в минулі роки, залишаються власні кошти підприємств (прибуток та амортизаційні вкладення), на які припадає понад три четверти загального обсягу інвестицій.

Але їх обсяги зменшилися за 2011–2015 рр. у 3 рази і в подальшому відновити цей процес не вдалося [2].

Упродовж перших років становлення економіки незалежної держави прискорена лібералізація економічних відносин спричинила скорочення власних коштів підприємств не тільки внаслідок знецінення їх через інфляцію, але й завдяки перетоку національного капіталу з виробничої сфери у сфери швидкого обігу. Згодом посилилася дія додаткових чинників скорочення прибутку і його інвестиційної складової – падіння виробництва та його масова збитковість (частка збиткових підприємств у промисловості зростає з 83% їх загальної кількості у 2013 р. до 53% у 2018 р.), неефективна система оподаткування, платіжна криза, незавершеність реформування власності, а відтак і пасивність підприємців щодо легального розвитку їх бізнесу. Неплатежі практично зупинили процес інвестування, проблематичним стало не тільки розширене, а й просте відтворення. Суттєвим упущенням перших років становлення української економіки в умовах незалежності було фактичне руйнування амортизації. Амортизаційні відрахування, на відміну від прибутку, є в усіх підприємствах, включаючи й збиткові. Вони можуть бути стабільною базою фінансової самостійності підприємств у відтворенні основних фондів [3].

Отже, прискорена лібералізація економічних відносин на першому етапі становлення перехідної економіки незалежної України мала своїм наслідком втрату керованості інвестиційним процесом.

До розпаду СРСР 70% промислової продукції припадало на високотехнологічні галузі оборонного призначення, ресурсо- та енергоємні, які тепер втратили свої ринки. Конверсія не дала очікуваних результатів, а реструктуризація досі гальмується. Разом з тим звиклий до опіки з боку держави менеджмент цих великих підприємств здебільшого виявився нездатним до роботи в умовах конкуренції, до реальної перебудови виробництва [4].

Зменшення регулюючої ролі держави у визначенні пріоритетів інвестування та контролі за ефективністю використання інвестицій, у тому числі і позичок, що надавалися державою та під державні гарантії, зумовило негативні зрушення у галузевій динаміці капітальних вкладень.

Найбільшого удару інвестиційна сфера зазнала в 2012 р., коли загальний обсяг капітальних вкладень скоротився на 36,9%, а по об'єктах виробничого призначення – на 38,9%. Того ж року суттєво скоротилися власні ресурси більшості підприємств, основне джерело фінансування капітальних вкладень, а держава почала скорочувати видатки на народне господарство і, особливо, на капітальне будівництво, для перерозподілу їх на соціальний захист населення та фінансування дефіциту бюджету [5].

Для довгострокового кредитування інноваційних проектів доручалося: виділення в структурі державних витрат бюджету розвитку, створення Українського банку реконструкції і розвитку.

Сьогодні головні акценти в діяльності фондового ринку зміщаються в бік організації повноцінного повторного ринку корпоративних цінних паперів і залучення широкого кола внутрішніх інвесторів.

Ключові завдання державного регулювання пов'язані з підвищенням ліквідності ринку, активізацією таких структурних перетворень:

- проведення більш дієвої політики реформування власності, зміщення акцентів у бік залучення стратегічних інвесторів, законодавчого закріплення прав власності на інвестиції;
- скорочення термінів і спрощення процедури банкрутства неліквідних підприємств;

– законодавче регулювання основних принципів управління державною власністю і її частинами;

– жорстке державне регулювання інститутів спільного інвестування, які працюють з коштами населення, підвищення відповідальності за невиконання норм законів;

– створення фонду захисту прав громадян – інвесторів на фондовому ринку.

Багато з цих конче необхідних заходів гальмується через повільний розгляд Верховною Радою України законопроектів про цінні папери і фондовий ринок, про акціонерні товариства, про інститути спільного інвестування, про недержавні пенсійні фонди тощо.

Очікується, що в результаті подальшого поліпшення інвестиційного клімату в найближчій перспективі в Україну залучення іноземних інвестицій активізується. Це, безумовно, сприятиме створенню нових робочих місць, розвитку нових галузей, стабілізації і подальшого зростання найважливіших показників соціально-економічного розвитку.

Література

1. Актуальні проблеми розвитку економіки України в перехідний період до ринку: Матеріали міжвузівської науково-практичної конф. Ч. 2. Тернопіль, 2016. 112 с.
2. Благой С. Про методи захисту прав інвесторів. *Право України*. 2016. № 5. С. 65–68.
3. До питання про захист прав інвесторів. *Економіка України*. 2016. № 6. С. 88.
4. Лях О. Загальні проблеми інвестування та можливості залучення капіталів у економіку України. *Фінанси України*. № 7. С. 34–39.
5. Україна за роки незалежності. – 2-е видання, переробл., допов. та розшир. Київ: Нора-прінт, 2009. 280 с.

УДК 65.012.76

Маркевич Л.М.

ОРГАНІЗАЦІЯ КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Відсутність належного контролю зі сторони менеджерів унеможливлює досягнення відповідних цілей щодо отримання певних фінансових результатів. Інвентаризація сьогодні уже нікого не влаштовує, оскільки вона досить часто носить не реальний, а формальний характер не відображаючи реального стану активів підприємства, що призводить до плутанини та протиріч, а також унеможливлює отримання єдиної, цілісної характеристики об'єкта. Сучасний керівник повинен брати до уваги всі зміни у зовнішньому середовищі та адекватно на них реагувати. А для цього повинен буде належним образом організований контроль.

Актуальність цього дослідження полягає в тому, що знання і використання функцій контролю в управлінні значно підвищують ефективність діяльності підприємств. Тож постає питання про проведення аналізу системи контролю на підприємстві для виявлення недоліків та шляхів покращення в цій системі.

Контроль – найважливіший фундаментальний елемент керування. Всі функції керування, такі як: планування, мотивація, створення організаційних структур, нерозривно пов'язані з контролем. Контроль – це процес досягнення організацією намічених цілей. Він необхідний для виявлення й дозволу виникаючих проблем раніше, ніж вони призведуть до серйозних наслідків. Мета, плани й структура організації визначають її напрямки діяльності, контроль же, розподіляючи зусилля, направляє виконання робіт.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» організація внутрішньогосподарського контролю покладається на керівника підприємства [1].

Контроль як функція менеджменту відрізняється від інших функцій тим, що є заключною стадією певного процесу управління. Від правильно організованого контролю залежить дієвість інших функцій менеджменту. Під менеджментом розуміється сукупність принципів, методів, засобів і форм управління виробництвом з метою підвищення його ефективності, збільшення прибутків [2, с. 159].

У науці менеджменту виділяють три основних види контролю, які відрізняються як за часом їхнього здійснення, так і по змісту:

- 1) Попередній;
- 2) Поточний;
- 3) Заклучний.

Попередній контроль – це здійснення комплексу організаційних і матеріально-технічних мір спрямованих на гарантоване виконання директивних вказівок (вироблення правил, підготовка співробітників, забезпечення матеріально-технічних і соціально-психологічних умов праці) [3, с. 45].

Поточний контроль здійснюється безпосередньо в ході проведення робіт і базується на вимірі фактичних результатів роботи й коректуванню їх заради досягнення бажаних цілей. Важливим елементом поточного контролю є зворотний зв'язок.

Заклучний контроль порівнює отримані результати з необхідними. Оцінка результатів контролю ведеться з метою вдосконалювання методів контролю й досягнення виховних цілей [3,с.53]. Заклучний контроль може бути представлений у вигляді зборів, нарад, зустрічей, на яких аналізуються результати проведеного контролю.

Ефективному контролю на підприємстві притаманні [4, с. 352]:

1) стратегічна спрямованість, тобто аналіз ключових питань діяльності підприємства, а не зосередження на незначних недоліках роботи. Якщо вище керівництво вважає, що всі види діяльності мають стратегічне значення, то в кожному структурному підрозділі обов'язково повинен бути налагоджений ефективний контроль, навіть якщо ця діяльність нелегко піддаватиметься вимірюванню;

2) економічність, тобто він повинен базуватись на порівнянні витрат на контроль з його досягненнями. Основне правило контролю полягає в тому, що вартість контролю не повинна перевищувати прибутку від нього. Він не повинен спрямовувати роботу хибним шляхом;

3) орієнтація на досягнення конкретних результатів. Мета контролю полягає не у збиранні інформації й виявленні проблем, а насамперед у вирішенні завдань, які стоять перед підприємством;

4) відповідність виду діяльності. Для того, щоб бути ефективним, контроль повинен відповідати виду діяльності, що контролюється, й надавати об'єктивні дані щодо вимірювання й оцінювання того, що є дійсно важливим;

5) своєчасність контролю. Своєчасність контролю полягає не у виключно високій швидкості його проведення, а в оптимальному часовому інтервалі між проведенням вимірювань й визначенням оцінок, адекватному явищу, що контролюється. Найважливішим завданням контролю залишається усунення відхилень раніше, ніж вони набудуть значного розміру. – гнучкість контролю;

6) простота контролю. Як правило, найбільш ефективний контроль – це найпростіший контроль з точки зору тих цілей, для яких він призначений;

7) контроль повинен бути доцільним. Якщо контролювати кожний крок підлеглих і накладати стягнення за найменші порушення, то це неминуче матиме негативні наслідки.

Для підвищення ефективності контролю на підприємствах необхідно [5, с. 247]:

1) розробляти плани, які об'єктивно відбивають результати діяльності працівників;

2) забезпечувати двостороннє спілкування між працівниками органів контролю та працівниками підприємства, діяльність яких контролюється;

3) уникати надто пильного (прискіпливого) контролю;

4) застосовувати методи розробки планів, які забезпечують жорсткий, але справедливий контроль;

5) використовувати методи матеріального стимулювання контролюючих органів за досягнуті результати;

6) впроваджувати інформаційно-управлінську систему контролю;

7) приділяти основну увагу контролю за процесам здійснення основних видів діяльності підприємства.

Отже, контроль на підприємстві – це глобальна модель, що об'єднує в собі контроль за єдиною системою фінансового, управлінського та податкового обліку, яка надає керівникам та спеціалістам підприємства оперативну виробничу інформацію для прийняття ефективних управлінських рішень, а також забезпечує інвесторів інформацією для здійснення об'єктивної оцінки діяльності підприємства.

Література

1. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>
2. Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т.2 / За ред. С.В.Мочерного. Львів: Світ, 2009. 678 с.
3. Ноумен К. Основи стратегічного менеджменту. Москва: Банки й біржі, 2007. 175 с
4. Хедоурі Ф., Мескон М.Х. Основи менеджменту. Москва: ИНФРА-М, 2011. 869 с.
5. Хміль Ф.І. Менеджмент: Підручник. Київ: Вища школа, 2005. 357 с.

УДК 005.334

Мороз К.Р.

ОСОБЛИВОСТІ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ

Управління ризиками – це робота органів доходів і зборів з аналізу ризиків, виявлення та оцінки ризиків, розроблення та практичної реалізації заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків, оцінки ефективності та контролю застосування цих заходів [1].

Цілями застосування системи управління ризиками в Україні є:

– запобігання, прогнозування і виявлення порушень законодавства України з питань державної митної справи;

– забезпечення більш ефективного використання наявних у органів доходів і зборів ресурсів та зосередження їх уваги на окремих згрупованих об'єктах аналізу ризику, щодо яких є потреба у застосуванні окремих форм митного контролю або їх сукупності.

- забезпечення в межах повноважень органів доходів і зборів заходів із захисту національної безпеки, життя і здоров'я людей, тварин, рослин, довкілля, інтересів споживачів;

- прискорення митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України [1].

Аналіз ризику - це систематичне використання органами доходів і зборів наявної у них інформації для визначення обставин та умов виникнення ризиків, їх ідентифікації і оцінки ймовірних наслідків недотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи.

До об'єктів аналізу ризику належать:

- характеристики товарів, транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України;

- характер зовнішньоекономічної операції;

- характеристика суб'єктів, що беруть участь у зовнішньоекономічній операції [2].

Отже, в Україні управління ризиками контролює митна служба України, саме тому всі підприємства країни повинні дотримуватись законодавства. Тепер розглянемо ризики на підприємствах, а саме створення проекту по управлінню ризиками, та загрози, які можуть негативно вплинути на підприємство.

Виділяють 2 групи ризиків на підприємстві:

1. Чисті – призводять до збитків у бізнесі.

2. Спекулятивні – можуть привести до збитків або додаткової фінансової прибутку.

У діяльності підприємства найчастіше зустрічаються такі загрози:

- виробничі – невиконання виробничого плану в силу несприятливих внутрішніх або зовнішніх обставин;

- кадрові – виникають при підборі персоналу не відповідає цілям організації, втрати ключових співробітників, призводять до витоку інформації, погіршення репутації, фінансових втрат;

- комерційні – можливі втрати при закупівлі / реалізації продукції;

- фінансові – нездійснення організацією своїх фінансових зобов'язань через заборгованість, інфляції, зміни курсу валют або з яких-небудь інших причин.

- інвестиційні – упущені можливості, зниження сум дивідендів, прямі збитки через неправильних рішень, падіння кон'юнктури, ненадійних боржників [3].

Процес управління ризиками проекту для підприємства зазвичай включає виконання наступних процедур:

1. Планування управління ризиками – вибір підходів і планування діяльності з управління ризиками проекту.

2. Ідентифікація ризиків – визначення ризиків, здатних вплинути на проект, і документування їх характеристик.

3. Якісна оцінка ризиків – якісний аналіз ризиків і умов їх виникнення з метою визначення їх впливу на успіх проекту.

4. Кількісна оцінка – кількісний аналіз ймовірності виникнення та впливу наслідків ризиків на проект.

5. Планування реагування на ризики – визначення процедур і методів по ослабленню негативних наслідків ризикових подій і використання можливих переваг.

6. Моніторинг і контроль ризиків – моніторинг ризиків, визначення залишаються ризиків, виконання плану управління ризиками проекту і оцінка ефективності дій з мінімізації ризиків [3].

Методи управління ризиками:

- 1) методи ухиляння від ризиків;
- 2) методи локалізації ризиків;
- 3) методи диверсифікації ризиків (розподілі загального ризику);
- 4) методи компенсації ризиків[4].

Таким чином, процес управління проекту ризиків – те, без чого неможливе ефективне управління ризиком підприємства.

Література

1. Сутність управління ризиками. URL: https://stud.com.ua/31860/menedzhment/upravlinnya_rizikami (дата звернення 15.12.2020)
2. Система управління ризиками. URL: <http://studies.in.ua/ru/tamozhennoe-pravo-ukrainy-shpargalki/4587-sistema-upravlnnya-rizikami.html> (дата звернення 15.12.2020)
3. Методи управління ризиками: сфера застосування, переваги та недоліки. URL: <https://finacademy.net/materials/article/metody-upravleniya-riskami> (дата звернення 15.12.2020)
4. Теорії міжнародного руху капіталу. URL: https://pidru4niki.com/18480514/ekonomika/teoriyi_mizhnarodnogo_ruhu_kapitalu (дата звернення 15.12.2020)

УДК 658.8:005.21

Павленко А.Р.

ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ

В умовах ринкової конкуренції іміджу відводиться головна роль в формуванні стійкості компанії. Турбота про імідж – ознака організацій, що розвиваються і прагнуть знайти своє обличчя, гармонійні способи співіснування із соціумом.

Іміджмейкерський підхід робить наголос на розробку тих засобів, які дозволять ідентифікувати організацію з декларованими цінностями. До таких засобів належать: організаційна культура як система взаємодій і відносин, що сприяють веденню справи і досягнення цілей; система маркетингу та рекламна стратегія; корпоративний дизайн (фірмовий стиль, зовнішня атрибутика тощо); імідж лідера та персоналу; організація зв'язків з громадськістю (PR) з метою формування позитивного іміджу організації в суспільній свідомості. Такий підхід є новим для української практики постановки справи, обґрунтовано вважається інноваційним і справедливо перебуває в зоні особливої уваги керівників організацій, які бачать в цьому підході потужний важіль для розвитку.

Імідж підприємства визначається сукупністю характеристик, що дають уявлення про його діяльність. Для іміджу важлива не сама характеристика, а те уявлення, яке можна створити про неї професійними засобами і яке забезпечить організації позитивний імідж.

У створенні позитивного іміджу багато організацій досить часто йдуть шляхом залучення до себе уваги через створення запам'ятовуваного візуального образу. І це дійсно стає маркетинговим інструментом за умови дотримання єдиного стилю, привабливості, чіткості і запам'ятовування. До елементів корпоративного дизайну Шкардун В.Д., Ахтямов Т.М. відносять: будівлі; транспорт; вивіски; друковані матеріали, що виходять з організації;

фірмовий знак, логотип; фірмовий одяг персоналу; упаковка товару; цінні папери організації [1].

У корпоративному дизайні особлива роль належить створенню фірмового стилю (в деяких джерелах – брендингу: «brand» (англ.) – клеймо). Фірмовий стиль, з точки зору Борисова Б.Л. [2] можна розглядати як комплекс елементів кольору, графіки, мовної семантики, психологічних стереотипів, дизайну, завдяки якому досягається уявлення про зовнішню і внутрішню єдність всієї продукції організації.

Фірми продають не тільки свій товар або послуги, але і свій імідж (товарний знак, девіз – слоган) – франчайзинг. Це висуває необхідність планування, розробки та впровадження фірмового стилю, формування потрібного іміджу з використанням різних технологій. Для цього необхідно періодично проводити зондаж громадської думки, моніторинг динаміки іміджу, його позитивного впливу на громадськість, ворожих дій конкурентів. У цілому іміджева реклама є найбільш складним напрямком реклами та дорогим заходом. Тільки початкові розробки фірмового стилю, що включають концепцію, створення товарного знаку, вибір його оформлення, фірмового кольору, слогана, коштує десятки тисяч доларів [4]. Проте фірми йдуть на ці витрати, розуміючи, що престиж, доброзичливе ставлення до неї громадськості підвищують ймовірність збуту товарів. Товарний знак, зокрема, має високу спроможність проводити рекламу, дозволяє виділити й донести до адресної аудиторії престижність, унікальність чи іншу споживчу властивість товару.

Створення іміджу – питання стратегічного планування діяльності компанії. Привабливий імідж фірми може працювати довгі роки і підтримувати підприємство у важких обставинах. Тому при формуванні іміджу слід спиратися (в основному) на ті поняття і матеріальні об'єкти, які асоціюються у споживачів з вічними цінностями життя.

Великою і необхідною частиною роботи над створенням іміджу фірми є робота зі ЗМІ, включаючи Інтернет. Ця робота повинна бути постійною, уважною і дуже коректною. Вона включає безліч форм викладу інформації, але привабливість створюваного нею іміджу компанії залежить від кваліфікації PR-фахівців, що відповідають за роботу зі ЗМІ.

Розроблений спеціально імідж організації може не збігатися з тим іміджем, який складається або вже склався у споживача в різні моменти її роботи. Тому, якщо створений імідж компанії успішно працює, важливо підтримувати його на належному рівні і постійно стежити за зміною запитів споживачів. Цим завданням відповідає і внутрішньокорпоративний імідж, що розробляється спеціально і підтримуваний всіма співробітниками компанії. Корпоративний імідж створюється і за допомогою публічних заходів: спільних святкувань, презентацій, корпоративних зустрічей і виїздів.

Приступаючи до створення іміджу, необхідно з'ясувати, по-перше, рід діяльності фірми в даний час і в перспективі, по-друге, чим товари (послуги) фірми відрізняються від товарів (послуг) конкурентів.

Завдання іміджу:

- підвищення престижу фірми, тому що розробка фірмового стилю свідчить про увагу фірми не тільки до питань виробництва;
- підвищення ефективності реклами і різних заходів щодо просування товару;
- полегшення введення на ринок нових товарів (послуг), тому що фірмі зі сформованим іміджем вивести товар на ринок легше;
- підвищення конкурентоспроможності фірми, тому що в умовах рівного товару конкуренція ведеться на рівні іміджів фірм [3].

Отже, імідж – це складне соціально-психологічне утворення. Його формування залежить не тільки від самої організації, але і від соціального оточення. Імідж – не те, що робить організація, а те, що думають інші з приводу її діяльності. Тому донести до громадськості сенс діяльності організації, регулювати взаємодію, гармонізувати його – важлива складова в проблемі ідентифікації іміджу. У цьому полягає найважливіша мета служби PR.

Література

1. Вандермейкер Дж. Вимір ефективності іміджу. Київ: Либідь, 2007. 69 с.
2. Герасимчук В.Г. Маркетинг: теорія і практика: навчальний посібник. Київ: Вища школа., 2004. 327 с.
3. Згінов А. Аналіз ефективності іміджу. Практикум маркетолога. Москва: Академія, 2008. 56 с.
4. Скрипаченко Т.В. Імідж керівника: поняття та його вживання. Психологія. Збірник наукових праць. НПУ ім. М.П. Драгоманова, Випуск 3(10), 2000.

УДК 658.012.32(477)

Ханча Г.М.

УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Динамічні зміни зовнішнього середовища, його турбулентність вимагають постійного розвитку та удосконалення системи управління підприємством, розробки нових прогресивних методів і механізмів, здатних зменшити вплив негативних факторів на загальні показники діяльності підприємства. В таких умовах виставляються нові вимоги до формування економічного механізму управління підприємством, ефективність функціонування якого повинна забезпечуватися як під впливом удосконалення організації виробництва, праці та управління, так і спроможністю його пристосування до сучасних умов господарювання.

Однією з основних задач удосконалення економічного механізму управління на підприємстві є прогнозування та виявлення як невикористаних, так і знову виниклих резервів поліпшення роботи в мінливих господарських ситуаціях. Під резервами підвищення економічної ефективності виробництва розуміють невикористані можливості збільшення випуску продукції в розрахунку на одиницю сукупних витрат завдяки більш раціональному використанню усіх видів ресурсів підприємства.

Основні фактори підвищення ефективності виробництва – це підвищення його технічного рівня, вдосконалення управління, організації виробництва і праці, зміна обсягу і структури виробництва, поліпшення якості природних ресурсів та інші [1].

Важливою складовою економічної ефективності управління підприємством, а отже, і значним резервом її підвищення, є організація виробничого процесу. У конкретних умовах підприємства слід проаналізувати всі аспекти, що визначають ефективність організації робіт – від рівня робочого місця окремого робітника чи спеціаліста до рівня підприємства в цілому.

В межах технологічного напрямку основним є вирішення проблеми технологічного відставання, що особливо актуальне для українських підприємств, причому проблема ця є комплексною і має, принаймні, два компоненти: матеріальний та нематеріальний.

На думку багатьох економістів, подолання технічного і технологічного відставання потребує не просто переходу на сучасні технології, а впровадження комплексу відносин, що називаються корпоративною культурою [2].

Ресурсний напрямок відображає першочергову необхідність уваги щодо ефективності використання наявної матеріальної бази виробництва та живої праці. При цьому слід враховувати рівень завантаження обладнання в часі, структуру собівартості продукції, що виготовляється, з точки зору співвідношення в ній часток амортизації, матеріальних витрат, витрат на оплату праці. Зазначені показники слід порівняти з показниками найближчих конкурентів.

Щодо ефективності використання трудового потенціалу підприємства, то тут слід зосередити увагу на таких аспектах: внутрішньозмінні втрати робочого часу; втрати робочого часу внаслідок плинності кадрів; рівень використання засобів механізації, автоматизації праці та комп'ютерної техніки; аналіз системи стимулювання працюючих; визначення професійно-кваліфікаційної структури працюючих.

Підвищення ефективності управління економічною діяльністю будь-якого підприємства тісно пов'язане з вдосконаленням формування та розподілом прибутку. Управління прибутком – це складна багаторівнева система трансакцій, яка містить у собі як мінімум три підсистеми: формування, розподіл та використання [3]. Для кожної з них притаманні свої конкретні цілі, завдання, інструментарій їх досягнення.

Основними завданнями управління прибутком є: виявлення резервів збільшення прибутку за рахунок виробничої діяльності, інвестиційних і фінансових операцій; пошук резервів нарощування прибутку за рахунок оптимізації постійних і змінних витрат, обґрунтування облікової політики підприємства, цінової та податкової політики; оцінювання прибутковості виробничої і комерційної діяльності; визначення підприємницького ризику; зміцнення конкурентних позицій підприємства за рахунок підвищення ефективності розподілу і використання прибутку.

Для вдосконалення формування прибутку підприємства та економічного обґрунтування його потреби пропонуємо здійснювати планування його розподілу в такому порядку:

1. Визначення потреби у прибутку за напрямками його використання;
2. Формування цільової структури розподілу прибутку;
3. Визначення пріоритетності у використанні прибутку за окремими напрямками використання;
4. Балансування потреби у прибутку за напрямками його використання з можливостями отримання прибутку при здійсненні господарсько-фінансової діяльності підприємства.

Важливим напрямком стратегічного планування діяльності є врахування усіх чинників та аспектів подальшого розвитку підприємства для повного і обґрунтованого визначення величини прибутку та забезпечення певного рівня прибутковості.

Таким чином, на нашу думку, основними шляхами покращення цільової структури використання прибутку на підприємстві є:

- визначення пріоритетного напрямку використання прибутку – капіталізації коштів, що зумовить подальший розвиток підприємства та покращення фінансових результатів від його діяльності;
- оптимізація розміру коштів, спрямованих на фонд споживання, зокрема грошових коштів, призначених для матеріального заохочення працівників, що сприятиме підвищенню

продуктивності праці і, як наслідок, – розміру прибутку у майбутні періоди, а також соціального розвитку підприємства;

- складання детального плану використання та розподілу прибутку підприємства з визначеними датами та конкретним кошторисом;

- проведення чіткого контролю за виконанням поставлених завдань у плані використання та розподілу прибутку;

- проведення економічної роботи щодо аналізу динаміки та чинників отриманих прибутків у базовому періоді, виявлення резервів, що сприятимуть максимізації прибутку, а також планування формування, розподілу та використання прибутку на наступні періоди.

Збільшення прибутку в результаті виробничої діяльності дає можливість підприємству заробити засоби на виробничий і соціальний розвиток, матеріальне заохочення, до того ж це стає функцією самого підприємства. В той же час ріст прибутку на підприємстві означає й збільшення відрахувань в державний бюджет.

Література

1. Новакова О.І. Економічний розвиток підприємства. 2013. 364 с. URL: http://www.smartcat.ru/catalog/con_143_1.shtml. (дата звернення 05.10.2020)
2. Петров Й.О. Економіка виробничого підприємства. *Стратегічне управління*. 2014. № 10. С. 9-16.
3. Іванов Ю.Б., Орлов П.А., Іванова О.Ю. Конкурентні переваги підприємства: оцінка, формування та розвиток: монографія. Харків: ІНЖЕК, 2008. 352 с.

УДК 336.64

Цимбалюк Є.А.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСІВ ПІДПРИЄМСТВА

На сьогоднішній день існує багато різних підприємств, компаній, організацій, але не всім властиво мати високі результати, стрімкий вектор розквіту та розвитку. Зовсім небагато підприємств та організацій, які виходять на світовий ринок, стають популярними та відомими, більшість на грані банкрутства, або в занепаді чи виходять в так звані «нулі».

Розглянемо сутність фінансів у організаційному процесі підприємства. Вважаємо, що головою причиною успіху компанії слугує саме ефективне формування, розподіл та застосування внутрішнього валового продукту у грошовому вираженні. Фінанси – це той ресурс, який будує навколо себе залежність всіх процесів організації, та при правильному використанні допомагає досягати поставленої мети, та цілей компанії. Результати організації – це відображення роботи фінансів, чи правильно вони були сформовані, розподілені та використані, які використовувалися методи, підходи та функції для їх застосування.

Для того, щоб об'єднати фінансові зусилля, спрямовані на розвиток виробництва, утворюють фінансово-промислові групи. Це дозволяє домогтися максимального результату.

Фінансові відносини у підприємства виникають з:

- іншими компаніями;
- всередині організації та фінансово-промислових груп;
- всередині холдингу;
- з банківськими установами;
- постачальниками і покупцями;
- підрядниками;

- транспортними та будівельними фірмами;
- з іноземними компаніями;
- своїм персоналом;
- всередині цехів і підрозділів;
- з бюджетними установами різних рівнів;
- страховими компаніями;
- позабюджетними фондами;
- фінансовими та інвестиційними фондами.

Сутність фінансів підприємств проявляється через їх функції: акумулюючу, розподільчу, контрольну. Акумулююча функція полягає у мобілізації та накопиченні фінансових ресурсів у процесі виробничо-фінансової діяльності. Розподільча – у розподілі та використанні фінансових ресурсів для забезпечення виробничої, інвестиційної діяльності та соціально-економічного розвитку підприємства. Контрольна функція проявляється у здійсненні постійного моніторингу за формуванням та використанням фінансових ресурсів у процесі відтворення.

Отже, специфіка фінансів проявляється в тому, що вони завжди виступають у грошовій формі, носять розподільчий характер і відображають формування і використання різних видів доходів і нагромаджень суб'єктів господарської діяльності. При правильному застосуванні фінансів, підприємство буде мати високі результати та прибутки, а за правильного розподілу доходів кожного разу тільки покращувати ці результати.

Література

1. Гриньова В. Фінанси підприємств: Навчальний посібник. ХДЕУ. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2014. 431 с.
2. Зятковський І. Фінанси підприємств: Навч. посібник для студ. економічн. спец. вузів. 2-е вид., перероб. та доп. Київ: Кондор, 2013. 362 с.
3. Партин Г. Фінанси підприємств: Навчальний посібник. ЛБІ. Львів: ЛБІ НБУ, 2003. 265 с.
4. Слав'юк Р. Фінанси підприємств: Навчальний посібник. 3-є вид., переробл. і доп. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 459 с.
5. Філімоненков О. Фінанси підприємств: навч. посібник. 2-ге, вид., перероб. та доп. Київ: Кондор, 2005. 397 с.
6. Фінанси підприємств: Підручник/ Авт. кол.: А.М. Поддєрьогін (керівн.), Л.Д. Буряк, Г.Г. Нам та ін., 3-є вид., перероб. та доп. Київ: КНЕУ, 2000. 458 с.

УДК 336.719

Шаповалов О.І.

СУЧАСНІ РИЗИКИ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРУ УКРАЇНИ

У зв'язку із глибиною наслідків, руйнівного характеру світових кризових явищ та сучасних проблем відновлення позитивних темпів державного економічного розвитку відбувається недооцінка масштабів банківських ризиків в Україні, їх вплив на інші сектори економіки та здатність порушувати довгострокову макроекономічну збалансованість і рівновагу. Протягом більш ніж останніх десяти років українська економіка потерпає від кризових явищ, які виникали на фоні наслідків світової фінансової кризи 2008-2009 років і внутрішнього політико-економічного розладу. Це призвело до виникнення певних проблем розвитку та дисбалансів у банківському секторі. У 2019 році Україна втратила свої позиції у

рейтингу за Індексом глобальної конкурентоспроможності, що визначається Всесвітнім економічним форумом і зайняла 85 місце серед 141 країни. У банківському секторі України криза вважається експертами системною і проявляється у постійному дефіциті довгострокових банківських ресурсів, диспропорціях банківських балансів, неефективних діях монетарного регулятора та інше [1].

З 2019 р. спостерігається певне оживлення банківської системи України після посткризової стагнації, так НБУ зазначає, що останній рік був доволі успішним, збільшилась прибутковість банків і рентабельність у секторі склала 34%. На це вплинуло зростання операційних доходів, найнижчі за десятиліття відрахуванням до резервів під активи, уповільнення інфляційних процесів [2].

Програма реформ у банківській системі призвела до суттєвого зменшення кількості банківських установ і радикальних змін у функціонуванні системних банків. Від 2009 р. з 182 банків залишилось тільки 75, зменшено банки з іноземним капіталом на 31,4%. Ліквідація низки проблемних банків, з одного боку, позитивно впливає на прозорість банківської системи, а з іншого – призводить до погіршення конкурентного середовища та умов надання банківських послуг у зв'язку із суттєвим зменшенням кількості учасників банківського сектору.

За останні п'ять років було збільшено загальні активи банків на 26,23% і на кінець 2019 р. вони склали 1983 млрд. грн., при цьому найбільша частка приходилась на державні та іноземні банки, а найменше знаходилось у банках приватної форми власності. Така ж тенденція зберігається і за показниками чистих активів, так найбільш вони сконцентровані у державних банках і разом з Приватбанком цей показник на кінець 2019 р. має значення у 825 млрд. грн., що на 28% більше ніж у 2016 році.

Прибуток українського банківського сектору за 2019 р. був у 2,7 рази вищим, ніж у попередньому році і становив 59,6 млрд. грн., він на більш ніж половину сформований Приватбанком. Із 75 діючих банків збитковими залишається 6 установ, їх сукупний збиток становить 0,2 млрд. грн. На цьому фоні відбулось скорочення операційного доходу банків майже на 5,0%, а операційні витрати зросли на 15,2%, тому зростання операційного прибутку до формування резервів уповільнилось, а операційна ефективність погіршилась, але в цілому за рік операційна ефективність була суттєво кращою ніж у 2018 році [3].

З врахуванням загальнодержавних тенденцій розвитку національного банківського сектору, АТ «Ощадбанк» у 2019 р. продовжив курс на якісну зміну структури мережі, так протягом року було закрито 287 територіально відокремлених безбалансових відділення і станом на 01.01.2020 р. мережа складалась з 2764 установи [4].

Показники фінансового стану АТ «Ощадбанк» у 2019 році значно були покращені у порівнянні з попереднім періодом, так активи збільшились на 14,4% та зріс власний капітал на 5,4%, також спостерігається у 2019 році збільшення зобов'язань банку на 15,2%. Міністерство фінансів України визначає, що АТ «Ощадбанк» станом на 21.10.2020 р. має дуже високу кредитоспроможність та, стабільний прогноз діяльності. У 2019 році основним джерелом ресурсної бази Ощадбанку були кошти клієнтів, частка яких у зобов'язаннях банку становить 88%. При цьому джерелом 53% клієнтських коштів є фізичні особи.

Станом на 31 грудня 2019 та 2018 років максимальний кредитний ризик за коштами Ощадбанку становив 20223301 тис. грн. та 10965932 тис. грн., відповідно., кошти включали гарантійні депозити, розміщені Групою під операції з платіжними картками та акредитивами, у сумі 44880 тис. грн. та 53780 тис. грн., відповідно.

За результатами показників стійкості банків України на 01 січня 2020 р. АТ «Ощадбанк» у рейтингу посідає 9 місце, його випереджає Райфайзен Банк Аваль (1 місце), Укрсиббанк (2 місце) та ін., але за депозитами фізичних осіб АТ «Ощадбанк» знаходиться на другому місці загального рейтингу. АТ «Приватбанк», теж державної форми власності, знаходиться на сьомому місці у рейтингу, але за лояльністю вкладників АТ «Ощадбанк» його випереджає [3].

Організація ризик-менеджменту є важливою складовою комплексного управління діяльністю банку, він має як свої закономірності і специфічні особливості. Більшість банків України у цій сфері керуються нормативними актами НБУ та своїми внутрішніми документами.

Для визначення стану впровадження ризик-менеджменту в банківському секторі України була проаналізована існуюча система та способи управління ризиками у вітчизняних банках за їх видами. До уваги було взято ризики, що підпадають під ризик-менеджмент, а саме: валютний, відсотковий, кредитний, ризик ліквідності, операційний, цінновий.

Система управління ризиками в ПАТ «Укрсиббанк» організована відповідно до стандартів Групи BNP Paribas, які базуються на рекомендаціях Базельського комітету, ПАТ «Укрсоцбанк» – Групи УніКредит, ПАТ «Креді Агріколь банк» – Credit Agricole S.A, хоча законодавство України ще не вимагає обов'язкового дотримання даних рекомендацій. ПАТ «Укрсиббанк», АТ «Ощадбанк» і ПАТ «Правекс-Банк» розробили загальну політику (концепцію) управління сукупністю ризиків.

Звіти багатьох банків містять або суто загальну інформацію про наявність окремих політик/процедур з управління тими чи іншими ризиками або взагалі не згадують про регламентацію ризик-менеджменту. Це свідчить про відсутність загальної цілісної стратегії ризик-менеджменту і про неналежну увагу до внутрішньої регламентації ризик-менеджменту, що значною мірою знижує його результативність.

У сфері управління ризиками українські банки в основному вдаються до централізації управління ризиками, намагаються збалансувати структуру ризиків і прибутковості, забезпечити постійний моніторинг ризиків, вони здебільшого не використовують похідні фінансові інструменти для мінімізації ринкових ризиків.

Загалом міжнародне рейтингове агентство S&P відносить Україну до групи країн з найбільшими ризиками в банківському секторі. Оцінка нашої країни за рівнем галузевих ризиків і ризиків країни підвищена з 8 до 10-максимального значення (найбільші ризики): дуже слабе економічне середовище і високий геополітичний ризик. Ризик-менеджмент вітчизняних банків недостатнім чином регламентований і організований, охоплює не весь спектр існуючих і потенційно можливих ризиків.

Література

1. Україна опустилася на 85-те місце в щорічному рейтингу конкурентоспроможності WEF. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/617843.html> (дата звернення 05.12.2020 р.)
2. Кулицький С. Банківська система України: сучасний стан і тенденції розвитку. URL: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3783:bankivska-sistema-ukrajini-suchasnij-stan-i-tendentsijirozvitku&catid=8&Itemid=350 (дата звернення 20.11.2020 р.)
3. Національний банк України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення 06.12.2020 р.)
4. Акціонерне товариство «Державний ощадний банк України». URL: <https://www.oschadbank.ua/ua> (дата звернення 04.12.2020 р.)

НАУКОВІ ШКОЛИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ У МЕНЕДЖМЕНТІ

У ХХ столітті відбулися великі зміни у виробництві. Його масштаби значно зросли, а в концентрації на підприємствах стали займати більшу кількість робітників, службовців та інженерів і техніків, було введено складне обладнання та технології, які базувались на результатах науково-технічного мислення того часу. Відповідно змінювався і склад робітників: вони були вже досить освіченими людьми, які сформувались як особистості і розуміли свою роль і свої здібності.

В цих умовах необхідні були докорінні зміни управління виробництвом. Саме ці зміни стали формувати науковий менеджмент і його школи. В ході еволюції з'явилося кілька шкіл наукового менеджменту, які розробили свої концепції менеджменту.

Важливе місце в створенні менеджменту посідає американський інженер Фредерік Тейлор, засновник теорії наукового управління і раціоналістичної школа управління.

Ф. Тейлор розглядав управління як науку, що базується на конкретних законах, правилах і принципах. Він сформулював точний висновок, що робота в управлінні є певною спеціальністю і що організація в цілому отримує користь, якщо кожен працівник зосереджується на тому, що він робить найкраще.

Важливим досягненням цієї школи стало систематичне використання стимулів для зацікавлення робітників у підвищенні продуктивності та виробництва. Компенсація була призначена для кінцевого результату, а не для бізнес-процесу. Він вважав, що керівник повинен встановити для підлеглих точний порядок, інструменти та механізм виконання роботи, час її завершення.

Ф. Тейлор вважав, що за допомогою спостережень, вимірювань, логіки та аналізу можна вдосконалити виробничі операції, досягти їх ефективною реалізації. На основі отриманої інформації були розроблені рекомендації щодо усунення зайвих і непродуктивних рухів, нормування праці з метою підвищення ефективності виробництва. Ф. Тейлор також визнав можливість відбору та навчання людей, які б фізично та інтелектуально відповідали виконуваним роботі.

Обмеження та недоліки раціоналістичної школи Тейлора та його прихильників значною мірою подолав Анрі Файоль, представник французької школи класичного менеджменту. Він першим розробив раціональний підхід до організації промислових підприємств. Передбачається, що роботу менеджерів файлів можна розділити на п'ять функцій: планування, організація, керівництво, координація та п'яту функцію: контроль. Для загального управління та управління виробництвом він розробив 14 принципів управління, щоб показати керівництву, як треба виконувати свої обов'язки.

Пізніше з'явилася школа людських стосунків яка зосереджується, в основному, на методах налагоджування між особових стосунків. Вона вважали, що за виявлення більшого піклування менеджера про своїх підлеглих, рівень задоволення працівників повинен зростати, а це, в свою чергу, приведе до зростання продуктивності праці.

Через деякий час з'явилися «синтетичні» доктрини управління, на основі яких було проведено дослідження, засноване на синтетичному підході до організації, оскільки воно вважається багатогранним явищем, яке пов'язує в єдине ціле ресурси, цілі та процеси організації. Ідея про те, що менеджмент Друкера повинен починатися з розподілу цілей, а

потім переходити до створення функцій, взаємопов'язаних систем та процесів, змінила логіку управління.

Короткий огляд двадцятого століття, показує, як управлінське мислення керівництва розвивається та висуває нові ідеї щодо ефективного управління, але практичні операції завжди були багатшими, глибшими та різноманітнішими, ніж загальнотеоретична концепція, яка донедавна здавалася безумовною істиною управління. Але можна сказати що навіть зараз, у двадцять першому столітті, існують деякі істини які неможливо стерти ані як, тому що основні правила із кожної школи є незмінними.

Складно сказати яке саме значення для менеджменту та його формування мають наукові школи, але мабуть без існування цих шкіл важко було б уявити менеджмент таким, який він є зараз. Кожна школа вносила свої пропозиції і свої теорії стійкого управління, деякі пропозиції спростовувалися, багато теорій завжди залишались лише теоріями, але кожна помилка приводила до нових теорій. Це і є еволюція менеджменту в ту науку, яку ми бачимо зараз.

Література

1. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основи менеджменту. Москва: «Річ ЛТД», 1994.
2. Основи менеджменту. Теорія і практика: Навч. посіб. / Г.Є. Мошек, І.П. Миколайчук, Ю.І. Палеха, Ю.В. Поканевич, А.С. Соломко, О.В. Коваленко, Н.В. Коваленко, В.С. Ціпуринда, Г.П. Сиваненко, О.І. Белова; за заг. ред. проф. Мошека Г.Є. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 528 с.
3. Словник-довідник менеджера. Харків, 2000.
4. Тимохова Г.Б., Білокінь Т.А. Менеджмент: навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ: Кондор–Видавництво, 2017. 344 с.

СЕКЦІЯ

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

УДК 338.486.2:17.022

Гераскіна К.А.

ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА

В сучасному світі ринкових відносин імідж є результатом цілеспрямованої комунікативної роботи будь-якого підприємства. Робота з іміджем досить кропітка, вона зачіпає багато рівнів, процесів і людей в організації, але в умовах конкуренції без цього не обійтися. Формування та стала оцінка ефективності іміджу є важливими етапами у діяльності підприємства.

Імідж фірми – обличчя організації, спеціально створений образ компанії на ринку товарів і послуг [1]. Теорія іміджу виникла на Заході в 60-ті роки минулого століття. Поява теорії була обумовлена необхідністю протидії рекламній діяльності конкурентів шляхом створення позитивного образу організації.

Імідж фірми відображає її комерційну політику: орієнтацію роботи на певні запити певного класу споживачів. Створення іміджу – результат громіздкої і кропіткої роботи спеціалістів у галузі маркетингу, дизайну, психології, лінгвістики і реклами, PR-фахівців.

Коли мова йде про імідж, включаються дві найважливіші ринкові складові успіху: категорія довіри (високий ступінь довіри до фірми – запорука зниження ризику клієнтів і партнерів, забезпечення максимальної виправданості фінансових та інших прогнозів) та позиціонування фірми (особливо в умовах конкуренції).

Ретельно продуманий імідж компанії формує позитивний образ у споживачів, стає привабливим та наділеним особливим характером. Його основні графічні засоби індивідуалізації дають можливість позиціонувати компанію на ринку, знайти свого споживача або клієнта. Тим часом позитивний імідж створити непросто, на це потрібно багато часу і сил. А зруйнувати його можна дуже легко.

Виділяють ряд базових аспектів іміджу організації.

Реальний імідж – той, що організація дійсно на даний період часу має «в очах» різноманітних груп громадськості.

Дзеркальний імідж – «відбитий» образ, те, як організація розуміє та оцінює свій образ; відбиток суб'єкта серед різноманітних груп громадськості.

Бажаний імідж – той імідж, який компанія прагне набути.

Корпоративний імідж являє собою цілісний імідж організації (він включає імідж товару або послуги, управлінський і фінансовий, громадський та імідж роботодавця).

Також є доцільним розглянути етапи створення іміджу, зокрема:

1. визначення цільової аудиторії, вивчення її віку, роду занять і т.п.;
2. розробка концепції іміджу. Концепція іміджу – це головні принципи, мотиви і цінності, характерні для фірми і її товарів, а також значимі для споживача;
3. формування, впровадження і закріплення іміджу у свідомості споживача.

Імідж туристичної фірми має ряд ознак: фірма повинна бути відома клієнту чи групі клієнтів; фірма повинна викликати до себе цікавість і привертати увагу своїми послугами; фірма повинна вміти впливати на свідомість, емоції, дії як окремих людей, так і цілих груп.

Позитивний образ кожної фірми, в тому числі й туристичної, починається з назви. Назва повинна бути незмінною та асоціюватись з основною діяльністю, бути неповторною, прийнятною для іноземців тощо.

Прикладом успішного і ефективного іміджу та еталоном довіри можуть слугувати такі всесвітньо відомі туроператори з найбільшими обсягами продажів: «TUI» (Touristik Union International) та «Thomas Cook». «TUI» (Touristik Union International) – турконгломерат створений у 1968 в Німеччині. У 2014 році TUI став найбільшим туроператором в світі. Франчайзингова мережа TUI діє в 180 країнах світу і обслуговує по 30 млн. клієнтів в рік на 27 туристичних ринках. TUI є однією з найприбутковіших туристичних компаній у світі, її оборот в 2013/2014 фінансовому році склав рекордні 18,7 млрд. євро, операційний прибуток – 869 млн. євро. TUI забезпечує власними силами і під своїм власним контролем весь тур: від бронювання, перельоту, розміщення, обслуговування своїми представниками на кожному курорті і в кожному готелі. До групи входять туроператори TUI, мережі турагентств, більше 300 готелів, 6 авіакомпаній із загальним парком в 136 літаків, 12 круїзних лайнерів і багато іншого. Компанія активно інвестує в розвиток нових бізнесів, передає експертизу і технології своїм підрозділам. TUI Україна також є невід’ємною частиною TUI Group [2].

«Thomas Cook» – найстаріший туроператор в історії, заснований Томасом Куком. На сьогодні є другим туроператором за обсягами продажів у світі. Thomas Cook веде свою історію з 1841 року. Thomas Cook Group володіє авіакомпанією Thomas Cook Airlines (більше 100 літаків), у компанії 33 туристичних операторів, відкрито 3000 туристичних офісів, частина з яких працює по франчайзингу, 22000 співробітників. Надає послуги під марками «Airtours», «Direct Holidays», «Going Places», «Manos», «Panorama», «Sunset» і «Thomas Cook». У 2007 році німецький концерн «Thomas Cook AG» поглинув ще одного англійського туроператора – «My Travel». Таким чином, була організована об’єднана компанія «Thomas Cook Group plc.», обсяг продажів якої на 30 вересня 2014 складає 8500 млн. фунтів [3].

Таким чином, робота над формуванням позитивного іміджу підприємства – не один або кілька окремих заходів, а вся система діяльності підприємства. У кінцевому результаті імідж визначається якістю, ціною, доступністю товару, надійністю його післяпродажного обслуговування, історією підприємства і, звичайно, рекламою, яка хоч і не може вплинути на якість продукції, її ціноутворення, проте спочатку створює уявлення про підприємство та його товар для кінцевого споживача. Витрати на формування іміджу підприємства однозначно виправдані негативним ефектом стихійного формування іміджу. Цілеспрямоване, продумане створення образу приводить, навпаки, до позитивного результату, оскільки імідж повинен працювати, виконувати певні функції [4]. Майстер планування як концепція формування іміджу фірми Б. Джі. Цей метод використовується для створення алгоритму формування іміджу та подальшої характеристики маркетингової діяльності фірми з формування іміджу на ринку. Це обумовлено найбільш чітким трактуванням і зручністю використання цього методу. Майстер-планування чітко розмежовує зовнішній і внутрішній імідж підприємства

Таким чином, в наш час імідж є невід’ємним та одним із найважливіших елементів діяльності туристичного підприємства. В сфері туристичних послуг імідж – широке поняття, яке охоплює престижну рекламу, зареєстрований товарний знак, високу якість послуг, постійну турботу про клієнтів. Часто, саме позитивний імідж є чинником вибору клієнтом того, чи іншого туристичного підприємства для отримання необхідних послуг. Тільки позитивний імідж є чинником довіри клієнтів; такий імідж приваблює клієнтів і партнерів,

сприяє збільшенню обсягів продажів і загалом процвітання організації [5]. Тому, в умовах жорсткої конкуренції задля досягнення успіху обов'язково необхідно сформулювати його.

Література

1. Жигалов В.Т., Шимановська Л.М. Основи менеджменту і управлінської діяльності. Київ: Вища шк., 1994. 223 с.
2. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: навч. посіб. Чернівці: Книги XXI, 2003. 300 с.
3. Крупенна І.А. Аналіз пропозицій туристичних франшиз на вітчизняному ринку. Економічний форум. 1/2016. С. 11-12.
4. Полтораки В.А., Тараненко І.В., Красовська О.Ю. Маркетингові дослідження: навч. посіб. / Київ: Центр учбової літератури, 2014. 340 с.
5. Шморгун Л.М. Менеджмент організацій: навч. Посіб. Київ, 2010. 452 с.

УДК 338.487.02:614.46

Маркевич Л.М.

СУЧАСНИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ НА ПРИКЛАДІ ТУРИСТИЧНОЇ ФІРМИ «ЛІМПОПО» М.МАРІУПОЛЬ

На сьогодні сектор туризму є одним із найбільш постраждалих у світі від спалаху COVID-19, який впливає як на попит, так і на пропозицію. Це провокуватиме подальший регрес в умовах слабшої світової економіки, геополітичної, соціальної та торговельної напруженості, а також нерівномірної ефективності серед основних виїзних ринків подорожей.

Актуальність дослідження полягає в тому, що світова криза у секторі туризму не минула й Україну, однак наразі держава навіть не має можливості обрахувати збитки, завдані коронавірусом та карантинном. Державне агентство розвитку туризму звернулося до Держстату з проханням окремих туристичних рахунків для збору даних. Крім цього, там, спільно з депутатами, розробляють низку заходів, які мають допомогти вийти з кризи у туристичній галузі.

На сайті Верховної Ради України вже зареєстрований законопроект №3377 (Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо державної підтримки сфери культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу у зв'язку з дією обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)), опрацьований спільно з профільним комітетом [1]. Проект закону передбачає додаткові пільги, які держава може запропонувати сьогодні туристичній галузі: скасування туристичного збору до кінця 2020 року, звільнення операцій з надання туристичних послуг від сплати податку на додану вартість, на прибуток та єдиного соціального внеску, земельного податку, на нежитлову нерухомість, введення додаткових пільг на оплату оренди землі державної та комунальної власності. Через пандемію коронавірусу світовий туристичний сектор у 2020 році зменшив обороти на 25% – це еквівалентно відсутності подорожей та будь-якої активності протягом трьох місяців. Таке падіння у туристичній галузі спричинило зменшення кількості робочих місць на 12-14% [2].

В умовах кризи, коли спостерігається зменшення виїзних туристичних потоків десь на 50%, прибутки українських туристичних компаній зменшились. Але мова не йде про банкрутство галузі. Так, туристична фірма «Лімпопо» знаходиться на фазі прихованої кризи.

Ефективність діяльності фірми з початку карантину значно зменшилася. Штат працівників, який складається з 4 людей включаючи директора працює позмінно. Тобто, якщо раніше в офісі одразу було робочих 4 агенти, то на сьогоднішній день їх лише 2. Це є наслідком кризової ситуації туристичного бізнесу у 2020 році. Хоча турфірма раніше використовувала Digital-маркетинг (цифровий маркетинг) у своїй діяльності та на сьогоднішній день це чи не єдиний засіб спілкування з клієнтами. Використання всіляких форм просування з використанням цифрових каналів таких як соціальні мережі, створення спеціальних Інтернет-сайтів, контекстна реклама.

Фінансовими результатами діяльності суб'єктів підприємництва є прибуток або збиток [3]. Діяльність підприємств у сфері фінансових результатів спрямована на забезпечення отримання прибутку та його оптимальний розподіл і використання, а за наявності збитків – на встановлення їх причин та джерел покриття. Фінансові результати діяльності туристичної фірми «Лімпопо» за 2019-2020 рр. представлені у вигляді табл. 1.1

Таблиця 1.1

Фінансові результати діяльності туристичної фірми «Лімпопо» за 2019-2020 рр.

Показники	2019 рік	2020 рік	Абсолютне відхилення (+/-)	Відносне відхилення (%)
Обсяг реалізації, грн.	330732	311300	-19432	-5,9
Розрахунки з туроператорами, грн.	287593	270696	-16897	-5,9
Виручка після розрахунків з туроператорами, грн.	43139	40604	-2535	-5,9
Витрати, грн.	35524	34025	-1499	-4,2
Валовий прибуток, грн.	7615	6578	-1037	-13,6
Комерційні і управлінські витрати, грн.	1013	876	-137	-13,8
Прибуток від продажів, грн.	6601	5702	-899	-13,6
Відсотки до сплати, грн.	598	430	-168	-28,9
Інші доходи, грн.	6030	3990	-2040	-33,8
Інші витрати, грн.	87100	89733	2633	3,0
Прибуток до оподаткування, грн.	57200	48660	-8540	-14,9
Податок на прибуток, грн.	11440	9730	-1710	-14,9
Чистий прибуток, грн.	45760	38928	-6832	-14,9

Аналіз фінансових результатів показує зниження всіх показників прибутку в звітному році на 13-14%, при цьому, найбільшими темпами знижується прибуток до оподаткування. На це вплинуло значне зниження інших доходів – на 33,8%. Темпи зниження виручки склали 5,9%, в той час як витрати організації знизилися лише на 4,2% Таким чином, темпи зниження обсягу реалізації випереджають темпи зниження витрат турфірми, що може стати причиною зменшення прибутку в майбутньому. В результаті відбулося зниження чистого прибутку

підприємства на 14,9%, що може негативно позначитися на її фінансовому стані. Аналіз фінансової діяльності турфірми «Лімпопо» у 2020 році показав загальне зниження економічних показників. Однак, незважаючи на це, розрахунки показали, що турфірма залишається платоспроможною.

Коли кордони знову відкриються, туристичний потік може переорієнтуватися на іноземні курорти. За прогнозами найбільшим попитом користуватимуться пропозиції самостійних сімейних подорожей власним автотранспортом, відпочинок на природі, розміщення у рекреаційних зонах, заміських відпочинкових комплексах, оренда зелених садиб, індивідуальних будиночків із дотриманням вимог соціальної дистанції та забезпеченням всіма необхідними засобами захисту [4].

Сьогодні криза, пов'язана з пандемією COVID-19 змусила туристичний бізнес вийти з зони комфорту та шукати інноваційні шляхи розвитку та діяльності. Для того, щоб туризм відновився після кризи, його слід реанімувати упровадженням різного роду інновацій. Зробити це можна багатьма шляхами. Але, основними мають стати – державна підтримка туризму та підприємницьких ініціатив у даній сфері, поліпшення сервісу, зокрема у сфері гостинності, та посилення інформаційної компанії, зокрема в мережі Інтернет.

Література

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної підтримки сфери культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу у зв'язку з дією обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби COVID-19». Відомості Верховної Ради України. 2020. № 43. Ст. 371. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/692-20#Text> (дата звернення 12.12.2020)
2. Вінокуров Я. Коронавірус загрожує 50 мільйонам робочих місць у світі. Hromadske Int, 2020: сайт. URL: <https://hromadske.ua/posts/koronavirus-zagrozhuje-50-miljonam-robochih-misc-u-sviti-doslidzhennya> (дата звернення 12.12.2020)
3. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія) Навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2002. 240 с.
4. Романова А. Туризм після карантину: як пандемія вплинула на галузь і змінила її: сайт. URL: <https://dyvys.info/2020/05/14/turyzm-pislya-karantynu-yak-pandemiya-vplynula-na-galuz-i-zminyala-yiyi/> (дата звернення 12.12.2020)

УДК 658.5.011

Сокун Р.В.

АНАЛІЗ ПОСЛУГ ТА ІМІДЖУ КОМПАНІЇ НА ПРИКЛАДІ ТУРИСТИЧНОЇ ФІРМИ «AISA tour»

Імідж комерційної організації – це її образ, створений у свідомості людей. У будь-якій організації є свій імідж, незалежно від того працюють над ним чи ні. У разі якщо відсутній грамотний аналіз іміджу фірми і його коригування, то немає ніякої гарантії, що він буде адекватно сприйнятий людьми. Тому вибирати потрібно не з міркувань «хочу – не хочу», а між організованим і неорганізованим іміджем. Формування правильного іміджу – процес набагато більш вигідний, ніж виправлення неправильно сформованого образу [1].

Мета роботи: проаналізувати імідж на прикладі туристичної компанії «AISA tour».

Дане агентство – партнер великої туристичної компанії «TEZ TOUR», і розміщує свою інформацію на її сайті. Метою діяльності турагентства є – висока якість і професіоналізм в послугах, що надаються, надійність і безпека конфіденційності для клієнтів. Слоган

компанії: «Щоб було, що згадати». Фірмові кольори компанії: поєднання синього і жовтого (синій уособлює колір океану, а жовтий – сонце і пісок). Дана колірна гамма використовується в одязі, дизайні приміщень, на візитних картках, а також штампи і печатки турфірми.

Метою даного аналізу іміджу компанії, є впровадження нових ідей і збір матеріалів. При цьому слід приділити особливу увагу зовнішнім і внутрішнім комунікаціям, роботі з клієнтами. Також було необхідно розробити рекомендації для керівництва, по піар планам.

Почати слід з повного розбору переліку послуг даної організації. Турагенство «AISA tour» займається:

- Організацією турів за індивідуальними програмами;
- Організацією турів для корпоративних підприємств;
- Чартерні тури;
- Роботи по організації круїзів;
- Бронювання транспортних засобів;
- Організація послуг гідів і перекладачів;
- Особистий супровід клієнтів.

Додаткові послуги організації: прокат колясок для дітей, надання нянь зі знанням мови. Клієнти – чоловіки і жінки у віці від 24-67 років, аматори туризму й активного відпочинку. Залежно від цілей подорожі виділяється чотири наступних видів туризму: рекреаційний, пізнавальний, діловий і науковий туризм.

1. Пізнавальний – проводиться з метою відвідування та ознайомлення з культурними пам'ятками і природними об'єктами обраної країни.

2. Рекреаційний – лікування в санаторіях і загальне зміцнення здоров'я.

3. Науковий туризм – відвідування різних конгресів, симпозіумів з подальшими екскурсіями.

4. Діловий туризм – організація поїздок бізнесменів з діловими цілями [2].

Як рекламний аналіз іміджу фірми, можна розібрати стратегічний план піар кампанії по зміцненню правильного сприйняття в свідомості людей. Для кожного типу аудиторії був розроблений свій план дії. Для роботи з постійними і сезонними клієнтами була обрана кампанія по зміцненню зв'язку з суспільством. Головна мета для цієї кампанії: не втратити існуючих клієнтів, зміцнити і стабілізувати відносини з ними.

Рекомендований рекламний текст, запропонований після того як був проведений аналіз корпоративного іміджу: «Турагенство « AISA tour » ось вже протягом 5 років пропонує широкий спектр послуг в сфері туризму, для тих, хто любить подорожі, хто піклується про своє здоров'я і добробут, а так само хоче під час відпочинку отримати все чого б він не побажав ».

Пропоновані заходи по закінченню повного аналізу іміджу: введення знижок в розмірі до 10% для постійних клієнтів, створення клубів для постійних клієнтів і Vip персон. Також правильним кроком може стати створення власного сайту, з підтримкою декількох мов, і оформленого у фірмових кольорах турагентства. На сайті обов'язково повинен бути розділ зі зворотним зв'язком [3].

Сильний імідж організації і її товарів говорить про унікальні ділові здібності (спеціальні навички, вміння), що дозволяють підвищувати пропоновану споживачам сприйману ними цінність товарів і послуг.

Менеджери будь-якої організації рано чи пізно починають займатися побудовою її іміджу, і тоді послідовність їхніх дій буде такою: вимір іміджу, оцінка іміджу, розробка програми побудови іміджу і її здійснення.

Кожна організація виконує безліч ролей, тому її імідж формується на різних рівнях: соціокультурний, галузевий, рівень підприємства і продукту [4].

Отже, аналіз іміджу на прикладі компанії «AISA tour» показав що, імідж організації і її товарів грає велику роль на ринку туристичних послуг. Репутація компанії може бути уразлива, тому потрібно постійно її підтримувати. Для цього буде достатньо щорічного аналізу позицій різних суспільних груп.

Література

1. Гуляев В.Г. Организация туристской деятельности: Учебное пособие: Москва: «Нолидж», 2006. С. 360-362.
2. Старовойтенко О.А. Принципи систематизації видів туризму / Економіка України. 2002. № 5. С. 48-53.
3. Согачева О.В. Имидж организации как фактор и индикатор ее конкурентоспособности. Молодой ученый. 2014. № 19. С. 367–369.
4. Гордеева О.В. Методика і інструментальний апарат оцінки іміджу виникаючих характеристик підприємства. Серія .: Економіка. 2013. № 6.

УДК 659.126

Сороченко Л.А.

РОЛЬ ФІРМОВОГО СТИЛЮ В ФОРМУВАННІ ІМІДЖУ КОМПАНІЇ

В умовах становлення ринкової економіки зростає стурбованість компаній тим, як вони сприймаються громадськістю. У багатьох організаціях активно стали створювати підрозділи зі зв'язків з громадськістю, однією з головних цілей яких стало формування іміджу організації, що представляє собою образ організації в представленні груп громадськості.

Зростання уваги до проблеми формування позитивного іміджу організації, який здатний надавати позитивний вплив для фірми на маркетингове оточення, не випадкове. Позитивний корпоративний імідж стає необхідною умовою для досягнення фірмою стійкого і тривалого ділового успіху [1].

По-перше, позитивний імідж організації дає ефект придбання організацією певної ринкової сили, що призводить до зниження чутливості до ціни.

По-друге, позитивний імідж зменшує змінюваність товарів, а значить, захищає організацію від атак конкурентів і зміцнює позиції щодо товарів-замінників.

І, по-третє, позитивний імідж полегшує доступ фірми до ресурсів різного роду: фінансових, інформаційних, людських і т.д.

Фірмовий стиль сформульований західними рекламистами як «система ідентифікації», «проекування зовнішнього образу підприємства», це цілий ряд прийомів (графічних, колірних, мовних і т.д.), які, з одного боку, забезпечують деяку єдність всієї продукції підприємства, яка сприймається будь-яким спостерігачем (не тільки потенційним споживачем), а з іншого – протиставляє підприємство і його продукцію конкурентам і їх продукції. Фірмовий стиль є основою іміджу, головним засобом його формування [2].

Імідж існує незалежно від того, хто над ним працює, і чи працюють над ним узагалі. Якщо питання іміджу пустити на самоплив, то він складеться у споживачів стихійно, і немає

ніякої гарантії, що він буде адекватним і сприятливим для фірми. Формування сприятливого іміджу для організації – процес більш вигідний і менш трудомісткий, ніж виправлення спонтанно сформованого несприятливого образу.

Основними носіями фірмового стилю можуть виступати: елементи діловодства, реклама в пресі, друкована реклама, рекламні сувеніри, зовнішня реклама, засоби пропаганди, виставковий стенд, документи та посвідчення, елементи службових інтер'єрів та інші носії.

При формуванні фірмового стилю доцільно спочатку виділити головне, створити певний образ, а потім розробляти нові складові фірмового стилю та виготовляти ті чи інші його носії.

Так як головним засобом створення і підтримання образу фірми є фірмовий стиль, необхідно чітко уявляти, який внесок він вносить у створення іміджу:

- компоненти фірмового стилю допомагають споживачеві орієнтуватися в потоці інформації, викликають у нього підсвідоме, позитивне ставлення до фірми, яка подбала про нього, заощадила йому час і полегшила процес вибору;

- гарний фірмовий стиль побічно гарантує високу якість товарів (послуг), служить свідченням того, що фірма працює зразково, підтримуючи порядок у всьому: у виробництві і в супутній йому діяльності. Тим самим фірмовий стиль формує повагу до фірми і довіру до її пропозицій;

- фірмовий стиль допомагає виведенню на ринок нових товарів (послуг). Товарний знак і інші компоненти фірмового стилю, знайомі споживачеві служать в його сприйнятті гарантією якості нових пропозицій;

- фірмовий стиль підвищує ефективність реклами. Дієвість реклами безпосередньо залежить від її повторюваності. А константи фірмового стилю в рекламі дозволяють досягти високого ефекту при меншому числі повторів;

- фірмовий стиль допомагає досягти необхідного єдності всієї реклами, навіть якщо розробляти її будуть різні рекламні агентства [3].

Ідентифікація організації, єдність стильного рішення – головне завдання дизайнерів, які працюють над створенням зовнішнього образу фірми.

Світова практика може запропонувати досить цікавих прикладів творчого підходу у вирішенні цього завдання. Так, мережа готелів типу «Хілтон» розробила особливий єдиний дизайн вікон, дверних ручок, світильників, а фірмовим стилем мережі магазинів «Marks and Spenser» є однакове оформлення всіх магазинів, форма продавців і зелені пакети. Зелений і жовтий кольори компанії «British Petroleum» є невід'ємною частиною дизайну автозаправок.

Фірма «Роул Мейл» для того, щоб підвищити свій статус перефарбувала 32000 автомобілів і мотоциклів, 12000 поштових скриньок, виготовила 16000 одиниць нового одягу для листонош, розробила 1200 варіантів фірмових бланків. Фірму «Роул Мейл» почали впізнавати у всьому світі.

Таким чином, фірмовий стиль є одним з основних інструментів формування іміджу підприємства на ринку, спрямований на створення чіткого та позитивного образу в свідомості споживачів, партнерів і контактної аудиторії і може забезпечити компанії конкурентну перевагу. Багато компаній часто забувають про свій імідж, його складові і про необхідність постійної роботи над ним. Фірмовий стиль є невід'ємною частиною гарного іміджу і важливим його компонентом.

Література

1. Іміджологія: навч. посіб. для дистанційного навчання. За наук. ред. В. Бебика. Київ: Університет «Україна», 2008. 217 с.
2. Добробабенко Н.С. Фірмовий стиль: принципи розробки. М: Инфра-М., 1999.
3. Квеско, Р.Б. Имиджелогия: учебное пособие. Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2008. 116 с.
4. Горчакова В. Г. Имиджелогия: учебное пособие для студ. вузов /В. Г. Горчакова. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2011. 335 с.
5. Панасюк А.Ю. Формирование имиджа. Москва: «Омега-Л», 2011. 266 с.

УДК 338.48

Федорова В.В.

ТУРИСТИЧНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ

В сучасних умовах зростання туристичного інтересу до різних країн і народів, імідж країни відноситься до найважливіших факторів, що впливають на вибір іноземними туристами місць відпочинку. Основним питаннями, що турбують туристів в процесі визначення з країною подорожі, є як ті, що можна віднести до загального іміджу держави (культурний рівень, екологічна ситуація, криміногенна обстановка, національна та релігійна толерантність, політична та економічна стабільність), так і ті, що стосуються розвитку туристичної індустрії (наявність туристичних ресурсів та комфортність відпочинку, відповідність рівня сервісу рівню цін, безпека подорожі, цілість багажу і таке інше). Загальний імідж країни значно впливає на формування туристичного іміджу. Хоча трапляються випадки, коли саме туристичний імідж стає для країни визначальним, оскільки країна стає відомою світові через туризм. Так, наприклад, маючи безліч проблем у політичній, економічній, соціальній сферах, Єгипет, Туреччина, Таїланд та інші країни змогли сформувати позитивний туристичний імідж в очах іноземних туристів.

У більшості випадків рішення про поїздку залежить не від того, що потенційний турист володіє вичерпною інформацією про країну, а від сформованих стереотипів, інформації в засобах масової інформації, відзвітів інших туристів. Іноді вони можуть не відповідати дійсності. В таких умовах погана репутація або відсутність такої можуть звести нанівець зусилля щодо розвитку в'їзного туризму в країні. Таким чином, імідж та репутацію держави необхідно розглядати як необхідні складові її стратегічного надбання. Це як торгова марка, бренд, якому або довіряють, або ні. Недарма останнім часом у вивченні проблем іміджу країн та практичному застосуванні отриманих результатів використовуються маркетингові технології, а сам напрям називається державний брендінг або брендінг країн. Брендінг країн – це цілеспрямований процес створення та постійного поширення за допомогою іноземних засобів масової інформації бренду країни. Бренд країни – це комплекс думок, почуттів, асоціацій та уявлень, які виникають у людини, коли вона чує або бачить назву певної країни. На формуванні бренду країни найбільше позначаються її впливовість у світі, соціально-економічне та політичне становище, рівень культури, інтелектуальна власність, спортивні досягнення тощо.

Із країн далекого зарубіжжя більш-менш регулярно повідомлення про Україну з'являються в американських, канадських та західноєвропейських виданнях. Уявлення жителів цих держав про нашу країну формується на основі інформації про корупцію,

нелегальних мігрантів, Чорнобильську проблему, співробітництво з НАТО, миротворчу діяльність, про вади української демократії, голодомор 1932-33 рр., складні взаємовідносини з Росією, значний нереалізований потенціал української науки, незахищеність прав інтелектуальної власності, а також на основі необґрунтованих звинувачень України в постачанні зброї в «гарячі точки». Іноземні бізнесмени небезпідставно вважають Україну державою з нестабільним політичним та економічним становищем, несприятливим інвестиційним кліматом, сприймають нас як ненадійного партнера на основі періодично виникаючих проблем з транзитом російського газу, приватизацією та реприватизацією підприємств, квотами на вивезення сільськогосподарської продукції та митними зборами на ввезення товарів, що постійно змінюються. Переважно негативно становище України оцінюється провідними міжнародними організаціями та міжнародними фінансовими інституціями. Думка ж про репутацію України як туристичної держави практично несформована. Донедавна назва «Україна» багатьом пересічним громадянам країн далекого зарубіжжя була або взагалі незнайома, або ідентифікувалась через назву «Росія», або асоціювалась з Чорнобилем, Андрієм Шевченком та братами Кличками. Події політичного та культурного життя (мається на увазі Помаранчева революція та «Євробачення» 2004, 2005), домагання українського президента визнати голодомор 1932-33 рр. геноцидом, привернули до України увагу, зробили її більш відомою у світі. Проте, нестабільна економічна і політична ситуація продовжують робити свій внесок у формування здебільшого негативного іміджу України. В очах наших сусідів Україна виглядає значно привабливіше, хоча і вони не оминають увагою рівень корупції в країні, проблеми нелегальних мігрантів, ненадійність України як ділового партнера.

Проблематичним є формування позитивного іміджу України в очах росіян. Російські публікації, присвячені Україні, відбивають усю складність україно-російських взаємин. У більшості статей у російських ЗМІ Україна постає як держава політично й економічно залежна від Росії, проте із великими амбіціями

Отже, імідж України як туристичної держави є швидше негативним. Він оцінюється за реальним станом речей, а не за її багатим потенціалом. Неспроможність держави належним чином розпорядитися останнім лише погіршує її репутацію.

Позитивний туристичний імідж можливо сформувати лише шляхом покращення загального іміджу держави. Для цього необхідно задіяти весь іміджевий потенціал нашої України, провадити продуману державну інформаційну політику, адже одним із важливих джерел інформації для зарубіжних ЗМІ виступають вітчизняні публікації, які іноді з тих чи інших причин не відповідають дійсності. Маючи на меті власні політичні або економічні цілі, вітчизняні бізнесмени, політики і журналісти випускають в інформаційний простір скандальні відомості, зовсім не думаючи, яким чином це може позначитися на іміджу країни, у тому числі, туристичному, в очах зарубіжної спільноти. Так, нещодавній скандал навколо дитячого оздоровчого центру «Артек» завдав нищівного удару по репутації цього закладу і зашкодив Україні в очах туристів як з близького, так і далекого зарубіжжя.

Важливою у цій справі є чітко спланована брендингова кампанія, непогані умови для старту якої створює проведення в країні міжнародних масових спортивних та культурних заходів. Але передусім необхідно створити реальні підстави для створення туристичного бренду України шляхом зміцнення рекреаційно-ресурсного потенціалу та матеріально-технічної бази індустрії туризму, поліпшення інфраструктури загального користування та створення високоякісного конкурентоспроможного турпродукту.

Література

1. Івченко А.С. Вся Україна: Путівник. Київ: ДНВП «Картографія», 2006. 656 с.
2. Географічна енциклопедія України: у 3-х тт. .Київ: Українська Радянська Енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1990.
3. Масляк П.О. Рекреаційна географія: Навч. Посіб. Київ: Знання, 2008. 343 с.
4. Мироненко Н.С., Твердохлебов И.Т. Рекреационная география. Москва: Изд-во МГУ, 1981. 208 с.
5. Концепція створення та функціонування національної мережі міжнародних транспортних коридорів в Україні. Затверджено Постановою КМУ від 4 серпня 1997 р. № 821. URL: www.zakon.gov.ua
6. Міжнародний імідж України: міфи і реалії. URL: http://razumkov.org.ua/additional/analitical_report_NSP3_ukr.pdf (Дата звернення: 12.12.2020)

УДК 005.95

Цимбалюк Є.А.

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА СУЧАСНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

На сьогоднішній день існує багато різних підприємств, компаній, організацій, але не всім властиво мати високі результати, стрімкий вектор розквіту та розвитку. Зовсім небагато підприємств та організацій, які виходять на світовий ринок, стають популярними та відомими, більшість на грані банкрутства, або в занепаді чи виходять в так звані «нулі».

Розглянемо сутність управління персоналом у організаційному процесі підприємства.

Вважаємо, що головною причиною успіху компанії слугує саме ефективне управління, вміння, талант та стиль управління персоналом. Керівник – це та людина, яка веде за собою колектив чи групу до поставленої мети, він ставить цілі перед ними. Результати роботи персоналу, організації – це відображення роботи керівника, чи правильно він поставив ціль, мету, пріоритети, які використовував методи, підходи, як розподілив обов'язки та відповідальність, чи гарно мотивував свою команду.

Хотілося б сказати про те, що на кожному підприємстві повинні мати своє місце неформальні відносини. Адже, на нашу думку, завдяки їм більшість роботи виконується більш старанно і сумлінно, багато менеджерів розкривають себе зсередини, починають працювати по новому, з більш рішучим ентузіазмом та креативністю, що дає змогу нестандартно мислити, внаслідок чого можуть з'являтися чудові думки та способи вирішення багатьох важких проблем. Персонал має менше напруження, але більшу відповідальність, в нього присутня «свобода думок», тобто він, знаходячись у спокійному стані, може мислити більш нестандартно та творчо, що зазвичай підвищує темпи роботи або вносить якусь нову «фішку» в організацію.

Управління персоналом досліджувала велика кількість вчених, і деякі вважають що керівник повинен мати такі якості:

- вміння проявляти в собі лідерські якості;
- впевненість;
- дружелюбність;
- вміння приймати нестандартні управлінські рішення;
- вміння розподіляти ресурси;
- порядність;
- правильна постановка цілей;

- вміння розв'язувати конфлікти;
- емоційна і фізична витривалість;
- правильний підбір методів та підходів управління персоналом;
- творчість;
- креативність;
- вміння бути керівником;
- вміти сприймати й обробляти нове;
- вміння швидко адаптуватися;
- наявність інтуїції

Одним з учених, що досліджував цю тему, був К. Левін. Він виділяв три стилі керівництва: авторитарний, демократичний та ліберальний. За його спостереженнями були сформульовані висновки щодо кожного зі стилів. Найбільші результати і якість роботи показав саме перший стиль, так як там було все суворо, офіційно й чітко. Але стосунки між персоналом при такому стилі залишали бажати кращого. Була присутня агресивність, напруженість, низька мотивація та непорозуміння. За ліберальним стилем були найгірші показники, і це цілком зрозуміло, адже цілеспрямованість була відсутня, майже взагалі не було контролю, більшість персоналу мала розслабленість та небажання працювати. Останній керівник, що притримувався демократичного стилю, показав середні результати, але відносини в колективі були найкращими. Логічним висновком стилів К. Левіна є те, що його дослідження стали поштовхом до пошуку єдиного стилю керівництва, який включав би в себе й високу результативність та продуктивність праці, й задоволеність від роботи, що є актуальним і на сьогодні.

Отже, результати дослідження свідчать, що правильне управління персоналом, вкрай важлива річ на підприємстві, а саме наявність всіх необхідних якостей та навичок керівника, за допомогою яких він зможе побудувати такі методи управління персоналом, які будуть приносити тільки найкращі результати. Так, у справжнього та ефективного керівника не думки керують ним, а він думками.

Література

1. Баєва О. Біологічні основи влади і лідерства. Персонал. 2006. № 12. С. 67–70.
2. Беседін М.О. В.М. Нагаєв. Основи менеджменту: оцінно-ситуаційний підхід. ЦУЛ, 2005. 496 с.
3. ВУДК ок М., Д. Фрэнсис. Раскрепощенный менеджер. Дело, 1991. 284 с.
4. Рекун Г. П., Меденець В. В. Емоційне лідерство в системі управління персоналом. Економіка і суспільство. 2017. Вип. 13. С. 691–696.
5. Филонович С.Р. Лидерство и практические навыки менеджера. ИНФРА-М, 1999. 124 с.

УДК 332.9

Чебанова Г.С.

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Україна має сприятливе географічне і геополітичне розташування, унікальні природні та кліматичні ресурси, історико-культурну спадщину, а отже, великий потенціал для залучення інвестицій з метою розвитку туризму.

Необхідність активізації інвестиційного процесу в галузі туризму зумовлюється також існуванням залежності між розвитком ділового туризму і темпами процесу іноземного інвестування: чим більше іноземців прибуває в Україну з діловими цілями, тим більше

країна має можливостей залучити іноземні інвестиції. Проведення в Україні інвестиційних форумів, міжнародних симпозіумів, конференцій, виставок відкриває можливості для збільшення припливу в країну іноземних інвестицій.

Стан інвестиційного процесу у туризмі не задовольняє вимог сучасної економіки. Недостатнє інвестиційне забезпечення зумовило старіння основних фондів. Багато об'єктів (готелі, турбази) перебувають у стані незавершеного будівництва.

Прямі інвестиції, які формують статутні капітали підприємств з іноземними інвестиціями, за нинішнього стану економіки є бажаними з багатьох причин, оскільки вони:

- дають змогу модернізувати виробництво без створення заборгованості;
- зберігають і створюють нові робочі місця;
- показують шляхи досягнення максимальної ефективності та рентабельності інвестицій.

І хоча вкладення іноземних інвестицій зростає в економіку України у транспортні, будівельні підприємства, готелі та ресторани обсяги вкладень прямих інвестицій не перевищують 1%. Обсяг іноземних інвестицій недостатній порівняно із потребами економіки. Несприятливий інвестиційний клімат позначається на завданнях, які ставлять перед собою інвестори: мета переважної більшості з них полягає у якнайшвидшому отриманні прибутку, тому значна частина інвестицій вкладається в торгівлю, сферу послуг, посередницьку діяльність.

І все ж останнім часом в економіці України окреслилися позитивні зрушення, які відкривають перспективи для активізації інвестиційної діяльності, що сприяє виходу з кризи та структурній перебудові економіки. Але щоб цей позитивний процес набув достатньої сили, необхідно провадити чітку державну політику з формування інвестиційних ресурсів, їх концентрації, стимулювання переважно вітчизняних і залучення іноземних інвестицій.

Важливим чинником, що впливає на залучення інвестицій, як іноземних, так і внутрішніх, є податкове стимулювання. Туристичне підприємство щомісяця сплачує в державну скарбницю значні кошти з обігових коштів у формі податкових платежів. Ці кошти підприємство могло б використовувати на розробку власних нових туристичних маршрутів, на удосконалення інфраструктури, якщо це готель, санаторій чи будь-який інший заклад розміщення. Ті незначні кошти, які отримують музейні установи за проведення екскурсій теж надходять до бюджету, а могли б спрямовуватися на збагачення музейного фонду, на поліпшення сервісу.

Політика держави у сфері іноземного інвестування повинна мати на меті створення сучасної системи регулювання, яка б підвищила інвестиційну привабливість економіки та забезпечила потужну мотивацію нерезидентів до вкладення коштів. Ефективним важелем успішного вирішення цього завдання може стати, за певних обставин, податкова політика щодо іноземних і внутрішніх інвестицій, що сприяло б розвитку туризму, а отже, створенню значної кількості робочих місць, особливо в регіонах.

У деяких країнах, зокрема в Іспанії та Греції, інвесторам надаються пільгові податковий режим і ставка амортизаційних відрахувань, зменшується податок з обороту. В деяких державах надаються також митні пільги на ввезення обладнання для готелів і туристичних транспортних засобів.

У Греції ПДВ на розміщення туристів та їх харчування становить 8%, крім того уряд розробив систему знижок для турфірм, які здійснюють прийом у несезонний період. У

деяких європейських країнах туристичні організації користуються пільговими тарифами на комунальні послуги.

В Україні ж інвестори, щодо розвитку туризму, не мають жодних податкових пільг. За даними Державної служби туризму і курортів, система оподаткування поглинає 70-85% прибутку турфірм. Водночас, розвинені країни світу вже накопичили значний досвід податкового стимулювання іноземного інвестування. Система оподаткування в них побудована таким чином, щоб постійно заохочувати інвесторів.

Важливим кроком у напрямі залучення інвестицій є співпраця з Європейським інвестиційним банком щодо надання пільгових довгострокових кредитів під гарантії уряду для розбудови туристичної інфраструктури України.

Створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні дозволить вирішити проблему залучення інвестицій у туристичну сферу, що забезпечить високі темпи економічного розвитку рекреаційно-туристичної сфери, ефективність інвестиційної діяльності та розширення її обсягів, створення відповідної інфраструктури курортів і рекреаційних зон на рівні міжнародних стандартів, максимізацію прибутку від інвестиційної діяльності і мінімізацію інвестиційних ризиків.

Умовами створення сприятливого інвестиційного клімату полягає в стабільній податковій системі і побудови системи оподаткування на тих же засадах, що й в розвинених країнах. Привабливість України для західних інвесторів суттєво знижується не лише через високий рівень податків, а й через повне свавілля у введенні та скасуванні податків (пільг), відсутність податкової ініціативи місцевої влади. У державі не існує чітко визначеної узгодженої на різних рівнях стратегії податкового стимулювання. Податкова система повинна розвиватися за науково обґрунтованими принципами, з урахуванням зарубіжного досвіду. Розробка конкретних пропозицій з удосконалення податкової політики у сфері туризму, зокрема пропозиції щодо спрощення обчислювальної бази оподаткування, диференціації принципів оподаткування за видами туризму, зниження податкового тиску на туристичні фірми, прискорить розвиток міжнародного туризму в Україні.

Стратегічними цілями інвестиційної політики в галузі туризму повинні стати: – створення законодавчої бази для забезпечення гарантій іноземним інвестиціям, що спрямовуються в туристичний бізнес; – формування сприятливого іміджу регіонів у сфері надання рекреаційно-туристичних послуг; – створення сприятливого інвестиційного клімату; – стимулювання припливу капітальних вкладень у реконструкцію і будівництво сучасних туристичних комплексів, санаторіїв, готелів, відповідно до міжнародних вимог і стандартів; – розробка нових турів, які повинні враховувати етнокультурні, геополітичні, екологічні чинники туристських районів.

Література

1. Козловський Є.В. Правове регулювання туристичної діяльності: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 272 с.
2. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>. (дата звернення: 13.12.2020).
3. Цьохла С.Ю. Активізація та розвиток інвестиційної діяльності в сфері курортно-рекреаційного господарства. Інвестиції. Практика та досвід. 2008. № 22. С. 6–10.
4. Шупік Б.В. Поняття й ефективні методи державного регулювання міжнародного туризму в Україні. Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2010. № 1. С. 130–135.

СЕКЦІЯ
МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ, НАУЦІ,
ЕКОНОМІЦІ І ВИРОБНИЦТВІ

УДК 004.91

Барсукова А.К.

ВИКОРИСТАННЯ АС «ДЕКАНАТ» ДЛЯ АВТОМАТИЗОВАНОГО УПРАВЛІННЯ
РОБОТОЮ ВНЗ

У сучасному світі важко уявити життя без документів: громадянина – без паспорта, водія – без водійських прав, туриста – без туристичної візи, студента – без студентського квитка та залікової книжки і т.д. Документ – матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження, і передачі в часі і просторі [1]. Використання документації зачіпає практично всі сфери нашого життя. Жодна фірма, компанія, корпорація не може обійтися без документа і, отже, без документообігу. Обороти документів є обов'язковою частиною діяльності будь-якої зі сфер, будь то економіка, медицина, освіта, політика і т.д.

З розвитком інформаційних технологій для документообігу відкрилися величезні можливості. З'явилося поняття електронного документообігу та стали розвиватися автоматизовані системи управління документами.

Для ефективного управління освітнім процесом важливим питанням є автоматизація роботи ВНЗ. Мета автоматизації управління – отримати зручні засоби моніторингу, аналізу та відображення основних процесів прийому студентів, адміністративного управління, підготовки і випуску фахівців університету (інституту, академії).

Слід зазначити, що однією з основних і трудомістких в роботі вузу є діяльність деканату. Працівникам деканатів доводиться виконувати величезний обсяг рутинної роботи з обліку контингенту студентів, забезпечення навчального процесу, надання інформації в різні підрозділи вузу. При цьому всю інформацію необхідно представляти в різних форматах. При цьому необхідно здійснювати прогноз успішності студентів з метою ефективного контролю за процесом навчання і своєчасного реагування на можливі негативні результати (низькі показники абсолютної і якісної успішності) [2].

Сьогодні в Україні в вищих навчальних закладах широко використовується АС «Деканат», яка є частиною системи АСУ «ВНЗ». АС «Деканат» виконує головні функції з автоматизації адміністративних та навчально-методичних процесів.

Навчально-методичні відділи в АС «Деканат» автоматизовано ведуть облік та здійснюють управління студентським контингентом і професорсько-викладацьким складом, в системі:

- формуються навчальні плани (в т.ч. індивідуальні);
- розподіляються навантаження по кафедрах;
- готуються екзаменаційні відомості;
- формуються зведені дані щодо проведення і результатів сесії;
- створюються відповідні звіти, за допомогою АС «Конструктор звітів»;
- дані про результати іспитів автоматично вносяться в особисті справи;
- формуються дані для друку відомостей, звітів та додатків до диплому;
- розклад занять;

- електронний журнал успішності.

Керівництво ВНЗ отримує оперативну інформацію по студентському і професорсько-викладацькому складу, звіти про надходження коштів за навчання.

У відділі кадрів ведуться особисті картки співробітників і студентів, заповнюються журнали наказів по анкетах студентів з автоматичним внесенням їх до особової справи.

Бухгалтерія отримує оперативну інформацію про академічну успішність та нарахування стипендій, керує інформацією про надходження платежів за навчання.

Переваги АС «Деканат»:

- імпорт даних студента з АС «Приймальна комісія»;
- підтримка ключових стандартів кредитно-модульної системи;
- продовження терміну дії студентського квитка;
- експорт необхідної інформації в «Education».

Система «Деканат» складається з семи основних модулів:

- модуль анкет студента;
- модуль анкет співробітників;
- модуль навчальних планів;
- модуль журнал екзаменаційних відомостей;
- модуль сесія;
- модуль контракти;
- модуль накази.

Основними принципами роботи АС «Деканат» є те що система активно експлуатується та підтримується з 2000 року, функціональні можливості системи розширюються з урахуванням побажань технікумів, коледжів та ВНЗ. АС «Деканат» гнучко адаптується до індивідуальних потреб освітніх закладів усіх рівнів акредитації завдяки універсальним і актуальним довідникам, виконаним відповідно до рекомендацій МОН України Система розроблена на основі сертифікованого програмно-апаратного комплексу засобів захисту від несанкціонованого доступу і додатково, відповідно до закону, реалізується розробка і установка «Комплексної системи захисту інформації». Система проста в експлуатації, супровід не вимагає спеціальної підготовки і складних програмно-апаратних засобів; завдяки інтуїтивно зрозумілому інтерфейсу навчання користувачів здійснюється в короткі терміни.

АС «Деканат» вирішує завдання тактичного рівня управління. Дана система дозволяє підвищити ефективність роботи деканатів вищих навчальних закладів. Однак, для успішного і ефективного функціонування вузу в цілому необхідно комплексне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, що охоплює всі без винятку функціональні підсистеми навчального закладу (такі як деканати, бібліотека, приймальна комісія, бухгалтерія, кафедри та ін.).

Література

1. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
2. Мазорчук М.С., Тыжненко Ю.В. Автоматизированная информационная система «Деканат». Объектные системы. 2011. № 1 (3). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/avtomatizirovannaya-informatsionnaya-sistema-dekanat>
3. Сайт компанії розробника АС «Деканат». URL: <http://www.politek-soft.kiev.ua/ru/>

ДИНАМІЧНЕ ВИДІЛЕННЯ IP АДРЕС ТА ПРОТОКОЛ TCP/IP

IP-адреса (скорочення від англ. Internet Protocol Address) – унікальний ідентифікатор (адреса) пристрою (найчастіше комп'ютера), що підключений до Інтернету. Кожен пристрій (комп'ютер, ноутбук, виділений сервер, мобільний телефон і т.д.) у мережі Інтернет має свою IP-адресу. Так як ви в даний момент підключені до Інтернету – це означає, що і у вашого комп'ютера також є своя унікальна адреса в мережі. Але ви можете бути підключені до Інтернету через маршрутизатор або шлюз у вашій локальній мережі. У цьому випадку комп'ютер з Інтернету видно з тою адресою, яку має ваш маршрутизатор або шлюз. IP адреси можуть бути статичні (в тому випадку, якщо окремому користувачеві провайдером виділена одна постійна адреса), а також динамічними (якщо провайдер видає користувачеві IP адресу в момент підключення з пулу вільних адрес по DHCP). Крім того один комп'ютер на основі віртуальних вузлів може діяти як кілька пристроїв з декількома IP адресами та вузлами. Наприклад, – послуги хостингу в Інтернет. Знання своєї IP адреси дозволяє організувати доступ до служб і програм на своєму комп'ютері (ігри, чати, FTP, віддалений доступ до робочого столу та інше). IP-адреси бувають двох типів – IPv4 та IPv6. Основна відмінність IPv6 від звичного IPv4 в значно збільшеному адресному просторі. Так, довжина IPv4 адреси складає 32 біт, що дає в цілому 232 можливих адрес (трохи більше 4 млрд. адрес). У той же час довжина адреси IPv6 становить 128 біт, що дає 2128 можливих адрес (в цілому це більш ніж 4.8×10^{28} адрес на кожного з 7 млрд. жителів Землі). Тобто, IPv6 раз і назавжди вирішує проблему нестачі Інтернет-адрес. З точки зору синтаксису, записи IPv4 і IPv6 адрес також різні. IPv4 адреси записуються як чотири блоки цифр від 0 до 255 розділених крапками, наприклад 192.168.254.123. IPv6 адреси записуються як вісім блоків шістнадцятиричних цифр, розділених двокрапкою, наприклад fe80:dead:beef:0:0:0:0:2012 [1].

Існує два способи виділення IP-адреси. Перший спосіб-статичне (постійне) закріплення адреси за комп'ютером, який постійно підключений до мережі. Другий спосіб-динамічне виділення адреси комп'ютера тільки на час сеансу зв'язку з Інтернетом. Цей спосіб застосовується для комп'ютерів, епізодично підключаються до мережі.

Статична IP-адреса-це 32-розрядне число, яке призначається комп'ютера в якості його адреси в Інтернеті. Цей номер зазвичай надається постачальником Інтернет-послуг (ISP).

IP-адреса (адреса Інтернет-протоколу) діє як унікальний ідентифікатор для пристрою, який підключається до Інтернету. Комп'ютери використовують їх для пошуку та спілкування один з одним в Інтернеті так само, як люди використовують телефонні номери для зв'язку по телефону. IP-адреса може надавати таку інформацію, як приналежність до певного хостинг-провайдера і дані про географічне розташування.

Статична IP адреса не змінюється з часом. Такі адреси залишаються незмінними незалежно від того, що робить користувач. Якщо тільки він не попросить свого Інтернет-провайдера змінити його. Компаніям він потрібен для спрощення операцій [3].

Для стабільної і правильної роботи пристроїв, об'єднаних в загальну мережу, були створені спеціальні набори правил, які забезпечують їх взаємодію. Ці набори або по-іншому стеки правил і називають загальною назвою TCP / IP протоколами, за винятком лише декількох країн, де замість них застосовують інші стандарти. TCP / IP-це набір протоколів, спеціальних правил, які впорядковують і забезпечують надійний обмін інформацією серед

пристроїв, об'єднаних в мережу. Це може бути локальна сітка з двох комп'ютерів, так і глобальна павутина. Повністю пишеться, як, Transmission Control Protocol / Internet Protocol, що в перекладі означає – Протокол управління передачі/Інтернету. Дозволяє взаємодіяти між собою пристроїв, що знаходяться в різних мережах і з різними операційними системами, наприклад, між Windows, Mac OS, Linux і т. д. Назва даного стека-набору правил склалося з основних двох: протокол IP-бере на себе завдання по адресації, визначає, де в переданих даних: адреса, вміст; протокол TCP-забезпечує і контролює надійну передачу інформації та її цілісність. Також включає в себе й інші, але так, як ці є базовими, закріпилося саме таке називання [2].

Стек розділяється на чотири рівні, в кожному з яких свої протоколи. Всі вони функціонують одночасно, тому у кожного є свої правила, щоб вони працювали без перебоїв і конфліктів.

Прикладний / для додатків. Це: HTTP, SMTP, DNS, FTP і т.д. тобто Веб, пошта, передача файлів та інше.

Транспортний. Це: TCP, UDP і т. д. відповідає за зв'язок між комп'ютерами і за доставку даних.

Мережевий (міжмережевий). IP, IGMP і т. д. відповідає за адресацію.

Канальний / мережеві інтерфейси. Це: Ethernet, Wi-Fi, DSL. На цьому стеку і реалізовано всю взаємодію користувачів в IP мережах. Також, існують і інші стеки: OSI, IPX/SPX, IPX/SPX [4].

Література

1. TCP/IP протокол – что это такое и как работает: <https://anisim.org/articles/tcp-ip-protokol-chto-eto-takoe/>
2. TCP/IP: <https://ru.wikibooks.org/wiki/TCP/IP>
3. Internet protocol suite: https://wikipedia.org/wiki/Internet_protocol_suite
4. Основи функціонування протоколу TCP/IP: <https://e-helper.com.ua/node/101>

УДК 519.17

Бойко Я.В.

ЗАСТОСУВАННЯ ГРАФІВ ДЛЯ ПОБУДОВИ ОПТИМАЛЬНИХ МАРШРУТІВ

На часі важко уявити собі бізнес, здатний існувати, а тим більше розвиватися без транспортування різних вантажів. Транспортна інфраструктура – одна з найважливіших інфраструктур, яка забезпечує життя міст і регіонів. В останні десятиліття у багатьох великих містах вичерпані або близькі до вичерпання можливості екстенсивного розвитку транспортних мереж. Тому особливої важливості набуває оптимізація планування мереж, поліпшення організації руху, оптимізація системи маршрутів громадського транспорту тощо [3;4].

Актуальність нашого дослідження полягає в тому, що в даний час ефективна логістика та транспортна система є важливими передумовами розвитку бізнесу. Напевне, що оптимальний маршрут – це економія часу та грошей.

Проблема нашого дослідження полягає в тому, що існують великі невикористані потужності в логістичних процесах з точки зору зниження витрат і якості обслуговування. Математичне моделювання – це потужний засіб вирішення завдань для знаходження оптимального шляху.

В нашій роботі ми використовували елементи теорії графів. Досить часто вирішення певного завдання доцільно розв'язати на мові графів, а потім результат інтерпретувати у необхідних вихідних термінах. Теорія графів стала нині простим, доступним і потужним засобом вирішення широкого кола питань із різних предметних областей [1].

Теорія графів забезпечує просте, але ефективне рішення поставленої задачі. Тож розглянемо авторську задачу прийняття рішень, пов'язану з оптимізацією маршруту від початкової точки до кінцевої [2].

У м. Маріуполі існує одна з найбільших дистриб'юторських компаній – ТОВ «Співдружність», що займається виробництвом борошняних кондитерських виробів. Ця організація постачає продукцію в різні торгові точки. Розробимо маршрут з найменшими витратами зі складу компанії по точкам мережі магазинів «Ширий кум» в Центральному районі міста і повернення транспорту на склад.

Складемо математичну модель даної задачі за допомогою графу(сукупності точок, які називаються вершинами, деякі з яких з'єднані дугами). Торгові точки, які планує об'їздити машина з продукцією та сам склад, позначимо у вигляді кружечків з цифрами – Склад ТОВ «Співдружність» – (1), точки мережі магазинів «Ширий кум» – (2), (3), (4), (5). Вага кожного ребра – відстань між зазначеними місцями. Позначимо їх на ребрах графу у кілометрах (Рис.1.).

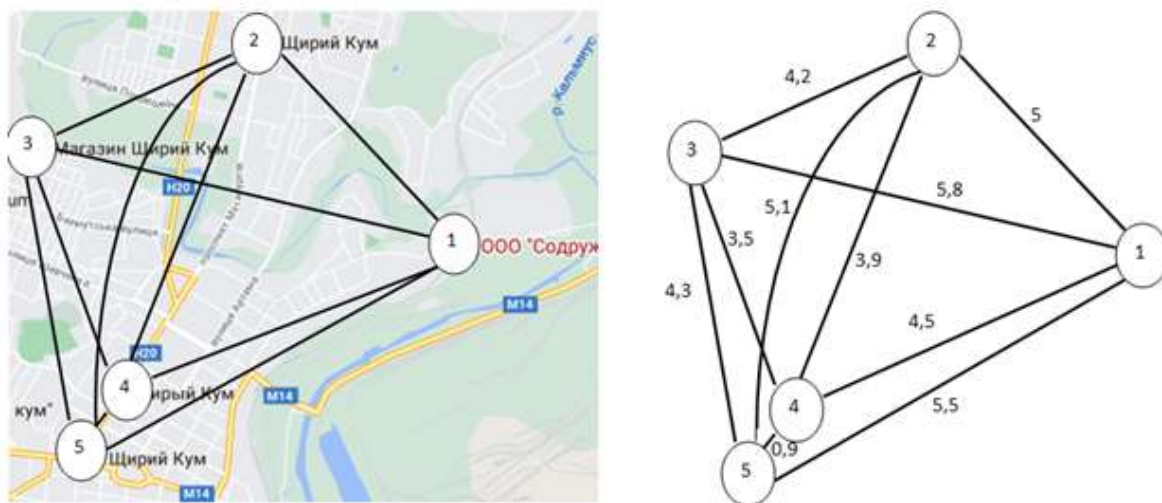

Рис.1. Граф до задачі оптимізації маршруту.

Побудуємо математичну модель, де граф має вигляд орієнтованого дерева (Рис.2.).

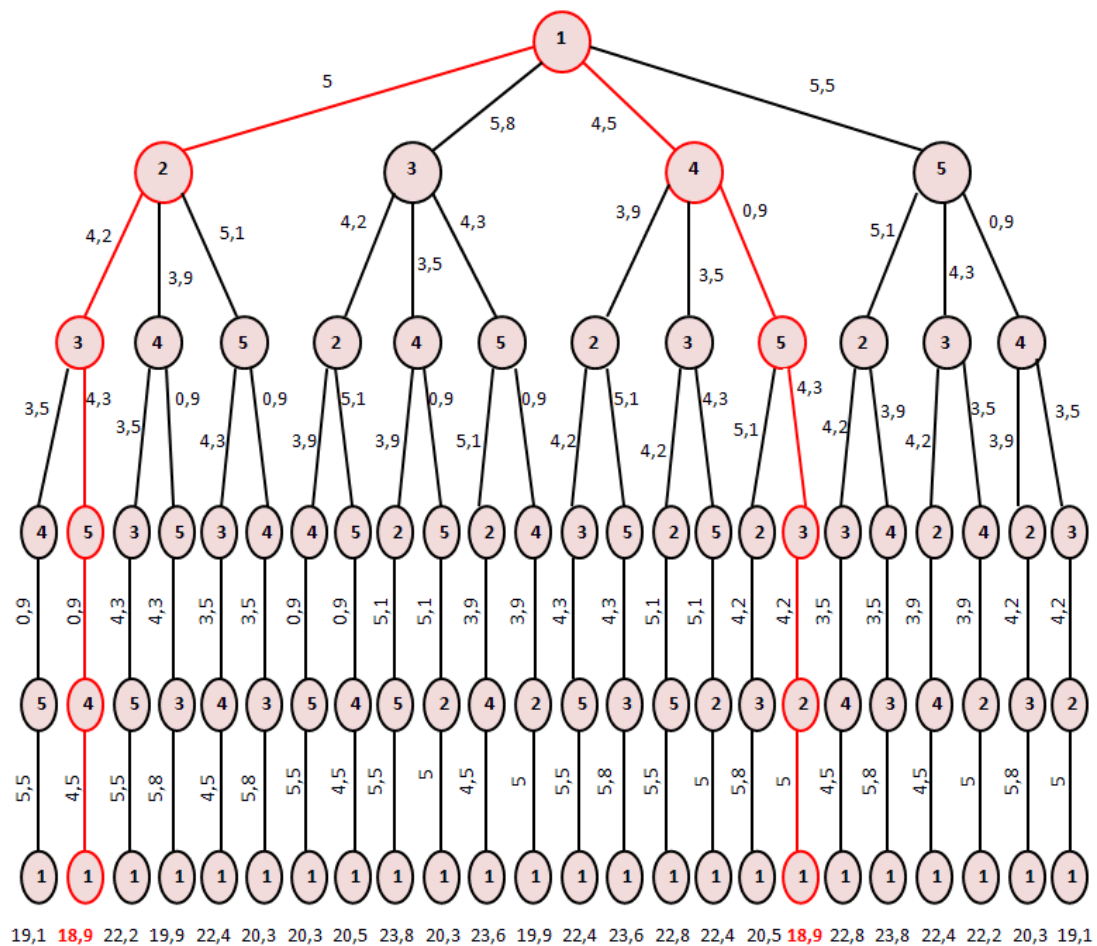

Рис.2. Граф – орієнтоване дерево

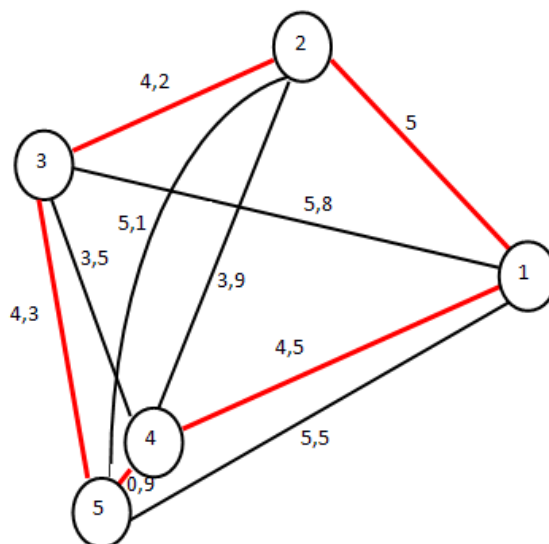

Рис.3. Оптимальний маршрут

Отже, маршрутом з найменшими витратами, який має мінімальну довжину 18,9 км: Склад ТОВ «Содружество» (1), точки мережі магазинів «Щирый кум» (2),(3),(5),(4), Склад ТОВ «Содружество» (1) (Рис.3.).

За допомогою елементів теорії графів можна вирішувати не тільки задачі комбінаторної оптимізації, но і інші види задач, сенс яких полягає у знаходженні самого вигідного маршруту, що проходить із заданої точки до інших точок; задачі про економічно вигідне

розташування та ін. Подальшими перспективами нашого дослідження є долучення інформаційних технологій до використання теорії графів для реалізації математичної моделі в транспортній логістиці.

Література

1. Оптимизация на графах . 2014. Лекция №15. URL: <http://refleader.ru/polpolmeraty.html>.
2. Орлов А.И. Основы теории принятия решений. Учебное пособие. Москва, 2002.
3. Сидорская С. А. Оптимизация маршрутов движения транспорта филиала Речицкий хлебозавод ОАО «Гомельхлебпром» при осуществлении экспедиторской деятельности. Сборник материалов 73-й студенческой научно-технической конференции: секция «Инженерная экология», 3 мая 2017 г. Минск: БНТУ. 2017. С. 185-191.
4. Швецов В.И. Математическое моделирование транспортных потоков. Москва, 2003 URL:<http://www.isa.ru/transnet/TrafficReview.pdf> .

УДК 517.988

Гуцол Д.А.

СТОХАСТИЧНА ЗАДАЧА ТА ДВОЕТАПНА ОПТИМІЗАЦІЯ У СИСТЕМНОМУ АНАЛІЗІ

Актуальність проблеми можна сформулювати як необхідність розробки стохастичних моделей і методів, які здійснюють адаптацію підприємства до впливу стохастичних параметрів, що забезпечують знаходження оптимального рішення в реальних ринкових умовах, і є елементами знань інтелектуальної системи управління підприємства [1].

Стохастична оптимізація – клас алгоритмів оптимізації, що використовує випадковість в процесі пошуку оптимуму. Випадковість може проявлятися в різних речах [2].

Двоетапні моделі стохастичного програмування з цільовою функцією у вигляді математичного очікування є одними з основних в стохастичному програмуванні [3-6]. Двоетапна модель в стохастичному програмуванні описує ситуації прийняття рішень в умовах невизначеності, коли на першому етапі в умовах стохастичною невизначеності приймається детерміноване рішення з розрахунком на те, що при проясненні ситуації на другому етапі буде прийнято додаткове оптимальне коригуюче рішення. Рішення першого етапу оптимізується за сумою математичного очікування цільових функцій першого і другого етапів.

У своїй загальній постановці подібне завдання виявляється надзвичайно складним.

І в теорії управління вироблені різноманітні способи його спрощення. Зазвичай ми прагнемо звести аналіз реальних стохастичних систем до послідовного дослідження ряду детермінованих завдань. Звичайно, ця редукція далеко не універсальна (та й не завжди можлива), але вона грає дуже важливу роль в системному аналізі [7-8].

Розглянемо досить загальну стохастичну керовану систему

$$\dot{x} = f(t, x, u, \xi) \quad (1)$$

Припустимо, що наша мета – перевести систему за час T зі стану $x(0) = x_0$ в стан $x(T) = x_T$. Оскільки система (1) знаходиться під дією випадкових впливів $\xi(t)$, то, яке б не було управління, фазовий вектор $x(t)$ буде також випадковою функцією часу. Тому ми не можемо формулювати мету управління в детермінованій формі і умову $x(T) = x_T$ потрібно замінити будь-яким вимогою, сформульованим в імовірнісних термінах, наприклад, так:

$$J_1 = \overline{(x(T) - x_T)^2} \rightarrow \min \quad (2)$$

Або

$$J_2 = P\{\|x(T) - x_T\| < \varepsilon\} \rightarrow \max \quad (3)$$

Де $P\{y < a\}$ означає ймовірність того, що випадкова величина y не перевищує детермінованої величини a (математичне очікування відповідної випадкової величини).

Умова (2) при $\overline{x(T)} = x_T$ мінімізує дисперсію, а умова (3) максимізує ймовірність того, що кінцеве значення фазового вектора знаходиться всередині деякого досить малого інтервалу з центром в x_T . Обидві ці умови тим чи іншим чином оцінюють точність досягнення бажаної мети ($x(T) = x_T$) [7].

Поряд з ймовірними обмеженнями виду (2), (3) в задачі можуть бути присутні і детерміновані обмеження, наприклад обмеження на фазові змінні

$$x \in G_x$$

Або обмеження на управління:

$$u \in G_u$$

Або

$$\int_0^T u \, dt \leq C \quad (4)$$

Таким чином, при описі стохастичних задач теорії управління ми стикаємося з ситуацією існування «фізичних» детермінованих обмежень.

Функціонал якості управління

$$J_0 = \int_0^T F(x, u) \, dt \quad (5)$$

Також зазвичай формулюється в детермінованій формі.

Вирази типу (4) цілком коректні: кількість пального в ракеті завжди обмежена цілком певною величиною. Але оцінка якості управління в формі (5) вже не є достатньою виправданою: очевидно, що якість управління ми можемо оцінювати будь-якої середньої характеристикою, наприклад величиною:

$$J_0^* = \int_0^T \overline{F(x, u)} \, dt. \quad (6)$$

Таким чином, реальне завдання управління має цілу низку важких особливостей, які дозволяють звести її до чисто оптимізаційного завдання тільки за рахунок введення додаткових гіпотез. Перша складність подібної редукції полягає в тому, що дана задача містить і стохастичні, і детерміновані обмеження. Досить загальної математичної теорії, а тим більше обчислювальних алгоритмів для подібних завдань просто немає. Друга, і ще більша, складність полягає в тому, що стохастична задача багатокритеріальна. Значить, при аналізі стохастичного завдання нам необхідно використовувати деякі гіпотези – для формування оптимізаційних задач ми повинні спиратися на ті чи інші припущення [8].

Схема двоетапної оптимізації. Широкий клас завдань управління дають ті ситуації, в яких обурення вважаються малими. Тоді пропозиція про те, що $\xi = 0$, має задовольняти перше наближення для рішення задачі.

При цій умові функція $x(t)$ вже не буде випадковим процесом і функціонал (1) перетвориться в кінцевий вираз. Наприклад набуде вигляду

$$J_1 = \overline{(x(T) - x_T)^2} = (x(T) - x_T)^2. \quad (7)$$

Мінімального значення цей функціонал досягає при

$$x(T) = x_T.$$

Таким чином, ми приходимо до звичайної задачі оптимального управління: визначити управління $u(t)$, яке задовольняє детермінованим обмеження і переводить систему

$$\dot{x} = f(x, u, t, 0)$$

Зі стану $x(0) = x_0$ в стан $x(T) = x_T$ так, щоб максимізувати деякий функціонал якості:

$$I_0 = \int_0^T F(x, u) dt \rightarrow \max. \quad (8)$$

Траєкторія $x(t)$, що є вирішенням цього завдання називається програмною траєкторією (або оптимальною програмою), а управління $u(t)$, яке її реалізує, називається програмним (або оптимальним) управлінням.

Функції квантілі можна використовувати замість функцій середнього значення в задачах стохастичного програмування. Вони описують функціонування стохастичної системи в екстремальних умовах. Цей підхід популярний як в сучасній фінансовій оптимізації так і в системному аналізі [7-8].

Література

1. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. Москва: Дело, 1992. 702 с.
2. Граничин О.Н. Стохастическая оптимизация в информатике. СПб: Издательство С.Петербургского университета, 2005. Т. 1. 296 с.
3. Dantzig G.B., Thapa M.N. Linear programming 2: Theory and extensions. New York: Springer, 2003. 2. 448 p.
4. Ермольев Ю.М. Методы стохастического программирования. Москва: Наука, 1976. 240 с.
5. Юдин Д.Б. Задачи и методы стохастического программирования. Москва: Сов. Радио, 1979. 392 с.
6. Кибузин А.И., Наумов А.В. Гарантирующий алгоритм решения задачи квантильной оптимизации // Космич. Исслед. 1995. № 2. С. 160–165.
7. Кибузин А.И., Наумов А.В., Норкин В.И. Сведение задач двухэтапной вероятностной оптимизации с дискретным распределением случайных данных к задачам частично целочисленного программирования. *Стохастическое программирование и его приложения*. 2012. С. 76–103.
8. Корбут А.А., Финкельштейн Ю.Ю. Дискретное программирование. Москва: Наука, 1969. 368 с.

УДК 681.324

Злобов І.А.

ЦИФРОВІ МЕРЕЖІ ІНТЕГРАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Метод створення широкосмугових цифрових мереж інтегрального обслуговування виник як принципово новий для побудови мереж зв'язку. Стандартизовані, розгалужені і численні мережі телефонного, телеграфного, факсимільного зв'язку, а також мережі передавання даних розраховані лише на забезпечення одного виду зв'язку тим чи іншим способом перенесення інформації.

Під цифровими мережами інтегрального обслуговування розуміють сукупність архітектурно-технологічних методів і апаратно-програмних засобів, що дозволяють на основі єдиного цифрового представлення інформації здійснити різні види інформаційного

обслуговування абонентів з урахуванням вимог щодо своєчасності і якості доставки інформації [1].

Мережа ISDN створюється, як правило, на основі телефонної цифрової мережі, і забезпечує передачу інформації між кінцевими пристроями в цифровому вигляді. При цьому абонентам надається широкий спектр мовних і немовних послуг (наприклад, високоякісний телефонний зв'язок і високошвидкісна передача даних, передача текстів, передача теле- і відеозображень, відеоконференцзв'язок і так далі). Доступ до послуг ISDN здійснюється через певний набір стандартизованих інтерфейсів [2].

Одна з головних переваг обслуговування потоків інформації різного вигляду в рамках єдиної мережі полягає в наданні абонентам високоякісних послуг, при цьому вона економічніша, ніж окремі (телефонні, передавання даних і ін.) мережі. В даний час набули найбільшого поширення, в основному, два види абонентського доступу до ресурсів мережі ISDN: Базовий (Basic Rate Interface - BRI) із структурою $2B+D$, де: $B = 64$ кбіт/с, $D = 16$ кбіт/с, групова швидкість при цьому буде 144 кбіт/с, за наявності каналу синхронізації швидкість передавання в лінії може дорівнювати 160 кбіт/с або 192 кбіт/с; Первинний (Primary Rate Interface – PRI) із структурою $30B+D$, де $B = 64$ кбіт/с, $D = 64$ кбіт/с, при цьому швидкість передавання з урахуванням сигналів синхронізації буде 2048 кбіт/с [2].

Сучасні користувачі засобів зв'язку висувають підвищені вимоги до можливості одночасного обміну мовою, текстом, даними і рухливими зображеннями стандартними аналоговими телефонними лініями. Цифрові мережі інтегрального обслуговування (ISDN) – це цифровий варіант аналогових телефонних ліній з комутацією цифрових потоків, або, інакше кажучи, мережа з цифрових телефонних станцій, сполучених одна з одною цифровими каналами, що дозволяє реалізувати ці вимоги [3].

Також особливостями є: адаптація засобів ISDN з існуючими аналоговими телефонними мережами. Тобто абоненти ISDN-станцій зможуть разом з ISDN-терміналами, як і раніше, використовувати звичайні аналогові телефони, факси і модеми; для ISDN слід також віднести простоту використання, сумісний інтерфейс, ефективні засоби управління, велику кількість сервісних функцій (до 230), високу якість передачі інформації і високу гарантію її збереження при її проходженні каналами зв'язку; у концепції ISDN спочатку закладено, що вартість засобів і послуг цифрової передачі даних має бути значно нижче вартісних показників, прийнятих в аналоговій телефонії [3].

Концепція ISDN полягає у: можливостях ISDN, технологічних особливостях ISDN, основних принципах ISDN.

Галузями застосування ISDN можна назвати:

ISDN і телефонний зв'язок загального користування, ISDN і віддалений доступ до локальних обчислювальних мереж (ЛОМ), ISDN і telecommuting (телекоммьютинг – робота на домашньому комп'ютері при постійному зв'язку з центральним офісом), ISDN і Інтернет, ISDN і відеоконференції (організації реальних відеоконференцій) [3].

Отже, з середини 80-х рр.. в багатьох країнах почали активно розвиватися цифрові мережі з інтеграцією служб (Integrated Services Digital Network, ISDN), спочатку вузькосмугові (Narrowband ISDN, N-ISDN), а далі і широкосмугові (Broadband ISDN, B-ISDN). До теперішнього часу технологія ISDN перетворилася на одну з найбільш перспективних телекомунікаційних технологій, використовуваної сьогодні в системах зв'язку найрозвиненіших країн світу [4].

Можна сказати, що у більшості західноєвропейських країн і США технологія ISDN є стратегічною і входить до переліку технологій обмеженого поширення. Цим пояснюється той факт, що ISDN в Україні з'явилися з десятирічною затримкою. При цьому слід зауважити, що власне технологію ISDN зарубіжні розробники і виробники обладнання до цих пір повністю не розкривають для українських фахівців. Значна частина інформації про ISDN отримана разом з поставленими в нашу країну автоматичними міжміськими телефонними станціями (АМТС) з функціями ISDN, активно використовуваними в даний час в системах зв'язку органів державної влади [4].

Література

1. Гах І. Моделі цифрових мереж інтегрального обслуговування. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/konferenciya/2015/Gah.pdf>
2. Бортник Г.Г., Кичак В.М., Стальченко О.В. Системи доступу. види абонентського доступу до ресурсів мережі ISDN. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/firen/4bortnyk_systemy_dostupu/7.1.html
3. Поповський В.В, Лемешко О.В. Телекомунікаційні системи та мережі. методи розподілу інформації. Системи комутації каналів. URL: <https://www.znanius.com/3720.html>
4. Іванов В.М., Саїтов І.А. Основи побудови вузькосмугових цифрових мереж з інтеграцією служб (ISDN). URL: <https://ukrdoc.com.ua/text/51039/index-1.html>

УДК 004.72

Какацій Р.В.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ КОМП'ЮТЕРНОЇ МЕРЕЖІ НА ФІЗИЧНОМУ РІВНІ

Фізичний рівень мережі – перший рівень мережевої моделі OSI, який визначає метод передачі даних, представлених у двійковому вигляді, від одного пристрою (комп'ютера) до іншого. Здійснює передачу електричних або оптичних сигналів в кабель або в радіоефір і, відповідно, їх прийом і перетворення в біти даних відповідно до методів кодування цифрових сигналів. На цьому рівні також працюють концентратори, повторювачі сигналу й медіаконвертери. Функції фізичного рівня реалізуються на всіх пристроях, підключених до мережі.

Забезпечення безпеки на цьому рівні є великою проблемою та поділяється на декілька пунктів.

Першим пунктом є безпека кабельних систем. Кабельна система залишається головною слабкістю більшості локальних мереж: за даними різних досліджень, саме кабельна система є причиною більш ніж половини всіх відмов мережі. У зв'язку з цим кабельної системі має приділятися особлива увага з самого моменту проектування мережі.

Найкращим способом цього є використання Структурованої кабельної системи (СКС) – ієрархічної кабельної системи, що включає в себе всі необхідні пасивні компоненти для створення середовища передачі інформації: телекомунікаційні кабелі, з'єднувальні патч-корди, пасивне комутаційне обладнання.

Структурована кабельна система представляє свого роду «конструктор», за допомогою якого проектувальник мережі будує потрібну йому конфігурацію зі стандартних кабелів, з'єднаних стандартними роз'ємами й комутують на стандартних кросових панелях. При необхідності конфігурацію зв'язків можна легко змінити – додати комп'ютер, сегмент,

комутатор, вилучити непотрібне обладнання, а також поміняти з'єднання між комп'ютерами й концентраторами.

Другим пунктом є безпека систем електропостачання. Найбільш надійним засобом запобігання втрат інформації при короткочасному відключенні електроенергії в даний час є встановлення джерел безперебійного живлення. Різні за своїми технічними і споживчими характеристиками, подібні пристрої можуть забезпечити споживання всієї локальної мережі або окремого комп'ютера протягом проміжку часу, достатнього для відновлення подачі напруги або для збереження інформації на магнітні носії. Більшість джерел безперебійного живлення одночасно виконує функції і стабілізатора напруги, що є додатковим захистом від стрибків напруги в мережі. Багато сучасних мережеві пристрої – сервери, концентратори, мости і т. д. – оснащені власними дубльованими системами електроживлення.

За кордоном великі корпорації мають власні аварійні електрогенератори або резервні лінії електроживлення. Ці лінії підключені до різних підстанцій, і при виході з ладу однієї з них електропостачання здійснюється з резервної підстанції.

Третім пунктом є зберігання даних. Організація надійної та ефективної системи архівації даних є однією з найважливіших завдань щодо забезпечення збереження інформації в мережі. У невеликих мережах, де встановлені один-два сервери, найчастіше застосовується установка системи архівації безпосередньо у вільні слоти серверів. У великих корпоративних мережах найбільш переважно організувати виділений спеціалізований архіваційний сервер.

Такий сервер автоматично виробляє архівування інформації з жорстких дисків серверів і робочих станцій у вказане адміністратором локальної обчислювальної мережі час, видаючи звіт про проведене резервну копіювання. При цьому забезпечується управління всім процесом архівації з консолі адміністратора, наприклад, можна вказати конкретні томи, каталоги або окремі файли, які необхідно архівувати.

Зберігання архівної інформації, що представляє особливу цінність, має бути організовано у спеціальному приміщенні, що охороняється. Фахівці рекомендують зберігати дублікати архівів найбільш цінних даних в іншому будинку, на випадок пожежі або стихійного лиха. Для забезпечення відновлення даних при збоях магнітних дисків останнім часом найчастіше застосовуються системи дискових масивів – групи дисків, що працюють як єдиний пристрій, відповідних стандартам RAID (Redundant Arrays of Inexpensive Disks). Ці масиви забезпечують найбільш високу швидкість запису / зчитування даних, можливість повного відновлення даних і заміни вийшли з ладу дисків без відключення інших дисків масиву.

Організація дискових масивів передбачає різні технічні рішення, реалізовані на декількох рівнях.

Рівень 0 передбачає просте розділення потоку даних між двома або кількома дисками. Перевага подібного рішення полягає у збільшенні швидкості введення / виводу пропорційно кількості задіяних у масиві дисків. У той же час таке рішення не дозволяє відновити інформацію при виході з ладу одного з дисків масиву.

RAID рівня 1 полягає в організації так званих «дзеркальних» дисків. Під час запису даних інформація основного диска системи дублюється на дзеркальному диску, а при виході з ладу основного диска в роботу відразу включається «дзеркальний».

Рівні 2 і 3 передбачають створення так званих паралельних дискових масивів, при записі на які дані розподіляються по дисках на бітовому рівні. Спеціальний диск виділяється

для збереження надлишкової інформації, яка використовується для відновлення даних при виході з ладу будь-якого з дисків масивів.

Рівні 4 і 5 є модифікацією нульового рівня, при якому потік даних розподіляється по дисках масиву. Відмінність полягає в тому, що на рівні 4 виділяється спеціальний диск для зберігання надлишкової інформації, а на рівні 5 надлишкова інформація розподіляється по всіх дисках масиву. Організація дискових масивів у відповідності зі стандартом 5 рівня забезпечує високу швидкість читання / запису інформації і дозволяє відновлювати дані при збої будь-якого диску без відключення усього дискового масиву.

Серед всіх перерахованих вище рівнів дискових масивів рівні 3 та 5 є найбільш переважними і припускають менші в порівнянні з організацією «дзеркальних» дисків матеріальні витрати при тому ж рівні надійності.

Підвищення надійності і захист даних в мережі, заснована на використанні надлишкової інформації, реалізуються не тільки на рівні окремих елементів мережі, наприклад дискових масивів, але і на рівні мережевих ОС. Так, протягом останніх десяти років компанія Novell реалізує відмовостійкі версії операційної системи Netware – SFT (System Fault Tolerance).

Література

1. Бурячок В.Л. Інформаційний та кіберпростори: проблеми безпеки, методи та засоби боротьби. Київ: ДУТ, 2015.
2. Олифер В.Г. Компьютерные сети. Принципы, технологии, протоколы. СПб: Питер, 2000. 992 с.
3. Mueller S. Upgrading and Repairing Networks. Que, 2002.
4. Lekkas P.C. Network Processors. The McGraw-Hill Companies, 2003.

УДК 51

Кругліков І.С.

ОГЛЯД ЗАСТОСУВАННЯ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ У ПРОГРАМУВАННІ

Математика невичерпна і багатозначна. Одних підкорює її логічна витонченість, інші цінують у ній точність. Математика – це мова, на якій розмовляють всі точні науки, зокрема програмування.

Для різних типів завдань потрібні свої розділи математики. Якщо займатися графікою, то, швидше за все, знадобляться диференціальні рівняння і геометрія. Якщо моделюванням природних процесів (наприклад, в галузі енергетики), то потрібні: математичний аналіз, диференціальні рівняння, математична фізика і обчислювальна математика. Якщо фінансовою сферою, то необхідно розбиратися в теорії ймовірності та математичній статистиці, а також в математичній логіці, алгебрі, теорії чисел і обчислювальній математиці. Для створення ігор стануть в нагоді всі розділи математики (особливо лінійна алгебра), оскільки доведеться працювати з графікою, моделювати фізичні процеси, ну і, звичайно ж, створювати штучний інтелект.

У нагоді будуть комбінаторика і комбінаторні алгоритми, в основному – при оптимізації різних алгоритмів, що працюють з перестановками, поєднаннями, розміщеннями, розбиттям на підмножини, обходи графів, а також при оцінці складності того чи іншого алгоритму.

При написанні баз даних або побудові пошукових систем не обійтися без знань дискретної математики. Вона ж стане в нагоді в логістиці та побудові маршрутів. Data mining в свою чергу вимагає володіння математичною статистикою, як і біржовий сектор, де більшість гравців – боти, при написанні яких також потрібні знання з математичної статистики, як і при будь-якому прогнозуванні.

Велика частина розробників веб-додатків скаже, що їм цілком достатньо шкільної бази і самоосвіти – просто тому, що якихось особливих математичних навичок в цій сфері розробки ПЗ не потрібно. Програмістам, що працюють на більш складному рівні, знадобляться більш фундаментальні знання – наприклад, в індустрії розробки комп'ютерних ігор (Game Development) дуже корисні знання алгоритмів, лінійної алгебри та геометрії. У будь-якому випадку, перш ніж почати будувати свою професійну кар'єру в програмуванні, вкрай важливо закласти ті самі базові знання, які в обов'язковому порядку подаються в сильних технічних вузах.

Для різного рівня програмування корисні свої розділи математики. Для низькорівневого програмування, для 3D моделювання, для задачі-орієнтованого програмування – будуть корисні свої розділи. Кому геометрія, кому дискретна математика. Наприклад, без знань лінійної алгебри та статистики неможливо програмувати в області шифрування.

В програмуванні без математики неможливо створити надзвичайні алгоритми. Математика дозволяє прикидати в голові ефективність алгоритмів, те, за який час вони будуть виконуватися, дозволяє краще описувати об'єкти реального світу [2].

Отже, важливо розуміти, що кожен рід завдань вимагає своєї, абсолютно іншої галузі математики. Ось кілька напрямків, в яких без знань вищої математики буде важко працювати програмісту:

- 2d/3d графіка та фізика в іграх;
- криптографія;
- аналіз даних та прогнозування;
- розпізнавання моделей: зображень, аудіо, відео;
- штучний інтелект, нейронні мережі, машинне навчання [3].

Для майбутніх програмістів важливі комбінаторика, алгоритмування, статистика і матаналіз. В цілому можна сказати, що вивчення математики не є гарантовано запорукою до розуміння алгоритмів і побудові алгоритмічного мислення, але без неї вкрай важко розвинути ці навички.

Також математика дає основу для структурного мислення, потрібного для системного аналізу – а в програмуванні без системного аналізу стає дедалі важче, адже складність систем починає перевищувати можливості однієї окремо взятої людини.

Також за допомогою математики описуються алгоритми. І якщо коли-небудь доведеться самостійно реалізовувати алгоритми з книжки або з Інтернету, математичні знання також стануть гострою необхідністю.

І, напевно, останнє – обчислювальна математика. Ми працюємо в умовах кінцевих дискретних ресурсів, і для програміста необхідно розуміти, де протікає межа між безперервністю і дискретністю, між скінченністю і нескінченністю. З нерозуміння цих принципів при програмуванні виникають помилки, які рідко здатне виявити тестування. Сюди, наприклад, відносяться всі класичні помилки, що призводять до дірок в безпеці: переповнення буфера, програмне переповнення і т.д.

Література

1. Чи потрібна програмісту математика? URL: http://www.dut.edu.ua/ua/news-1-1009-4046-chi-potribna-programistu-matematika_kafedra-inzhenerii-programnogo-zabezpechennya
2. Програмування та математика! URL: <http://www.itschool.vn.ua/programming-math/>
3. Чи потрібно програмісту знати математику, яку та наскільки добре? URL: <http://www.vitaliypodoba.com/2015/04/math-for-programmer/>

УДК 021

Михайличенко Т.С.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В БІБЛІОТЕКАХ

Розвиток інформаційних технологій, стрімкий процес інформатизації усіх сфер життя вплинули на бібліотечні технології: змінили методи збору інформації, її візуального відображення і забезпечення доступу до неї; перетворили традиційні форми і методи бібліотечного та бібліографічного обслуговування; трансформували процеси комплектування, обробки, збереження фондів

Взаємодія бібліотеки з інформаційними технологіями вивела бібліотечну діяльність на новий рівень, відкрила нові можливості. В умовах інформатизації суспільства першочерговим завданням для бібліотек є впровадження в діяльність інформаційно-комунікаційних технологій, які допоможуть зробити бібліотеку більш доступною, привабливою і ефективною.

Кінець XX – початок XXI ст. – це новий етап у розвитку бібліотечної технології, який характеризується впровадженням сучасних інформаційних технологій в усі бібліотечні технологічні цикли, що дозволяє модернізувати основні технологічні процеси і істотно розширити якість бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг. Бібліотеки активно впроваджують сучасні веб-технології та сервіси, застосовують нові технології в рамках корпоративного співробітництва та модернізації своєї діяльності, генерують локальні інформаційні ресурси, створюють віртуальні довідкові служби, налагоджують системи електронної доставки документів, інтерактивні форми взаємодії з користувачами, набувають обладнання, програмне забезпечення, системи автоматизації і пристосовують їх до своїх виробничих умов або кардинально змінюють ці умови.

Веб-технології XXI ст. мали істотний вплив практично на всі технологічні цикли бібліотеки – як внутрішні виробничі процеси, так і пов'язані з обслуговуванням користувачів. Розглянемо це на прикладах.

Одним із завдань бібліотеки з інформаційного наповнення освітнього простору є накопичення і організація електронних ресурсів. Ця діяльність включає не тільки формування фондів мультимедіа матеріалів, а й пошук, збір, оцінку, систематизацію Інтернет-ресурсів для його використання як в режимі online, так і в режимі локального доступу. Сьогодні все більша кількість бібліотек надають доступ до електронних ресурсів, як локальним, так і ресурсів мережі Інтернет [1].

Рівень автоматизації бібліотечних процесів передбачає впровадження автоматизованих інформаційно-бібліотечних систем (АІБС) і вимагає активного включення бібліотекаря в процес освоєння комп'ютера і програмного забезпечення. Головним результатом впровадження АІБС в роботу бібліотек є забезпечення інтелектуального доступу до

інформації на більш високому рівні, в тому числі, і через створення таких інформаційних продуктів, як:

- електронні каталоги;
- електронні картотеки;
- бібліографічні покажчики літератури;
- списки нових надходжень тощо

Впровадження ІКТ в діяльність бібліотек дозволяє бібліотекарю створювати власні інформаційні продукти, які допомагають читачу / користувачу орієнтуватися в інформаційно-освітньому просторі.

Одним з цифрових продуктів бібліотеки є сайт – електронний ресурс, призначений заповнити лакуни інформаційного забезпечення потреб читачів бібліотеки. Сайт – це візитна картка, яка розповідає читачам, адміністраторам і колегам про можливості та діяльності бібліотеки [1].

Каталогізація – запозичення бібліографічних записів із зовнішніх ресурсів, ведення спільних БД авторитетних файлів, участь в корпоративних проектах і т.д.

Організація довідково-пошукового апарату ВПА – створення електронних каталогів і БД, доступних через Інтернет; впровадження додаткових веб-сервісів до них.

Редакційно-видавнича робота – використання онлайн-редакторів; підготовка електронних версій видань бібліотеки та подання їх в електронних бібліотеках, репозиторіях і ін.

Маркетинг і реклама – використання Інтернету і веб-сервісів, соціальних мереж для просування та реклами інформаційних продуктів і послуг бібліотеки; веб-технологій і інструментів веб-аналітики для вивчення затребуваності ресурсів і послуг, визначення цільових аудиторій користувачів.

Висновок. У сучасному світі бібліотеки намагаються йти в ногу з часом і не хочуть залишатися лише музеями книг. Для цього відбувається впровадження інформаційно-довідкових сервісів – віртуальна довідкова служба, онлайн-запис читачів, система електронного замовлення, віртуальні читальні зали і абонементи, мобільні додатки для доступу до електронних каталогів, централізований міжбібліотечний абонемент, смс-інформування тощо.

Література

1. Информационные технологии в школьной библиотеке. URL: <https://sites.google.com/site/bibliotekapoipkro/informacionnye-tehnologii-v-skolnoj-biblioteke>
2. Информационные технологии в библиотеках: дайджест-конспект. Новосибирск: Изд-во НГОНБ, 2015. 90 с.
3. Редькина Н.С. Информационные технологии в библиотеках. Режим URL:http://www.gpntb.ru/ntb/ntb/2017/3/NTB3_2017_%D0%905_2.pdf

УДК 519.237.4

Овсяницький В.В.

РОЛЬ ДИСПЕРСІЙНОГО АНАЛІЗУ В ЕКОНОМІЦІ

Дисперсійний аналіз – метод математичної статистики, направлений на пошук залежностей в експериментальних даних шляхом дослідження значущості відмінностей в середніх значеннях.

Суть дисперсійного аналізу полягає у вивченні впливу однієї або декількох незалежних змінних, зазвичай іменованих факторами, на залежну змінну. Залежні змінні представлені значеннями абсолютних шкал (шкала відносин). Незалежні змінні є номінативними (шкала найменувань), тобто відображають групову приналежність, і можуть мати дві або більше градації (або рівні). Згідно цього за допомогою дисперсійного аналізу вирішують три основні задачі [1]:

- загальна оцінка суттєвості відмінностей між груповими середніми;
- оцінка ймовірності взаємодії факторів;
- оцінка суттєвості відмінностей між парами середніх.

Принципова схема дисперсійного аналізу включає:

1. Встановлення основних джерел варіювання результативних ознак і визначення обсягів варіації (сум квадратів відхилень) за джерелами її утворення.
2. Визначення числа ступенів свободи, відповідних компонентів загальної варіації.
3. Обчислення дисперсій як відношення відповідних обсягів варіації до їх числа ступенів свободи.
4. Аналіз співвідношення між дисперсіями.
5. Оцінка достовірності різниці між середніми і формулювання висновків.

Залежно від типу і кількості змінних розрізняють:

- однофакторний і багатфакторний дисперсійний аналіз (одна або кілька незалежних змінних);
- одновимірний і багатовимірний дисперсійний аналіз (одна або кілька залежних змінних);
- дисперсійний аналіз з повторними вимірами (для залежних вибірок);
- дисперсійний аналіз з постійними факторами, випадковими чинниками, і змішані моделі з факторами обох типів [2].

Найпростішим випадком дисперсійного аналізу є одновимірний однофакторний аналіз для двох або декількох незалежних груп, коли всі групи об'єднані за однією ознакою. В ході аналізу перевіряється нульова гіпотеза про рівність середніх. При аналізі двох груп дисперсійний аналіз тотожний двовибірковому t-критерію Ст'юдента для незалежних вибірок, і величина F - статистики дорівнює квадрату відповідної t-статистики [3].

Розв'язок задач дисперсійного аналізу базується на законі складання варіації, відповідно до якого загальну варіацію (коливання) результативної ознаки поділяють на дві: варіацію, зумовлену дією досліджуваного фактору (факторів), і варіацію, зумовлену дією випадкових причин:

$$\delta_0^2 = \delta^2 + \overline{\delta^2}$$

Розглянемо правило складання дисперсій на наступному прикладі. За результатами маркетингового обстеження туристичних фірм, які організовують тиждень тури на Південний берег Криму в різні курортні міста, отримані наступні дані про варіації вартості турів у вересні 2010 р (табл. 1).

Таблиця 1. «Угруповання туристичних фірм по сегментах ринку в Криму у вересні 2010 р»

Місцезнаходження курорту	Число туристичних фірм n_j	Середня ціна тижневого туру $\bar{x}_j$ грошових одиниць	Дисперсія цін туру у групі δ_j^2
Алушта	7	528,57	2728,04
Ялта	6	588,33	8851,14
Разом	13	556,13	5554,09

Варіація цін в обстеженій групі туристичних фірм, обумовлена відмінністю в місці розташування курорту, буде характеризуватися величиною між груповий дисперсії. Середня ціна тижневого туру по всіх фірмах становить:

$$x_0 = \frac{528,57 * 7 + 588,33 * 6}{13} = 556,16.$$

Тоді міжгрупова дисперсія дорівнюватиме:

$$\delta^2 = \frac{(528,57 + 556,16)^2 + (588,33 - 556,16)^2}{13} = 887,59.$$

Варіація цін під впливом всіх інших факторів, крім місця розташування курорту, буде характеризуватися величиною середньої з всередині групових дисперсій:

$$\overline{\delta^2} = \frac{2728,04 * 7 + 8851,14 * 6}{13} = 5554,09.$$

Варіація цін на тижневі тури, обумовлена впливом всіх факторів, що формують рівень цін в даній групі, що складається з 13 туристичних фірм, визначається величиною загальної дисперсії:

$$\delta_0^2 = 887,59 + 5554,09 = 6441,68$$

Звідси можна зробити висновок, що на 13,78% $[(887,59 / 6441,68) * 100\%]$ дисперсія цін на тижневі тури пояснюється відмінностями в місці розташування курорту, а на 86,22% $[(5554,09/6441,68 * 100\%)]$ – впливом інших факторів. Таким чином, переважний вплив на варіацію цін тижневих турів надають інші чинники.

Дисперсії двох вибірок порівнюють, використовуючи критерій Фішера: F-критерій. Для цього обчислюють відношення більшої вибіркової дисперсії до меншої:

$$F = \frac{\delta_1^2}{\delta_2^2}$$

Якщо F-критерій дорівнює 1, то це вказує на рівність дисперсій, і питання суттєвості їх розбіжностей знімається. Якщо ж величина дисперсійного відношення більше 1, то виникає необхідність оцінки випадковості такої розбіжності. При цьому очевидно, чим більша величина дисперсійного відношення, тим більша розбіжність між ними.

В економічних дослідженнях дисперсійний метод ще не досяг такого широкого застосування, як в біології і техніці, проте можливості його використання в сфері економіки досить широкі. Основне призначення дисперсійного аналізу – статистично виявити вплив факторів на варіацію досліджуваної ознаки. В основі дисперсійного аналізу лежить поділ дисперсії на компоненти. Внутрішньогрупова дисперсія пояснює вплив неврахованих при угрупованні чинників, а міжгрупова дисперсія пояснює вплив факторів угруповання на середнє значення по групі. Особливо часто цей метод використовують у випадках, коли зміна зазначеної ознаки зумовлено одночасною дією факторів, частка впливу яких різна. При однофакторній схемі вивчення здійснюється, маневруючи тільки однією ознакою, вважаючи інші незмінними. Такий метод не дає можливості виявити взаємодію факторів при одночасній їх зміні. Цих недоліків позбавлений багатфакторний аналіз, при якому кожне спостереження може одночасно оцінити вплив всіх факторів і їх взаємодій.

Література

1. Орлов А.И. Математика случая: Вероятность и статистика – основные факты. Учебное пособие. Москва: МЗ-Пресс. 2004. 110 с
2. .Ветров А.А., Ломоватский Д.Н. Дисперсионный анализ. Москва: Статистика. 1975. 214 с.
3. Мармоза А.Т. Практикум з основ статистики. Ніка-Центр, 2005. 344 с.

СПАМ І ЙОГО РІЗНОВИДИ ТА МЕТОДИ БОРОТЬБИ ЗІ СПАМОМ

Ми живемо в столітті інформаційних технологій, коли комп'ютери це невід'ємна частина життя, а Інтернет необхідний для роботи, просто для життя і навчання. І нам доводиться стикатися зі спамом.

На перший погляд, спам здається нешкідливим. Але насправді, ця нав'язана реклама засмічує наші поштові скриньки, що змушує користувача витратити особистий час на очищення ящика. Крім цього, спам може бути і знаряддям шахраїв для виманювання грошей, а також вірусом.

Зараз я розповім про те, що таке спам, які види бувають і як з ним боротися.

Спам – це небажані повідомлення в будь-якій формі, які відправляються у великій кількості. Найчастіше спам відправляється в формі комерційних електронних листів, надісланих на велику кількість адрес, а також через миттєві і текстові повідомлення (SMS), соціальні медіа або навіть голосову пошту.

Види спаму:

- Реклама (цей різновид спаму трапляється найчастіше. Деякі компанії рекламують свої товари чи послуги за допомогою спаму);
- Нігерійські листи (іноді спам використовується для того, щоб виманити гроші в одержувача листа. Такий лист містить повідомлення про те, що одержувач листа може одержати якимось чином велику суму грошей, а відправник може йому в цьому допомогти. Потім відправник листа просить перерахувати йому трохи грошей: наприклад, для оформлення документів чи відкриття рахунку. Виманювання цієї суми і є метою шахраїв);
- Фішинг (в цьому разі спамер намагається виманити в одержувача листа номер його кредитних карток чи паролі доступу до електронних платіжних систем тощо. Такий лист, зазвичай, маскується під офіційне повідомлення від адміністрації банку);
- Масове розсилання для виведення поштової системи з ладу.
- Масове розсилання від імені іншої особи, з метою викликати до неї негативне ставлення.
- Масове розсилання листів, що містять комп'ютерні віруси (для їхнього початкового поширення) [1].

Спам приходить на пошту тому, що адреса одержувача якимось чином став відомий спамерам.

Причини, за якими адресу одержувача може потрапити в базу спамерів:

1. Власник поштової скриньки сам десь вказав його у відкритому незахищеному вигляді, найчастіше в гостьовій книзі, форумі, особовій картці і т.д. і його зібрав спеціальний робот
2. Адреса поштової скриньки є вельми неунікальне слово, наприклад поширене ім'я або назва улюбленого співака. У спамерів є спеціальні словники, що мають всі прості слова англійської мови, імена людей, назви географічних об'єктів і деякі найбільш популярні поєднання мережевого сленгу. Спамери, використовуючи цей словник, простим перемноженням списків отримують всілякі імейли, за якими формують розсилку.
3. Комп'ютер людини, з яким листувався власник даного ящика, був заражений спеціальним вірусом-трояном, який непомітно для людини відіслав список імейлів з адресної книги його поштової програми спамеру.

4. Його продала спамерам ваша поштова служба або її співробітник, можливо колишній.

5. Адреса була розкрита в результаті технічного збою [2].

Не так просто вберегти себе від спамерів, які збирають базу електронних адрес.

Бувають такі методи боротьби зі спамом:

1. Чорний список можна налаштувати індивідуально для кожного ящика, або для групи поштових адрес. Списки складаються з доменів і IP-адрес, з яких приходив спам. Це не найефективніший шлях боротьби зі спамом. Часто фільтрація спрацьовує там, де вона не потрібна, тобто можна втратити щось важливе і потрібне.

2. Тематична фільтрація. Суть цього методу полягає в аналізі вмісту розсилки. Якщо листи містять типові для спаму фрагменти контенту (певні слова, уривки тексту, зображення), тоді адреса відправника відправляється в чорний список разом з родинними доменами. Гідність тематичної фільтрації – можливість індивідуальної настройки під запити конкретного користувача.

3. Сірі списки – це простий спосіб автоматичного блокування спаму, заснований на тому, що «поведінка» програмного забезпечення, призначеного для розсилки спаму, відрізняється від поведінки звичайних серверів електронної пошти. Якщо поштовий сервер одержувача відмовляється прийняти лист і повідомляє про «тимчасову помилку», сервер відправника зобов'язаний пізніше повторити спробу. Спамерських програмне забезпечення в таких випадках, як правило, не намагається цього робити.

Але найнадійніший спосіб боротьби зі спамом – не дозволити спамерам дізнатися вашу електронну адресу. Для цього потрібно дотримуватися деяких заходів:

- Не слід без повної гарантії нерозголошення публікувати на сайтах свою адресу.
- Не потрібно реєструватися на підозрілих сайтах. Якщо якийсь корисний сайт вимагає реєстрації, можна вказати тимчасову адресу, який надалі не використовувати.
- Ніколи не відповідати на спам і не переходити за що містяться в ньому посиланнях. Цим Ви тільки підтвердите, що користуєтеся своєю електронною адресою, спаму стане приходити ще більше.
- Вибираючи собі ім'я електронної пошти, слід, по можливості, зупинитися на довгому і незручному для вгадування імені.

Але навіть такі заходи не дають повної гарантії того, що спамер не впізнає електронну адресу.

За останні роки було винайдено чимало способів боротьби зі спамом. На жаль, спамери відстежують дії фільтрів і винаходять все нові прийоми для їх обходу. До того ж нерідко фільтрація спаму приносить більше шкоди, ніж користі: разом з настирливою рекламою не доходять до адресата і важливі ділові або особисті повідомлення.

Література

1. Спам: Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B0%D0%BC>
2. Причини виникнення поштового спаму. URL: <https://smekni.com/a/309629/spam-ego-vidy-prichiny-vozniknoveniya-i-sposoby-borby/>
3. Боротьба зі спамом URL: <https://encyclopedia.kaspersky.ru/knowledge/spam-protection-technologies/>

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ В УКРАЇНІ

Стрімкий процес комп'ютеризації світової спільноти значно вплинув на зріст кількості осіб, що застосовують різноманітні електронні прилади, автоматизовані системи, призначені для реалізації, переробки та передачі документованої інформації. На зміну «старим технологіям» прибувають так звані «без паперові», побудовані на використанні електрозв'язку та електронно обчислювальної техніки, одним з джерел якого є електронні документи, які почали широко використовувати в багатьох галузях людської діяльності.

Нині не просто знайти людину, яка не чула хоча б одну з перерахованих речей: SMS-повідомлення, електронна пошта, електронний переказ коштів, електронні сторінки в Інтернеті, електронна записна книжка, електронний цифровий підпис, база даних, на додачу цифрова фотозйомка, відео- та аудіо- запис.

Існує вельми багато позицій до пояснення та визначення терміна «електронний документ». Закон України «Про електронні документи й електронний документообіг» вказує, що це документ, в якому інформація записана у вигляді електронних даних, в тому числі обов'язкові реквізити документа [1]. Він може бути створений, переданий, оброблений і перетворений електронними засобами у візуальну форму, якою є подання електронного документа з відтворенням даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для розуміння та сприймання його змісту людиною [2]. Тобто, за необхідності, даний вид документа може бути перетворений й в паперову форму.

З появою в 80-х роках мікрокомп'ютерів і першого графічного інтерфейсу користувача, з'явилася концепція «новітнього документа», тобто електронного. Дані документи дозволяють перемістити центр ваги комп'ютерної технології із загальноприйнятих упорядкованих алфавітно-цифрових даних на потоки даних, доповнені більшими обсягами неструктурованого тексту, різноманітних графічних зображень, відео та звуку.

При електронному документообігу документи створюють за допомогою комп'ютерів або мобільних пристроїв, підписують електронним підписом і обробляють за допомогою необхідного комп'ютерного обладнання [3]. Впровадження електронного документообігу може бути здійснено як на невеликих підприємствах, так і в великих з диференційованою структурою і численними філіями.

Безсумнівно, кожне явище має свої переваги і недоліки, «без паперові» документи не є винятком. Важлива перевага «новітнього» документообігу над паперовим – це оптимізація усіх документознавчих процесів. Тобто, узгодити, підписати і відправити документи можна за кілька секунд. При цьому звична схема роботи в компанії не змінюється. Співробітники, які раніше працювали з паперами, продовжують це робити, але тільки в електронному форматі. Також чимало важливою перевагою є те, що всі структури компанії можуть працювати в єдиному інформаційному просторі – це дозволяє прискорити узгодження документів і прийняття рішень [4].

Однак, електронне діловодство має і недоліки. Зокрема, збереження документів в електронному вигляді – це питання, яке варто розглянути та приділити особливу увагу. Комп'ютер може бути атакований вірусом або виникнуть неполадки в системі збереження документів.

До мінусів електронного документообігу відносять великі витрати на придбання і впровадження програмного забезпечення. Співробітникам, до того ж, необхідно буде час, щоб навчитися і звикнути до системи. Втім, ці недоліки будуть тимчасовим явищем.

Найбільш важливим недоліком є нестабільність робочих процесів – у разі відключення електрики, взаємодія з документами буде призупинено, також в разі технічних неполадок, робочі процеси також зупиняться.

Отже, електронний документообіг в майбутньому може стати невід'ємною частиною великого підприємства з безліччю підрозділів, однак зараз в цій системі залишаються недоліки, які потребують технологічної та законодавчої доопрацювання.

Література

1. Закон України «Про електронні документи й електронний документообіг». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>
2. Швецова-Водка Г.М. Документознавство: навч. посіб. Київ: Знання. 2007. 398 с.
3. Ковтанюк Ю.С. Класифікація документів із електронними носіями інформації. *Статті та повідомлення*. Київ, 2012. С. 45–69.
4. Курташова І.В. Електронний документообіг і його особливості. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 3. С. 231–237.

УДК 004.77

Рак Т.О.

GENDER PREFERENCES IN INTERNET USE. FEMALE-CENTRED APPROACH

Gender differences in the behaviour of men and women have always existed. The technology advance has brought many changes to our daily life. Has unrestricted access to information mitigated gender differences?

About two-thirds of the 6,403 adults surveyed by Pew during 2005 said they use the Internet. Since 2005, there has been a change in the number of Internet users by gender [1]. Young women are more likely to be online than young men. And black women have surged online in the last three years.

What about sociability? Internet service providers drew attention to the fact that women are more likely to use the Internet for communication purposes than men. They are also more likely to use it to send and receive emails, get maps and directions, look for health and medical information, use websites to get support for health or personal problems and get spiritual information.

Women are more likely than men to use email to stay in touch with friends and family, share news, plan events as well as to share the entertaining content. In emailers' working life, women are more likely than men to value the positive effects of email for improving teamwork. Women also see emails as a kind of positive, water-cooler effect which lightens the atmosphere of office life.

How female users tend to use the benefits of Internet access

The Internet and digital technologies open a world of opportunities to all users, while they bring particular benefits for women. Among them are:

1. Health and Safety.
2. Advocacy and awareness.
3. Income and employment.
4. Representation and leadership.

In remote and underdeveloped areas, where medical facilities are few and far between, the Internet makes healthcare information access easier for women. For instance, it can decrease the number of maternal mortality rate through access to prenatal checkups. In countries that often face such issues as human rights violation and domestic violence, women form female communities that work on shedding light to the problems that are typically silenced and provide psychological help to women in need.

Furthermore, digitalization helps women to expand their economic opportunities. When women in developing countries gain Internet access, research shows, 30 per cent use it to earn additional income, 45 per cent use it for job hunting, and 80 per cent use it for education [3].

However, gender gaps continue to persist at all levels of the ICT sector, from programming to leadership. Women make up less than 20 per cent of the field. When women are not represented in the tech workforce, it means their voices are not heard when it comes to decisions regarding Internet use, social media and tech products. Free female access to Internet technologies can change the situation on the labour and tech markets in the long run.

Women are less likely to have a high-speed connection

In 2005, fewer women, 48%, than men, 52%, say they have high-speed internet connections at their homes, a difference that is small but statistically significant. At work, a greater overall number of female users, 74%, say they have high-speed connections, although 11% said they either do not know the answer or refused to answer.

Access to information and communication channels empowers women. In 13 countries, women access the Internet at a higher rate than men. But this figure represents only one-fifth of countries with data – in most the world, women are less likely to be internet users regardless of a country's region or income group [4]. The reasons for this are varied: education gaps, lower-income and cultural norms can all contribute to keeping women offline.

To be offline today means to miss out on learning and earning, accessing valuable services, and participating in the democratic public debate. The digital divide between people who have internet access and those who do not could be deepening existing gender inequalities, pushing women further to the margins of society.

How to make Internet access more available to female users? Today, women continue to represent the minority of users with stable Internet access. The coronavirus only exacerbates this situation.

A number of these reasons include geographic parameters, economic components and even a cultural aspect. Thus, women in countries with internal radical politics may not have sufficient access to Internet resources. Besides, the coronavirus is increasing domestic violence. Therefore, a woman who lives with an abusive person can easily fall into a dependent position and not receive proper help [5].

This problem could be partially solved by free Wi-Fi hotspots. As a rule, they are offered by services that give access to data through crowdsourcing technologies. Today the companies that provide such services operate practically all over the world. For example, the WiFi Map platform offers access to free Wi-Fi points. Also, it provides its users with secure VPN services, that allows women to receive up-to-date information from all over the world, which for some reasons are blocked in the country of their location. The app also helps to track Internet connection speed, which, as mentioned at the beginning of the article, is often slower among female users than male.

Some of the businesses are offering solutions for free to help people with their digital needs during the pandemic. Among them are Comcast, AT&T, Charter Communications, and Verizon [6].

Provided solutions help female users with their digital needs through the times of lockdown.

Література

1. 200 million fewer women have Internet access than men in the developing world. 2020. URL: <http://www.noceilings.org/internet/>
2. Clement J. Internet usage worldwide – statistics & facts. [URL: <https://www.statista.com/topics/1145/internet-usage-worldwide/#:~:text=In%202019%2C%20the%20number%20of,currently%20connected%20to%20the%20internet>]
3. Fallows D. How Women and Men Use the Internet. Deborah Fallows. 2005. URL: https://www.pewresearch.org/internet/wp-content/uploads/sites/9/2005/12/PIP_Women_and_Men_online.pdf.
4. Gender differences in the Internet usage among postgraduate students. 2011. URL: https://www.researchgate.net/publication/252026923_Gender_differences_in_the_Internet_usage_among_postgraduate_students.
5. Gender Differences in Internet Use Patterns and Internet Application Preferences: A Two-Sample Comparison. 2004. URL: <https://www.liebertpub.com/doi/10.1089/109493100316012>.
6. Ono H. Gender and the Internet. 2003. URL: <https://www.jstor.org/stable/42955858?seq=1>.
7. Roser M. Internet. Ortiz-Ospina URL: <https://ourworldindata.org/internet>.

УДК 004.738.5.057.4

Титаренко К.В.

IPSEC – ПРОТОКОЛИ ЗАХИСТУ МЕРЕЖЕВОГО ТРАФІКУ НА IP-РІВНІ

У сучасному світі різні VPN-технології використовуються скрізь. Деякі, наприклад, PPTP, з часом визнаються небезпечними і поступово відмирають, інші (OpenVPN), навпаки, з кожним роком нарощують оберти. Але лідером і найбільш пізнаваною технологією для створення і підтримки захищених приватних каналів є IPsec VPN [1].

IPSec (Internet Protocol Security) являє собою набір протоколів, які використовуються разом для установки зашифрованих з'єднань між пристроями. Дозволяє забезпечувати захист внутрішніх мереж, а також створювати безпечні рішення на базі віртуальної приватної мережі для зв'язку через зовнішні мережі.

Протокол IPSec забезпечує конфіденційність, цілісність і автентифікацію джерел даних. Для роботи IPSec повинні бути відкриті такі IP-порти:

- порт 50 для протоколу ESP (шифрування пакетів);
- порт 51 для протоколу AH (цифровий підпис пакетів);
- порт 500 для протоколу ISAKMP/Oakley (встановлення безпечних з'єднань).

Конфіденційність мережного трафіку забезпечується IPSec за допомогою шифрування пакетів. Ця функція здійснюється з використанням протоколу ESP (Encapsulating Security Payload). Метою ESP є забезпечення шифрування даних, тобто змісту пакетів який слідує за IP-заголовком.

АН (Authentication Header) відповідає за перевірку автентичності і цілісності пакетів. Цей протокол позначає пакети спеціальним підписом так, що одержувач може бути упевнений, що дані прийшли від істинного відправника. Протокол забезпечує захист даних від змін при передачі, так щоб ніхто не здатний був підмінити пакети. Протокол АН забезпечує цілісність даних, але не забезпечує конфіденційність потоку даних, якщо тільки

не використовується разом з ESP. Цілісність забезпечується хеш-функцією (MD5 чи SHA-1) [2].

При встановленні з'єднання, використовуючи IPSec, дві системи спочатку повинні прийти до угоди про ряд чинників, такі, як довжина ключа, протоколи безпеки і про SPI (Security Parameter Index). Усі ці параметри складають предмет протоколу Internet Security Association and Key Management Protocol (ISAKMP) – це протокол, який використовується для встановлення безпечних з'єднань.

OAKLEY – протокол визначення ключів, який відповідає за генерацію сеансових ключів та управління ключами аутентифікації, які використовуються для безпечного IPSec зв'язку [2].

В роботі протоколів IPSec можна виділити п'ять етапів:

1. Перший етап починається зі створення на кожному вузлі, що підтримує стандарт IPSec, політики безпеки. Хост розпізнає, що пакет повинен бути переданий з використанням IPSec. На цьому етапі визначається, який трафік підлягає шифруванню, які функції і алгоритми можуть бути використані. Потрібний трафік запускає політику безпеки для пакетів, що означає, що система, яка відправляє пакет, застосовує до нього відповідне шифрування і / або автентифікацію.

2. Другий етап дозволяє двом хостам, які використовують IPSec, узгоджувати набори політик, які вони використовують для захищеного каналу, автентифікуватись один для одного і ініціювати безпечний канал між двома хостами. Перша фаза IKE встановлює початковий безпечний канал між хостами з використанням IPSec; цей захищений канал потім використовується для безпечного узгодження способу шифрування і/або аутентифікації даних, переданих по каналу IPSec, в схемі IPSec.

3. Третій етап є другою фазою IKE, який сам по собі виконується через налаштування безпечного каналу в першій фазі IKE. Він вимагає, щоб два хоста погодили і ініціювали зіставлення безпеки для каналу IPSec, несе фактичні мережеві дані. На другому етапі два хоста узгоджують тип криптографічних алгоритмів для використання в сеансі, а також узгоджують секретний ключовий матеріал, який буде використовуватися з цими алгоритмами. На цьому етапі відбувається обмін одноразовими номерами, випадково вибраними числами, використовуваними тільки один раз для забезпечення аутентифікації сеансу і захисту від відтворення.

4. Четвертий крок з'єднання IPSec – це фактичний обмін даними через новостворений зашифрований тунель IPSec. З цього моменту пакети шифруються і дешифруються двома кінцевими точками з використанням налаштувань зіставлень безпеки IPSec на попередніх трьох кроках.

5. Останнім кроком є завершення тунелю IPSec. Тунель завершує свою роботу коли зв'язок між хостами завершений, коли час сеансу минув або коли через тунель IPSec було передано раніше вказану кількість байтів. Коли тунель IPSec завершується, хости скидають ключі, використані для цієї асоціації безпеки [3, 4].

Служби безпеки IPSec призначені забезпечити цілісність, конфіденційність і перевірку автентичності даних, а також захист від їх повторного використання для отримання доступу.

Підтримка IPSec зазвичай включена в більшість основних операційних систем, доступних з кінця 1990-х років, включаючи операційні системи для комп'ютерів і серверів, а також маршрутизатори та інші пристрої мережевої безпеки [4].

Хоча старі системи можуть підтримувати деяку версію IPsec, підприємствам слід розгортати IPsec, використовуючи поточні операційні системи з останніми оновленнями безпеки. Крім того, більш старі системи, які підтримують старі версії IPsec і дозволяють використовувати безпечні канали IPsec, насправді можуть не забезпечувати захист даних.

Література

1. Олександр Дмитренко. Анатомія IPSecHabr: веб-сайт. URL: <https://habr.com/ru/company/xakep/blog/256659>
2. Застосування сертифікатів ключів. Введення до протоколу IPsec. Конфігурування IPsec. URL: <http://www.itsway.kiev.ua/pdf/IPsec.pdf>
3. IPsec (IP Security). Національна електронна бібліотека ім. Н. Е. Баумана: веб-сайт. URL: [https://ru.bmstu.wiki/index.php?title=IPsec_\(IP_Security\)&mobileaction=toggle_view_mobile](https://ru.bmstu.wiki/index.php?title=IPsec_(IP_Security)&mobileaction=toggle_view_mobile)
4. Peter Loshin. IPsec (Internet Protocol Security).TechTarget: веб-сайт. URL: <https://searchsecurity.techtarget.com/definition/IPsec-Internet-Protocol-Security>

УДК 683.519

Федющенко А.М.

НАПРЯМКИ РАЦІОНАЛЬНОГО ЗАСТОСУВАННЯ АТМ-ТЕХНОЛОГІЙ

Альтернативою технології Ethernet є Асинхронний режим передачі (АТМ), розроблений як єдиний універсальний транспорт для нового покоління мереж з інтеграцією послуг під назвою широкосмугові мережі ISDN. З самого початку технологія АТМ була розроблена як технологія, здатна обслуговувати всі види трафіку відповідно до їх вимог [1].

Мережа АТМ має класичну структуру великої територіальної мережі – кінцеві станції з'єднуються окремими каналами з комутаторами нижнього рівня, які в свою чергу з'єднуються з комутаторами вищого рівня. Комутатори АТМ використовують 20-байтні адреса кінцевих вузлів для маршруту трафіку на основі технології віртуальних каналів. Для приватних мереж АТМ визначено протокол маршрутизації PNNI (Private NNI), за допомогою якого перемикачі можуть автоматично створювати таблиці маршрутизації. У загальнодоступних мережах АТМ таблиці маршрутизації можуть бути побудовані вручну адміністраторами, як це робиться в мережах X.25, або можуть підтримуватися протоколом PNNI.

Комутатор пакетів базується на ідентифікаторі ідентифікатора віртуального каналу (VCI), який призначається підключенню під час інсталяції та руйнується під час розриву з'єднання.

Технологія АТМ розширює свою присутність в локальних і глобальних мережах не дуже швидко, але стабільно. Останнім часом спостерігається стійке щорічне збільшення кількості мереж, зроблених з використанням цієї технології, в 20-30 %. У локальних мережах технологія АТМ зазвичай використовується на автомагістралях, де добре проявляються її якості, такі як масштабована швидкість (сьогоднішні корпоративні перемикачі банкоматів підтримують швидкість 155 і 622 Мбіт/с на своїх портах), якість обслуговування (для цього потрібні додатки, які можуть запитувати потрібний клас обслуговування), циклічні посилення (які дозволяють збільшити пропускну здатність і резервне копіювання). Циклоподібні з'єднання підтримуються, оскільки АТМ – це технологія з маршрутизацією пакетів, що запитує з'єднання, що означає, що таблиця маршрутизації може враховувати ці

підключення – або через ручну роботу адміністратора, або через протокол маршрутизації PNNI.

Технологія ATM – це подальший розвиток ідей попереднього резервування пропускної здатності віртуального каналу, реалізованого в технології реле кадрів. Технологія ATM підтримує основні види трафіку, які існують для абонентів різних типів: трафік на постійній бітній швидкості CBR, характерний для телефонних мереж і іміджевих мереж, трафік зі змінною біт-швидкістю VBR, характерний для комп'ютерних мереж, а також для передачі стисненого голосу і зображення. Для кожного виду трафіку користувач може замовити кілька параметрів якості послуги з мережі – максимальну швидкість біта PCR, середню швидкість SCR біта, максимальну пульсацію MBS, а також контроль коефіцієнтів часу між передавачем і приймачем, які важливі для трафіку, чутливого до затримок. Сама технологія ATM не встановлює нові стандарти для фізичного рівня, а використовує існуючі. Основним стандартом для банкоматів є фізичний рівень технологічних каналів SONET/SDH та PDH. Оскільки банкомат підтримує всі основні існуючі види трафіку, він вибирається як транспортна база широкосмугових цифрових мереж з інтеграцією сервісів – мереж B-ISDN, які повинні замінити мережі ISDN.

У глобальних мережах ATM використовується там, де мережа реле кадрів не справляється з великими обсягами трафіку, і де потрібно забезпечити низький рівень затримок, необхідних для передачі інформації в реальному часі. Сьогодні основним споживачем територіальних вимикачів банкомату – є Інтернет. Комутатори ATM використовуються як гнучке комутаційне середовище для віртуальних каналів між IP-маршрутизаторами, які передають трафік в ATM. ATM мережі виявилися кращим місцем для підключення IP-маршрутизаторів, ніж виділені канали SDH, оскільки віртуальний канал банкомату може динамічно перерозподіляти свою пропускну здатність між пульсуючим трафіком клієнтів IP-мережі. Прикладом магістралі банкоматів великого постачальника послуг є мережа UUNET, один з провідних інтернет-провайдерів у Північній Америці. [1, с.29]

Протокол ATM займає приблизно таке ж місце в стеку протоколу ATM, що й протокол IP у стеку протоколу TCP/IP або стек протоколу LAP-F у стеку протоколу Frame Relay. Протокол ATM передає скриньки через комутатори при встановленому і налаштованому віртуальному з'єднанні, тобто на основі готових таблиць перемикання портів. Протокол ATM перемикається на номер віртуального з'єднання, який в технології ATM розбитий на дві частини: q ідентифікатор віртуального шляху (VPI); q ідентифікатор віртуального каналу (Ідентифікатор віртуального каналу, VCI). На додаток до цього основного завдання, протокол ATM виконує ряд функцій для моніторингу дотримання користувачем мережі договору трафіку, маркування скриньок-порушників, відкидання скриньок-порушників при перевантаженні мережі, а також управління потоком скриньок для підвищення продуктивності мережі (звичайно, за умовами дотримання трафік-контракту для всіх віртуальних з'єднань) [2, с.79]. Формат скриньок ATM представлений на рис. 1.

Рис.1 Формат скриньок ATM

Універсальний елемент керування потоком (Generic Flow Control, GFC) використовується лише тоді, коли взаємодіє кінцевий вузол і перший комутатор мережі. Його точні функції на даний момент не визначені.

Ідентифікатор віртуального шляху (Virtual Path Identifier, VPI) і ідентифікатор віртуального каналу (Virtual Channel Identifier, VCI) займають 1 і 2 байт відповідно. Ці поля встановлюють номер віртуального підключення, розділений на старіші (VPI) і молодші (VCI) частини.

Поле ідентифікатора типу даних (Ідентифікатор типу корисного навантаження, Payload Type Identifier, PTI) складається з 3 бітів і встановлює тип даних, переданих скринькою як користувач або елемент керування (наприклад, контроль за встановленням віртуального підключення). Крім того, один біт цього поля використовується для позначення перевантаження мережі. Це біт EFCI (Explicit Forward Congestion Identifier – явний ідентифікатор перевантаження), який відіграє ту саму роль, що й біт FECN у технології Frame Relay, що означає, що перевантаження знаходиться в напрямку потоку даних.

Поле пріоритету втрати скриньок (Cell Loss Priority, CLP) відіграє ту саму роль у цій технології, що й поле DE в технології Frame Relay, де комутатори ATM позначають скриньки, які порушують угоди про якість обслуговування, щоб видалити їх під час перевантаження мережі. Таким чином, скриньки з полем CLP-0 є пріоритетними для мережі, а скриньки з полем CLP-1 є низькоімовними.

Поле управління помилками у заголовку (Header Error Control, HEC) містить суму елемента керування, розраховану для заголовка скриньки. Контрольна сума розраховується за допомогою методу коригувального коду Хеммінгу, тому дозволяє не тільки виявляти помилки, але і виправляти всі поодинокі помилки, а також деякі подвійні помилки.

Крім того, поле HEC забезпечує не тільки виявлення та виправлення помилок заголовка, але і розташування початку кадру в потоці байтів SDH, які є кращим фізичним рівнем технології ATM, або в потоці бітів фізичного рівня, заснованого на скриньках [3].

Література

1. Часть 1. Технология атм. URL: <http://www.williamspublishing.com/pdf/5-8459-0632-6/part.pdf>
2. Томашевский А.С. Телекоммуникационные системы и технологии. URL: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahukewj6lcxnh ebsahvokiskhyq6dd4qfjanegqidhac&url=https%3a%2f%2fportal.tpu.ru%2fdepartments%2fotdel%2 fpublish%2fizdaniya_razrabotanye_v_ramkah_iop%2ftab1%2ftomashevskii_maket.pdf&usq=aovv aw1urejzjk_mluh3nhdeekfq
3. Ропчан С.П. Абсолютно все о ATM. URL: <http://samag.ru/archive/article/113>

РІЗНОВИДИ МЕТОДУ РУНГЕ – КУТТИ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗАННЯ ЗАДАЧІ КОШІ

Методи Рунге – Кутти – важлива група чисельних методів розв'язування (систем) звичайних диференціальних рівнянь. Названі на честь німецьких математиків Карла Рунге і Мартіна Кутти, які відкрили ці методи.

Різні постановки задачі Коші

- Звичайне диференціальне рівняння першого порядку, розв'язане відносно похідної:

$$\begin{cases} y' &= f(x, y) \\ y(x_0) &= y_0 \end{cases}$$

- Система n звичайних диференціальних рівнянь першого порядку, розв'язана відносно похідних (нормальна система n -го порядку):

$$\left\{ \begin{array}{l} y_1' = f_1(x, y_1, \dots, y_n) \\ \dots \\ y_n' = f_n(x, y_1, \dots, y_n) \\ y_1(x_0) = y_{01} \\ \dots \\ y_n(x_0) = y_{0n} \end{array} \right\} \Leftrightarrow \begin{cases} \mathbf{y}' &= \mathbf{f}(x, \mathbf{y}) \\ \mathbf{y}(x_0) &= \mathbf{y}_0 \end{cases}$$

- Звичайне диференціальне рівняння n -го порядку, розв'язане відносно старшої похідної:

$$\left\{ \begin{array}{l} y^{(n)} = f(x, y, \dots, y^{(n-1)}) \\ y(x_0) = y_{01} \\ \dots \\ y^{(n-1)}(x_0) = y_{0n} \end{array} \right\} \Leftrightarrow \begin{cases} y_1' = y_2 (= y') \\ \dots \\ y_{n-1}' = y_n (= y^{(n-1)}) \\ y_n' = f(x, y_1, \dots, y_n) \\ y_1(x_0) = y_{01} (= y(x_0)) \\ \dots \\ y_n(x_0) = y_{0n} (= y^{(n-1)}(x_0)) \end{cases}$$

Методи Рунге-Кутти

До класу методів Рунге-Кутти відносяться метод Ейлера [1], який є методом першого порядку точності. Існують стандартні явні методи точності третього порядку, які не є широко доступними. Найбільш часто використовувані і реалізовані в різних математичних пакетах (Maole, MathCAD, Maxima) є класичний метод Рунге – Кутти [2], який має четвертий порядок точності. В обчисленнях з підвищеною точністю все частіше використовують методи п'ятого і шостого порядку точності. Побудова вищих схем замовлення загрожує більшою обчислювальними труднощами.

Методи сьомого порядку повинні мати не менше дев'яти етапів, а методи восьмого порядку повинні мати не менше 11 етапів. Для методів дев'ятих і вищих порядків (які мають мало практичного значення) не відомо, скільки етапів необхідно для досягнення відповідного порядку точності

Переваги та недоліки методів

Якщо припустити, що $f(t)$ і відповідно $y(t)$ відомі точно в момент t_0 , тоді метод **Ейлера** дає приблизний розв'язок в момент t_0+h як:

$$y(t_0 + h) = y(t_0) + hf(t_0, y(t_0)) = y(t_0) + hy'(t_0)$$

Розклад Тейлора для дає:

$$y(t_0 + h) = y(t_0) + hy'(t_0) + \frac{1}{2}h^2 y''(t_0) + O(h^3).$$

Похибка методу Ейлера задається різницею між цими двома рівняннями:

$$\frac{1}{2}h^2 y''(t_0) + O(h^3).$$

Для маленьких h , домінуючий доданок похибки пропорційний h^2 . Щоб розв'язати задачу на заданому проміжку t , необхідна кількість кроків, яка пропорційна до $1/h$ тому можна очікувати, що загальна похибка на кінці інтервалу буде пропорційна h (похибка за один крок, помножена на кількість кроків). З цієї причини, метод Ейлера називають методом першого порядку, і він є менш точним (для малих h) ніж методи вищих порядків, таких як метод Рунге-Кутти, чи метод Адамса.

Метод Ейлера може бути чисельно нестійким, особливо для жорстких рівнянь. Це обмеження, поряд з тим фактом, що він повільно збігається при зменшенні h , означає, що метод використовується нечасто, і хіба що як простий приклад чисельного інтегрування. Нестійкості можна уникнути, використовуючи алгоритм Ейлера-Кромера.

Накопичена похибка в методі Рунге-Кутта складається з елементарних похибок, які виникають на кожному кроці обчислень. Якщо на кожному кроці похибка пропорційна п'ятій степені кроку, тобто має порядок $O(h^5)$, то після N кроків накопичена похибка для методу Рунге-Кутта четвертого порядку буде становити $\Delta_N=O(h^4)$.

Найбільш авторитетні спеціалісти стверджують, що немає необхідності використовувати метод вищого порядку, оскільки збільшення точності не компенсує додаткову складність обчислень. Якщо необхідна більш висока точність, то можна використовувати менший крок або модифікований метод.

Перевага методів Рунге-Кутта полягає в тому, що алгоритми, які одержують на їхній основі, є однорідними, тобто не змінюються з переходом від однієї точки до іншої. Крім цього, в методах Рунге-Кутта можна змінювати крок інтегрування відповідно до потреби точності обчислень без значного ускладнення алгоритму. Основним недоліком цих методів є те, що для обчислення наближеного значення розв'язку в окремій точці, необхідно обчислювати значення функції $f(x, y)$ у декількох точках.

Література

1. Сайт для студентів спеціальності інформатика. Метод Ейлера. URL: <http://www.mathros.net.ua/metod-ejlера-dlja-rozvjazannja-zvyhajnyh-dyferencialnyh-rivnjan.html>
2. Метод Рунге – Кутти 4-го порядку. URL: https://studme.org/199301/informatika/metod_runge_kutty_chetvertogo_poryadka

МАТЕМАТИКА ЯК ОСНОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ

В даний час дисципліна «Системний аналіз» має синтетичний характер, об'єднує широке коло питань від теоретичних аспектів функціонування та управління складними системами в практичні методи аналізу систем, їх моделювання і прийняття рішення в конкретних умовах. Системний аналіз це в основному прикладна наукова дисципліна, яка розробляє методи вирішення проблем, що виникають в складних системах, так само це методологічна дисципліна, основними результатами якої є розробка і класифікація методів аналізу систем і вирішення проблеми. Ось чому в даний час досить актуальним є питання синтезу наук математики та системного аналізу в сучасній вищій освіті [1].

Засновником загальної теорії систем є Л. Берталанфі. Саме він наголошував що метою створення цієї науки є вивчення загальносистемних закономірностей. Основним інструментом досліджень повинна була стати саме математика. Однак розвинена М Месаровичем математична теорія систем охоплювала обмежений клас систем і не мала бажаного успіху. У той же час інтенсивно розвинулися такі системні дисципліни, як кібернетика, дослідження операцій, теорія ігор, синергетика. Вони отримали визнання та знайшли широке застосування і стали повноцінною загальною теорією систем. Системний аналіз – це частина загальної науки про системи і системності, і на відміну від загальної теорії систем має чітко виражену прикладну спрямованість і іноді називається універсальним методом вирішення проблем на базі системного підходу [1].

Отже, системний аналіз –це в основному прикладна наукова дисципліна, яка розробляє методи вирішення проблем, що виникають в складних системах. Це методологічна дисципліна, основними результатами якої є розробка і класифікація методів аналізу систем і вирішення проблеми. «Системний підхід» – це поняття, яке полягає в тому, що для вирішення будь-якої проблеми треба підходити системно, тобто розглядати в цілому систему, в якій виникла ця проблема з урахуванням цілей і функцій системи, її структури, всіх зовнішніх і внутрішніх зв'язків [2].

Системний аналіз має ряд різних методів і моделей: математичні, що запропоновані загальною теорією систем; неформальні, зокрема, евристичні методи, здоровий глузд і досвід практичної діяльності

Зміст математичних дисциплін має забезпечувати системний аналіз об'єктів, що досліджуються, і тому важливо знати і розуміти те, які розділи математики найбільш затребувані для застосування їх в системному аналізі.

Використання системного аналізу вимагає наявності математичної культури і залучення великого числа математичних інструментів. Обов'язковими для системного аналізу є розділи дискретної математики: математична логіка, теорія множин і нечітких підмножин, відносини на множинах, теорія графів, алгебраїчні структури. Для більшості напрямків необхідні знання теорії ймовірностей і математичної статистики. Для технічних напрямків обов'язкове знання розділів безперервної математики: диференціальне та інтегральне числення, диференціальні рівняння, теорія рядів. Для економічних напрямків крім перерахованих бажано знайомство з дослідженням операцій і теорією ігор. Освоєння зазначених розділів в обмежений термін можливо тільки при використанні існуючих комп'ютерних пакетів графічної, символного, обчислювальної, статистичної обробки

інформації [1].

Отже, системний аналіз як прикордонна наука між практичним аналізом і математикою включає в себе безліч базових понять і інструментів, які практично завжди використовуються для вирішення тієї чи іншої проблеми [2].

Література

1. Филиппов С.Д. Математика – основний інструмент системного аналізу. URL: https://elar.rsvpu.ru/bitstream/123456789/15428/1/978-5-8050-0607-5_2016_063.pdf
2. Звягин Л.С. Системный анализ и математика: синтез наук в современном высшем образовании. *Образование и воспитание*. 2017. № 1 (11). С. 58–63. URL: <https://moluch.ru/th/4/archive/52/1958/>.

УДК 004.94

Шершньова Д.О.

РОЗРОБКА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ІТ-ПРОЕКТУ «E-STAROSTA»

В умовах глобальної цифрової трансформації економіки, бізнесу і суспільства у цілому спостерігається стрімкий розвиток науки і техніки, інформаційних технологій, збільшення обсягу отримуваної інформації. Це змушує молодих фахівців прагнути до отримання знань, умінь, практичних навичок та інформаційних компетенцій, щоб впоратися з сучасними інноваціями в тій чи іншій сфері діяльності. У зв'язку з цим різко зросла потреба фахівців сфери ІТ, з'являється все більше проектів, спрямованих на підвищення інтересу серед молоді до розробок і впровадження ІТ-стартапів. Одним з таких проектів є STEM-освіта. Це популярний напрям в освіті, що охоплює науки (Science), технології (Technology), інженерію (Engineering) та математику (Mathematics), основною задачею якого є посилення природничо-наукового компоненту в навчальних програмах та доповнення їх інноваційними технологіями[1-3].

Завдяки тісній співпраці кафедри математичних методів та системного аналізу Маріупольського державного університету із фахівцями-практиками сфери ІТ студентам спеціальностей «Системний аналіз» та «Кібербезпека» було запропоновано взяти участь в Онлайн Хакатоні 1991. Метою даного проекту є розвиток STEM-освіти і популяризація науки і технологій серед молоді і насамперед серед дівчат. На початку застрічі були поставлені задачі, які потрібно було вирішити за дуже короткий час, що в значній мірі є досить суттєвою мотивацією до консолідації сил, знань, можливостей кожного учасника.

Команда у складі Веремечика В., Заступайло А., Синьока В., Дем'яненко В. та Шершньової Д. поставили перед собою задачу вирішення проблеми інформування студентів щодо актуального розкладу занять. Знаходячись у режимі дистанційного навчання існує ряд незручностей, з якими зіштовхується студент. Однією з цих проблем є відсутність своєчасного інформування про зміни в навчальному процесі. Для того, щоб дізнатися актуальний розклад пар, студенту потрібно зв'язуватися зі старостою, старості потрібно заходити на сайт факультету і перевіряти актуальний файл розкладу на предмет змін. Або виникають ситуації, коли студент не може передбачити потенційних змін і будує свій день згідно з неактуальним розкладом. В результаті зростає рівень стресу серед студентів через неможливість дізнатися своєчасно, коли потрібно йти в університет. Студент може не встигнути підготувати матеріал до заняття і втратити потенційні бали або не знайти

аудиторію, в якій проходить пара. Саме тому з'явилася необхідність у створенні онлайн – помічника, який дозволить студентам бути в курсі актуальної інформації про розклад занять.

Мета проекту – розробка чат-боту для оперативного сповіщення про можливі зміни у навчальному процесі. В якості інструментарію реалізації проекту нами було обрано Telegram – багатоплатформовий месенджер, що дозволяє обмінюватися повідомленнями і медіафайлів багатьох форматів. На сьогоднішній час Telegram є одним з найпопулярніших засобів зв'язку, а також зручною платформою для створення та використання ботів. На платформі Android за рік месенджер потрапив в ТОП-10 найбільш використовуваних додатків з часткою 40%. Іншими словами, у вересні 2019 40% користувачів Android-пристроїв в Україні щодня використовували Telegram.

Враховуючи всі ці фактори, виникла ідея створення чат-боту «E-starosta» в Telegram, який візьме на себе обов'язки займатися адміністративною роботою та буде виконувати роль посередника між студентами і навчальним відділом. «E-starosta» – це не просто механізм щодо оповіщення, а староста, який знаходиться на зв'язку 24/7. Цільовою аудиторією цього проекту є студенти вищих навчальних закладів.

Розробка та впровадження проекту складається з таких етапів:

1. Розробка Telegram-боту.
2. Актуалізація програмного продукту серед студентів.
3. Розробка інформаційного лендінга.
4. Розсилка студентам рейтингу за результатами сесії.
5. Можливе адаптування функціоналу продукту для користування багатьма вищими навчальними закладами.
6. Підписка за ключовими тегами на отримання повідомлень щодо тематичних подій.

Принцип роботи чат-боту:

1. Початок діалогу студента з чат-ботом.
2. Визначення академічної групи.
3. Стеження за оновленням розкладу на сайті.
4. Оповіщення студентів про зміни розкладу.
5. Організація розсилки по групам.

Для написання програми для чат-боту було використано мову програмування Python, яка має достатньо переваг над іншими мовами[3-4]. А саме:

- інтерпретатор Python реалізований практично на всіх платформах та операційних системах;
- розширюваність мови (є можливість удосконалювати мову усіма зацікавленими програмістами);
- наявність великої кількості модулів, що підключаються до програми, які забезпечують різноманітні додаткові можливості;
- простота та гнучкість мови.

На рис. 1 наведено фрагмент програмного коду чат-боту.

```

+ :param update:
+ :param context:
+ :return:
+ ...
+
+ keyboard = []
+ for group in utils.get_all_groups():
+     callback_data = 'set_group' + ACTION_SEPARATOR + group
+     keyboard.append([telegram.InlineKeyboardButton(group, callback_data=callback_data)])
+
+ reply_markup = telegram.InlineKeyboardMarkup(keyboard)
+ update.message.reply_text('Привет. Для начала мне нужно узнать твою группу', reply_markup=reply_markup)
+

```

Рисунок 1 – Фрагмент програмного коду чат-боту

Таким чином, за досить короткий час, завдяки знанням, умінням і навичкам, отриманим у продовж навчання за спеціальністю, учасниками проекту, було розроблено програмний продукт, що дозволяє досить зручним способом отримувати важливі повідомлення щодо можливих вимушених змін у навчальному процесу, що насамперед є досить актуальним у період дистанційного навчання.

Крім безпосередньо розробки чат-бот, важливою задачею є актуалізація його серед студентів та залучення кураторів навчальних груп. У майбутньому планується поширити функціонал боту (підписка за ключовими тегами на отримання повідомлень про тематичні події, розсилка студентам рейтингу за результатами сесій). А також планується адаптація функціоналу продукту для використання багатьма вищими навчальними закладами.

Література

1. Жукова В.М. Впровадження steam-технології в освітній процес. URL: https://fitu.kubg.edu.ua/images/stories/Departments/kitmd/Internet_conf_17.05.18/s1/1_Zhukova.pdf
2. STEM-образование в Украине: Перспективы развития. URL: <http://womo.ua/stem-obrazovanie-v-ukraine-perspektivyi-razvitiya/>
3. Костюченко А.О. Основы програмування мовоюPython: навчальний посібник. Ч.: ФОПБаликіна С.М., 2020. 180 с.
4. Копей В.Б. Мова програмування Python для інженерів і науковців: навчальний посібник. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ. 2019. 272 с.

СЕКЦІЯ СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН

УДК 339.94

Богатирьов Д.Ф.

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ МІЖ ДЕРЖАВАМИ, ЩО МАЮТЬ РІЗНІ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ (МЕРКОСУР)

Ще в 1960-х рр. в Латинській Америці заговорили про створення регіональної зони вільної торгівлі, а пізніше – і спільного ринку. Наслідком тих подій стало утворення Латиноамериканської асоціації інтеграції – LAIA, а у 1969 році – Андської групи. Але обидва об'єднання так і не зуміли досягнути серйозних успіхів у розвитку спільної торгівлі.

Нова хвиля ініціатив, спрямованих на інтеграцію, здійснювалась у 1980-х роках внаслідок розчарування латиноамериканських країн в допомозі США після війни Аргентини та Великобританії за Фолклендські острови. Йшлося про зближення латиноамериканських держав на регіональній основі, економічну співпрацю та взаємну інтеграцію економік в рамках вільного ринку. Першим кроком на шляху до створення такого ринку стала угода про вільну торгівлю, підписана Аргентиною та Бразилією у 1986 р. У 1990 р. до цієї угоди приєднались Парагвай та Уругвай. 26 березня 1991 р. в Асунсьоні (Парагвай) було підписано чотирьохсторонній договір про створення інтеграційного об'єднання МЕРКОСУР. Цим договором було визначено мету створення об'єднання та його організаційну структуру [1].

«Ринок Південного конуса» виявився інтеграційним блоком Латинської Америки, що найбільш ефективно розвивається. Створення МЕРКОСУР призвело до збільшення взаємної торгівлі між його учасниками: за 1991-1997 рр. вона виросла приблизно в 6 разів, хоча товарообіг країн Південного конуса з розвиненими країнами майже не змінюється. У зоні вільної торгівлі чотирьох країн був ліквідований мит та інші обмеження на 90% товарів, узгоджені спільні тарифи для торгівлі з третіми країнами на 85% імпортованих товарів. Йде обговорення умов створення в середньостроковій перспективі єдиної колективної валюти.

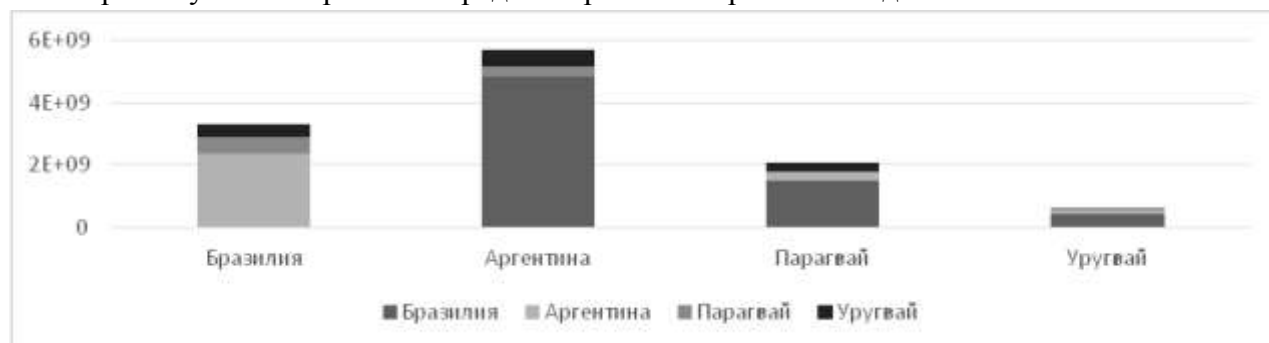

Рис. 1. Склад експорту країн-учасниць МЕРКОСУР за 2002 р. [2]

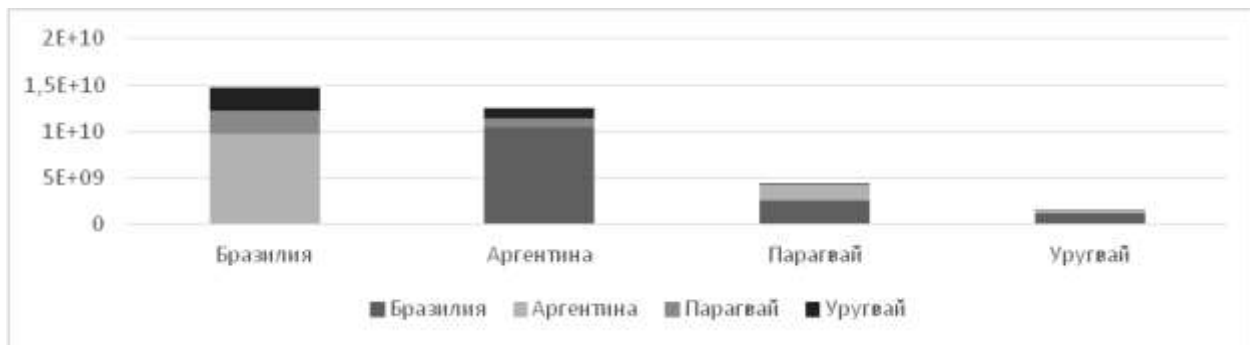

Рис 2. Склад експорту країн-учасниць МЕРКОСУР за 2019 р. [2]

За час існування МЕРКОСУР відбулося розширення торгово-економічного співробітництва з іншими регіональними торговельними угрупованнями Латинської Америки. Стали виявляти цікавість до співпраці 15 англомовних країн Карибського регіону, об'єднаних з 1973 р. в Карибському співтоваристві (CARICOM). Мексика і Чилі, в силу свого геополітичного положення, прагнуть до того, щоб зайняти місце сполучної ланки між НАФТА і МЕРКОСУР. У Центральній Америці створена в 1991 р. Центральноамериканська інтеграційна система, SICA (6 країн – Гватемала, Гондурас, Коста-Ріка, Нікарагуа, Панама, Сальвадор), в 1998 р. уклала угоду про злиття своєї зони вільної торгівлі з аналогічною зоною МЕРКОСУР [3].

Незважаючи на хороші результати (за мірками інтеграційних угруповань країн, що розвиваються), МЕРКОСУР страждає від тих самих проблем, які гальмують розвиток практично всіх інтеграційних об'єднань «третього світу». Головні з них – це різномірність країн-учасниць і відносно низький рівень їх економічного розвитку.

В рамках МЕРКОСУР великі і відносно сильні «нові індустріальні країни» (Бразилія і Аргентина) намагаються інтегруватися з набагато слабшими Парагваєм і Уругваєм. Створення єдиних умов промислової конкуренції веде до того, що спочатку менш індустріалізовані Парагвай і Уругвай ризикують опинитися в ролі підлеглих у більш сильних сусідів. Тому для них стійко зберігаються деякі винятки з правил лібералізації торгівлі. Але все одно в малих країнах Південного конуса зберігається відчуття, що їх тримають в не досить комфортному положенні – в них охоче збувають ті товари, які важко експортувати в більш розвинені країни, але іноземні інвестиції йдуть до них досить скупо.

Як і в багатьох інших об'єднаннях, в МЕРКОСУР є абсолютний лідер – Бразилія, яка перевершує всі інші країни-учасниці разом узяті. Це лідерство впливає на інших учасників інтеграційного блоку, вносить деяку напруженість.

Дослідження економістів показують, що у взаємній торгівлі країн МЕРКОСУР переважають товари, мало конкурентоспроможні на світовому ринку. В результаті взаємна торгівля стає важливою підмогою для виробників, але не несе особливих вигод споживачам, які віддають перевагу імпортовим товарам з більш розвинених країн. Досвід інших інтеграційних угруповань подібного роду показує, що взаємна торгівля «другосортними» товарами не має довгострокових перспектив. Правда, частка високотехнологічних товарів у внутрішньо регіональній товарообігу країн Південного конуса має стійку тенденцію до зростання: якщо в 1993 така продукція складала лише 6,4%, в 2001 – 16,6%, в 2018 – 13,4% [4].

Важко сказати, наскільки життєздатним виявиться МЕРКОСУР надалі – чи чекає його благополучна доля, як НАФТА (вже USMCA), або ж він виявиться звичайним черговим

об'єднанням, як деякі інтеграційні блоки «третього світу». Двосторонні економічні зв'язки «нових індустріальних країн», Бразилії та Аргентини, досить міцні, але їх інтеграція з більш слабкими країнами менш стійка.

Література

1. Офіційний сайт МЕРКОСУР. URL: <https://www.mercosur.int>
2. Статистика внутрішньої торгівлі між Аргентиною, Бразилією, Парагваєм та Уругваєм. URL: https://trendeconomy.ru/data/h2?reporter=Argentina,Brazil,Paraguay,Uruguay&trade_flow=Export,Import&partner=Argentina,Brazil,Paraguay,Uruguay&indicator=NW,TQ,TV&time_period=2000,2001,2002,2003,2004,2005,2006,2007,2008,2009,2010,2011,2012,2013,2014,2015,2016,2017,2018,2019
3. История новейшего времени: учебник и практикум для СПО / под ред. В.Л.Хейфеца. Москва: Издательство Юрайт. 2018. 340 с.
4. The World Bank: World Development Indicators. URL: <https://datacatalog.worldbank.org/dataset/world-development-indicators>

УДК 334.012.23:005(477)

Гулько К.В.

РОЗВИТОК СТАРТАПІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Економіка України переживає не найкращі часи. Економічна криза, пандемія, безробіття та інфляція дуже сильно впливають на її потенціал. Одним зі способів стимулювання розвитку та зростання економіки є підтримка стартаперів та підприємців для створення нових стартапів.

Стартап є процесом реалізації будь-яких нових бізнес-ідей за короткі терміни з мінімальною кількістю витрат. Це нова перспектива ведення бізнесу в Україні, яка потребує підтримки та надійного підґрунтя з боку держави.

Сьогодні український ринок характеризується нестабільністю та мінливістю. Через низький обсяг бюджету нові стартап-проекти не можуть отримати необхідну кількість ресурсів для своєї реалізації з боку держави. Таким чином перед нами стає проблема відтоку цінних проєктів у зарубіжні країни.

У 2020 році в ТОП 10 країн з найкращими екосистемами стартапів на думку дослідницького центру Startup Blink ввійшли США, Великобританія, Ізраїль, Канада та Німеччина. Україна отримала 29 місце, підскачавши на 2 позиції вище відносно минулого року. Важливо зазначити, що у рейтингу екосистем стартапів міст всього світу Київ зайняв 32 місце, що показує його велику конкурентоспроможність. Далі йдуть Львів (354 місце), Одеса (356), Харків (441) та Тернопіль (724). Однак не все є позитивним. На рис. 1 можна побачити, що зміни у Глобальному рейтингу кожного року відбуваються досить кардинальні. Тому яке б ми не зайняли у ньому місце, воно не є стійким у довгостроковій перспективі [1].

Таблиця 1

Місце міст України у Глобальному рейтингу екосистем стартапів [1]

Національний рейтинг	Місто	Глобальний рейтинг	Зміна рейтингу (з 2019)	Загальний бал
1	Київ	32	+2	9,712
2	Львів	354	-55	0,452
3	Одеса	356	-121	0,450
4	Харків	441	-6	0,318
5	Тернопіль	724	-46	0,122

Будь-який стартап-проект проходить 5 стадій розвитку:

1. Посівна стадія (seed stage) – вивчення ринку, складання бізнес-плану, розробка та тестування продукту / послуги;
2. Запуск (startup) – формування робочої бізнес-моделі стартапу;
3. Зростання (growth) – головні управлінські рішення стосуються забезпечення безперебійного та якісного виробництва, доправління у канали дистрибуції та продаж продукції.;
4. Розширення (expansion) – ринок зростає, кристалізується бізнес-модель, обростає деталями;
5. Вихід (exit) – інвестори отримують можливість витягти вкладені колись інвестиції шляхом збільшення вартості компанії, що є наслідком зростання грошового потоку [2].

На жаль, не всі стартапи доходять до стадії «виходу». В основному це обумовлено нестачею грошових коштів. Українські підприємці та стартапери можуть звернутися до таких джерел фінансування, як бізнес-інкубатори, бізнес-акселератори, венчурні фонди та бізнес-ангели.

Сьогодні найбільш успішними є ІТ-стартапи. ІТ-ринок має значну місткість і тенденцію до розширення та є сприятливим для впровадження інвестиційних проектів. Так, за останні роки велику популярність серед користувачів отримали наступні українські стартапи:

1. Petcube. Українська компанія, яка виробляє гаджети для власників домашніх тварин, що дозволяють спостерігати за ними віддалено через смартфон, навіть вночі за допомогою системи нічного бачення, а також чути їх і говорити до них [3].
2. Preply. Сервіс з пошуку репетиторів, які викладають іноземні мови онлайн [4].
3. Coursmos. Інтернет-платформа дистанційного навчання, яка пропонує приблизно 11 тисяч курсів. Запустившись у 2013 році, вона була приписана як перша у світі платформа, що підтримує мікронавчання [5].
4. Grammarly. Англо – та іспаномовна платформа для знаходження плагіату, виправлення граматичних помилок.
5. GitLab. Opensource-платформа для розробки програмного забезпечення. Вона дозволяє багатьом розробникам, які паралельно працюють над одним продуктом, документувати й координувати свою роботу [6].

На жаль, більшість цих проектів «переїхали» до США та інших країн, бо в Україні вони не змогли отримати потрібної підтримки від влади.

Для розвитку стартапів та підприємств країни взагалі, а також підвищення конкурентоспроможності економіки України держава має запровадити системну підтримку перспективних українських проєктів. Для реалізації цього пропонується декілька рішень:

1. Перегляд законодавства щодо забезпечення прав та інтересів інвесторів та підприємств для створення довіри та мінімізації ризиків з обох сторін.

2. Впровадження більш лояльної системи оподаткування, бо деякі люди не хочуть пов'язувати своє життя зі стартапами саме через високий рівень податків. Таким чином можна також створити довіру зі сторони стартаперів та підприємців, стимулювати створення нових робочих місць та приток податків у бюджет держави.

3. Впровадження грантів та премій для успішних стартапів різних сфер діяльності. Завдяки цьому можна запобігти відтоку талановитих людей закордон та допомогти їм реалізувати свої мрії та цілі.

4. Впровадження у навчальну програму в навчальних закладах середньої та вищої освіти курсів та тренінгів зі стратегічного управління, менеджменту, підприємства тощо. Запрошення представників успішних стартапів для мотивації школярів та студентів.

Отже, сьогодні в Україні закладено основу для успішного функціонування екосистеми стартапів. Її фундаментом є розвиток ІТ-сектору, який з кожним роком все більше зміцнює свої позиції в економіці України. Інвестори все більше і більше зацікавлені в інвестуванні у вітчизняні проєкти. З'являються українські конкурентоспроможні стартапи, які отримують популярність не тільки в Європі, але і в країнах Азії та Північної Америки. Змінюється підхід до сприяння розвитку ІТ-спеціалістів щодо створення стартап-проєктів. Але, на жаль, держава поки не робить ніяких кроків до створення більш сприятливого середовища для підприємців та інвесторів. Щоб Україна зайняла гідне місце у Глобальному рейтингу екосистем, зробити стартаперам необхідно багато. Але саме висока зацікавленість інвесторів, успіхи українських стартаперів та загальний потенціал дають надію на успіх України в цій галузі.

Література

1. Startup Ecosystem Rankings 2020. URL: https://www.startupblink.com/pdf/ecosystem_report.html.
2. Менеджмент стартап-проєктів: Навчально-методичний комплекс дисципліни. URL: https://kpi-fict-ip32.github.io/Blog/s09/startup_management.html#id10.
3. Офіційний сайт Petcube. URL: <https://petcube.com>.
4. Офіційний сайт Preply. URL: <https://preply.com>.
5. Платформа мікрокурсів Coursmos. URL: <https://medinaschool.org/world/platforma-mikrokurosov-coursmos>.
6. Українські ІТ-стартапи: п'ять історій успіху. URL: <https://cutt.ly/vhGKLCi>.

УДК 339.923

Ємельяненко Є.С.

ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН АЗІЇ

Азія являє собою величезний за територією простір і потужний потенціал, як у людських та природних ресурсах, так і в рівнях і темпах виробництва. Якщо брати тільки Азію, то тут є: два економічних гіганти – Японія і Китай; нові індустріальні країни із швидкими темпами розвитку – Республіка Корея, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни; країни з

потенційно високим внутрішнім ринком – Індія, Пакистан, Індонезія; країни розвитку – Росія, азійські та закавказькі республіки колишнього СРСР; нафтовидобувні країни Перської затоки, що мають не тільки нафту, але й контролюють значні валютні кошти [1].

Суттєвий вплив на ситуацію в регіоні мають і деякі позарегіональні гравці, такі як США, Австралія, Нова Зеландія, Канада, острівні держави океану. Основними економічними мотивами їх активізації в регіоні є: забезпечення привілейованого доступу до ресурсів ПСА, контроль над транспортними перевезеннями й розміщення виробництв транснаціональними корпораціями (ТНК) на ресурсній базі країн регіону [2]. Отже, говорячи про інтеграційні процеси Азії, доцільно буде досліджувати не тільки Азійські країни, а і весь простір Азіатсько-Тихоокеанського регіону [1].

Регіональна економічна інтеграція країн Азії має ряд особливостей:

➤ Азійські країни контрастно відрізняються за величиною, кількістю населення, економічною потужністю, культурними та конфесійними особливостями і це створює додаткові перешкоди на шляху інтеграції. Незважаючи на зусилля лідерів країн регіону, інтеграція тут не просунулась поки що далі зони вільної торгівлі.

➤ На інтеграційні процеси в Азії мають великий вплив розвинуті держави. Це зумовлено тим, що процес утворення регіональних економічних угруповань, що розпочався невдовзі після закінчення Другої світової війни, співпав із початком широкої деколонізації країн регіону.

➤ Країни регіону характеризуються надмірною залежністю від центрів світової економіки (США та ЄС) і недосконалістю валютно-фінансових інституцій, що об'єктивно гальмує їхні інтеграційне спрямування.

Також регіон має ряд протиріч, що викликані такими трьома аспектами:

- проблема поєднання інтеграційних внутрішньорегіональних зав'язків із стратегічно важливим співробітництвом із США;

- проблема ідентифікації азійських народів із визнанням ключової ролі Японії в розвитку азійського регіоналізму;

- проблема поєднання традиційного прагнення азійських країн до регіональної відособленості з необхідністю участі у глобалізації [1].

Східна Азія істотно відстає від ЄС за рівнем розвитку міждержавної співпраці та регіональних інститутів. Якщо інтеграційні процеси у рамках ЄС забезпечують досить високу однорідність європейських держав, то східно-азійські країни, навпаки, характеризуються різноманітністю історичних, політичних, економічних і культурологічних чинників і національних пріоритетів. Саме ці відмінності є основними бар'єрами на шляху формування нових регіональних інститутів, консолідації країн регіону, інтенсифікації співпраці та інтеграційних тенденцій в Східній Азії. Досвід Євросоюзу довів важливість політичних, соціокультурних чинників, їх переважаючу роль в налагодженні співпраці між різними державами регіону. Слід зазначити, що і базові підходи до інтеграції в країнах Східної Азії істотно відрізняються від європейських і північноамериканських. Незважаючи на те, що в обох випадках саме ринкові механізми стимулювали інтеграційні тенденції на основі формування регіонального виробничого ланцюжка країн з використанням їх конкурентних переваг і зміцнення взаємного економічного співробітництва, торгової лібералізації, в Східній Азії відправною точкою стала фінансова співпраця у рамках Чіангмайської ініціативи [3].

У свою чергу, вплив на інтеграційні процеси здійснює торговельна війна між Китаєм та США. Як зазначає директор з досліджень аналітичної компанії Future Risk, фахівець з політекономії – Трістан Кендердайн, у короткостроковій перспективі це велика можливість для економік центральноазіатських держав. Китай ясно показав, що він готовий відвернутися від своїх тихоокеанських торгових партнерів з політичних причин, особливо це стосується галузі сільського господарства. Отже, для всіх категорій чистих якісних продуктів – від киргизького меду до грузинського вина – це по суті бездонний ринок. В цьому плані втрати США можуть бути хорошою можливістю для Центральної Азії [4]. В якості доказу виступає, регіональна структура імпорту Китаю у 2019 році, яка виглядає наступним чином:

- Південна Корея з часткою 8,38% (173 млрд. дол. США)
- Інші країни Азії з часткою 8,35% (172 млрд. дол. США)
- Японія з часткою 8,29% (171 млрд. дол. США)
- Інші (приховані партнери) з часткою 6,31% (130 млрд. дол. США)
- США з часткою 5,95% (123 млрд. дол. США) [5].

Також окремий вплив на інтеграційні процеси спричинила пандемія COVID-19, що характеризується обмеженням «фізичних зв'язків» країн через карантинні заходи. У той самий час, криза прискорює тенденції в торгівельній співпраці, включаючи регіоналізацію в країнах Східної Азії та Тихого океану, та впливає на переміщення деяких глобальних виробничо-збутових ланцюжків далі від Китаю [6].

Провідними інтеграційними угрупованнями Азії є: Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) до складу якої входять Бруней, В'єтнам, Індонезія, Камбоджа, Лаос, Малайзія, М'янма, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни; Асоціація регіонального співробітництва Азії (СААРК) – Індія, Непал, Бутан, Шрі-Ланка, Мальдіви, Бангладеш, Пакистан, Афганістан; Асоціація Азіатсько-Тихоокеанського співробітництва (АТЕС) – Австралія, Бруней, Канада, Індонезія, Японія, Республіка Корея, Малайзія, Нова Зеландія, Філіппіни, Сінгапур, Таїланд, США, Тайвань, Гонконг, Китай, Мексика, Папуа Нова Гвінея, Чилі, Перу, Росія, В'єтнам [7].

Отже, можемо зробити висновок, що інтеграційні процеси в Азії пов'язані з рядом особистостей регіону та істотно відрізняються від інтеграційних процесів Євросоюзу. До інтеграції залучені не тільки країни Азії, а й інші країни АТР, на процеси інтеграції значний вплив мають провідні держави світу, що пов'язано з історичними зв'язками регіону з цими країнами. Серед таких країн найбільший вплив мають США та їх політика неопротекціонізму по відношенню до Китаю, що трансформує зовнішньоекономічні зав'язки у цьому регіоні. Також відчутний вплив наслідків світової пандемії.

Література

1. Сахаров В.Є., БУДК Ів В., Єрохін С., Зав'ялова О., Белінська Я., Павлюк О. Міжнародна економіка. Національна академія управління. 2008. URL: http://www.big-lib.com/book/4_Mijnarodna_ekonomika/479_86_Potencial_i_osoblivosti_regionalnoi_integracii_krain_Azii
2. Сучасні тенденції регіоналізму в Східній Азії: можливості для України. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/399/>
3. Макуха Ю.В. Політика економічної інтеграції країн східної Азії і чинник Китаю. *Стратегія розвитку України*. 2011. № 2. С. 124-126.
4. Центральної Азії вигідні тертя між США і Китаєм – експерт. URL: <https://eurasia.expert/tsentralnoy-azii-vygodny-treniya-mezhdu-ssha-i-kitaem/>

5. Річна статистика міжнародної торгівлі товарами. URL: <https://trendeconomy.ru/data/h2/China/TOTAL>
6. Східна Азія та Тихоокеанський регіон: пандемія наносить потрійний удар по економіці всього регіону. URL: <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/news/press-release/2020/09/28/east-asia-and-pacific-pandemic-triple-shock-hitting-economies-across-region>
7. Економічна інтеграція в Азії та Африці / Міжнародна економіка. 2000. URL: <https://library.if.ua/book/18/1487.html>

УДК 334.7

Козлова С.О.

РОЗВИТОК МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Досвід країн світу показує, що ефективність функціонування економіки залежить від оптимального розвитку малого, середнього та великого бізнесу. У той же час малий і середній бізнес – основа соціально-економічного розвитку. Наприклад, в країнах ЄС МСБ становить близько 90% від загального числа підприємств. Приблизна кількість підприємств МСБ – близько 20 млн. Число зайнятого населення там складає приблизно 70%. Політика підтримки малого бізнесу здійснюється через діяльність держав і спеціальні програми під егідою ЄС.

На відміну від великого, малий бізнес – більш мобільний. Завдяки меншій кількості формальностей і погоджень, він швидше реагує на вимоги ринку, оперативно впроваджує новачки, звичайно, якщо має на це певні бюджети.

В Україні в останні роки МСБ набуває також все більшого розвитку. За даними Мінекономрозвитку, серед всіх підприємств України малий та середній бізнес становить 99,8%, там працює 79% населення [1].

За даними ООН, на малих і середніх підприємствах виробляється від 30 до 60% національного продукту – залежно від країни. Українські ж МСБ приносять тільки до 15% ВВП [2].

Чому складається така ситуація? На наших очах формується потужний шар українських виробників, які пропонують якісні товари і послуги і можуть конкурувати на міжнародних ринках. Очевидно, що вибудовування бізнесу з нуля – складний процес, що стає особливо помітно в трансформаційні для країни часи.

На жаль, в Україні крім позитивних факторів, що сприяють розвитку малого підприємництва, є і негативні. Труднощі з придбанням необхідного обладнання, недостатній розвиток ринку збуту продукції, незахищеність працівників цих підприємств тощо. Однак ключовим є недостатність фінансових ресурсів.

Щодо актуальних проблем для бізнесу: на першому місці стоїть високе податкове навантаження, на другому – високий рівень корупції, на третьому – збройні дії на сході країни [1]. Якби у підприємців була можливість змінити одну річ на користь свого бізнесу, більшість з них змінили б рівень податків. За нею йде доступність кредитування, а після – державна підтримка бізнесу.

Які програми підтримки бізнесу існують в Україні? Однозначно, говорити про те, що програми немає – не можна. Але комунікація між МСБ і державою – окремий пласт роботи, який необхідно виводити на якісно новий рівень. Можливості є, але про них треба говорити,

доносити цільової аудиторії. Наприклад, ЄБРР та ЄС запускають кредитну лінію до 3 млн євро для малого і середнього бізнесу в Україні. Програма допоможе підвищити і модернізувати наш експортний потенціал.

Крім того, існують програми для МСБ в рамках Horizon 2020 року, Програми конкурентоспроможності підприємств МСП (Competitiveness of Enterprises and Small and Medium-sized Enterprises – COSME), ЭРАЗМУС+ (бюджет програми на 2014-2020 роки становить 14,7 млрд євро).

Також треба зазначити, у січні 2020 р. був опублікований Закон про направлення 2 млрд гривень на розвиток малого бізнесу в Україні, який передбачає збільшення надходжень до спеціального фонду державного бюджету за рахунок надходжень від дострокового погашення векселів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, виданих фондом в обмін на облігації внутрішньої державної позики [3].

Також в рамках ініціативи Президента України Володимира Зеленського по створенню програм для підтримки малого та середнього бізнесу під час епідемії коронавірусу Національний проект з розвитку підприємництва «Дія.Бізнес» офіційно відкрив свій перший Центр підтримки підприємців з консалтинговою зоною для представників мікро-, малого та середнього бізнесу в Харкові [4].

«Малий і середній бізнес сьогодні страждає найбільше, оскільки не може працювати і не має великої фінансової подушки». Але саме бізнес – це робочі місця і податки», – підкреслив Голова держави.

Також на період пандемії, Європейський союз для підтримки бізнесу та допомоги економіці України, виділив 500 млн євро. Ці кошти компенсують відсутність податкових надходжень, які були тимчасово скасовані в рамках впровадження програми державної підтримки бізнесу.

Отже, цінність малого бізнесу для економіки будь-якої країни полягає в тому, що він є фундаментом для середнього та великого бізнесу, а що відбувається з будівлею, позбавленим своєї опори, відомо кожному. При цьому не варто забувати, що великі підприємства задовольняють великі потреби країни, а малі задовольняють не стільки невеликі потреби країни, скільки першорядні потреби її громадян.

Література

1. Як підтримати малий бізнес в Україні? URL: <https://mind.ua/ru/openmind/20195033-kak-podderzhat-malyj-biznes-v-ukraine>
2. Конференція ООН по торгівлі і розвитку (ЮНКТАД). URL: <https://unctad.org/en/Pages/Home.aspx>
3. Новинний портал «РБК-Україна»: Закон про направлення 2 млрд гривень на розвиток малого бізнесу в Україні. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/opublikovan-zakon-napravlenii-2-mlrd-griven-1579682841.html>
4. Новинний портал офісу Президента України: Перший в Україні Центр підтримки підприємців Дія. Бізнес заробив в Харкові. URL: <https://www.president.gov.ua/ru/news/pershij-v-ukrayini-centr-pidtrimki-pidpriyemciv-diyabiznes-z-61977>

ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

Управління діяльністю комерційних банків базується на попередньо отриманих даних аналітичної роботи. Аналіз операцій банків є одним з найважливіших напрямків економічної роботи. Отже, під *аналізом діяльності банків* розуміють комплексне вивчення комерційної або іншої діяльності окремих банків, їх угруповань або банківської системи в цілому, яке полягає в пошуку необхідної інформації, її обробці та економічній інтерпретації отриманих результатів з метою прийняття управлінських рішень.

Основною метою аналізу діяльності банку є пошук резервів підвищення ефективності роботи банківської установи, максимізація його прибутку за мінімізації ризику.

Аналіз банківських операцій на *макрорівні* потрібний Національному банку для вивчення та прогнозування ситуацій на фінансовому та кредитному ринках країни, стійкості та надійності як банківської системи в цілому, так і окремих банків, їх груп у різних регіонах, контролю за виконанням банками встановлених стандартів і нормативів, а також для визначення основних напрямків грошово-кредитної політики.

Не менш важливим є й аналіз банківської діяльності на *мікрорівні* як один із етапів економічної роботи банку. Ця робота спрямована на управління його активними та пасивними операціями. При цьому чим більший банк, тим вагомніше значення має правильна організація його роботи, забезпечення нормального й ефективного функціонування. Це пов'язано з розвитком пайової (акціонерної) форми власності у банківському секторі економіки.

На основі даних балансу банку визначаються його абсолютні параметри: параметри балансовою капіталу; зобов'язань; активів. Аналізуючи зобов'язання банку, необхідно дати їм кількісну і якісну оцінку. Кількісна оцінка зобов'язань характеризує їх приріст чи зменшення в динаміці. Якісна – передбачає поділ зобов'язань на строкові та поточні й на основі цього – оцінку надійності джерел для кредитування.

Під час аналізу структурних змін у зобов'язаннях висновки концентруються на таких моментах:

- збільшення обсягу зобов'язань оцінюється позитивно, оскільки розширюються можливості банку розміщувати їх в доходних активах;
- зростання обсягу строкових зобов'язань оцінюється позитивно, оскільки це поліпшує ліквідність банку та зменшує ризик стійкості. Частка залучених коштів до запитання дає уявлення про мінливість банківських зобов'язань;
- збільшення обсягів міжбанківських кредитів та депозитів оцінюється негативно, оскільки, з одного боку, це є свідченням наявності проблем із ліквідністю, а з іншого, може призвести до зменшення чистого процентного доходу;
- зростання вкладів фізичних осіб, з одного боку, є ознакою зміцнення довіри до банку, а з іншого, збільшує ризики для них;
- за часткою коштів клієнтів у пасивах можна визначити, за рахунок яких джерел банк здійснює свої активні операції (власних чи залучених коштів).

Аналіз активів банку є, по суті, оцінкою ефективності скоординованого управління банківським балансом. Структура активів у різних банків може суттєво відрізнятися залежно від орієнтації бізнесу, ринкових умов та економічного середовища.

Структурний аналіз доходів і витрат дає змогу виявити основний центр дохідності банку та його зміни в динаміці; дослідити цільовий ринок банківських послуг, пов'язаних із основним фактором дохідності; визначити ступінь стабільності доходу.

Аналіз структури балансу дає змогу оцінити ділову активність банку, тенденції його розвитку та виявити наявність і зміну основних фінансових ризиків.

Аналіз капіталу починають із вивчення його динаміки. Збільшення показника завжди оцінюється позитивно, оскільки це є свідченням підвищення рівня капіталізації банківської установи. При цьому необхідно визначати шлях капіталізації. Він буває *інтенсивним* (тобто капітал зростає за рахунок прибутку) й *екстенсивним* (значення показника збільшується за рахунок статутного капіталу, емісійних різниць, результатів переоцінки). Аналіз вищезазначених аспектів дає змогу в загальних рисах оцінити стабільність та якість ресурсної бази банківської установи.

Література

1. Косова Т.Д. Аналіз банківської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури. 2008. 486 с.
2. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/passive/>
3. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>

УДК 339.72

Семенюта Е.І.

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Інвестування лежить в основі функціонування сучасної економіки: воно інтегрує інтереси і ресурси фізичних та юридичних осіб і держави для ефективного соціально-економічного розвитку. У ширшому значенні інвестиції – це вкладення капіталу в тій чи іншій формі в ту чи іншу справу для подальшого його збільшення або збереження [1].

Інвестиції на світовому ринку існують у вигляді:

- Зарубіжні – вкладення коштів в об'єкти інвестування за межами даної країни (облігації інших країн, акції зарубіжних компаній).
- Іноземні – іноземні громадяни, юридичні особи, держави («Макдональдс» і ін.).
- Спільні – інвестиції здійснюються суб'єктами даної країни та іноземних держав.
- Міжнародні – міжнародна валютно-кредитна система (міжнародний валютний фонд, міжнародний банк реконструкції і розвитку, міжнародна асоціація розвитку, міжнародна фінансова корпорація, багатостороннє агентство з гарантії інвестицій) [2].

Тобто, міжнародна інвестиційна діяльність – сукупність практичних дій суб'єктів по вкладенню інвестицій за кордон та іноземних інвестицій. Вона перерозподіляє у просторі та часі ресурси між: суб'єктами (реципієнтами – це підприємства, організації, що використовують інвестиції); об'єктами різних країн (цінні папери; цільові грошові вклади; науково-технічна продукція; права на інтелектуальні цінності; майнові права)

Як працюють міжнародні інвестиції? При русі заощаджень між країнами, які співпрацюють, напрямок руху завжди буде направлено від донора до реципієнта. Якщо вже мова зайшла про рух фінансів між донором і реципієнтом, то не можна не згадати про такі терміни, як «втеча капіталу» і «чистий приплив капіталу».

Перший термін означає переклад своїх заощаджень і вкладання їх в країни зі сприятливим фінансовим становищем. Природно, що виводиться капітал для того, щоб його зберегти і примножити на більш вигідних умовах. Добре ілюструє цей термін сучасна ситуація: більшість великих компаній зараз переводять свої потужності виробництва, наприклад, в Китай. Це вигідно через велику кількість трудових ресурсів і більш низької вартості праці, а також набагато меншої кількості податків.

Чистий приплив капіталу означає співвідношення між і обсягами капіталу і кількістю грошей, що вивозяться за кордон держави. Якщо в цьому співвідношенні велика роль відводиться внутрішньої частини вкладів, то це означає, що економіка країни стрімко розвивається. Вона при цьому є економічно привабливою для інвесторів. Якщо ж, навпаки, переважає вихід капіталу за межі цієї держави, то це говорить про деяке економічній кризі і його не перспективність [3].

Основу підприємницького капіталу становлять прямі та портфельні інвестиції. Прямі та портфельні інвестиції, зумовлені аналогічними, але не однаковими мотивами. В обох випадках інвестор бажає отримати прибуток за рахунок володіння акціями дохідної компанії. Однак при здійсненні портфельних інвестицій інвестор зацікавлений не в тому, щоб керувати компанією, а в тому, щоб отримувати дохід за рахунок майбутніх дивідендів. Здійснюючи прямі капіталовкладення, іноземний інвестор (як правило, велика компанія) прагне взяти в свої руки керівництво підприємством.

Прямі іноземні інвестиції – це щось більше, ніж просте фінансування капіталовкладень в економіку країни. Прямі іноземні інвестиції забезпечують підвищення продуктивності і технічного рівня підприємств. Розмішуючи свій капітал в країні, іноземна компанія приносить з собою нові технології, нові способи організації виробництва і прямий вихід на світовий ринок [4].

Цей вид вкладень можна здійснювати декількома способами. В одному випадку мова йде про компанії, або банках, які створюють закордонні філії, будують нові підприємства і перекуповують бізнес, а в іншому маються на увазі вкладники, які отримують контрольні пакети акцій компанії, які, як правило, становить 25 або більше відсотків акціонерного капіталу підприємства, і отримують можливість управляти роботою корпорації. Обидва варіанти є досить популярними і застосовуються в багатьох країнах для здійснення управління підприємством [5].

Портфельні інвестиції – це вкладення в акції зарубіжних підприємств (без придбання контрольного пакета), облігації та інші цінні папери іноземних держав, міжнародних валютно-кредитних організацій з метою отримання підвищеного доходу за рахунок податкових пільг, зміни валютного курсу і т.д. Такі інвестиції не дають реального контролю інвестора над об'єктом інвестування [4].

Основним завданням в портфельному інвестуванні є оцінка інвестиційної привабливості компанії, в яку будуть вкладатися гроші. Інвестиційною привабливістю прийнято називати наявність доходу від участі в проекті, а також пов'язані з цим інвестиційні ризики (варто сказати, що чим більше передбачуваний дохід, то більша ризики). Для цього необхідно оцінити фінансовий стан компанії і можливості для її розвитку [5].

Сьогодні в Україні спостерігається досить низький рівень залучення у виробництво і ефективність використання інвестиційних ресурсів. Це пов'язано з економічною ситуацією, яка склалася в Україні і відсутністю чіткої інвестиційної політики як на державному рівні, так і на рівні окремих регіонів. Несприятливий інвестиційний клімат в Україні, і як наслідок

– несприятлива інвестиційна привабливість, в порівнянні з іншими країнами є головною причиною дефіциту як вітчизняних, так і іноземних інвестицій. Динаміка обсягів прямих іноземних інвестицій в економіку України представлена на рис. 1.

За даними Державної служби статистики в Україні станом на 01.01.2020 року в національну економіку було залучено іноземні інвестиції в обсязі 33 291,9 млн. дол. США. З рисунку видно, що за останні 10 років позитивна динаміка спостерігалася до 2014 року, і вже з другої половини 2014 року спостерігається спад прямих іноземних інвестицій у період загострення фінансово-економічної кризи в Україні.

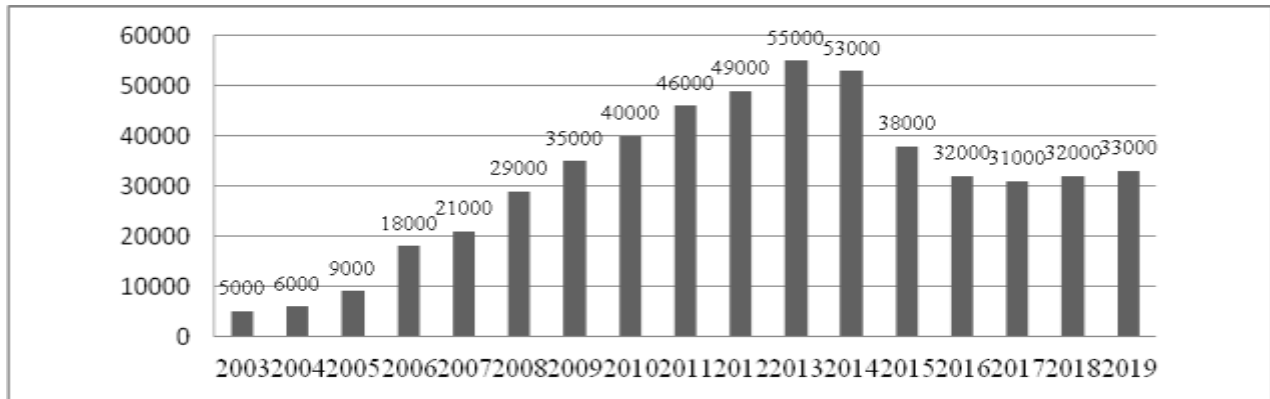

Рис.1. Динаміка прямих іноземних інвестицій в економіку України, млн. дол. США

Протягом усього цього часу головним інвестором України є Кіпр. Також, незначними вкладниками капіталу є Латвія і Британські Віргінські Острови. Російська Федерація за останні пару років піднялася на кілька позицій вище в списку країн-інвесторів України.

Аналіз галузевої структури показує, що найбільша частка прямих іноземних інвестицій в Україні припадає на промисловість (переважно на виробництво продуктів харчування, напоїв і тютюнових виробів, виробництво готових металевих виробів та машинобудування). Далі ми бачимо, що на 2019 рік операцій з нерухомим майном припадає приблизно 13%, ця секція включає діяльність орендодавців, агентів або посередників з продажу, купівлі, оренди або оцінки нерухомості та приблизно 16% на оптову та роздрібну торгівлю та ремонт автотранспортних засобів. Інше (від водопостачання до мистецтва та спорту) приблизно 27%.

Отже, міжнародна інвестиційна діяльність займає надзвичайно важливе місце в економіці світових держав сьогодні. Вона сприяє розвитку міжнародного співробітництва, є важливим джерелом надходження ресурсів для країн, що розвиваються; стимулює підприємницьку активність. Міжнародну інвестиційну діяльність можна визначити як сукупність дій її суб'єктів (інвесторів і учасників) щодо здійснення інвестицій за рубіж та іноземних інвестицій з метою одержання прибутку.

Література

1. Майрова Т.В. Інвестиційна діяльність: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 376 с.
2. Міжнародна інвестиційна діяльність. URL: <https://studfile.net/preview/8871163/page:8/>
3. Регулювання міжнародної інвестиційної діяльності в рамках міжнародних організацій. Міжнародна інвестиційна діяльність та її інститути Види міжнародної інвестиційної діяльності. URL: <https://avtopilot61.ru/usn/kontrolnaya-rabota-regulirovanie-mezhdunarodnoi-investicionnoi-deyatelnosti-v-ramkah-mezhdunarodnyh-o/>
4. Прямі та портфельні інвестиції. URL: <https://econ.wikireading.ru/9482>
5. Прямі та портфельні інвестиції. URL: <http://jinvestor.ru/portfelnye-i-pryamye-investicii-2/>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Сьогодні економічний розвиток країн, рівень життя громадян, технологічна та економічна безпека і розвиток бізнесу тісно пов'язані. Малий і середній бізнес – це основа економіки. Саме в малому і частково середньому бізнесі були створені ключові резерви для створення робочих місць і подолання безробіття. «За даними ООН загалом на малих та середніх підприємствах задіяно 50% трудового населення і виробляється від 30 до 60 відсотків національного продукту. Крім того, в Україні відповідно чисельність зайнятих працівників на малих та середніх підприємствах складає 18% осіб працездатного віку та виробляється 57% продукції», – наголосив В. Ярошенко [1]. Тому питання, пов'язані з розвитком цього сектора, надзвичайно важливі. Незважаючи на декларовану важливість малого і середнього бізнесу для розвитку української економіки, тенденції останніх років свідчать про проблеми в її функціонуванні і вимагають пошуку подальших шляхів їх вирішення.

Метою роботи є виявлення основних тенденцій і проблем розвитку малого та середнього бізнесу країни на сучасному етапі розвитку економіки.

У більшості країн світу основою розвинутої ринкової економіки є сектор малого та середнього бізнесу. Незважаючи на сильну залежність від економічних циклів і політичних рішень, рівень розвитку підприємств малого і середнього бізнесу, був і залишається одним з основних показників функціонування економіки в цілому, оскільки в цій сфері формується формат середнього класу суспільства, він забезпечує певний рівень соціального замовлення і загальний рівень життя населення.

Основними перевагами малих та середніх форм господарської діяльності, порівняно з великим бізнесом, є те, що вони повинні виконувати найважливіші соціально-економічні функції, забезпечуючи основи життєдіяльності, і задовольняючи потреби громадян, товари та послуги, а саме: підприємства малого та середнього бізнесу більш активно беруть участь в розвитку депресивних регіонів країни, по відношенню до бізнесу підприємств; у малому та середньому бізнесі значно нижче, відбувається скорочення кількості робочих місць з метою підвищення рівня механізації та автоматизації робочого місця; на відміну від великого бізнесу, малий і середній бізнес мають досить помірний негативний вплив на навколишнє середовище; впровадження деяких видів інновацій більш вигідно з фінансової точки зору в малому і середньому бізнесі.

Одним з найважливіших показників, що характеризують конкурентоспроможність виробництва, є частка експортованої продукції. В Україні у 2017 році лише 16% підприємств малого та середнього бізнесу експортували свою продукцію за кордон, порівняно з 98% у Німеччині [3]. Ці показники свідчать про те, що продукція малого та середнього бізнесу орієнтована в основному на внутрішній ринок.

У 2018 р. МСП становили 99,8% всіх підприємств у бізнес-секторі, при цьому 96% з них належали до категорії мікропідприємств. На МСП припадало 63% всіх робочих місць, створених бізнесом в Україні, і 49% доданої вартості у бізнес-секторі [2, с. 10]. За цей же рік у Франції частка малого та середнього бізнесу становила 99%, у Великій Британії 94%, в Польщі 99%, що у відсотковому відношенні є дещо меншим ніж в Україні.

Порівняння таких показників свідчить, що кількісні характеристики малого та середнього бізнесу в Україні вже не поступаються найбільш розвиненим країнам Європи та світу.

Також держава не дуже прихильно ставиться до українського малого та середнього бізнесу, який отримує так звані «безкоштовні» кредити. Однак, за словами заступника директора Департаменту Мінекономіки Лідії Поплавської, відсутність політики – це теж політика [3]. Так, за рейтингом кредитів на розвиток бізнесу в банках України за 2020 р.: Ukrsibbank надавав строковий кредит на поповнення обігових коштів під 16,22%, Укргазбанк на програму розвитку непоновлюваної кредитної лінії фінансової підтримки інвестиційних проектів МСБ під – 14,95%, Idea Bank – на розвиток бізнесу ФОП під 50,58% [4].

Одним із факторів, що істотно впливають на вартість кредитних грошей, є рівень інфляції. В Україні цей показник значно вищий, ніж у Німеччині, Канаді та США. З 2016 року спостерігається зниження рівня інфляції, але він як і раніше перевищує аналогічні показники в країнах з якими проведено порівняння. На зростання цін впливають і соціальні чинники. Наприклад, спалах нової коронавірусної хвороби 2019 року (COVID-19), яка поширилася по всьому світу і призвела до високої смертності. А введений режим самоізоляції в Україні, призвів до зростання цін на товари першої необхідності, медикаменти і зникнення медичних масок з прилавків магазинів.

Інша проблема – відсутність державних програм підтримки розвитку малого та середнього бізнесу. Так, за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі підтримка малого і середнього бізнесу спрямована на деякі галузі економіки, а саме: бюджетні дотації для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції; часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання; започаткування власного бізнесу за сприяння державної служби зайнятості; допомога отримання «зеленого тарифу» [5].

На відміну від України, в розвинених країнах держава активно підтримує малий і середній бізнес. У Польщі уряд видає близько 60% всіх кредитів на розвиток малого та середнього бізнесу, де максимальна сума гарантій становить до 1 млн.євро, в той час як за перший рік користування плата становить 0%, за другий – 0,5%.

Ще одна проблема з розвитком малого та середнього бізнесу пов'язана з високим рівнем тінізації української економіки. Україна – третя країна у світі за рівнем тіньової складової економіки після Азербайджану та Нігерії. У 2017р. в Україні 1 трлн. 98 млрд. грн. (46,12% від ВВП) не були оподатковані, що значно скоротило доходи державного бюджету країни і негативно позначилося на макроекономічній ситуації в державі [6].

Негативним наслідком тіньової економіки є ослаблення позицій легального бізнесу. У разі ухилення від сплати податків тіньовий бізнес може збільшити обсяги виробництва своєї продукції і вивести легального підприємця з ринку через цінову конкуренцію. Тому малий і середній бізнеси, що діють легально, знаходяться у не вигідному становищі.

Отже, основними причинами, що перешкоджають розвитку малого та середнього бізнесу в Україні, є: дефект економічної політики, високий рівень тіньової економіки, брак коштів та неможливість залучення кредитних ресурсів. Кожна з перерахованих вище причин відіграє важливу роль в обмеженні розвитку малого і середнього підприємництва в державі і ускладненні його фінансового стану. Але, в цілому, український малий і середній бізнес дуже перспективний з точки зору економічного розвитку. Це пов'язано з курсом на європейську інтеграцію економічного розвитку, диверсифікацією ринків збуту країни і великим потенціалом внутрішнього ринку країни.

Література

1. Служба зайнятості долучилася до обговорень «Національної платформи бізнес взаємодії». 2017. URL: <https://www.dcz.gov.ua/novyna/sluzhba-zaynyatosti-doluchylasya-do-obgovoren-nacionalnoyi-platformy-biznes-vzayemodiyi>
2. Індекс політики у сфері МСП: Країни Східного партнерства 2020. URL: <https://www.oecd.org/global-relations/SMEPI-EaP-2020-Ukraine.pdf>
3. Підтримати малий бізнес. Як Україна відстала від світу. ЄСПРЕСО. 2017. URL: https://espreso.tv/article/2017/07/11/malyu_seredniy_biznes
4. Кредити на розвиток бізнесу в Україні. URL: <https://bankchart.com.ua/business/credit>
5. Підтримка малого і середнього підприємництва на державному рівні. Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку та торгівлі України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=fd7fb228-3d3c-43d6-a9a5-34eea3e04718&title=PidtrimkaMalogoISerednogoPidprimnitstvaNaDerzhavnomuRivni>
6. Україна потрапила в Топ 5 країн з тіньовою економікою. РБК-Україна. 2018. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ukraina-popala-top-5-stran-krupneyshey-tenevoy-1498836744.html>

УДК 339.9

Шабельник М.М.

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ СВІТОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ

З'ясування сутності, основних причин, тенденцій та закономірностей світових економічних криз на основі проведення історичного аналізу дає змогу провести паралель між економічною розвиненістю країни та масштабом кризи. За умов низького рівня економічного розвитку і зв'язків економічні кризи мали локальний характер. Розвиток міжнародних економічних відносин та інтеграції спричиняє перетин кордонів економічних криз і набуття ними ознак світових.

Світові економічні кризи відомі з часів XX ст., що представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Основні характеристики світових економічних криз часів XX-XXI століття

Період	Країна, у якій зародилася криза	Основні причини
1907 р.	Великобританія	Підняття облікової ставки центральним банком Великобританії.
1920-1922 рр.	Великобританія, Голландія, Данія, Італія, Норвегія, США	Післявоєнна дефляція та спад виробництва.
1929-1933 рр. (Велика депресія)	США	Велика монополізація економіки провідних країн світу.
1997-1998 рр. (Азійська криза)	Південно-Східна Азія	Перевищення частки короткострокового боргу золотовалютних резервів. Порушення бюджетної дисципліни урядами.
2008-2009 рр.	США	Значна глобалізація фінансового сектору. Зниження капіталізації фондових ринків та падінням біржових індексів.

Джерело: складено на основі [2-4]

Першою світовою фінансовою кризою XX ст. вважають кризу 1907 р., яка незабаром набула ознак економічної і за часів золотого стандарту мала найбільш руйнівні наслідки. Кризою уразило 9 країн. Банк Великобританії у 1906 р. підняв облікову ставку з 3,5 % до 6%, що і спровокувало цю кризу. В результаті із США відбувся відтік капіталу. На фондовому ринку Нью-Йорка ділова активність уповільнилась на початку 1907 р. І вже у жовтні цього року криза ліквідності трастових компаній перейшла і на комерційні банки. Потім криза розповсюдилась на Францію, Італію та інші країни. У 1920-1922 рр. відбулися банківські та валютні кризи у Великобританії, Голландії, Данії, Італії, Норвегії та США, як результат післявоєнної дефляції та спаду виробництва. Ця криза незабаром перейшла у економічну.

1929-1933 рр. у наукових джерелах називаються часом Великої депресії. 24 жовтня 1929 року на Нью-Йоркській фондовій біржі ціни на акції різко знизились, що незабаром розорило власників цінних паперів (ціни на них впали на 60-70%). Акції таких великих компаній, як «Американська компанія телефонів і телеграфу», «Загальна електрична компанія», «Загальна компанія двигунів» за тиждень знизились на 200 пунктів. Протягом місяця власники акцій втратили приблизно 15 млрд. дол. Падіння курсів тривало, і наприкінці 1929 р. збитки склали 40 млрд. дол. Заводи, банки, фірми збанкрутіли, безробіття досягло величезних масштабів. Промислове виробництво скоротилось у США на 46%, Великобританії – 24%, Німеччині – 41%, Франції – 32% [2]. Для утримання негативних наслідків кризи у США було проведено реформи – на два тижня було закрито всі банки країни, 40% слабких банків ліквідовано, а золото було вилучено з обігу [2].

У 1997-1998 рр. відбулася криза у країнах Південно-Східної Азії, яка поширилась згодом на Латинську Америку. Факторами, що спричинили цю кризу, є негативні очікування інвесторів та їх вихід з цих ринків, що в свою чергу призвело до падіння курсів валют та цінних паперів. Криза розвивалась і розповсюдилась на інші країни. Індекс Dow Jones знизився у 1997 р. на 7%, котирування ринків, що розвиваються, та європейських держав також упали [2]. Обсяг ВВП у 1998 р. знизився у Гонконгу на 6%, Індонезії на 13,1%, Південній Кореї на 6,9%, Малайзії на 7,4%, Таїланді на 10,5% [2]. Слід відмітити, що уряди цих країн швидко відреагували на кризу і почали перетворення у фінансовому та економічному секторах.

Зазначені події створювали інформаційне середовище, яке генерувало сигнали щодо необхідності створення дієвих механізмів раннього попередження економічних криз з метою захисту фінансово-економічної системи. Але такі механізми не було запроваджено, і на фоні відносного економічного зростання 1999-2007 рр. прийшла наступна світова фінансова криза, яка перейшла у стан глобальної економічної.

Криза у 2008-2009 рр. у науковій літературі описується як така, що є яскравим прикладом втілення фінансової нестабільності у поєднанні із структурною розбалансованістю реального економічного сектору, що супроводжується спадом у виробничій сфері. Ця криза народилася у фінансовій системі США та набула швидкого розповсюдження як результат значної глобалізації цього сектору.

Науковці виділяють три етапи перебігу кризи 2008-2009 рр. Перший етап кризи тривав з липня 2007 р. по серпень 2008 р. У цей період розвивається іпотечна американська криза. Загальний обсяг втрат світової фінансової сфери склав 800 млрд. дол. США [1]. Загальна тенденція кризи характеризувалася зниженням капіталізації фондових ринків та падінням біржових індексів.

Другий етап кризи розпочався на початку 2008 року і характеризувався зміною фінансових потоків у інші активи (сировина та енергетика) внаслідок продовження падіння

фондових ринків. Цей етап має характер кризи ліквідності. В цей час банківські установи свої гроші нікому не довіряли, і торгівля йшла лише за рахунок «чужих» грошей [3].

Третій етап кризи спостерігався наприкінці 2008р. та мав вигляд «паралічу кредиту», характеризувався кризою ліквідності та значною недовірою до банківської системи. Серед наслідків цього етапу науковці виділяють плеяду банкрутства міжнародних фінансових компаній, розповсюдження кризи на реальний економічний сектор, падіння попиту на всіх ринках та обвал цін на ринках сировини. У середньому за період серпень-вересень 2008 р. ціна на метал знизилась на 18,3%, на нафту – 26,5%, міжнародні валютні резерви скоротилися на 0,6 млрд. дол. США [1].

Для подолання фінансової кризи відбувалося потужне державне втручання для збереження ефективності діяльності комерційних банків через надання «податкових канікул», зниження норм резервних вимог інвестиційних банків, збільшення державних гарантій для банківських депозитів. Вдалося стримати масові атаки вкладників за винятком Іспанії та України [1]. Було надано кредити МВФ десяткам країн.

Серед найбільш вагомих причин настання світової економічної кризи 2007-2009 рр. аналітики називають трансформацію американської валюти у міжнародну без певних зобов'язань, життя в борг без всяких гарантій економіки США і її нездатність розрахуватися з банками. У 2009 р. спостерігається економічне поживавлення у країнах ЄС, але вже у 2010 р. виникли фінансові кризи у Греції, Ірландії, Іспанії та Португалії, які вже мали боргові витоки.

Отже, ретроспективний аналіз розвитку економічних криз дозволяє ідентифікувати причини кризових явищ на світовому ринку та розробляти дієві механізми раннього реагування на перші передвісники економічних потрясінь.

Література

1. Лазня А. Фінансова криза: причини виникнення та вплив на світову економіку. *Світ фінансів*. 2012. № 2. С. 54–62.
2. Педь І. В. Світові фінансово-банківські кризи: особливості та причини виникнення / І.В. Педь, Ю.М. Лисенков, С.П. Ящук // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». URL: <http://economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1248>
3. Тивончук І.О., Фінансові кризи: аналіз причин та механізмів їх прояву / І.О. Тивончук, П.І. Стецюк, О.І. Тивончук. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Ekonomika/2011_698/16.pdf.
4. Чухно А.А. Сучасні фінансово-економічні кризи: природа, шляхи і методи подолання. *Економіка України*. 2010. № 1.

УДК 339.5

Шастун В.Е.

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

Зовнішня торгівля – це специфічний сектор економіки окремої держави, суб'єктами якого сьогодні є підприємницькі структури, пов'язаний з реалізацією товарів на зарубіжних ринках і частини зарубіжного товару на національному ринку. Зовнішня торгівля України є об'єктом національного державного регулювання і пов'язана з торговельним балансом країни. Здійснюється вона на основі Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [1].

Зовнішня торгівля значно впливає на зростання ВВП будь-якої з країн, вона виступає основним джерелом формування доходів суб'єктів фінансових відносин. Економісти довели, що позитивному зростанню ВВП сприяє експортно-імпортна діяльність країни, а саме за умов високої продуктивності та конкурентоспроможності вітчизняної продукції. [2]

Рівень зовнішньої торгівлі характеризується обсягом зовнішньоторговельного обороту, що складається з експорту, імпорту та реекспорту. Зовнішньоторговельний оборот розраховується в порівнянних цінах, що відображають його фізичний обсяг, і в поточних цінах. Критерієм місця і значення зовнішньої торгівлі в народному господарстві країни є питома вага експорту та імпорту (експортна і імпортна квота) у валовому внутрішньому продукті. Сума експорту та імпорту становить зовнішньоторговельний товарообіг країни. [1]

Імпорт – ввезення в країну товарів, робіт, послуг результатів інтелектуальної діяльності і т.д. на митну територію країни з-за кордону без зобов'язань про зворотне вивезення [2].

Країна імпорту – країна походження товару (в той час як країною експортування є країна призначення продукту). Зазвичай імпорт – важливий об'єкт регулювання з боку держави. Таке регулювання може здійснюватися за допомогою таких інструментів торговельної політики: специфічних та адвалорних мит, квот, «добровільних» обмежень експортування, встановлення мінімальних імпорتنих цін, технічні бар'єри і т.д. Обмеження імпорту зазвичай вводяться в протекціоністських цілях (для захисту національних виробників від конкуренції) . Податки на імпорт також можуть встановлюватися в фіскальних цілях.

Експорт в економіці – вивезення за кордон товарів, проданих іноземному покупцю або призначених для продажу на іноземному ринку [2].

Зовнішня торгівля як самостійний сектор економіки функціонувати не може, саме тому є ряд нормативів, приписів, законів за якими здійснюється обмін товарами та послугами, які у свою чергу забезпечують стабільність міжнародної торгівлі. Але, щоб забезпечити дану стабільність потрібно здійснювати державне врегулювання зовнішньої торгівлі. Основним принципом, за яким діє кожна держава є: обмеження імпорту та збільшення обсягів експорту. Відповідно до цього, всі інструменти державного регулювання поділяють на дві категорії – митні й не митні. Також варто зазначити, що держава для того щоб захистити свій внутрішній ринок від іноземних товарів може проводити політику протекціонізму – жорстке застосування торговельних обмежень. Ця політика має як і позитивні аспекти – розвиток, підтримка та популяризація вітчизняного виробника, так і негативні – може привести до посилення монополізму, що у свою чергу приведе до зниження конкурентоспроможності певних товарів, а також до застою розвитку економіки.

Зовнішня торгівля України – діяльність суб'єктів господарської діяльності України та інших держав, яка має місце як на території України, так і за її межами і яка зводиться до посередництва між виробниками і споживачами по здійсненню угод купівлі-продажу товарів або послуг. Зовнішня торгівля України поділяється на експортну (вивізну) – рух товарів або послуг від українського виробника до іноземних споживачів, та імпорتنу (ввізну) – рух товарів/послуг від іноземного виробника до українських споживачів.

Зовнішньоторговельний оборот товарів і послуг за підсумками 2019 року збільшився на 9,1% (на 11,0 млрд дол.) у порівнянні з показниками 2018 року і становив 131,8 млрд дол. Сальдо зовнішньоторговельного балансу послуг склалося негативним у сумі 3,7 млрд дол., але покращилось на 2,5 млрд дол. відносно показника 2018 року. Сальдо зовнішньоторговельного балансу товарів також склалося від'ємним у сумі 10,7 млрд дол. і

погіршилось на 893,0 млн дол. [4]. Експорт товарів і послуг за підсумками 2019 року збільшився на 11,8% (на 6,8 млрд дол.) у порівнянні з показниками 2018 року та склав 64,1 млрд дол. Експорт товарів збільшився на 5,7% (на 2,7 млрд дол.) і становив 50,1 млрд дол. Основними торговельними партнерами України в експорті товарів у 2019 році були: країни ЄС (41,5%), Китай (7,2%), РФ (6,5%), Туреччина (5,2%), Єгипет (4,5), Індія (4%), Білорусь (3,1%), США (2%), Саудівська Аравія (1,5%), Індонезія (1,5%). [5]. Імпорт товарів і послуг у 2019 році збільшився на 6,7% (на 4,2 млрд дол.) у порівнянні з показниками 2018 року і склав 67,7 млрд дол. Імпорт товарів збільшився на 6,3% (на 3,6 млрд дол.) і склав 60,8 млрд дол. Основні зовнішньоторговельні партнери України: країни ЄС на них припадає 40,1%, країни Митного Союзу (17,8%): РФ, Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизстан; країни СНД (19,5%), Китай (10%), США (4,6%), Туреччина (4,4%) [5].

Основними експортними товарами України є чорні метали, зернові культури, жири та олії тваринного чи рослинного походження, залізничні локомотиви, ядерні реактори, електричні машини, вироби з металів, добрива, насіння і плоди олійних рослин, деревина і вироби з деревини, папір та картон, пластмаси, полімерні матеріали, сіль, сірка, молочні продукти, мед, меблі, органічні хімічні сполуки, одяг, алкогольні та безалкогольні напої, тютюн.

У загальному обсязі імпорту товарів переважають мінеральні продукти, машини, устаткування, продукція хімічної промисловості, засоби транспорту. До імпортних товарів відносять мінеральні палива, нафту, засоби наземного транспорту, фармацевтичну продукцію, різноманітну хімічну продукцію, чорні метали, оптичні прилади та апарати, ефірні олії, взуття, культивовані перли, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння, какао, риба і ракоподібні, дубильні екстракти [6].

Зовнішня торгівля нашої держави розвивається під впливом погіршення кон'юнктури для вітчизняного виробника зовнішніх ринках, неактивності влади України щодо розробки стратегії розвитку конкурентно-спроможного експортоорієнтованого національного товаровиробника, падіння національного виробництва. Негативно на розвиток зовнішньої торгівлі впливають бартерні операції, частка яких помітно зменшується.

Сучасні тенденції розвитку зовнішньої торгівлі характеризуються тим, що [6]: динаміка торгівлі характеризується високими темпами розвитку; при загальному зростанні зовнішньої торгівлі, її динаміка в окремих країнах і регіонах різниться; зовнішня торгівля зростає більш швидкими темпами, ніж загальні темпи внутрішньогосподарського розвитку країн; зросли експортна і імпортна квоти багатьох країн; географічна конфігурація світової торгівлі в післявоєнний період характеризується асиметрично; основний потік міжнародної торгівлі припадає на взаємну торгівлю розвинутих країн, змінюється товарна структура світової торгівлі.

Література

1. Курищук В. Державна фінансова підтримка експортної діяльності в Україні. *Економіст*. 2012. № 6. С. 39–41.
2. Зовнішня торгівля та її вплив на ВВ країни. URL: http://osvita.ua/vnz/reports/econom_theory/22033/
3. Зовнішня і міжнародна торгівля. URL: <http://buklib.net/books/25034/>
4. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
5. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Рилач Н.М. Зовнішня торгівля України: сценарії інтеграції. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 103. Ч. 2.

ЗОВНІШНІЙ БОРГ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку України особливо гостро відчувається проблема дефіциту грошових коштів. Цей процес є важливим фактором впливу на функціонування економіки нашої держави. Зовнішній борг є складовою частиною економічної системи, справляючи як пряму, так і опосередковану дію на державний бюджет, грошово-кредитну і валютні системи, рівень інфляції, внутрішні і зовнішні заощадження, іноземні інвестиції тощо. Таким чином, зовнішній борг впливає на економіку країни в цілому, а можливості його ефективного використання в більшості визначаються загальним рівнем розвитку економіки і зачіпають практично всі елементи економічної системи. У зв'язку з цим існує необхідність стабілізації фінансової системи країни, що вимагає досягнення необхідних темпів економічного зростання, вирівнювання рівня інфляції тощо. В даному випадку безпосереднє значення належить управлінню зовнішнім боргом держави.

Для України державний борг є гострою фінансовою проблемою. В структурному плані він поділяється на державний внутрішній та зовнішній державний борг. Внутрішній борг держави становить собою заборгованість уряду по державних цінних паперах, щодо невиконання заробітної плати у всіх галузях народного господарства, взаємозаборгованість підприємств між собою і державою, боргу держави підприємствам за продукцію. У сучасному економічному словнику зовнішня заборгованість, ототожнена із поняттям «зовнішній борг», трактується як сумарні грошові зобов'язання країни, виражені грошовою сумою, що підлягають поверненню зовнішнім кредиторам на певну дату [1].

Таблиця 1

Динаміка зовнішнього державного боргу України з 2009 по 2019 рр. (млн. дол. США)

Рік	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Зовнішній борг	26519	34760	37475	38659	37536	38792	43445	45605	48989	50462	48941

Проаналізувавши дану таблицю, спостерігаємо тенденцію зростання зовнішнього боргу. Стрімкий процес динамічного зростання державного боргу в Україні почався внаслідок різкого коливання курсу національної грошової одиниці до іноземних валют, нестабільної ситуації з рефінансуванням боргів попередніх років, тиску боргових виплат на державні фінанси, збільшення обсягів випуску облігацій внутрішньої державної позики, військового конфлікту на Донбасі та отримання позик від МВФ для економічного оздоровлення економіки.

Таблиця 2

Динаміка гарантованого Україною боргу з 2011 по 2019 рр. (млн. дол. США)

Рік	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Борг	24507,1	26137,7	27901,4	30809,1	34427,0	36048,3	38490,1	39706,6	39342,5

У сукупність зовнішніх боргових зобов'язань держави входить також *гарантований державою борг*, що виникає внаслідок прийнятих на себе державою гарантій за зобов'язаннями третіх осіб, або прийняті на себе державою зобов'язання третіх осіб, які є зобов'язаннями резидентів даної економіки перед нерезидентами.

Ключовими макроекономічними й бюджетними чинниками, які зумовили стрімке зростання державного та гарантованого державою боргу впродовж останніх років в Україні, є: політична криза; глибока економічна рецесія, викликана перегрупуванням економічних зав'язків з міжнародними партнерами та руйнуванням інфраструктури й промислових об'єктів на частині території країни внаслідок військового конфлікту на сході країни; знецінення гривні по відношенню до ключових міжнародних розрахункових грошових одиниць; фінансування за рахунок державних запозичень дефіциту державного бюджету, зростання якого обумовлене значною мірою збільшенням видатків на оборону та обслуговування державного боргу; необхідність потужної державної підтримки державних підприємств, банків та Пенсійного фонду України тощо. [4].

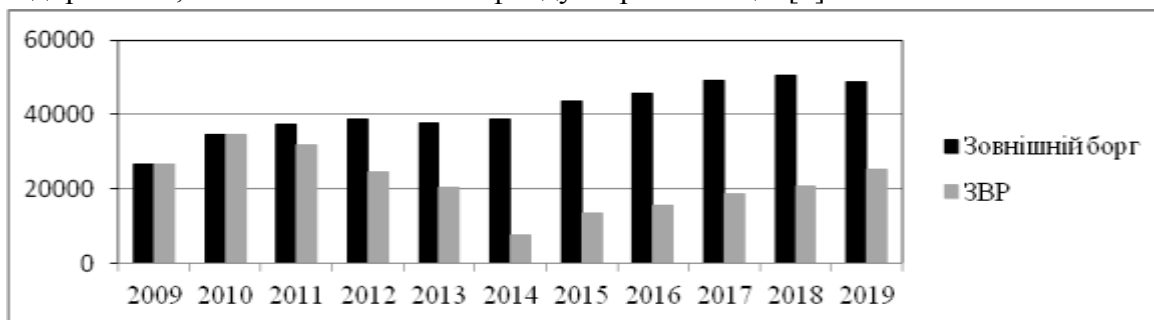

Рис.1. Динаміка зовнішнього державного боргу і золотовалютних резервів України з 2009 по 2019 рр. (млн. дол. США)

Порівняння зовнішнього державного боргу України та її золотовалютних резервів свідчить про суттєве перевищення зовнішнього державного боргу останнім часом обсягів золотовалютних резервів України.

В Україні спрямування здійснених державою позик орієнтоване на фінансування дефіциту державного бюджету, зокрема в розрізі фінансування поточних видатків, погашення існуючих боргових зобов'язань та гарантованих державою кредитів підприємствам, в інвестиційні проекти, особливо в галузі будівництва, і лише незначна частка позик спрямовується на підтримку стратегічних галузей, в реальний сектор економіки, що позитивного впливу на ефективний розвиток економіки не справляє [4].

22 серпня 2018 року Уряд України схвалив проект постанови КМУ «Про затвердження середньострокової стратегії управління державними боргом на 2018-2020 рр» [6]. Стратегією визначено завдання для Міністерства фінансів щодо скорочення боргу до 60% у 2018 році, 52% у 2019 році і 49% у 2020 році. Вона встановлює якісні цілі, які дозволяють не тільки знизити рівень боргу до ВВП, а й покращити його структуру і знизити ризики, які йому сьогодні притаманні. У Стратегії визначено план дій щодо її реалізації. Це: розвиток внутрішнього ринку; випуск ОЗДП в доларах США, євро та в гривні на міжнародному ринку; розширити бази інвесторів та спрощення їх доступу; активні операції з управління державним боргом, в тому числі пропозиції з випуску ОЗДП з погашенням у 2019-2020 рр; поглиблення взаємодії з інвесторами; розширення співпраці з МВФ та урядами іноземних держав щодо пільгового фінансування; робота уряду щодо покращення рейтингу України як позичальника [6].

Для зменшення зовнішньоборгового навантаження в Україні велике значення має вдосконалення механізмів залучення позик Міжнародних фінансових організацій (МФО), основними з яких є: ретельний відбір проектів для фінансування в бюджетній сфері або з наданням державних гарантій із урахуванням факту їх пріоритетності для України та

можливостей погашення боргових зобов'язань за рахунок держбюджету; збільшення кількості самоокупних інвестиційних проектів у державному й приватному секторах економіки без гарантування кредитів урядом і посередництва держави як суверенного позичальника; посилення ролі української сторони в процесах планування та розроблення проектів (зокрема на стадії їх ініціювання органами державної влади й підготовки програмних документів МФО з питань їхньої діяльності в нашій країні); узгодження кредитних програм співробітництва України з МФО із середньостроковою стратегією управління державним боргом [5].

Література

1. Державний борг. Економічна сутність державного боргу. Фінанси України та сусідніх держав. URL: http://pidruchniki.ws/1228112847265/finansi/derzhavniy_borg
2. Карлін М.І. Бюджетна система України [Текст]: навчальний посібник. Київ: Знання, 2008. 428с.
3. Ковальчук С.В. Фінанси [Текст]: навчальний посібник / С.В. Ковальчук, І.В. Форкун. Львів: «Новий світ – 2014», 2009. 568с.
4. Мелих О.Ю. Державний кредит і сучасний стан державного боргу України. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2019/85.pdf
5. Богдан Т.П. Стратегічне управління державним боргом в умовах нестійкої боргової позиції. Київ: Фінанси України. № 4. 2018.
6. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/>
7. Міністерство фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua/>
8. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

СЕКЦІЯ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПУБЛІЧНИХ ГАЛУЗЕЙ ПРАВА

УДК 342.31

Алістратова К.М.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ПРИРОДИ СУВЕРЕНІТЕТУ

Актуальність теми можна пояснити тим, що вивчення суверенітету, сутності та змісту все ще не втрачає своєї теоретичної та практичної актуальності. Не всі аспекти державного суверенітету можна дослідити. Зокрема, під впливом складного, багаторівневого і дещо парадоксального процесу, такого як глобалізація, яка змінює і трансформує основи попереднього світового порядку, відбувається зміна парадигм світогляду.

Важливий внесок у дослідження проблеми державного суверенітету було зроблено визначним мислителем Г.Ф. Шершеневичем, який визначав державу як об'єднання людей під однією владою у межах певної території та тлумачив суверенітет як самостійність, що «характеризує державну владу як незалежну, вищу, необмежену і неподільну» [1]. Зокрема, певні аспекти концепції суверенітету були зображені в працях класиків вітчизняної та закордонної політико-правової думки, таких як: Н.Н. Алексєєв, Ж. Боден, А. Гамільтон, В.М. Гессен, С.А. Котляревський, Н.М. Коркунов та ін. Дослідження проблем держави та її суверенітету в рамках глобалізаційних та інтеграційних процесів, висвітлюються в роботах Р.У. Айбазова, С.М. Грохальскі, М.Г. Делягініна, О.М. Мещерякової, А.А. Моїсєєва та ін. Не вважаючи на досить велику кількість досліджень, присвячених даній тематиці, необхідний комплексний підхід до дослідження проблеми суверенітету держави та впливу на нього сучасних глобалізаційних та інтеграційних процесів.

Метою даної роботи є визначенні та узагальнення сучасних проблем сучасного суверенітету.

Перш за все, слід почати з тлумачення поняття «суверенітету», визначення його сутності. Так, поняття «суверенітет» виникає в Західній Європі. Це слово французького походження, давньофранцузькою мовою воно звучить як «sovereinite», а останнє, у свою чергу, походить від латинського «supremapotesas» – «вища влада». Походження терміну не випадково – Франція стала однією з перших націй-держав сучасного типу, до кінця XV в. завершивши процес централізації під королівською владою в боротьбі з Англією, папством (католицькою церквою) і місцевими феодалами. Цікаві і латинські коріння слова. Родина латинської мови – Римська імперія – була одночасно і носієм верховної влади в Європі перших століть нашої ери. У наступні століття поняття суверенітету розширювалося та уточнювалося. Суверенітет, як виключно державне панування виокремив Ж. Боден. Він виступав проти множинності панування у всіх його формах. Уся державна влада мала концентруватися в суверені; якщо вона розділялася, то правитель переставав бути сувереном [2].

Наукове поняття суверенітету породила еволюція державності Нового і Новітнього часу. Вона й позначилася на розвитку цього поняття, що, за М. Оріу, проходить три якісно відмінних етапи:

1. Первісно суверенітет асоціюється виключно з особою абсолютного монарха, наділеного найвищою і неподільною владою, наданою Богом.

2. На другому етапі суверенітет відокремлюється від особи монарха і переходить до держави чи нації, що призводить до їх персоніфікації.

3. На третьому етапі суверенітет стає одним з найважливіших атрибутів держави, перетворюючись на «суверенну волю персоніфікованої держави» [3].

Принципом народного суверенітету є верховенство та незалежність народу, як повновладного суб'єкта, який самостійно здійснює управління суспільством і державою.

Історичні версії розуміння та реалізації суверенітету варіюють за трьома параметрами:

- носій суверенітету;
- абсолютність суверенітету;
- внутрішній та зовнішній виміри;

Слід звернути увагу, що сучасні уявлення про сутність та роль державного суверенітету значно відрізняються від тих, що були сформульовані у Вестфальському трактаті 1648 року. І хоча поняття суверенітету зберігається у Хартії ООН, стаття 2 якої забороняє дії, спрямовані проти «політичної незалежності та територіальної цілісності» держав, на практиці усі три параметри державного суверенітету на сьогодні тією чи іншою мірою зазнають змін [4]. Таким чином, під принципами суверенітету необхідно розуміти те основні вихідні положення, які визначають сутність суверенітету. Такими принципами є: політико-юридичний характер державного суверенітету; атрибутивність державного суверенітету; реальність державного суверенітету; невичерпність суверенних прав; безперервність державного суверенітету.

Суверенітет держави розглядається саме як юридична конструкція, за допомогою якої розкривається сутність державної влади. Між юридичним поняттям суверенітету і реальним його проявом існує тісний зв'язок. При цьому здавна розробники теорії суверенітету зазначали, що поняття суверенітету – це не формальна юридична категорія, позбавлена змісту.

Хочеться розглянути цю проблему з точки зору Гегеля. Скажімо, Г. Гегель ніколи не вважав, що суверенітет виникає в результаті відчуження влади від народу на користь суверена, він вважав, що суверенітет належить государю і тільки йому одному без всяких відчужень влади. У його головній концепції немає чіткого уявлення про те, що носієм суверенітету не є народ і є обличчя. Государ є носієм суверенітету не як приватна, а як представницьке обличчя. Це ключовий момент. Гегель дуже сильно озброюється проти феодалної ідеї влади. І в цьому сенсі є багато в чому схоластичним питання, кому належить суверенітет – государю, який підписує закон, або тієї суті, ім'ям якої він підписує закон? У гегелівському мисленні це дуже важливо, що керівник держави підписує закон не від свого імені, а від імені тієї цілісності, яку він репрезентує. І ми можемо вибирати, хто суверен: той, чийм ім'ям підписаний закон (я від імені народу підписую як государ, який втілює його в усіх поколіннях, тобто це вже концепція монархії Нового часу, не феодална); або це людина, яка його безпосередньо підписує.

При цьому, по-перше, кожна цивілізація цінна своєю історією, культурою, надбаннями, потенціалом то ін.; по-друге, очевидно, глобалізація тісно споріднена з «вестернізацією», адже основним її провідником є саме Захід, то найбільшу вигоду уніфікації світ приносить саме йому. У зв'язку з цим необхідно зазначити, що в умовах глобалізації існує все більше зростання впливу міжнародних організацій (включаючи політичні, економічні та військові), ТНК(транснаціональні корпорації) та ін., що значно звужує суверенітет держави, обмежує її незалежність, а часто взагалі підриває її добробут шляхом зменшення можливостей держави щодо його забезпечення [5].

Отже, як, зазначає С.В. Джолос:

1. Державний суверенітет є великим благом і цінністю, дає змогу державі здійснювати незалежну зовнішню і внутрішню політику в інтересах народу.

2. Державний суверенітет нині потребує посиленого захисту, насамперед у політико-правовому, соціально-економічному та культурному напрямках.

3. Суверенні права – це необхідні для існування і розвитку держави правові можливості, які визнаються необхідними, мають бути загальними та рівними для кожної країни, якими вона наділяє себе своєю волею [5].

Головним наслідком процесів глобалізації з точки зору проблеми суверенітету держави є протиріччя між зростаючою економічною та політичною взаємозалежністю країн з одного боку і збереженням за державою права самостійно вирішувати власні проблеми з іншого. Виникає дисбаланс між політичним, економічним і юридичним розумінням суверенітету в секторах, порушених процесом глобалізації. Державам як первинним суб'єктам міжнародного права доводиться приймати рішення виходячи з необхідності враховувати не тільки внутрішньо-державні, політико-правові аспекти та обмеження, обумовлені прагненням зберегти свою легітимність, а й міжнародні реалії все більш інтегрується міжнародного співтовариства.

Тобто, поняття суверенітету все більше розчиняється в швидко зростаючій кількості нових міжнародних і міждержавних зав'язків. Воно суттєво трансформується і обмежується цією системою. Наприклад, як відомо, держави-члени Європейського союзу передають частину своїх суверенних прав наднаціональним органам управління. Спочатку це стосувалося економічних питань, потім – валютно-фінансових, тепер – питань зовнішньої політики і оборони. Вважається, що наднаціональні органи діють строго відповідно зі своїм мандатом, рамки якого визначаються суверенними державами. Однак, очевидно, що подальше розширення подібної практики означає розмивання межі між внутрішньою і зовнішньою політикою, коли стає все важче однозначно визначити, що відноситься до області однієї, а що – до іншої.

Все частіше виникають точки зору, згідно з якими основне поняття сучасного міжнародного права – державний суверенітет втратив своє значення і роль у житті міжнародного співтовариства, а також те, що посилюється в умовах глобалізації якості наддержавних в рамках системи міжнародних організацій загрожує незалежності і самостійності держав. Створюється помилкове враження, що через розвиток глобалізації проблеми людства не можуть вирішуватися в рамках традиційної системи міжнародного права, не дивлячись на її потенціал, закладений в Статуті ООН, забезпечує суверенну рівноправність держав, загальну безпеку, захист економічних інтересів держав і культурного розмаїття.

Література

1. Шершеневич Г.Ф. Общая теория права. Москва: Изд. Бр. Башмаковыхъ, Типо-лит. Т-ва И.Н. Кушнеревъ и Ко, 1911. 320 с.
2. Суверенитет вчера и сегодня. URL: http://www.umo.msu.ru/russia_xxi_new/book/section0352.html
3. Державний суверенітет. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Державний_суверенітет#Історія_поняття
4. Яворська Г. Проблема обмеження державного суверенітету в умовах інтеграції України до ЄС. Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/problema-obmezheniya-derzhavnogo-suverenitetu-v-umovakh>
5. Джолос С.В. Проблема державного суверенітету в умовах глобалізації: загально-теоретичний аспект. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса, 2012. Вип. 63. С. 56–64.

ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ: ВИТОКИ, ФОРМИ, ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

На сучасному етапі державності в багатьох країнах спостерігається деформація правової свідомості, що виражається у зневазі до національного законодавства, негативному ставленні до права як соціальної цінності, втраті довіри до органів державної влади – саме тому ця тема є актуальною.

Важливі аспекти з питань нігілізму знайшли своє відображення в наукових працях таких закордонних вчених: В. Тація, С. Франка, Ф. Ніцше. Та російських й українських вчених: М. Бордуносової, Ю. Сагайдак, О. Лукашевої, І. Волошенюка, та інших.

Метою дослідження є правовий нігілізм, які його витоки, форми, шляхи подолання та який він має вплив на розвиток правової культури й правосвідомості людини.

Нігілізм, або ж соціальний нігілізм (від лат. *nihil* – ніщо), – це невизнання загальноприйнятих цінностей, ідеалів, моральних норм тощо. Його сутність полягає в негативному відношенні до права, нормативного порядку, причини полягають у юридичній відсталості, правовій невихованості основної маси населення. Правовий нігілізм – це продукт соціальних відносин. Він живиться реаліями наших днів, як політиканство та цинічний популізм лідерів всіх рангів, владолубство бюрократії, некомпетентність чиновників [1, с. 1–2].

Правовий нігілізм може складати основу для виникнення правопорушень і вчинення злочинів різного ступеня тяжкості проти окремих осіб, суспільства, а іноді навіть проти окремих соціальних груп, цілих народів.

Перші витоки й поширення нігілізму відбулося після Великої французької революції й завдяки роману Івана Тургенєва «Батьки і діти». Вперше термін «нігілізм» був вжитий німецьким філософом Фрідріхом Якобі в листі до Йоганна Фіхте.

Особливо гостро правовий нігілізм простежувався в різних країнах світу під час економічних та соціально-політичних криз, що спонукало до переоцінки цінностей.

Поняття нігілізму охопило стовпи цивілізації – державу та право.

Його виникнення, стрімке поширення в Україні є беззаперечним. Вихідці радянської школи права вважають, що правовий нігілізм бере свій початок з часів відмови суспільства від радянської системи права в бік більш демократичної – це призвело до руйнування правопорядку в суспільстві, як зазначали радянські вчені. А ось прибічники класичних шкіл права вважають, що причиною появи правового нігілізму в українському суспільстві є безправ'я громадян в період Російської імперії, а також радянської. Це стало результатом того, що більшість громадян не володіли знаннями щодо ефективного використання права на здійснення влади та її контроль [2, с. 236–237].

Серед причин появи правового нігілізму слід також виділити такі:

- швидкоплинність та нестабільність нормативно-правових актів у законодавстві України, що суттєво впливає на рівень застосування цих норм на практиці;

- відсутній високий рівень правової культури, правової свідомості та правового виховання;

- високий рівень корупції, що породжує абсолютну недовіру громадян до влади [3, с. 237];

Слід зазначити, що проявів правового нігілізму багато. Найпоширеніші з них:

–«війна законів», видання законів, які можуть суперечити один одному (колізії), або виключати один одного таким чином. Це призводить до різного трактування нормативно-правового акту, але це не є помилковим, адже правова база не дає чіткого розуміння тієї самої норми;

–розгалуженість дій певних гілок влади у проведенні правової політики;

–не систематизоване внесення змін до національного законодавства. Деякі частини законодавства, що є не дуже ефективними та застарілими стосовно певних сфер діяльності суспільства;

–умисне порушення чинних законів та інших підзаконних актів. Наприклад, правопорушення у вигляді тіньової економіки, тіньової політикою, наявністю невидимих кланів та груп тиску [4, с. 237];

–найпоширенішою та найгіршою формою правового нігілізму є порушення прав і свобод людини і громадянина, а саме порушення права на життя і здоров'я, честь і гідність. Адже слабка правова захищеність особистості підриває віру в закон, у здатність держави забезпечити порядок і спокій в суспільстві, захистити людей від злочинного посягання [3, с. 46–47].

Отже після детального аналізу витоків, причин появи та форм правового нігілізму, можна виділити основні напрями його подолання:

–антикорупційна політика та її ефективне втілення в життя;

–підвищення авторитету закону та посилення у громадян довіри до нього шляхом зміцнення законності й правопорядку;

–виховання у громадян високого рівня правової активності в позитивному напрямі, підвищення правосвідомості, правової та естетичної культури;

–прозорість механізму законодавства та його функціонування, щоб призупинити хаотичні та несистематизовані зміни нормативно-правової бази [5, с. 238].

Література

1. Бондаревський В.Г. Правовий нігілізм в Україні та шляхи його подолання. *Філософія: конспект лекцій: збірник праць*. Київ, 2012. С. 1–2.
2. Головченко В. Правовий нігілізм: минуле і сучасне. *Юридичний вісник*. 2007. № 21. С. 4–11.
3. Шитий С., Бондаренко А. Причини правового нігілізму та шляхи його подолання в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 236–237. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/2/46.pdf>
4. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки: Закон України від 14.10.2014 р. № 1699-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 46. Ст. 2047. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>
5. Черкас М. Витоки правового нігілізму та його вплив на цінність права. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6426/1/CHerkas_73.pdf

ПРОБЛЕМА ПРАВОСВІДОМОСТІ ТА ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ

Проблема правосвідомості та правового виховання залишається однією з найактуальніших в сучасному суспільстві протягом декількох десятиріч. Сьогодні більшість країн світу прагне досягти правової, демократичної, соціальної держави, а висока правова культура громадян є одним з найголовніших факторів її створення. Необхідність цього дослідження випливає з самої Конституції через проголошення України правовою державою. Розвиток жодного суспільства неможливий без знання прав, свобод, обов'язків та чинного законодавства.

Дослідження правосвідомості постійно проводилися вченими різних галузь знань: юриспруденції, філософії, соціології, психології та ін. Серед них найбільш популярними стали роботи Л. Петражицького, П. Юркевича, Л. Марченка, І. Ослика, Б. Кістяківського, Є. Татарінцева, Ю. Шемшученка, В. Головченка та інших. Але, незважаючи на те, що проблема правосвідомості та правового виховання є традиційною і достатньо вивченою, однак поза сферою досліджень залишилися багато питань, в тому числі що стосуються впливу рівня і спрямованості правосвідомості на вибір способу поведінки особистості.

Метою роботи є правовий аналіз системоутворюючих чинників правової свідомості та правового виховання, що впливають на вибір способу поведінки особистості.

Дуже істотним моментом, що розкриває зміст поняття правової свідомості особистості на даному етапі, є зростання питомої ваги правового виховання та освіти особистості. Правосвідомість являє собою основу органічну складову частину правового життя організованого в державу суспільства. Правосвідомість – це форма суспільної відомості: ідей, почуттів, теорій, емоцій та правових настанов, що характеризує відношення особи, суспільства або окремих його елементів до права, юридичної практики, держави, справедливості у різних сферах життя, ефективної організації життєдіяльності держави, права та суспільства [1, с. 593; 2, с. 49].

Правосвідомість відображає правову дійсність, що склалася за конкретно-історичних умов у тій чи іншій країні, але водночас впливає на функціонування і розвиток правової системи. Вона є активним елементом системи правового регулювання суспільних відносин – право не може справляти свій регулятивний вплив інакше як через людей, безпосередньо діючи на їх свідомість [3].

На формування і розвиток правосвідомості як одну з форм суспільної свідомості впливають соціально-політичні, економічні, культурні фактори, воно взаємопов'язане і взаємодіє з політичною свідомістю, мораллю, мистецтвом, релігією, філософією, наукою.

Специфіка правосвідомості полягає в тому, що воно сприймає, а потім і відтворює життєві реалії через призму справедливого, праведного, вільного. Воно вимагає встановлення загальнообов'язкових норм поведінки. Правосвідомість окреслює межі правового і не правового, правомірного і протиправного. Воно вимагає юридичних заходів для забезпечення права. На відміну від інших форм свідомості правовому більшою мірою притаманні формалізованість, визначеність і категоричність. Але в першу чергу правосвідомість зорієнтоване на створення всіх умов для здійснення прав людини і громадянина.

Але неможливо говорити про формування правосвідомості особистості без урахування її виховання в цілому. Правильне виховання кожної окремої особистості веде до створення

культурного, соціально активного і законослухняного суспільства. У сучасному суспільстві, треба визнати, що правове виховання стає загальнодержавним завданням, так як показники і якість правової вихованості громадян безпосередньо впливають на розвиток країни, особливо це важливо для розвитку правової держави.

Слід відзначити, що саме право має великий зв'язок з мораллю, бо без неї воно просто немислиме. Право це лише мінімум моралі, котрий має юридичну оформленість. Саме моральне виховання при правильному напрямку дії забезпечує належний рівень правової культури. Необхідно поступово видалити з українського суспільства негативні явища, що руйнують духовну та моральну основу народу. Такі явища вносять розлад у суспільство та знецінює такі важливі поняття, як патріотизм, честь, совість.

Демократія нинішнього світу вимагає від громадянина не тільки знання правових норм, законів, а й безпосередньої політичної активності, усвідомлення власної ролі в житті суспільства та відповідальності за долю своєї держави. Сучасним завданням правової освіти є виховання духовної, відповідальної, моральної, національно свідомої людини. Така людина ніколи не переступить за межу, визначену законом. Здорова і вірна правосвідомість – ось чого потребують держава і право для свого подальшого процвітання [4].

В першу чергу потрібно підвищувати в очах молодих людей повагу до держави та права як найвищих суспільних явищ. Треба систематично працювати над створенням якісних моральних цінностей та орієнтирів суспільства, де порушення законодавства за внутрішнім переконанням кожного сприймалося як зло, а його дотримання – як добро і благо як для окремої особистості, так і для усього суспільства в цілому.

Правове виховання слід розглядати як цільовий вплив, спрямований на формування системи морально-правових цінностей особистості, що забезпечує високий рівень правової культури. Сутність правового виховання полягає в цілеспрямованому впливі на структуру ієрархії цінностей особистості, в результаті якого правові цінності займають максимально високе положення, яке залежить від ряду факторів суб'єктивного та об'єктивного плану. Правове виховання – складний суб'єктно-об'єктний процес, який передбачає слабкі, але ефективні дії на структуру особистості з метою формування її ціннісної сфери, стимулювання самостійної активності, мотивування до оволодіння правовими засобами.

Одним із можливих шляхів розв'язання проблеми правового виховання є впровадження його як навчальної дисципліни вже зі шкільного віку та продовження вивчення протягом наступних років. Такий предмет, як правознавство повинен бути на рівні з обов'язковими дисциплінами та не обмежуватися теоретичною частиною про основні поняття. Для реалізації такого заходу на державному рівні повинна бути розглянута освітня реформа, де буде введено вивчення норм права всіма суб'єктами суспільства. Правове виховання повинно мати ідеологічний характер та виховувати в суспільстві моральні цінності.

Також слід зауважити, що правове виховання повинно здійснюватися за багатьма напрямками, такими як теоретичний, інформаційний, практичний, профілактичний та консультаційний. Такий спосіб розгляду правового виховання зможе повністю охопити предмет вивчення та зробити наші знання цілком правильними та повними.

Правосвідомість громадян є основою для створення нового суспільства в Україні. Вона є гарантією верховенства законів та влади та реалізації прав і свобод людини. Тож шлях до повної правосвідомості пролягає через створення ідеалу правового суспільства. Для реалізації правильного правового виховання необхідно впровадити багато комплексних заходів на державному рівні, бо від цього залежить майбутнє країни.

Література

1. Юридичний словник / За ред. академіків АН УРСР Б.М. Бабія, В.М. Корецького, члена-кореспондента АН УРСР В.В. Цветкова / Головна редакція української радянської енциклопедії Академії наук Української РСР. Київ. 1974. 846 с.
2. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл.. Т. 5. 2003. 736 с.
3. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. Харків: Право, 2011. 584 с.
4. Огороднійчук І.А. Розвиток правової свідомості і правової культури. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/pspo_2013_39\(4\)_12.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/pspo_2013_39(4)_12.pdf)

УДК 349.6:630

Доброс А.С.

НЕЗАКОНА ПОРУБКА ЛІСУ

Незаконна порубка лісових насаджень у нашій країні становить серйозну проблему для лісового господарства. Розміри завданої цим злочином шкоди неухильно зростають з року в рік і це приносить значні матеріальні збитки державній економіці. Крім цих збитків, незаконна порубка лісу створює передумови для виникнення загрози екологічної безпеки в масштабах держави. Саме тому в останні роки ця проблема привертає все більшу увагу широкої громадськості та засобів масової інформації.

Питанням охорони навколишнього середовища приділяли увагу у своїх роботах такі науковці, як: В.І. Андрейцев, А.Г. Бобкова, М.М. Брінчук, А.П. Гетьман, О.Л. Дубовік, Б.В. Єрофєєв, Е.Н. Жевлаков, В.В. Костицький, Н.Р. Малишева, О. Несімко, Б.Г. Розовський, В.І. Семчик, Н.І. Титова, Ю.С. Шемшученко, М.В. Шульга та ін.

Аналіз статистичних відомостей, представлених в Єдиному звіті про кримінальні правопорушення на сайті Генеральної прокуратури України, свідчать про те, що за останні роки спостерігається стрімке зростання кількості злочинів, кваліфікованих за ст. 246 КК України «Незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу». Так, тільки за вересень 2020 року виявлено 347 осіб, які вчинили кримінальне правопорушення за ст. 246 КК України [1].

Незаконними порубками найчастіше займаються місцеві підприємці. У промислових масштабах у порубках лісу, як правило, беруть участь ті, хто має лісомисливську освіту або великий досвід роботи у цій сфері. Крім того, не має сумніву, що без підтримки органів влади або принаймні окремих представників органів влади масштабні операції незаконної рубки лісу були б неможливі.

Одна з основних причин вчинення незаконної порубки лісових насаджень є безперервний попит на деревину, яка видобувається злочинним шляхом, у зв'язку з цим вчинення зазначених злочинів стає економічно вигідним промислом. Слід зазначити, що причиною незаконних порубок лісу була і залишається бідність людей, особливо тих, що мешкають у селах і селищах, а також безробіття. Не подолавши бідність населення, жодній країні у світі не викоренити незаконні порубки лісу.

Класифікувати причини незаконної порубки лісу слід залежно від галузі їх виникнення:

1. соціально-економічних причин (стійке зростання ціни на деревину; різниця в цінах на деревину на внутрішньому і зовнішньому ринках і, як наслідок, висока прибутковість незаконних заготівок; бідність і безробіття населення; низький рівень доходу населення);

2. правові (недосконалість лісового, кримінального, адміністративного, митного законодавства; неефективність лісової охорони або її відсутність, нестача повноважень для достатньої охорони лісів або неправильна її організація);

3. міжгалузеві (недостатня точність оцінки лісових ресурсів; низька ефективність контролю за рухом деревини від лісопилки до споживача; відсутність міжвідомчої взаємодії щодо запобігання незаконних рубок лісу та нелегального обороту деревини).

Відповідно до ст. 246 КК України «незаконна порубка дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, перевезення, зберігання, збут незаконно зрубаних дерев або чагарників, що заподіяли істотну шкоду, – карається штрафом від тисячі до тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк» [2].

Можна погодитися з думкою О.В. Заїчко, щодо необхідності доповнення ст. 246 КК України таким злочинним діянням, як придбання незаконно добутої деревини. Суспільна небезпечність придбання незаконно добутої деревини полягає у формуванні такими діями підвищеного попиту на незаконне зрубання дерев і чагарників у великій кількості, стимулюванні тіньового обігу лісоматеріалів та нелегальної деревообробки, зниженні вартості одного кубічного метра деревини на ринку, порушенні вимоги добросовісної конкуренції [3].

Підсумовуючи, слід зауважити, що основними факторами детермінації незаконної порубки лісу на території України в сучасних умовах її соціально-економічні та правові чинники. Серед соціально-економічних чинників виділяють такі: різниця в цінах на деревину на внутрішньому і зовнішньому ринках, висока прибутковість незаконних заготівок, а також бідність і безробіття населення. Правові чинники – це передусім, недосконалість чинного законодавства сфері природоохоронної діяльності.

Понизити кримінологічний вплив цих та інших факторів на незаконні порубки лісу можна лише із впровадженням комплексних заходів, спрямованих на підвищення рівня життя населення, особливо в сільській місцевості, створення робочих місць, а також ефективного державного регулювання економіки країни, зокрема, лісозаготівельної промисловості.

З огляду на суспільну небезпечність придбання незаконно добутої деревини викласти ст. 246 КК України у новій редакції «незаконна порубка дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, перевезення, зберігання, збут, придбання, що заподіяли істотну шкоду».

Література

1. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=114141&libid=100820
2. Кримінальний кодекс України: прийнятий 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Заїчко О.В. Запобігання незаконній порубці або незаконному перевезенню, зберіганню, збуту лісу: монографія / О.В. Заїчко; [наук. ред. Б.М. Головкін]. Харків: Право, 2019. 192 с. URL: http://criminology.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/mono_zachko_2019.pdf

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Екологічна безпека складне та багатогранне явище, яке із розвитком досліджень набуло політичного, військового, соціального, культурного та економічного змісту. Зазначимо, що сьогодні екологічна безпека є одним із значущих аспектів як внутрішньої, так і зовнішньої безпеки будь-якої країни.

Особливої актуальності питання дослідження забезпечення екологічної безпеки набули через сучасні динамічні процеси в нашій країні та в усьому світі. Україна прямує до європейської спільноти, а тому зобов'язана пристосувати національне екологічне законодавство та свою екологічну політику до світових стандартів.

Екологічна безпека – предмет дослідження багатьох видатних науковців, серед яких, зокрема, варто згадати О. Доброва, А. Бохан, І Варламову, Е. Єфімову, К. Гофмана, Д. Зеркалова та інших.

У зв'язку з інтеграційними процесами в Україні особливо вагомим наразі є екологічне право Європейського Союзу. Так, саме воля держав-членів є матеріальним джерелом екологічного права Європейського союзу [1, с.188]. Іншими словами, джерелом екологічного права у формальному сенсі є різноманітні типи законодавчих актів, які прямо чи опосередковано регулюють екологічні правовідношення. Відтак, до категорії актів первинного екологічного права відносять основоположні договори Співтовариств та Європейського Союзу з їх подальшими модифікаціями. Зазначимо, що загальні принципи права також входять до зазначеної категорії.

Говорячи про екологічну безпеку перш за все необхідно згадати про доповідь Генерального секретаря ООН (1969 р.), тематика якої стосувалася впливу діяльності людини на довкілля. Наступним визначальним етапом стала конференція ООН у Стокгольмі, яка відбулася у червні 1972 року за участю 113 країн світу. Результатом конференції не стало прийняття чітких міжнародних зобов'язань, проте держави-учасниці дійшли згоди щодо спільного бачення подальшої екологічної політики.

Важливим етапом розвитку екологічної безпеки вважають конференцію Європейського Економічного Співтовариства (1972 р.), в декларації якої зафіксовано, що економічне зростання Співтовариства не є самоціллю, воно повинно сприяти покращенню якості життя. Зокрема, наголос робився на охороні навколишнього середовища. Також було прийнято вирішальне політичне рішення про створення нової сфери діяльності Співтовариства з екологічної політики. Реалізація такого задуму стала б можливою лише за умови створення відповідних структурних підрозділів та за належного правового регулювання, іншими словами, прийнятті нормативно-правових актів [2, с. 34].

Так, Європейський Союз поступово збільшував свою компетенцію з питань екологічної безпеки, а права на сприятливе навколишнє середовище, забезпечення екологічної безпеки та отримання інформації про існуючий стан навколишнього середовища набули статусу основних міжнародних принципів, які й стали базисом для розробки подальших міжнародних та національних програм.

Наступною сходинкою на шляху вдосконалення екологічної безпеки став Амстердамський договір 1997 року, в якому визначили високий рівень екологічного захисту

одним з головних пріоритетів для Європейського Союзу [3]. Далі Європейська комісія у 2000 році запропонувала нову стратегію діяльності ЄС щодо охорони навколишнього середовища – «Навколишнє середовище 2010: наше майбутнє, наш вибір». Зазначена стратегія базувалася на таких пріоритетних сферах, як зміна клімату, природі та біорізноманітті, довкіллі та здоров'ї населення, природних ресурсах і відходах [4, с. 525].

Акцентуємо увагу на тому, регіональна політика Європейського Союзу займає провідне місце, її метою є забезпечення гармонійного і сталого розвитку європейських регіонів, а сама вона є невід'ємною частиною загальної європейської політики.

Сучасний етап екологічної безпеки Європейського Союзу характеризується вдосконаленням нормативно-правового регулювання охорони навколишнього середовища через прийняття директив, які держави-члени зобов'язані інкорпорувати в своє національне право. Наразі питання екологічної безпеки належать до компетенції Європейської комісії, Європейського парламенту, Європейської Ради, а також Європейського агентства з навколишнього середовища.

Отже, виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок, що екологічна безпека європейського співтовариства сформувалася на основі прав на здорове і сприятливе навколишнє середовище, забезпечення екологічної безпеки, а також права на отримання інформації про стан навколишнього середовища. Кожний наступний етап розвитку екологічної безпеки характеризувався багатогранним підходом, який враховував не тільки екологічну політику, а й соціальні та економічні потреби суспільства. Отож, наразі завданням міжнародної та регіональної політики Європейського Союзу є забезпечення екологічної безпеки разом із збалансованістю соціально-економічних запитів і збереження навколишнього природного середовища, а також пропаганда екологічних знань.

Література

1. Загурський О.Б. Міжнародний досвід забезпечення екологічної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2. 2020. С. 187–190.
2. Микієвич М.М., Андрусевич А.О. Європейське право навколишнього середовища: навчальний посібник. Львів, 2004. 256 с.
3. Якушенко Л. Аналіз досвіду Європейського співробітництва щодо формування і втілення інституцій та інструментів екологічної політики. Аналітична записка. Офіційний сайт НІСД. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/840/>
4. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навчальний посібник / за ред. Л.В. Губерського. Київ: Знання, 2012. 759 с.

УДК 342.12

Єпремян Л.А.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ

На сьогоднішній день проблема застосування конституційно-правової відповідальності дуже актуальна. Без належного захисту конституційного процесу в державі можуть виникати проблеми із реалізацією матеріально-правових, політичних та інших норм, видів відповідальності, порушуються принципи справедливості та невідворотності покарання тощо [1, с. 48].

В науковій літературі зустрічається безліч трактувань поняття конституційно-правова відповідальність. Але все ж таки під конституційно-правовою відповідальністю найчастіше розуміють самостійний вид юридичної відповідальності, виражений у встановленні пріоритетності захисту найважливіших відносин, а також можливості настання несприятливих наслідків для суб'єктів конституційного права, які порушили (або прагнуть порушити) норми конституційного законодавства [2, с. 130].

Для конституційно-правової відповідальності властиві особливі процесуальні форми реалізації. В окремих випадках процедура відповідальності регулюється комплексом конституційних та інших галузевих норм чинного законодавства. Зокрема, для інституту президентства властиві нормативно-правові приписи, що регламентують конституційно-правову відповідальність Президента України за вчинення ним державної зради або іншого злочину (ст. 111 Конституції України) [3].

Завдяки розмаїттю наукових поглядів щодо змісту конституційно-правової відповідальності, бо дуже часто до неї включають інші види відповідальностей, дозволяється також включити до цього змісту й процесуальні норми права.

Конституційно-процесуальні норми спрямовані на визначення саме процедур, наприклад розпуск парламенту, відкликання народного депутата, тощо.

Матеріальне право фактично неможливо застосовувати без належного процедурного порядку.

Формування інституту конституційно-правової відповідальності становить дуже велику проблему. Вона є однією з актуальних, несе в собі сутність самої відповідальності та процедуру її застосування.

Норми конституційно-процесуального права упорядковують в собі процедури виборчого процесу, організацію та проведення всеукраїнського референдуму, реалізацію конституційних прав та ін.

Басін К.В. розглядає процесуальну відповідальність за галузевим критерієм традиційним видом юридичної відповідальності поряд із кримінальною, цивільно-правовою, адміністративною, дисциплінарно-правовою, матеріальною та ін. [1, с. 53].

Виділення конституційно-процесуальної відповідальності вважається недоречним, що є одною із причин проблеми її застосування на справі, бо вона несе в собі дуже важливі елементи інших видів відповідальності (юридичної, матеріальної, політичної).

Проблеми із застосуванням даної відповідальності впливають із: неналежного закріплення аспектів відповідальності на законодавчому та конституційному рівнях, об'єктивного зародження та існування в українському правовому просторі та в державі конституційного процесуального права як окремої самостійної галузі національного права; наявності в діяннях (бездіяльності) окремих суб'єктів конституційно-процесуальних відносин (учасників конституційних процедур) ознак конституційних правопорушень тощо.

Треба повне виділення конституційно-процесуальної відповідальності як окремих видів відповідальності, шляхом розроблення нових механізмів ефективної взаємодії держави і особи, розробити ознаки, котрі будуть притаманні тільки конституційно-процесуальній відповідальності, відновлення порушених відносин і покарання винних, практика використання конституційних деліктів та усунення причини і умов котрі заважають їх профілактиці.

Конституційно-процесуальна відповідальність – інститут, що знаходиться в стадії зародження та вимагає подальшого розроблення і вдосконалення. Ця відповідальність, як

одна з найважливіших гарантій функціонування конституційного права і процесу, що виконує важливу роль у становленні в Україні правової держави, демократії, громадянського суспільства, повинна загалом стати одним із найважливіших інструментів (засобів) вирішення найважливіших завдань, що стоять перед Україною, забезпечити фундаментальний принцип відповідальності держави перед особою.

Без належного захисту тих демократичних засад, що повинні встановлювати Конституційний лад України, не може бути визначена чітка реалізація матеріально-правових, політичних, моральних та інших норм, форм і видів відповідальності. Правопорушники часто уникають відповідальності через відсутність у правовому просторі належної правової регламентації, а також взагалі відсутності чіткого визначення поняття конституційно-процесуальна відповідальність та підстави її настання.

Література

1. Лещух А.Р. Сутнісні характеристики конституційно-процесуальної відповідальності: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2015. Вип. 2. С. 48–57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2015_2_7
2. Ханько Д.Н. Конституционно-правовая ответственность. Минск, 2012. 130 с.
3. Конституція України: прийнята 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

УДК 349.6

Колле В.С.

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Актуальність обраної теми напряду продиктована умовами динамічного розвитку сучасного постіндустріального суспільства та особливостями забезпечення права людини та громадянина на сприятливі природні умови життя на їх тлі.

Проблема правових гарантій екологічних прав громадян вже досліджувалася й досліджується у вітчизняній науці. Окремі аспекти екологічних прав громадян та їх правових гарантій розглядалися у працях: У.В. Антонюка, М.С. Малєїна, А.В. Малька, М.І. Матузова та ін.

Тож виникає питання необхідності системного підходу, осмислення й узагальнення природи екологічних прав людини та правового механізму їх реалізації.

Джозеф К. зазначає, що екологічні права є самостійними, основними правами людини і громадянина та їх не можна зводити до того чи іншого основного права. Тому екологічні права вимагають самостійної конституційно-правової форми [1, с. 268].

Малєїн М.С. вважає, що гарантії захисту прав та свобод людини і громадянина – це умови, засоби, способи, які забезпечують здійснення у повному обсязі і всебічну охорону прав та свобод громадян. Тут, на нашу думку, важливо зазначити, що такі гарантії охоплюють всю сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну можливість захисту прав та свобод, на усунення можливих перешкод їх повного та належного здійснення [2, с. 43].

Вітчизняні автори визначають гарантії як систему соціально-економічних, економічних, юридичних, організаційних передумов, засобів і способів, що дають можливість для здійснення прав, свобод та інтересів громадян [3, с. 198].

Слід зазначити, що, розглядаючи гарантії, велике значення потрібно надавати спеціальним правовим гарантіями, адже коли мова йде про вирішення того чи іншого конфлікту або про потребу забезпечення припинення порушення тих чи інших прав та свобод, саме спеціальні правові гарантії стають тим, чим громадянин може захистити свої права та інтереси. За М.С. Малейним, юридичні гарантії – норми права, які передбачають у своїй сукупності правовий механізм, покликаний сприяти захисту прав та свобод громадян [2, с. 45].

Судовий захист – основна юридична гарантія від порушень екологічних прав та свобод громадянина. Загальновідомим є те, що суд часто буває малоефективним інститутом, але саме правосуддя забезпечує дію прав та свобод громадян, в цьому і втілюється їх реальність та ефективність. Відповідно до Конституції України, суд захищає права і свободи громадян України, судовий захист в Україні гарантується кожному без виключень [4]. Дане твердження вказує на те, що кожен має право оскаржити дії або бездіяльність органів або їх посадових осіб до суду, якщо такі дії або бездіяльність спричинили порушення прав і свобод людини, в тому числі це стосується й екологічних прав.

У ч. 2 ст. 124 Конституції України вказано, що юрисдикція судів поширюється на абсолютно всі правовідносини, які виникають в Україні, а суди не можуть відмовляти фізичним або юридичним особам у прийнятті до судового розгляду заяв і звернень [4]. Тут важливим є те, що суди не мають права відмовити в судовому захисті прав і свобод людини і громадянина, у прийнятті скарг на рішення, дії або бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Тут, на нашу думку, варто також розуміти, що перелік прав і свобод людини і громадянина, що описані в Конституції, не є вичерпним.

Стосовно конкретних правових гарантій екологічних прав громадян варто зазначити, що у ст. 10 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» регламентовані гарантії забезпечення екологічних прав громадян. Серед них можна виділити: 1) проведення заходів підтримання та поліпшення природного стану; 2) обов'язок органів виконавчої влади здійснювати заходи для запобігання шкідливому впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє середовище; 3) участь громадян у діяльності, що стосується охорони природи; 4) державний та громадський контроль додержання законодавства про охорону навколишнього природного середовища; 5) компенсація шкоди, що заподіяна здоров'ю і майну громадян, яку спричинило порушення законодавства про охорону природного середовища; 6) невідворотність відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього середовища; 7) мережа загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації [5].

Яскравим прикладом невідворотності відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього середовища є Постанова у справі № 806/1451/14 Житомирського окружного адміністративного суду. Відповідно до матеріалів справи суд зобов'язав Молочківську сільську раду створити фонд охорони навколишнього природного середовища та розробити Положення про місцевий фонд охорони навколишнього природного середовища, адже зазначеної радою не було створено у та розроблено такий фонд та Положення у відведений для цього строк, що суперечить чинному екологічному законодавству, а саме п. 6 ст. 19 та ч. 1 ст. 47 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [6].

Також правові гарантії екологічних прав визначені у природоресурсному законодавстві України. До них відносяться гарантії прав на землю, ліси, надра, тваринний світ, води. Так, розділ 5 Земельного кодексу України містить норми, що стосуються гарантій прав на землю [7]; ст. 24 Лісового кодексу України регламентую захист прав власників лісів, лісокористувачів та громадян [8]; ст. 35 Закону України «Про тваринний світ» регламентує гарантії та захист прав власників і користувачів об'єктами тваринного світу [9]; розділ 3 Водного кодексу України містить права та обов'язки водокористувачів та гарантії таких прав [10; 11, с. 103].

Тенденції розвитку органів прокуратури вказують на утворення регіональних екологічних прокуратур, спеціального відділу нагляду за дотриманням екологічного законодавства.

Також серед правових гарантій екологічних прав громадян можна виділити можливість звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, що здійснює парламентський контроль за дотриманням конституційних прав і свобод людини та громадянина, до яких відносяться й екологічні права. Метою діяльності вищезазначеної уповноваженої особи є захист прав і свобод людини та громадянина, а також запобігання порушенням таких прав та свобод.

Підбиваючи підсумки роботи, на нашу думку, слід зазначити, що в національному законодавстві міститься низка правових гарантій екологічних прав громадян. Ми можемо побачити такі гарантії як в Конституції України, так і в інших нормативно-правових актах.

Література

1. Кларс Jozef. Pravo na zivotnec prostredie a pravo zivotnego prostredia. Bratislava. 1985. 345 с.
2. Малєин Н.С. Повышение роли закона в охране личных имущественных прав граждан. *Советское государство и право*. 1994. № 6. 456 с.
3. Матузов Н.И., Малько А.В. Теория государства и права: курс лекций. Москва: Юристъ, 1997. 245 с.
4. Конституція України: прийнята 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
6. Постанова у справі № 806/1451/14. Житомирський окружний адміністративний суд. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/38534017> (2014, травень, 7)
7. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
8. Лісовий кодекс України: Закон України від 21.01.1994 № 3852-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994 № 17. Ст. 99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>
9. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. № 2894-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 14. Ст. 97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text>
10. Водний кодекс України: Закон України від 06.06.1995 № 213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24. Ст. 189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>
11. Антонюк У.В. Гарантії екологічних прав: проблеми наукової та нормативно-правової диференціації. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. № 3. С. 101–111.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОЗНАКИ СУЧАСНИХ КОНСТИТУЦІЙ

Конституція України є основою правової системи нашої держави. Під останньою розуміють сукупність усіх правових явищ, що існують у суспільстві з приводу його створення, реалізації і охорони. Вона зміцнює державу, сприяє її політичному єднанню, соціально-економічному розвитку суспільства в цілому.

Головними рисами сучасних конституцій є:

- конституції, як правило, пов'язані із закріпленням демократичного ладу, хоча історія знає й винятки з цього правила (конституції тоталітарних держав);
- сучасні демократичні конституції спрямовані передусім на закріплення прав і свобод людини й громадянина;
- демократичні конституції саме народ визнають основним джерелом влади в суспільстві;
- державна влада діє на основі принципу поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову.

Юридичними особливостями сучасних конституцій є:

- нормативність;
- юридичне верховенство;
- основоположність у правовій системі;
- особливий порядок прийняття та зміни;
- складний механізм реалізації.

Конституція України базується на теорії конституціоналізму. Конституція – це теорія і практика конституційного устрою. Компоненти – це передові, науково обґрунтовані та практично перевірені теорії, доктрини, концепції та ідеї. Нова конституція їх визнає. Наприклад: загальна демократія; закріпити особливості, принципи та верховенство права громадянського суспільства; розподіл влади; парламентаризм; орієнтація на людину та загальні соціальні цінності; соціальний компроміс; децентралізація основи соціально-політичної території [1].

Конституційне право розрізняє фактичну та юридичну конституції. Фактична конституція – це справді соціальне суспільство і державний устрій, основою якого є політика, економіка, духовне життя людини та її інститутів. Юридична конституція – це нормативно-правовий акт, який є кульмінацією національного законодавства, яке формально регулює реальні суспільні відносини у сферах політики, економіки та духовного життя людей та їх організацій.

Юридична та фактична конституції можуть перекриватися або суперечити. Якщо фактична та юридична конституції перекриваються, то конституційна система реальна. Існують також постійні та тимчасові конституції, залежно від того, як довго вони були в науці конституційного права. За державним режимом – демократичні, авторитарні; за формою правління – монархія та республіка; у формі територіального устрою – федеральні та унітарні держави. Процедура внесення змін до конституції є гнучкою, жорсткою та змішаною [2].

Існують конституції, заковані та нековані, відповідно до норм, принципів та інститутів Конституції, відповідно до зовнішніх виразів та організаційних методів. Кодована

конституція, яка є (єдиним) актом конституції. Наприклад, конституції України, Німеччини, Іспанії та Франції. Неткодування складається з багатьох конституційних видів діяльності. Отже, шведська конституція складається з трьох актів – форми правління 1974 року, закону про правонаступництво 1810 року та закону 1974 року про свободу преси [3].

Конституційна структура – це спосіб організації конституційно-правових питань, тобто спосіб логічного подання конституційних, правових норм та інститутів відповідно до конкретної правової схеми. Немає сумнівів, що структура кожної сучасної конституції відрізняється від іншої, але більшість конституцій мають однакову загальну послідовність структур.

Майже усі сучасні конституції складаються з:

1. Преамбули, головний зміст якої декларування конституційних ідеалів та загальносоціальних принципів, цілей і завдань суспільного розвитку. Іноді преамбула стосується історичного курсу соціального та державного розвитку, національних та інших соціальних закономірностей та загальних питань демократії. Немає сумнівів, що вступ часто виконує політичну, ідеологічну або інформаційну функцію. У той же час преамбула конституції не повинна забувати про регулятивний вплив. Наприклад, Конституція України проголошує, що Верховна Рада затверджує Конституцію від імені народу України, громадян усіх національностей, як результат реалізації права української нації та всього українського народу на самовизначення. Преамбула має на меті забезпечити права, свободи та гідні умови життя в Україні, зміцнити громадянську гармонію та розвинути та зміцнити демократичну, соціальну та правову державу.

2. Основної частини, яка включає норми, принципи та інститути Основного Закону. Конституція України складається з преамбули, 15 розділів, 161 статті. А саме: Розділ I «Загальні положення» (ст. 1 – 20); Розділ II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» (ст. 21 – 68); Розділ III «Вибори. Референдум» (ст. 69–74); Розділ IV «Верховна Рада України» (ст. 75 – 101); Розділ V «Президент України» (ст. 102–112); Розділ VI «Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади» (ст. 113–120); Розділ VII «Прокуратура» – виключено; Розділ VIII «Правосуддя» (ст. 124 – 131); Розділ IX «Територіальний устрій України» (ст. 132–133); Розділ X «Автономна Республіка Крим» (ст. 134–139); Розділ XI «Місцеве самоврядування» (ст. 140–146); Розділ XII «Конституційний Суд України» (ст. 147–153); Розділ XIII «Внесення змін до Конституції України» (ст. 154–159) [4].

3. Заключну частину, яка присвячена порядку набуття чинності конституцією. Так, Конституція України передбачає наявність Розділу XIV «Прикінцеві положення» (ст. 160, 161).

Інколи конституції містять перехідні положення. Наприклад, Розділ XV «Перехідні положення» (пп. 1–16) Конституції України. У більшості випадків вони необхідні для визначення точної дати набрання чинності певними положеннями Конституції або для того, щоб замінити старі соціальні інститути та положення новими та сучасними. Положення перехідного періоду можуть по суті регулювати інші конституційно-правові відносини.

Конституція базується на найкращих досягненнях вітчизняного та закордонного законодавства, враховує накопичений історичний досвід і знаходиться на рівні найкращих конституцій Європи. Вперше в історії українського конституційного права Конституція є прямою нормою дії, а доступ до правосуддя для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина прямо гарантується Конституцією [5].

Конституція України регулює суспільні відносини ширше. Із 161 статті Конституції 48 включені до другого розділу «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», який містить важливі міжнародно визнані міжнародні правові документи, такі як Загальна декларація прав людини, Декларація прав розвитку та Концепція прав дитини. і так далі. Це значно розширило систему прав і свобод людини і громадянина, наповнило Конституцію новим демократичним змістом та наблизило захист держави до світових стандартів [6].

Отже, Конституція України – це конституція держави та суспільства в цілому. Ця підстава означає об'єднання принципів суспільства і держави в цілому. Особливо це стосується нових конституцій, прийнятих після Другої світової війни та після розпаду так званого соціалістичного табору.

Неважко помітити, що конституція має як юридичний, так і політичний характер. Тому Конституція є політико-правовим актом. Більше того, цей правовий акт має найвищу юридичну силу, тобто положення та вимоги Конституції повинні узгоджуватися з усіма нормативно-правовими актами, що діють та діють в країні (ст. 8 Конституції України).

Література

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Основи правознавства: підручник / За ред. І.Б. Усенка. Київ: Ірпінь, 1997. 416 с.
3. Загальна теорія держави і права: навч. посібник / За ред. В.В. Копейчикова. Київ: Юрінком, 1999. 320 с.
4. Конституція України: прийнята 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

УДК 342

Линник Д.В.

КОНСТИТУЦІЙНА КРИЗА В УКРАЇНІ

Діюча Конституція України – це конституція європейського типу. Вона є основою системи правових норм, та визначає основні демократичні цінності, що полягають у політичній і економічній організації суспільства, формі правління і державного устрою, верховенство права та гідності і права людини. У ній прописано все, щоб сучасна Україна була успішною та цивілізованою країною, а українці почували себе впевненими, захищеними, та успішними.

Але, на жаль, не все прописане в Конституції реалізується в повному обсязі, хоча системне виконання усіх її норм і правил є головним для правового життя країни. Причина в тому, що українські політики, та органи державної влади не зацікавлені в її дотриманні та виконанні. Уряд, парламент, та інші державні установи контролюються зовні крупними грошовими магнатами або олігархами, та деякі з них самі є верхівками бізнесу. В Україні діє заборона володіння бізнесу державними чиновниками, але це дотримується лише формально. Все це викликає конфлікт інтересів, що є перешкодою для прийняття державних рішень, які б реалізовували увесь потенціал Конституції України. Конституційна демократія, яку реалізує влада базується на фінансових можливостях політиків та тих, хто їх фінансує, тому,

як результат, застосовується це через маніпуляції суспільною свідомістю, та політичною безвідповідальністю влади.

Згідно статті 8 Конституції, в Україні визнається і діє принцип верховенства права, але у справах, які стосуються інтересів української політичної еліти, частіше застосовується інше право, яке будується на економічному, політичному та іншому тиску, що руйнує засади конституційності, та викликає у суспільстві рівень недовіри до багатьох владних інституцій. Чомусь, замість захисту гідності та прав людини та дотримання основ конституційної демократії суспільство бачить його різні перекручення. Судове свавілля, звільнення від покарання, правова невизначеність і це все замість справедливого правосуддя та правової визначеності.

Приклад тому, рішення Конституційного суду України про неконституційність повноважень Національного агентства з запобігання корупції (НАЗК), та скасування статті 366-1 Кримінального кодексу, якою передбачається відповідальність за недостовірне декларування високопосадовців, що викликало значне обурення у суспільстві.

На жаль, за таких умов про реальний принцип верховенства права та гарантії захисту прав людини можна посперечатися, а тому українцям доведеться постійно шукати справедливість та законність в органах влади. Саме тому у суспільстві панує велика недовіра громадян до органів державної влади та до судової системи.

Органи державної влади, які повинні втілювати у правозастосовну та правотворчу діяльність ідеї соціальної справедливості, свободи, рівності, й забезпечувати належне виконання та додержання Конституції України, чомусь роблять це не завжди. Власні справи та особисті інтереси, іноді носять зовсім неконституційний характер. А юридичної відповідальності державні чиновники майже не несуть. Неповага та ігнорування цими чиновниками Основного закону, бажання негласно внести поправки до нього, падіння авторитету Конституційного суду, це все наслідки падіння довіри з боку громадян та міжнародної спільноти. Конституція – це договір між державою і суспільством і він повинен бути головною цінністю для політичної еліти.

Тому, державна правова політика потребує змін. Якщо це не робити, то обурений, тим, що не захищені його права людини та не в повній мірі виконується Конституція України, народ може негативно на це реагувати, а де які політичні сили використають це для силового зміщення діючої влади.

Враховуючи кризову ситуацію з реалізацією в повній мірі Конституції України можливі два варіанти виходу з кризи, чим зараз і займаються політики та громадські діячі. Одні працюють над проектами змін до Конституції України, інші пропонують впровадження нової моделі її виконання. Так що з цього краще?

Сам сенс написання нової Конституції або внесення до неї істотних змін ще не гарантує, що не повториться ситуація з уже діючою Конституцією, і вона також буде виконуватися вибірково. Нову модель Конституції можуть розробляти ті, хто і зараз не дуже намагається виконувати чинну. Крім того, політична еліта України нездатна виражати інтереси всього суспільства, тому під сумнів дотримання в новій редакції демократичних принципів і конституційного верховенства права.

Тим більше, що досвід змін до Конституції України вже є. У 2004 р була змінена форма правління влади з президентсько-парламентської до парламентсько-президентської. Надалі це викликало масштабну конституційну кризу. Політичні домовленості взяли гору

над правовим способом регулювання політичних конфліктів. В 2010 р було скасовано це рішення і країна повернулась до дії Конституції 1996 р. У 2014 р був оновлений Закон України «Про внесення змін до Конституції України» і знову відновили дію Конституції 2004 р. Як показує практика, зміни які приймаються, не особливо зважають на думку народу і, як правило, все підлаштовується під політичну ситуацію в країні.

Згідно ст.5 Конституції України саме народ є єдиним джерелом власті, тому будь які зміни до Конституції без суспільного обговорення навряд чи будуть орієнтовані на людей, та мати якийсь конструктивний сенс. Тому, створення нових проектів Конституції України, скоріше за все, результатів не дасть, а може викликати черговий розкол в державі, коли противники і прихильники змін спробують радикально вирішити спір.

Другий вихід з кризи пропонують фахівці-реалісти, пропонуючи нову модель виконання Конституції. Це передбачає належне виконання діючої Конституції, що повинно оновити довіру між державою і суспільством. Автори такої моделі дотримуються думки, що тільки так можна швидко та ефективно почати розвивати політику, економіку та соціальну сферу, що приведе до стабільного розвитку держави.

Основною умовою для впровадження такої моделі є формування державою конституційних цінностей, які мають дати розвиток демократичному перетворенню соціально-економічного та політичного життя суспільства. Для цього потрібно, в перше чергу, оновити чинне законодавство та закріпити гарантії реалізації конституційних цінностей, незалежно від того, про який напрямок йде мова. Стабільне функціонування політичної, економічної, та іншої системи обумовлено наявністю чітко прописаних, обґрунтованих та ефективних законів. Закони потрібно реально зв'язати з Конституцією, вони повинні працювати з нею в одному режимі, тобто де закон, там і Конституція. Зараз вони роз'єднані, а тому й не виконуються. Конституційний принцип рівності і справедливості вимагає визначеності, ясності і недвозначності правової норми, а тому потрібна єдина правова система.

Справа за нашим парламентом, який проігнорує власні і корпоративні інтереси, щоб ухвалити такі закони, та за контролюючими органами, які б почали притягувати до відповідальності чиновників-правопорушників вищих рангів. Але, зараз влада не дуже прагне це робити. Очевидно, що тільки заміна політичного класу, який буде налаштований на реальну реалізацію нової моделі Конституції, стане початком шляху до конституційних цінностей.

А спочатку, треба усвідомити, що кожен з нас повинен поважати Конституцію та дотримуватися усіх її норм. Тільки так ми зможемо зробити нашу країну рівноправною, демократичною, європейською державою.

Література

1. Конституційний Суд України. Офіційний вебсайт. URL: <http://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava> [11.11.2020].
2. Конституція України: прийнята 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Савченко І. Конституційна криза як чинник конфліктів між суб'єктами центральної влади в Україні. URL: https://ipiend.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/07/savchenko_konstytutsiina.pdf

ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ В УКРАЇНІ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ

Парламентський контроль як один із видів державного контролю є неодмінною умовою конституційного ладу в країні. Контрольна функція Верховної Ради України займає одне з провідних місць серед напрямків діяльності парламенту. Ця функція здійснюється через відповідні повноваження, її специфіка виявляється в тому, що контрольні повноваження присутні на всіх стадіях парламентського процесу. Однак на сьогодні практично відсутні нормативно-правових актів, що регулюють порядок здійснення парламентського контролю, що є одним із найважливіших засобів забезпечення законності та реалізації сучасної правової політики, своєрідною моделлю взаємодії різних гілок влади у вирішенні актуальних питань, пов'язаних із подальшим розвитком країни.

У системі державного контролю парламентський контроль має значні особливості, які зумовлені статусом суб'єкта контролю – Верховної Ради України як представницького органу держави. Це є підставою для визначення парламентського контролю як комплекс різних заходів щодо постійного і ситуативного спостереження, ініціативної перевірки діяльності виконавчих органів державної влади парламентом, парламентаріями або спеціально утвореними для цієї функції державними органами, а також усунення виявлених порушень та попередження їх можливих наслідків [1, с. 39].

Метою парламентського контролю є: визначити не тільки відповідність діяльності на території України або в межах її інтересів за кордоном Конституції і законам України, а й раціональності, соціально-економічної та політичної обґрунтованості діяльності; виявлення відхилень від конституційних вимог державних програм; визначення причин незаконної або недоцільної діяльності та засобів, спрямованих на вдосконалення, раціоналізацію, розвиток об'єкта контролю; визначення вимог щодо притягнення винних до відповідальності.

Парламентський контроль здійснює Верховна Рада України, яка діє без будь-яких доручень, безпосередньо на підставі Конституції і законів України, в межах власної компетенції щодо будь-яких об'єктів контролю – за виключенням судів та правоохоронних органів при провадженні оперативно-розшукової роботи, досудового слідства, здійснення правосуддя за окремими справами [2, с. 32]. Щодо цих об'єктів здійснюється непрямий парламентський контроль при призначенні шести суддів Конституційного Суду України, обранні суддів у системі судів загальної юрисдикції (в тому числі спеціалізованих судів), наданні згоди Верховної Ради України на затримання чи арешт судді, призначенні трьох членів Вищої ради юстиції. Також Верховна Рада України здійснює непрямий парламентський контроль щодо діяльності Президента України [3, с. 59].

Прямий (безпосередній) парламентський контроль Верховна Рада України здійснює щодо забезпечення конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина; діяльності Кабінету Міністрів України, Генерального прокурора України, інших державних органів та посадових осіб, які обираються, призначаються та затверджуються Верховною Радою України або на призначення яких потрібна її згода; фінансово-економічної діяльності держави [4, с. 36].

Таким чином, здійснення парламентського контролю Верховною Радою України є однією з найважливіших функцій, реалізація якої впливає на розвиток та утвердження державного та суспільного ладу України, забезпечення захисту прав людини і громадянина.

Можна стверджувати, що парламент має право і навіть більше, повинен володіти контрольними повноваженнями, причому контрольними повноваженнями не тільки за виконанням тих законів, які ним приймаються, але і загалом за системою виконавчої влади в державі. Подальше вдосконалення контрольної діяльності українського парламенту обумовлює приділення особливої уваги контролю за реалізацією законів, а також за ефективністю регулювання ними суспільних відносин.

Література

1. Барабаш Ю.Г. Контрольна функція вищого представницького органу України. *Вісник прокуратури*. 2003. № 3. 39 с.
2. Барабаш Ю.Г. Механізм парламентського контролю в Україні: інституціональний аспект. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*: Зб. наук. ст. Вип. 10. Прикарп. ун-т ім. В. Стефаника / Ред. В.В. Луць. Івано-Франківськ: Плай, 2002. 32 с.
3. Георгіца А.З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії і практики. Чернівці, 1998. 59 с.
4. Майданник О.О. Теоретичні проблеми контрольної функції Парламенту України: автореф. дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.02. Київ: Інститут законодавства ВРУ, 2008. 36 с.

УДК 342.22

Танасюк Є.Ю.

ЕВОЛЮЦІЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Розвиток України як держави є важливим питанням сьогодення. Та одним з чинників її розвитку є еволюція функцій держави. Цей чинник потребує багато пояснень щодо його історії і стану на сьогодні. Багато науковців бачать питання про функції сучасної держави одним з найважливіших не тільки в теорії, а й практиці державотворення. Це зумовлено, насамперед, тим, що у функціях проявляється суть держави та її соціальне призначення. І саме зацікавлення та необхідність цієї теми надає їй актуальності.

Аспекти з теоретичної та практичної частини еволюцій функцій держави побудували свою історію в працях таких вчених як: А.В. Меліхова, Д.А. Керімов, А.Ф. Крижановський, Л.С. Мамут, Л.О. Морозова та ін.

Метою дослідження є виявлення теоретичних засад сучасного підходу до розуміння функцій держави.

Функції держави — основні напрями діяльності, що визначаються соціальним призначенням, яке є головним фактором у цьому визначенні. Цілі держави у певній мірі визначають систему функцій, що говорить про співвідношення цих термінів.

Глобальні зміни нашої історичної епохи, що змінила багато аспектів сучасної держави пояснює відсутність вказівки на зв'язок функцій з класовою сутністю держави.

Зазначено, що «теорія рухається від функцій держави до сфер її діяльності, а не навпаки» [1].

Якщо порівнювати історичні та сучасні функції України як держави то можна побачити певні оновлення, що зумовлені специфікою економічних та політичних змін.

Радянська Україна, як держава була монополістом у всіх сферах життєдіяльності суспільства. А приватний сектор мав дозвіл лише в часи нової економічної політики, тим самим характеризуються слабкий розвиток функцій держави. Але саме в економічній сфері була тривала еволюція: від встановлення рівня інвестицій у ту чи іншу галузь економіки до найменування продуктів і цін на них. З становлення незалежності у 1991 році та трохи

пізніше приходом ринкових відносин економічна функція суттєво змінюється. Не дивлячись на те що сфера державного управління не зводиться до державного сектору економіки, встановлюються межі державного втручання в приватний сектор економіки. Але найкращого оновлення функцій Україна отримали в часи курсу на побудову соціальної правової держави. Активно розвивається та розширює свій зміст багато різноманітних функцій (політична, правоохоронна тощо). Але особливого значення набуває соціальна функція, що виражається в створенні умов для гідного життя населення [2].

В сучасному світі під впливом різноманітних чинників (зміна типу держави, міжнародна обстановка та інш.) функціонування не є стійким поняттям: деякі функції виникають, деякі змінюються а інші зникають. Їх поділяються на певні групи за різними критеріями.

Функції держави розподіляють за сферою діяльності. Виокремлюють економічні, політичні та гуманітарні.

Держава повинна надати гарні умови населенню тим самим вона виконує гуманітарні функції. Вони ж в свою чергу поділяються на екологічні-забезпечення охорони навколишнього середовища та раціональне використання природних ресурсів; соціальні – надання захисту та забезпечення здоров'я населення. Ця функція складно розвивалася через багато економічних криз, війн та масових репресій але на сьогодні Україна забезпечує такий захист; культурно-вихована – функція, що почала свої великі оновлення, коли країна ще перебувала в складі різних країн, тобто підтримка освіти, хоча і з складними умовами, навіть певний час не мало можливості вчитися на рідній мові але з часом населення все ж отримувало певні знання. Складовою функції ще є розвиток культури, не дивлячись на заборону української мови, українських традицій та репресії українських письменників літературні твори все ж виходили на різноманітні теми починаючи з дитячих казок закінчуючи історією держави.

Якщо казати за економічну сферу, де держава регулює економічні відносини та сприяє розвитку підприємства, то виокремлюють господарсько-стимулюючу – захист різних форм власності; господарсько-організаційну – програмування виробництва на державних підприємствах та забезпечення прав населення на підприємницьку діяльність; науково-організаційну – організація наукових досліджень в господарстві.

Функція, що не могла спокійно розвиватися, Україна занадто часто перебувала в тяжкій економічній сфері. Багато економічних криз, створення нових та знищення минулих реформ та багато інших чинників що сприяли відсутності стійкості як економіки так і економічній функції.

Та у політичній сфері-функція демократизації суспільного життя, що створює умови для розвитку демократичних форм, які враховують інтереси суспільства; національно-забезпечувальна – збереження самобутності нації; охорона – надання громадянського руху та захист правопорядку.

Активно політична функція почала розвиватися в часи становлення держави, і хоча українські діячі відстоювали свої права і створювали свої правила поведінки вони не були довгострокові, та країна в складі якої була Україна встановлювала свої порядки на українські землі, недотримання яких мало покарання. Але в роки незалежності Україна активно розширює свою політичну функцію і в 1996 році приймає конституцію, де вказує власні закони [3].

Функції поділяються на внутрішні та зовнішні, де основним чинником вважається територіальна спрямованість держави. Внутрішні функції стосуються внутрішньої політики економічних, культурних та ін.. аспектів життя суспільства, метою яких є вирішення задач, що стоять перед державою.

Зовнішні несуть відповідальність за вдосконалення та забезпечення здійснення зовнішньої політики. Об'єктом таких функцій є взаємовідносини України з іншими державами та світовими організаціями. Метою зовнішніх функцій є вирішення задач, що стоять на міжнародній арені [4].

Так в 1945 році Україна прийняла участь у вирішенні міжнародних питань. Вона була однією з держав-співзасновниць Організації Об'єднаних Націй. Делегація української держави почала активну участь у конференції в Сан-Франциско. Вона внесла вагомий внесок у розробку статуту ООН, надала виключного значення щодо питання з приводу зміцнення ООН як основного центру. Враховуючи агресію російської федерації в той час Україна зіграла важливу роль у діяльності ООН, підтримавши міжнародну безпеку та міжнародний мир. З часом Україна поширювала свою участь на міжнародній арені, та приєднувалася до інших світових організацій (НАТО в 1992 році, міжнародний банк у 1992 році, ГУАМ у 1997 році та багато інших) членом деяких з них вона є і по сьогоднішній день. Також зовнішні функції забезпечується стосунками з іншими державами. Які мають певну роль в економіці як України так і європейської держав.

Таким чином, держава розглядається як соціально-політичне та багатогранне явище, що має системний характер. Її функції мають не лінійну модель, а ієрархічну та динамічну систему. Звернувшись до функціональної цінності держави, що відповідає за інтереси та соціальне забезпечення народу, то треба виокремити, що функціональним призначенням є каталізація процесів та формування й удосконалення інститутів громадянського суспільства. Наведені характеристики обумовлюють зміст, форми та методи традиційних функцій держави, що опираються на глобальні проблеми сучасності. Основні напрямки діяльності української держави спрямовані на реалізацію поставлених цілей та завдань в конкретних умовах за допомогою спеціальних методів [5]. У функціях держави відображається її сутність . Україна як держава розвивається, вона буде ще відкривати нові напрямки своєї діяльності, оновлювати свої властиві та відмовлятися від тих що не відображатимуть інтереси суспільства, тим самим сприятиме еволюції своїх функцій.

Література

1. Теорія держави і права: Академічний курс: підручник / [Журавський В.С., Копиленко О.Л., Бобровник С.В. та ін.]; за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 685 с.
2. Скаун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум. 2001. 656 с.
3. Кириченко В.М., Куракін О.М. Теорія держави і права: модульний курс. Видавництво: Центр учбової літератури, 2010. 264 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/434925/>
4. Адміністративне право: конспект лекцій. Київ: Кафедра адміністративного права та процесу Національної академії внутрішніх справ, 2014. С. 15.
5. Актуальні теорії держави і права: конспект лекцій. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2019. 266 с.

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ

Події, що відбувалися в Україні під час останніх років, спричинили зростання інтересу до проблем визначення форми держави. При цьому, особлива увага приділялася формі державного правління як найбільш значущому – у загальнотеоретичному, політичному та конституційно-правовому розумінні – компоненту форми держави. Прийняття Конституції України у 1996 році та тодішні конституційні зміни викликали необхідність глибокого дослідження позитивних та негативних рис окремих форм правління.

Сучасна юридична література містить значну кількість дефініцій такого поняття як «форма державного правління». Однак після ретельного аналізу матеріалу їх можна умовно поділити на дві групи: прості та складні (складені) визначення. Прості дефініції вказують лише на найбільш суттєві ознаки поняття, не розкриваючи при цьому їх зміст. До такого підходу вдавалися у своїх роботах П. Рабінович, В. Шаповал, С. Комаров. Ці вчені, загалом, називали формою державного правління «спосіб (устрій) вищої державної влади».

У свою чергу, складні дефініції, також можна поділити на три групи. Критерієм, що відрізняє одну групу від іншої, є докладність викладу і кількість ознак, які зачіпаються автором. Класичне ускладнене визначення надає О.Ф. Скакун. Автор у навчальних посібниках, зокрема, вказує, що: «Форма правління – це спосіб утворення й організації вищих органів влади в державі». На іншому боці стоїть А. Мішина, яка характеризує форму державного правління як: «найбільше зовнішнє вираження змісту держави, зумовлено структурою і правовим становищем вищих органів державної влади». Як бачимо, подібні складні визначення часто відрізняються авторською самобутністю та надмірним індивідуалізмом.

Основною причиною подібного різноманіття є використання протилежних методів при з'ясуванні змісту явища. Дослідники, що застосовують методи дедукції зазвичай у результаті роботи отримують складні визначення, а ті, які виходять із засобів індукції, навпаки, приходять до короткого, але ємного, визначення.

Форма державного правління є предметом наукових пошуків протягом майже двох тисяч років. Тож не дивно, що до початку ХХІ століття сформувалося безліч як класичних, так і некласичних класифікацій форм державного правління. Особливо багато їх міститься у працях західноєвропейських вчених. Проте, мало хто з них далеко відходить від традиційного поділу форм державного правління на монархії та республіки. Треба додати, що монархії, у свою чергу, залежно від характеру повноважень правителя поділяються на обмежені та необмежені. Серед необмежених виділяють абсолютну та деспотичну, а серед обмежених – конституційну та станово-представницьку. Перша, тобто конституційна, поділяється на дуалістичну та парламентську.

Республіки автори, загалом, поділяють на президентські, парламентські та змішані. У працях А. Мішиної, В. Шаповала також характеризуються напівпрезидентські, суперпрезидентські, соціалістичні, директоріальні, монархичні, мілітарні республіки. Подібні доповнення класифікації, на нашу думку, є недоречними через розмитість ознак, притаманним тим чи іншим перерахованим підвидам, а також відсутність практичної ефективності такого поділу.

Деяку цінність мають некласичні класифікації форм державного правління. За ними, наприклад, виділяють єдиновладні (ідеократичні і не ідеократичні) та засновані на поділі влади (Е. Григонис), або ж поділу на «чисті» (монархія і республіка) та гібридні (монархічна республіка і республіканська монархія).

Найдавнішою формою державного правління є монархія. Вона склалася ще на етапі появи землеробських культур. Сама нерівність населення у ті часи стала джерелом і живильною основою для її утворення. Цей період охоплює цілу епоху – епоху становокастового розвитку, під час якого монархія досягла найбільшого розквіту.

Найсуттєвішою ознакою монархії є єдиновладдя. Це означає, що вся влада у державі належить одній особі, відсутній або слабо виражений поділ влади на гілки. Другою рисою вказаної форми правління є усунення більшої частини населення від управління країною та підзвітність органів держави не народу, а монарху. Відповідальність же самого правителя типово виключається, а його повноваження є безстроковими та передаються у спадок.

Під впливом державно-політичних процесів у світі монархія трансформувалася. У своєму первинному характері вона існує лише у ОАЕ та деяких інших арабських країнах. Сучасні ж дуалістичні та конституційні монархії не відповідають у повній мірі вказаним вище ознакам. Закономірно виникає питання: чи можна їх у такому разі взагалі відносити до монархій? На нашу думку, відповідь має бути позитивною. Адже, визначальною ознакою тут є не коло повноважень монарха, а спадковість титулу, безстроковість та історизм (традиціоналізм). На сьогодні у світі існує тридцять одна монархія.

Другим видом форми державного правління за класичною системою поділу є республіка. У політологічній та юридичній літературі її називають ще поліархією, тобто владою багатьох. Правління у державі є результатом не одноособової, а колективної діяльності. У таких країнах влада деконцетралізована – поділена між гілками влади. Хоча треба наголосити, що поділ влади між гілками також звичайно існує і в монархіях. Вищі державні органи обираються на певний строк населенням і несуть відповідальність перед народом. За своїм змістом поліархія є конституційно-правовою конструкцією, оскільки діє на основі та у межах чинних законів. Водночас, не слід забувати і про її політичну сутність, адже вона є владною системою з усіма притаманними таким утворенням ознаками. За теперішнього розвитку демократичних процесів у світі налічується більше двохсот республік, що вказує на їх широку розповсюдженість.

Таким чином, ми дійшли висновку, що теорія держави і права та конституційне право визначають форму державного правління по-різному. Це пояснюється відмінностями у предметі дослідження цих наук. Автори надають досить різні дефініції вищезгаданого поняття, однак їх умовно можна поділити на дві самостійні групи. Усунення понятійних суперечностей між цими підвидами та більш глибоке дослідження некласичних сторін монархії та республіки дозволить зробити позитивні кроки до правильного розуміння предмету дослідження. Водночас, популярні в останні роки некласичні класифікації форм державного правління, на нашу думку, у багатьох випадках лише ускладнюють вивчення тематики.

Література

1. Алексєєнко І.Г. . Форма державного правління як парадигмальна основа розвитку інституційної структури політики: монографія. Дніпро: Пороги, 2011. 428 с.
2. Бариська Я.О. Ефективність форми державного правління: основні критерії. *Актуальні проблеми правової реформи в Україні: європейський та вітчизняний досвід*: матеріали

науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу юрид. ф-ту УжНУ (Ужгород, травень 2009 р.). Ужгород, 2009. С. 12–16.

3. Венгеров А.Б. Теория государства и права: учебник для юридических вузов. Москва: Юриспруденция, 2000. 528 с.

4. Денисов А.И. Сущность и формы государства: учебное пособие. Москва: Изд-во МГУ, 1960. 524 с.

5. Сergyogina S.G. Форма правління: питання конституційно-правової теорії та практики: монографія. Харків: Право, 2011. 764 с.

УДК 342.1/.2

Чинчін К.І.

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В результаті перетворень останнього десятиліття в Україні практично всі соціально-політичні відносини зазнали глибоких змін. Перш за все, це торкнулося держави і громадянського суспільства. Як наслідок, виникають різні форми їх взаємодії, що нерідко призводять до напруженості і конфліктності, перерозподілу повноважень і сфер впливу.

У зв'язку із цим надзвичайно важливим завданням стає пошук найбільш ефективних шляхів досягнення політичної і громадянської злагоди, подолання кризи у відносинах між державою і суспільством, необхідність формування ефективного механізму взаємовідносин законодавчих і виконавчих органів влади, розвиток державних і громадських засад в управлінні.

Досягнення політичної стабілізації в суспільстві в першу чергу визначається характером взаємодії між державою та громадянським суспільством. Таким чином, актуальність цієї теми полягає в тому, що сучасне становлення демократичної держави неможливе без повноцінного функціонування інститутів громадянського суспільства. Але дослідження взаємодії соціальної, правової держави та громадянського суспільства протягом тривалого періоду мали суперечливий характер. Це пов'язано з тим, що раніше правова держава та громадянське суспільство вважалися протилежними поняттями, і за своєю суттю були ворогами. Поступово суперечності між ними зникають шляхом «перетягування» громадянським суспільством деяких функцій, якими була наділена держава. Невирішеність цього питання на державному рівні може кардинально вплинути на ефективність розвитку самої держави.

Необхідність дослідження взаємодії громадянського суспільства і держави як чинника політичної стабілізації суспільства диктується завданнями виявлення умов і можливостей, які забезпечують формування основних цінностей суспільства і, в кінцевому рахунку, досягнення політичного сталого розвитку сучасного суспільства України. Дослідженням вищезначених питань займалися такі українські вчені, як Д.М. Сковронський, В.В. Ладиченко та інші. Також були проаналізовані концепції, теорії походження і розвитку суспільства, держави, права, авторами яких є відомі вчені-філософи такі як Платон, Арістотель.

Метою праці є з'ясування проблем взаємодії правової держави та громадянського суспільства, зокрема на сучасному етапі розвитку української держави.

Існує багато суджень різних науковців щодо визначення поняття громадянського суспільства. Громадянське суспільство в сучасному розумінні – це сукупність недержавних соціальних організацій, які представляють волю та інтереси громадян. Громадянське суспільство не може існувати без держави, як і держава не може існувати без громадянського суспільства.

Проблему взаємодії держави та суспільства розглядали ще з античних часів. Арістотель у своїх працях зазначав, що громадянство може існувати тільки в тих державах, де верховна влада діє на користь суспільства [1]. Тобто вже тоді закладалися основні вимоги сучасного зародження та функціонування громадянського суспільства, а саме: підзвітність і виборність представницьких органів, поділ влади, свобода слова, друку, рівність всіх перед законом.

Якщо звернутися до теорій походження держави та державної влади, то за вченнями Ж. Ж. Руссо громадянське суспільство виникло внаслідок формування державної власності, а держава витворена з нього на підставі суспільного договору. Звідси можна зробити висновок, що суспільство передало свої природні права органам влади та добровільно підкорилося йому при протилежному обов'язку з боку держави захищати ці права та свободи, захищати особу та власність, що є, своєю чергою, цінністю громадянського суспільства [2, с. 292].

Життя суспільства напряду залежить від поєднання двох органічних соціальних організацій – держави та громадянського суспільства. Але це не означає, що громадянське суспільство повністю заперечує існування держави та державної влади. Навпаки, саме держава має право вживати всі необхідні заходи задля формування громадянського суспільства, вона виступає його політичним гарантом та своєрідним охоронцем.

Однак суперечність між цими організаціями не означає, що громадянське суспільство не характеризується як політичне, тому протиставляється політичній владі. У політичній сфері громадянське суспільство забезпечує своїм суб'єктам (громадянам) вільну участь у державних та громадських справах. Тобто воно виступає як зв'язок між кожним окремим індивідом та державою. Різниця полягає в тому, що політичні відносини, якими керує громадянське суспільство, не мають державно-політичного характеру [3].

Якщо розглядати тезу про відокремленість громадянського суспільства від правової, соціальної держави, то не варто її тлумачити як функціонування громадянського суспільства поза межами держави. Це суперечить всім теоретичним судженням. Навпаки, громадянське суспільство покликане співіснувати з державою, контролювати її діяльність, слідкувати за правомірністю її дій, захищати права та свободи громадян.

Зі свого боку, держава повинна виступати гарантом захисту прав та свобод своїх громадян, забезпечувати їм гідне життя у сфері матеріального забезпечення та соціального захисту, мирно вирішувати будь-які соціальні суперечності. Вона повинна надавати громадянському суспільству певні послуги, що юридично закріплює право інститутам та членам громадянського суспільства самостійно вирішувати велике коло питань. Тобто тут громадянське суспільство у взаємозв'язку із соціальною, правовою державою виступає як клієнт, який отримує певні послуги.

Для того, щоб забезпечити взаємодію із громадянським суспільством, соціальна, правова держава повинна юридично оформити такі вимоги, як: свобода слова, друку; право мітингів, петицій, зібрань; заборона цензури, що означає непритягнення до відповідальності тих осіб, які оприлюднили достовірну інформацію про державу чи її органів; розширення свободи індивідів.

Виходячи з цього, можна сказати, що громадянське суспільство наділено принциповим верховенством над державою та її владними структурами, адже їх діяльність контролюється саме цим суспільством. Роль держави, в такому випадку, полягає більше не в контролюванні дотримання певних вимог та правил, а у створенні та гарантуванні цих вимог. Самоорганізоване громадянське суспільство, при наданні йому таких прав, самостійно контролює дотримання цих вимог в економічній, соціальній, етнонаціональній, культурній, релігійній, екологічній та інших сферах життя суспільства. За словами Платона «призначення держави полягає у підтримці моралі» [4].

Також необхідно зазначити, що в дійсно демократичній державі право, тобто закони та інші нормативно-правові акти, має здатність обмежувати державну владу. Адже якщо розглядати право похідним від держави, тобто не самостійним, то ми можемо дійти до марксистсько-ленінських теорій походження держави та права, що є джерелом створення тоталітарної влади. В сучасних демократичних державах вважається, що саме право створює державу, воно є автономним, тому має всі повноваження обмежувати державну владу. Без цього неможливе функціонування громадянського суспільства.

Отже, можемо дійти висновку, що якщо в державі повноцінно функціонує громадянське суспільство, то це ознака дійсно правової та соціальної держави, в якій проголошено людину як найвищу цінність, верховенство права, забезпечено існування як ідеологічного, так і політичного плюралізму, тобто різних концепцій, поглядів, а звідси і політичних партій, зведено до мінімуму узурпацію влади. Головними проблемами взаємодії громадянського суспільства та демократичної держави полягають у зацікавленості абсолютно всіх суб'єктів права поліпшити процес гармонізації державних та недержавних структур, в розмежуванні функцій між цими соціальними організаціями, створенні механізмів стримувань і противаг, а також в прозорості та відкритості всієї системи функціонування владних інститутів, взаємна відповідальність обох сторін перед суспільством. Громадянське суспільство і правова держава повинні співіснувати, поповнювати один одного, разом вирішувати як внутрішньодержавні соціальні та культурні проблеми, так і глобальні, захищати права та свободи людини та громадянина. Як було вже згадано раніше, повноцінне функціонування громадянського суспільства свідчить належний правовий та соціальний розвиток держави.

Що стосується української держави, то ми не можемо стверджувати про належний розвиток громадянського суспільства. По-перше, це пов'язано з історичним аспектом, адже, як відомо, наша країна досить мало часу є незалежною, донедавна вона знаходилась під впливом тоталітарної влади, що неодмінно позначилося як на характері сучасної державної влади, так і на суспільній свідомості українців. Тому зробити різкий поворот в сторону демократії та відразу забезпечити створення громадянського суспільства за такий короткий час було би неможливим.

По-друге, варто звернути увагу на недоліки чинної Конституції України, адже в ній не згадується ні про громадянське суспільство як самокерована, добровільна, недержавна організація, ні про інститути громадянського суспільства та їх головні функції. Хоча в Конституції і проголошено Україну як соціальну та правову державу, немає підкріплення соціальним добробутом нашого населення та правовою захищеністю громадян. До влади приходять люди з метою збагачення, політичної боротьби, не пов'язаної із діяльністю забезпечення та захисту інтересів громадянського суспільства. Із цього випливають такі негативні явища, як корупція, часткова узурпація влади, виникнення суспільних потрясінь.

Державна влада повинна співіснувати із суспільством не тільки перед виборами, а упродовж всієї своєї діяльності. Український народ не відчуває себе захищеним, не довіряє органам державної влади, тому в нього немає ніякої ініціативи підтримувати та розвивати свою державу.

З іншого боку, більшість українського суспільства вважається зразком радянського часу, що ставить деякі перешкоди в усвідомленні себе як людини із правом влади. Потрібне підвищення суспільної свідомості, правової культури та відповідальності особи перед суспільством. Людина, як член громадянського суспільства, дійсно може співіснувати з державою, контролювати дії державної влади та захищати свої права та свободи [5].

Отже, дійшовши до висновку, можна стверджувати, що в Україні гостро постає проблема взаємодії держави та громадянського суспільства. На даний момент інститути громадянського суспільства тільки починають формуватися, тому вони поки ще не можуть повною мірою здійснювати дієвий контроль за державною владою. Україні треба зробити великий крок вперед до дійсно правової держави, щоб допомогти створенню та функціонуванню громадянського суспільства.

Література

1. Аристотель. Политика. Сочинения: в 4 т. Москва: Мысль, 1976–1983. Т. 4. 1983. 832 с.
2. Про суспільну угоду або принципи політичного права / Ж. Руссо; склад., пер. з франц., заключ. ст., комент., дов. матеріали О. Хома; Ін-т філос. НАН України, Вінниц. держ. техн. ун-т. Київ: Port-Royal, 2001. 348 с.
3. Сковронський Д.М. Взаємовплив та взаємозв'язок громадянського суспільства і держави як єдиної цілості. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки: збірник наукових праць. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. № 861. С. 185–192.
4. Платон. Государство. Заключение: призыв соблюдать справедливость. Сочинения: в 3 т. Москва: Мысль, 1971. Т. 3, ч. 1.
5. Ладиченко В. Проблеми взаємодії держави і громадянського суспільства. *Публічне право*. № 4 (24). 2016. С. 18–25.

УДК 349.6:630(477)

Шамара Р.П.

ДЕРЖАВНІ ПРОГРАМИ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЛІСІВ

Актуальність вибраної тематики полягає у тому, що ліси за своєю багатоманітною сутністю виконують велику роль у житті з кожного з нас, зокрема і тварин, а саме виробляють кисень, який нам необхідний для дихання, слугують місцем проживанням тварин, відіграють велику роль в очищенні та затриманні води та інше. Але, на жаль, станом на сьогодні в нашій країні спостерігається таке явище, як неправомірне використання лісових ресурсів, з різних інформаційних джерел можна дізнатися інформацію про масові вирубки лісів, великі пожежі в лісах тощо. Таким чином виникає питання, які само держава впроваджує дії, щодо раціонального використання та охорони лісів.

Метою написання тез є правовий аналіз державних програм України в сфері використання та охорони лісів.

Для розкриття теми дослідження в цілому, на нашу думку, варто спочатку розкрити значення поняття «державна програма». Так, згідно Закону України «Про державні цільові

програми» під державною цільовою програмою законодавець встановив певну сукупність завдань та заходів, що знаходяться у взаємному зв'язку, які направлені для подолання важливих проблем в державі [1]. Так відповідно до приписів статті 3 вищевказаного закону, до державних цільових програм, зокрема, відносять і екологічні, головною суттю яких є проведення загальнодержавних заходів в сфері природоохоронних відносин, зокрема і недопущення екологічних катастроф та ліквідацію їх наслідків [1].

За минуле десятиліття урядом України була прийнята лише одна державна цільова підтримка відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 16.09.2009 р. № 977 «Про затвердження Державної цільової програми «Ліси України» на 2010–2015 роки» (далі Програма). Відповідно до цієї Програми уряд встановлював мету, яка полягала у розробці економічного, екологічного та соціального розвитку функцій лісів [2].

На нашу думку, варто зупинитися на основних завданнях, які були поставлені у Програмі, так можна виділити наступні завдання: раціональне використання лісових ресурсів, забезпечення охорони і захисту лісів, запровадження нових заходів підвищення стійкості лісових екосистем, покращення стану лісистості, впровадження нових методів управління лісовим господарством та інші [2].

Згідно закладеного бюджету виконання Програми для її реалізації було виділено 22 млрд. гривень, фінансування проводилось за рахунки як державного так і місцевих бюджетів [2].

Щодо результатів, які очікували від Програми, то слід зазначити, що від її реалізації уряд хотів запровадити нові технології щодо проведення лісозаготівель, при цьому збільшити обсяг виробництва деревини, яку можливо отримати завдяки природозберігаючим технологіям, збільшити майже на пів мільйона гектарів площу лісів, у відсотковому співвідношенні це збільшення складає 16 відсотків від наявності рівня лісистості, при цьому внести внесок у виконання положень Україною Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, а також, що на нашу думку важливо, удосконалити вже наявне законодавство та створення нового щодо покращення складу лісів, що дасть змогу закріпити на законодавчому рівні збільшення показників лісистості [2].

Варто вказати про те, що Програма розрахована виключно на ліси, які знаходилися у державній власності.

Станом на сьогодні, Кабінет Міністрів України, відповідно до указу президента України №381/2017 від 21.11.2017 р., повинен розробити державну програму «Ліси України – 2030», яка згідно вищевказаного указу президента повинна містити: стратегічне планування забезпечення проведення національної інвентаризації лісового фонду; поетапне планування збільшення площ лісів, з урахуванням кращої світової практики, а також здійснити розмежування повноважень органів контролю та господарювання; план дій підвищення ефективності ведення лісового господарства та активізування роботи з відтворення лісів; положення щодо загальнодержавної інтегрованої інформаційно-аналітичної системи про результати здійснення державного природоохоронного контролю та моніторингу стану навколишнього природного середовища, а також завдяки впровадження цієї програми забезпечити реалізацію положень Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат та додатково розробити регіональні програми, які мають також забезпечити ефективне відтворення, захист та охорону лісів [3].

На жаль, порівняти дві програми на момент написання тез є неможливим, оскільки уряд ще не розробив програму «Ліси-2030», таким чином варто зауважити, що поки не прийняли програму «Ліси-2030», сьогодні ліси України не мають фінансування для відтворення та, відповідно, штучного збільшення площ лісів на державному рівні поки не буде.

В свою силу, попри наявності державних програм, існують також і регіональні програми щодо використання та охорони лісів. Так, відповідно до регіональної програми «Ліси Донеччини» на 2018–2022 роки, станом на 2019 рік в Донецькій області лісогосподарськими підприємствами доповнено лісових культур на площі 26 га, проведено обробіток під лісові культури на площі 63 га, а також створено 50 га захисних лісових насаджень, проведено догляд за лісовими культурами на площі 284 га, а також проводилась робота з профілактичних і попереджувальних заходів, забезпечення функціонування лісових пожежних станцій, пожежно-спостережних пунктів та веж, тобто проведення додаткових засобів пожежогасіння та інше.

Отже, на підставі викладеного вище матеріалу, варто зробити наступні висновки. Під державною цільовою програмою слід розуміти певну сукупність завдань та заходів, що знаходяться у взаємному зв'язку, які направлені для подолання важливих проблем в державі. За минуле десятиліття урядом України була прийнята лише одна державна цільова підтримка «Ліси України» на 2010–2015 роки. Відповідно до цієї Програми уряд встановлював мету, яка полягала у розробці економічного, екологічного та соціального розвитку функцій лісів. Кабінет Міністрів України, відповідно до указу президента України №381/2017 від 21.11.2017 р., повинен розробити державну програму «Ліси України – 2030», але станом на сьогодні такої програми уряд ще не розробив, що дає підстави вважати, що ліси України не мають фінансування для відтворення та відповідного штучного збільшення площ лісів на державному рівні поки не передбачено, попри це існують регіональні програми щодо використання та охорони лісів, які незалежно від фінансування з державного бюджету, впроваджує дії, щодо раціонального використання та охорони лісів.

Література

1. Про державні цільові програми. Закон України від 18.03.2004 № 1621-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 25. Ст. 352. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text>
2. Державна цільова програма «Ліси України» на 2010–2015 роки: затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 16.09.2009 р. № 977. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/977-2009-п#Text>
3. Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства, раціонального природокористування та збереження об'єктів природно-заповідного фонду: Указ президента України № 381/2017 від 21.11.2017 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3812017-23066>
4. Про затвердження Регіональної програми «Ліси Донеччини» на 2018–2022 роки: розпорядження Голови обласної державної адміністрації керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 08.10.2018 р. № 1212/5-18. URL: <http://les.dn.ua/wp-content/uploads/2015/10/№-1212-від-08.10.2018-2.pdf>
5. Про виконання регіональної програми «ліси Донеччини» за 2019 рік. Повідомлення Донецького обласного управління лісового та мисливського господарства від 26.02.2020 р. URL: <http://ecology.donoda.gov.ua/pro-vikonannya-regionalnoi-programi-lisi-donechchini-za-2019-rik/>

ПОНЯТТЯ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО І ЗАКОНОДАВЧОГО ПРОЦЕСУ

Перед тим як визначити питання співвідношення «конституційного» і «законодавчого» процесу, пропонуємо спочатку розглянути поняття та значення цих процесів.

У сучасному світі існує безліч досліджень присвячених конституційному процесу, але проблеми теоретичного дослідження потребують додаткової уваги з боку радянської юридичної науки.

Дослідивши кілька робіт вчених-правників, можна констатувати, що «конституційний процес» є послідовною діяльністю законодавчих органів із реалізації своєї компетенції.

З одного боку, вчені розглядали поняття процесу як сукупність процедурних стадій розробки, прийняття і зміни конституції. З іншого боку, у якості особливої, аналітичної форми судочинства.

В той же час, конституційний процес це:

- порядок розгляду справ, віднесених до компетенції органів конституційного судочинства;

- вид юридичної діяльності суб'єктів конституційного судочинства;

- сукупність процесуальних норм, які встановлюють порядок здійснення конституційного судочинства.

Вищезгадане розуміння конституційного процесу дає змогу говорити про існування конституційного процесуального права як нової галузі права.

На нашу думку, конституційний процес вважається почерговою роботою конституційних органів, яка відбувається в передбаченій законодавством формі з приводу виконання покладених на їх завдань.

Законодавча функція – одна з ключових і великих за своїм об'ємом, значенням і змістом функцій державного управління.

Отже, розглянемо основні риси та особливості законодавчого процесу в цілому.

Законодавчий процес вважається сукупністю складових його стадій, кожна з яких містить власні особливості, завдання, суб'єктів і орієнтована на укладення певних цілей, успішне досягнення яких є важливою і обов'язковою умовою для переходу до наступного етапу законотворчості і, врешті-решт, для прийняття закону.

Законодавчий процес складається зі складної структури, враховуючи складність і послідовність його стадій, принципи, порядок здійснення та можливість участі тільки чітко окресленого кола суб'єктів.

По-перше, все це забезпечує відсів випадкових, нежиттєздатних законопроектів. По-друге, це сприяє прийняттю безумовно компромісних законів, що відображають конкретні інтереси основних соціальних груп.

Крім того, всі ознаки законодавчого процесу (послідовність стадій, законодавче закріплення, наявність державного органу серед суб'єктів та ін.) притаманні і конституційному процесу. Вказана обставина також підтверджує те, що конституційний процес є одним із різновидів юридичного процесу.

Сутність вищевикладеного зводиться до того, що «конституційний процес», так само як і «законодавчий», має свої стадії, але з певними особливостями на кожній із цих стадій. Також поділяється на види, зокрема за способами його реалізації.

Таким чином є підстави стверджувати, що законодавчий і конституційний процес співвідносяться як загальне та особливе.

Література

1. Грешнова Н.А. Принцип состязательности в юридическом процессе России (вопросы теории и практики): диссертация кандидата юридических наук: 12.00.01. Саратов, 2015. 228 с.
2. Конституции государств Европы: в 3-х томах / под общ. ред. Л.А. Окунькова. Москва: Норма, 2001. Т. 3. 792 с.
3. Конституційне право України / За ред. В.Я. Тація, В.Ф. Погорілко, Ю.М. Тодици. Київ: Український Центр правничих студій, 1999. 376 с.

УДК 342.4:351.9

Якушечкіна М.В.

КОНСТИТУЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ КОНТРОЛЮ СУСПІЛЬСТВА НАД ДЕРЖАВОЮ

В нашій державі суспільний розвиток потребує діяльності інститутів, а також й залучення громадськості в управлінських рішеннях. Між тим відсутнє дослідження саме з контролю суспільства над державою їх участі в процесі та контролю саме з боку законності. Сучасний стан контролю в Україні не можна враховувати як задовільний через те що держава потерпає від багатьох реформувань. Наприклад, якщо посилити контроль суспільства можна уникнути загарбницьких кроків з боку влади. Найголовнішим кроком до змін буде налаштування законів про інноваційний доказ. Наприклад, запис чи відеозйомка громадянина з особами державної влади без нормативних доказів є сумнівним доказом. Саме з цього боку ми торкаємося сучасних можливостей, які в нашому законодавстві ще не здобули революційного змінення. Говорячи за Україна як за демократичну країну можна зауважити, що в демократичній державі існує державний контроль як невід’ємна складова, що передбачає наділення народу повноваженнями для здійснення цього контролю і це закріплено законодавством.

Існування контролю в нашій державі закріплено в Конституції України. Саме положення про народ як єдине джерело влади в Україні є (ст. 50), про право громадськості брати участь в управлінських рішеннях державними справами. (ст. 38). Але всі існуючі акти в Україні неповною мірою розкривають форми участі громадськості в управлінських рішеннях. Зараз в Україні є сайт «Громадянське суспільство і влада» – це інформаційний ресурс, допомагає в об’єднанні та взаємодії громадян і органів державної влади. Існування таких ресурсів повинне закріплюватися на законодавчій системі держави. Я вважаю, що потрібно приділити цьому ресурсу окреме місце для подальшого розвитку. Тому що зараз Інтернет маси можна прилучити набагато більше суспільства в участі контролю над державними органами. Торкаючи актуальності сьогодення треба розглядати міжнародні практики стосовно видів і методів контролю. В Європі набагато більше організацій стосовно контролю. В Україні це тільки з’являється.

Моє дослідження вказує на той аспект, що нагляд і контроль становлять основні засоби гарантій законності і виконання конституційних норм які є фундаментом державності у

вищих органах державного управління. Насамперед громадяни повинні брати участь в даному устрої, об'єднуватись, щоб висувати основні проблеми і бути як-то кажучи організацією. Саме так буде набагато більше впливу на той же певний орган влади який контролює суспільство. Головною особливістю громадського контролю є те, що він не наділений застосуванням примусового характеру, які можуть бути реалізовані в подальшому певними суб'єктами за змістом такого контролю. Тобто результатом цього можна висунути передумовою інші види контрольної діяльності. Громадський контроль він дуалістичний суб'єкт контролю, перша б сторона наділяла матеріалом контролю, а друга була б зобов'язана регулювати її виконання. Другий вид контролю, повинен очолювати компетентний суб'єкт. Це призвело до виникнення нового органу влади, не будучи державною організацією. Проте, з кожним роком можна побавити дедалі більше активності з боку суспільства. У такий спосіб скорочуються негативні наслідки дій суб'єктів.

Висновком цього можна вказати, що громадський контроль повинен не тільки суспільству, а також і владі. Це сприяло б ефективнішому виконанні обов'язків та їх діяльності загалом. Мета контролюючих органів полягає тільки в прозорості дій влади, дотриманню конституційних норм і загалом виконанню дій. Демократична влада повинна надавати звіти та результати експертиз що до прозорого виконання зобов'язань. Що до суспільства – це більшого прилучення громадян до оцінювання роботи державної влади, їх вивчення, аналізу і моніторингу, збирання інформації і відтворення реальних дій. Потрібно встановлювати нові правові акти для підтримки конституційного контролю. Фіксувати і підкріплювати відповідальність на законодавчому рівні. Враховуючи законодавчі акти можна дійти до такого запитання: «достатньою мірою законодавством забезпечується втручання суспільного контролю в державний устрій».

Література

1. Енциклопедія державного управління: у 8 т./Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ: НАДУ, 2011. Т. 1: Теорія державного управління / наук.-ред. колегія: В.М. Князев (співголова), І.В. Розпутенко (співголова) та ін. 2011. 748 с.
2. Держава і громадянське суспільство в Україні: проблеми взаємодії: монографія / За ред. І.О. Кресіної. Київ: Логос, 2007. 316 с.
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
4. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки: Закон України від 14.10.2014 р. № 1699-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 46. Ст. 2047. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>

УДК 352.07-048.35(477)

Яремчук М.О.

СУЧАСНА РЕФОРМА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ

Наразі для України реформа місцевого самоврядування та децентралізація є дуже актуальною темою. Ця актуальність полягає в імплементація реформ, пов'язаних з розвитком основ місцевого самоврядування в українському суспільстві, що призведе до глибоких змін в системі державного управління і приверне громади до співучасті в політиці розвитку як на місцевому, так і на центральному рівнях. У зв'язку з цим реформа місцевого самоврядування

вимагатиме дотримання чіткої послідовності і етапності у впровадженні інституційних новацій. Актуальним залишається досягнення мети реформи місцевого самоврядування, що полягає у трансформації в системі місцевого самоврядування, яка повинна співвідноситися з фундаментальними принципами становлення демократичної, соціальної, правової держави.

Теоретичні та практичні аспекти сучасної реформи місцевого самоврядування та децентралізації знайшли відображення у працях таких українських вчених: М.О. Баймуратова, О.В. Батанова, В.В. Кравченка, В.Ф. Погорілка, М.О. Пухтинського, А.О. Селіванова, Ю.М. Тодики, О.Ф. Фрицького, Ю.С. Шемшученко та інших.

Прийняття Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [1] у 1997 році виявилось недостатнім для втілення в життя конституційних принципів самоврядування, а згодом, після ратифікації Європейської хартії про місцеве самоврядування у том ж році, не відповідало європейським стандартам місцевого самоврядування.

По-перше, ряд положень Закону виявився декларативним. Наприклад, Закон не конкретизував механізми реалізації прав територіальних громад – прав на володіння, користування і розпорядження муніципальною власністю, а також залишив поза правовим полем питання розпорядження муніципальною власністю громадами безпосередньо, тобто – без участі органів місцевого самоврядування.

Здійснення задекларованого самоврядування в формі безпосередньої демократії, нове законодавство фактично блокувало (за винятком законодавчого визначення статусу органів самоорганізації населення).

По-друге, закон «розмив» статус територіальної громади як базового суб'єкта місцевого самоврядування. Так, статус юридичних осіб отримали органи місцевого самоврядування, а не територіальні громади – основні носії безпосередньої демократії. Це обмежило можливості територіальних громад використовувати механізми муніципальної економіки для ініціювання та реалізації проектів місцевого розвитку.

По-третє, незабаром після прийняття Закону, реальна можливість органів місцевого самоврядування виконувати відповідні функції була значно звужена. У 1999 році був прийнятий Закон України «Про місцеві державні адміністрації» [2], який відніс ключові сфери відповідальності обласних і районних рад – відповідальність за місцеві бюджети, програми та проекти місцевого розвитку – в сферу повноважень місцевих державних адміністрацій. До власних повноважень місцевих державних адміністрацій були віднесені функції органів виконавчої влади на місцях, а до делегованих – «делеговані» місцевими радами повноваження за програмами місцевого розвитку тощо. Більш того, поширення набула практика суміщення посад голів місцевих державних адміністрацій та голів місцевих рад (голови місцевих державних адміністрацій вигравали місцеві вибори в відповідних радах завдяки використанню «адміністративного ресурсу»). Таким чином, обласні та районні ради часто очолювали голови відповідних місцевих державних адміністрацій, які призначалися Президентом і реалізовували курс Глави держави на місцях.

Отже, назріла суттєва проблема, яка потребувала негайного вирішення завдяки певним трансформаціям та модернізації системи місцевого самоврядування.

Слід почати з того, що у 2014 році була Урядом України була прийнята Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади [2], головним завданням реформування місцевого самоврядування є – формування ефективної місцевої влади, яка опирається на повноваження, ресурси та відповідальність, (насамперед обсяг ресурсів має відповідати повноваженням влади, а влада повинна відповідати за ефективність

перед народом та законність перед державою. Тільки при балансі цих елементів можна отримати ефективну владу), забезпечення комфортним проживанням, надання якісної освіти та медицини, ремонтування доріг, шкіл та дитсадків.

Через інструменти децентралізації влади відбувається поділ повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, посилення фінансових можливостей органів регіонального самоврядування і підвищення відповідальності органів місцевої влади перед громадами. В результаті децентралізації посиляться самоврядування громад (інституційне, організаційне, фінансове), розширені повноваження органів місцевого самоврядування базового, районного та обласного (регіонального) рівнів вимагатимуть відповідного інституційного забезпечення на рівні центральної влади.

Завдяки запровадженню децентралізації, вже введені окремі елементи реформи адміністративно-територіального устрою, в тому числі завдяки механізмам добровільного об'єднання територіальних громад, створено додаткові можливості для співпраці територіальних громад, введена реформа бюджетної децентралізації і т.д. У перший етап реформ входить систематизація та впорядкування системи надання публічних послуг населенню органами місцевого самоврядування, формування стратегій і програм розвитку територій і областей.

Процес децентралізації розпочався в 2014 році з прийняттям Законів «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014 р.) та «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02.2015 р.), а також змін до Бюджетного і Податкового кодексів – щодо фінансової децентралізації.

На сьогодні в Україні затверджено новий адміністративно-територіальний устрій. З'явилося понад 1469 спроможних територіальних громад. Громади отримують бюджетні ресурси та більш розширені повноваження у порівнянні з іншими сільськими, селищними та міськими радами. Також для більшої ефективності державного управління оптимізовано систему утворення нових укрупнених районів. Тому на наступному етапі реформ, актуалізується завдання щодо визначення балансу повноважень і відповідальності між центральною і місцевою владою в Україні. Тому вирішення цього завдання повинно призвести до функціонально нової політичної моделі, яка була б спроможна забезпечити збалансований механізм державного управління та регіонального розвитку, створити можливості для завершення реформи адміністративно-територіального устрою України.

В продовження початих трансформацій, на другому етапі реформ, була забезпечена фундаментальна зміна політичної системи держави, з відповідними змінами у виборчому законодавстві, подальшим перерозподілом функцій і відповідальності між законодавчими, виконавчими та місцевими органами влади і т.д. Так, у 2019 році було ухвалено Виборчий кодекс [4] до якого внесли чимало змін, а саме зменшили кількість депутатів внаслідок проведення адміністративної реформи. Цьогорічні місцеві вибори (2020 рік) пройшли за новим виборчим законодавством, а саме голосування відбулось за новою виборчою системою з відкритими партійними списками.

Отже, децентралізація – це успішна реформа, яка забезпечує реальну фінансову незалежність територіальних громад, зростання місцевих бюджетів, окрім того, на місцях повністю залишаються надходження від податків: єдиного, на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності та податку на майно, в громадах будуються опорні школи та ремонтуються дитячі садочки, заклади соціальної допомоги, а лікарні мають все для надання медичних послуг.

Література

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
2. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20–21. Ст. 190. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14>
3. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-рп. *Офіційний вісник України*. 2014. № 30. Ст. 831. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>
4. Виборчий кодекс України: Закон України від 19.12.2019 р. № 396-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 7, № 8, № 9. Ст. 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.22:331.106

Андрійчук Б.С.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКЛАДЕННЯ ТА РОЗІРВАННЯ ТРУДОВОГО
ДОГОВОРУ (КОНТРАКТУ) ЗІ СПОРТСМЕНАМИ

В сучасному світі спорт – це вже не просто щось дуже захоплююче, не щось, що проводиться виключно з метою розважити публіку або просто визначити переможця змагань. Спорт на професійному рівні являє собою складну структуру суспільних відносин, що втілюються в організації спортивних заходів з метою отримання грошового прибутку, спортсмени у свою ж чергу хочуть реалізувати свої спортивні навички та отримати певну фінансову винагороду.

Загальновідомим є той факт, що основною складовою будь-якого виду спорту є сам спортсмен. Тому, спираючись на постійне та безперервне вдосконалення та глобалізацію трудових відносин в Україні та світі, потрібно вдало аналізувати вітчизняний та зарубіжний досвід укладення та розірвання трудового договору (контракту) зі спортсменами для того, щоб в майбутньому вдало вдосконалювати дану сферу суспільних відносин.

Питання укладення та розірвання трудового договору (контракту) зі спортсменами вже досліджувалися та досліджуються у науці трудового права.

Метою дослідження є безпосередній аналіз наукових робіт та законодавчої бази, що регулює трудові контракти зі спортсменами в Україні та світі.

Варто почати з того, що у Кодексі законів про працю України зазначено, що особливою формою трудового договору є контракт, в якому строк його дії, права, обов'язки й відповідальність сторін (в тому числі матеріальна), умови матеріального забезпечення та організації праці працівника, умови розірвання договору, в тому числі дострокового, можуть встановлюватися угодою сторін. Сфера застосування контракту визначається законами України [1].

Проаналізувавши відомості стосовно визначення трудового контракту спортсменів, варто вказати на те, що законодавцем в Україні не закріплено його точне визначення. Спираючись на положення про статус спортсменів в Україні, деякі автори розробили доктринальне визначення даного поняття. Так, трудовий контракт спортсменів є угодою між спортсменами та спортивною організацією, що є підставою для виникнення трудових правовідносин, які виражаються в підготовці та участі спортсменів в змаганнях, тренуваннях та зборах за певну грошову суму, що є винагородою та сплачується зазначеною вище організацією [2].

Згідно з ч. 3 ст. 38 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» спортсмен набуває статусу спортсмена-професіонала з моменту укладення контракту з відповідними суб'єктами сфери фізичної культури й спорту про участь у змаганнях серед спортсменів-професіоналів [3]. Отже, набуття спортсменом статусу професіонала пов'язується моментом укладення контракту з відповідними суб'єктами сфери фізичної культури та спорту, якими, насамперед можуть виступати спортивні клуби. Наприклад, згідно з п. 4 ст. 4 Регламенту Федерації футболу України зі статусу і трансферу футболістів, футболіст отримує статус професіонала й відповідні права та обов'язки з моменту укладення контракту з професіональним клубом із метою участі в змаганнях [4]. А згідно з п. 2 ст. 8 Регламенту Федерації футболу України зі

статусу і трансферу футболістів контракт визначає умови трудових відносин між клубом і футболістом. Отже, саме контракт, який згідно з ч. 3 ст. 21 Кодексу законів про працю України вважається особливою формою трудового договору [1], є підставою для виникнення трудових відносин. Із моменту укладення контракту футболіст набуває статусу найманого працівника, на якого поширюється законодавство про працю.

Потрібно відзначити, що контрактна форма трудового договору регулювання праці спортсменів не обмежується лише таким видом спорту, як футбол, а використовується загалом у спорті вищих досягнень. Для прикладу можна навести п. 1.2. контракту з працівником штатної команди національних збірних команд України, у якому зазначено, що цей контракт є строковим трудовим договором.

На перший погляд здається, що трудовий контракт та трудовий контракт спортсменів близькі до ототожнення. Але для повного розуміння та усвідомлення потрібно сформулювати деякі характерні риси, що стосуються укладення і розірвання трудового контракту спортсменів, спираючись на вітчизняний та зарубіжний досвід такого укладення та розірвання.

Стосовно укладення варто виділити такі особливості:

1) згідно зі ст. 24 КЗпП, контракт обов'язково укладається в письмовій формі [1]. Також лише в письмовій формі можуть бути внесені зміни до контракту [5].

2) спортсмени та спортивні організації мають обмеження строку укладеного контракту, вони обмежені мінімальним та максимальним строком;

3) «підписуючи» контракт, спортсмен зобов'язується перед роботодавцем виконувати певні дії. Серед них можуть бути такі: спортсмен не може вести переговори щодо свого працевлаштування з іншою спортивною організацією не отримавши згоди від роботодавця, спортсмен не може практикувати самолікування та ін [2].

4) характерною рисою трудового контракту спортсмена є регламентація його робочого часу. Він не може бути конкретно прописаним у трудовому контракті, що пов'язано з кількістю змагань та тренувань. Їх кількість може змінюватися залежно від календаря змагань та інших специфічних чинників

5) спори стосовно трудових контрактів спортсменів повинні бути розглянутими в позасудовому порядку. Так, передбачається вирішення конфліктів, що пов'язані з трудовими відносинами у спортивній сфері, в Спортивному арбітражному суді або Арбітражному суді, що знаходиться в Лозанні.

Згідно з п. 8 ч. 1 ст. 36 КЗпП підстави припинення трудового договору, передбачені контрактом. Це положення дає можливість зробити висновок, що контракт як різновид трудового договору може бути припинений із загальних підстав, визначених законодавством, а також із підстав, визначених безпосередньо в контракті угодою сторін [6].

Для дотримання правильного співвідношення між інтересами спортивних клубів та організацій зі спортсменами спеціальні спортивні документи, що регламентують правовідносини даної сфери встановлюють деякі обмеження стосовно розірвання спортивних трудових контрактів. Таку угоду може бути розірвано лише у випадку згоди сторін, для того, що вона була розірвана в односторонньому порядку, встановлюються обмеження, що мають більш суттєвий характер [2].

Слід також зазначити, що контракт захищає спортсмена від дострокового його розірвання у випадку, якщо зазначений отримав травму під час змагань, тренувань або зборів. В такому випадку даний трудовий контракт діє й надалі і спортсмен отримує зазначену заробітну платню.

Також важливим моментом є те, що контракт, який укладається між спортсменами та спортивною організацією, може бути розірвано з причини, що пов'язані з невиконанням однією стороною своїх контрактних зобов'язань [7].

Підбиваючи підсумки дослідження, варто зазначити, що трудовий контракт спортсменів має свої характерні особливості у порівнянні зі звичайним трудовим контрактом. Аналіз таких особливостей на тлі вітчизняного та закордонного досвіду розірвання та укладення спортивних трудових контрактів дає змогу вдало розвивати доктрину трудового права та національне законодавство.

Література

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
2. Трудовий контракт спортсмена: особливості укладення та розірвання. Юридический портал. Протокол. 2017. URL: https://protocol.ua/ru/trudoviy_kontrakt_sportsmena_osoblivosti_ukladennya_ta_rozirvannya/
3. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24.12.1993 № 3808-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 14. Ст. 80. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>
4. Регламент Федерації футболу України зі статусу і трансферу футболістів: прийнятий Виконавчим комітетом ФФУ від 03.07.2014 р. URL: http://www.ffu.org.ua/files/ndocs_602.pdf
5. Кампі О.Ю., Будкевич Г.В., Гавришко С.Я. Правові аспекти регулювання праці професійних спортсменів в Україні. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2016. № 1. С. 17–22.
6. Яковенко О.А. Тенденції правового регулювання контракту як особливого виду трудового договору. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 391–394.
7. Ткалич М.О. Правова природа та особливості укладання контракту про спортивну діяльність. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. № 51. С. 326–333.

УДК 349.3

Андрушко М.Д.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Постійні зміни на ринку праці викликані трансформацією суспільних та політичних відносин. Посилюється конкуренція та розвиваються економічні знання та інформаційні технології. Також відбуваються зміни в змісті і формах праці, що потребує оновлення системи регулювання ринку праці. Для України дуже важливим питанням є причини соціально-економічної нестабільності, що виникли у зв'язку із соціальною напругою, погіршенням рівня життя, погіршення умов зайнятості населення.

Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується (ст. 43 Конституції України) [1].

За загальним правилом, працевлаштування передбачає три форми надання допомоги в отриманні особою певної роботи. Перша з них полягає у забезпеченні працездатного населення максимально повною інформацією про наявність в конкретній місцевості чи на конкретних підприємствах, установах, організаціях вільних робочих місць та про їх характеристику з точки зору умов праці, її оплати, соціально-побутового та житлового обслуговування працівників і інших умов, що цікавлять кожного, хто влаштовується на роботу. Друга форма полягає в підшуванні необхідної роботи та фактичному забезпеченні

деяких категорій громадян роботою чи то на певній посаді, спеціальності і кваліфікації, або у певній місцевості. Третя – це організація, в разі потреби, професійної підготовки чи перепідготовки з наступним забезпеченням роботою [2, с. 92–93].

З метою сприяння зайнятості населення, задоволення потреб громадян у праці Кабінетом Міністрів України і місцевими органами державної виконавчої влади розробляються річні та довгострокові державна і територіальні програми зайнятості населення. Ці програми спрямовані на сприяння розвитку та структурній перебудові економіки, створення умов для направлення вивільнюваних працівників передусім на рентабельні виробництва і в пріоритетні галузі народного господарства; запобігання розвитку безробіття і його скорочення шляхом підвищення економічної зацікавленості підприємств і організацій у створенні додаткових робочих місць, переважно з гнучкими формами зайнятості; поліпшення системи відтворення робочої сили у поєднанні з розвитком робочих місць, професійної орієнтації, підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації населення; ефектніше використання трудових ресурсів; захист безробітних та їх сімей від негативних наслідків безробіття та забезпечення зайнятості громадян, які потребують соціального захисту і нездатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці; формування матеріальної, кадрової, інформаційної, статистичної, фінансової та науково-методичної бази державної служби зайнятості; заходи сприяння зайнятості населення, яке проживає в сільській місцевості [3, с. 187].

Політика держави направлена на те, щоб не тільки забезпечувати зайнятість населення, а також розвивати окремі регіони. У зв'язку із чим, Україна сприяє переселенню громадян України та членів їх сімей, із забезпеченням їх при цьому матеріальними та фінансовими ресурсами. Цей процес регулюється відповідним законодавством України, та передбачає встановлення певних пільг для цієї категорії громадян. Особи, що погодились на переселення отримують направлення про це, у цьому направленні перелічені всі члени сім'ї робітника. При цьому держава враховує тих членів сімей, які є тимчасово відсутніми (наприклад, відбувають покарання у місцях позбавлення волі або проходять військову службу). Особи, що вирішили переселитися до радіоактивної зони одержують ордер на заселення у житлові приміщення.

Відповідно до ст.1 Закону України «Про зайнятість населення» зайнятість визначається як не заборонена законодавством діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їх особистих і суспільних потреб із метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, у тому числі безоплатно. Зазначений Закон закріплює принцип вільно обраної зайнятості, що має важливе значення, адже відповідно до частини першої статті 3 кожен має право на вільно обрану зайнятість. Це означає, що особа може вільно обирати вид діяльності, не заборонений законом, а також професію та місце роботи відповідно до своїх здібностей і потреб [4].

Закон України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 р. містить нові положення, які позитивно розв'язують проблему безробіття населення. Зокрема, позитивною новелою Закону є визначення поняття «зайнятості», яке за своїм змістом є більш повним порівняно з відповідним визначенням у Законі України «Про зайнятість населення» від 1 березня 1991 р., в якому, по-перше, на відміну від чинного закону, йшлося не про заборонену законодавством діяльність осіб, а про діяльність громадян. Особи – це і громадяни України, й іноземці, й особи без громадянства. По-друге, новий Закон врахував багатоманітність наявних форм власності в Україні, існування різних організаційно-правових форм підприємницької діяльності, включивши у поняття «зайнятості» діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють

господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності. Як бачимо, правові засоби захисту від безробіття в Україні закладено. Проте фактичний стан речей допоки є негативним. За інформацією Державної служби зайнятості, на 1 серпня 2014 р. кількість зареєстрованих безробітних в Україні становила 433,5 тис. осіб, що свідчить про глобальність проблеми.

При цьому особливої уваги заслуговує «правове забезпечення соціально-трудових відносин і соціальний захист безробітних» [4, с. 28]. Водночас, активна політика зайнятості – це «комплекс заходів, спрямованих на збільшення попиту на робочу силу з боку як приватного, так і державного сектору економіки, підвищення конкурентоздатності робочої сили та забезпечення якісної відповідності робочої сили й робочих місць (в просторі і в часі), поліпшення процесу працевлаштування, створення додаткових і нових робочих місць» [5, с. 209–210], забезпечення вільного вибору роду діяльності та професії, створення стимулу для активного пошуку роботи тим, хто реально виявився незайнятим суспільно корисною працею [6], розширення попиту на продуктивну працю з безпечними й здоровими умовами та оплатою відповідно до законодавства, поліпшення якості та конкурентоспроможності національної робочої сили, якнайшвидше добровільне залучення безробітних до активної праці [5], активної боротьби із застійним безробіттям [5; 6], сприяння підвищенню мобільності робочої сили [4; 7], розвиток нестандартних форм зайнятості [4], приватного бізнесу та самозайнятості населення [7], раціональне регіональне розміщення робочої сили; регулювання міжрегіональної й міжнародної міграції робочої сили [8], захист внутрішнього ринку праці [5] тощо. У своїй більшості, вищенаведені складові активної та пасивної політики зайнятості відображають завдання (напрями) регуляторного впливу держави на ринок праці. Для виконання нагальних завдань використовують відповідні механізми державного регулювання зайнятості населення, які передбачають дотримання «базових принципів і функцій управління, а також використання доступних методів і засобів регуляторного впливу держави» [9, с. 67] задля підвищення трудових доходів населення як запоруки покращання соціальної та економічної ситуації в країні.

Література

1. Конституція України: прийнята 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Бойко М.Д. Трудове право України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2006. 312 с.
3. Венедиктов В.С. Трудовое право Украины: учеб. пособие. Харьков: Консул, 2004. 301 с.
4. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 24. Ст. 243. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
5. Бондаревська К.В. Зайнятість сільського населення в сучасних умовах. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2015. № 10. С. 19–32.
6. Зова В.А. Продуктивна зайнятість як основа механізму поєднання економічного зростання і соціального розвитку. *Вісник Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна*. 2008. Вип. 22. С. 207–211.
7. Стрілько Я.С. Формування державної політики зайнятості сільського населення: автореф. дис. ... к.держ.упр.: спец. 25.00.02. Запоріжжя, 2007. 23 с.
8. Єлейко І.В. Політика зайнятості у перехідній економічній системі України: автореф. дис. ... к.е.н.: спец. 08.01.01. Львів, 2002. 22 с.
9. Козарь Т.П. Державне регулювання зайнятості населення в великих містах України: автореф. дис. ... к.держ.упр.: спец. 25.00.02. Запоріжжя, 2007. 22 с.
10. Мельниченко О.А. Управління структурними зрушеннями: підручник. Харків: Оберіг, 2013. 300 с.

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СУБ'ЄКТІВ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Актуальність даної теми можна обґрунтувати в тому, що станом на сьогодні в вітчизняній науці досі не має єдиного визначення поняття «суб'єкт права соціального забезпечення», а звідси і, відповідно, не має можливості визначити повною мірою його види, що, на нашу думку, підкреслює необхідність як правового так і наукового обґрунтування поняття та видів суб'єктів права соціального захисту.

Метою дослідження є правова характеристика видів суб'єктів права на соціальний захист.

На нашу думку, варто розпочати з розкриття поняття «суб'єкт права соціального захисту», оскільки саме від визначення цього поняття залежить правильність визначення поняття «види суб'єктів соціального захисту».

Як справедливо зазначає В.Л. Костюк, розуміння поняття суб'єкту права на соціальний захист, прямо-пропорційно залежить від загально прийнятих наукових підходів [1]. Варто звернути увагу на те, що теорія держави і права взагалі під суб'єктами права розуміє особу, як фізичну так і юридичну, за якими держава закріплює певні юридичні права та обов'язки. Алексєєв С.С. акцентує увагу на тому, що для суб'єктів права притаманні кілька ознак, а саме, що це особи, які є носіями певних юридичних прав та обов'язків та можуть бути учасниками відповідних правовідносин згідно до встановлених юридичних норм [2].

Якщо брати визначення суб'єкта права саме соціального захисту, то варто відмітити думку Н.Б. Болотіної, яка вважає, що під суб'єктами права соціального захисту слід розуміти фізичних осіб, які відповідно до законодавства України, зокрема Конституції України та інших законів, мають право на соціальний захист, а також компетентні державні органи, які згідно до законодавства України наділенні правом щодо соціального захисту населення [3].

Слід погодитись з О.І. Кульчицькою, яка пропонує під суб'єктом права соціального захисту визначати осіб, які є носіями прав та обов'язків з огляду на наявність певного правового статусу в сфері соціального захисту [4].

Таким чином, на нашу думку, під суб'єктами права соціального захисту слід розуміти фізичних осіб, які відповідно до законодавства України мають певні юридичні права та обов'язки, а в окремих випадках, передбачених законом, також мають певний соціальний статус (особа з інвалідністю, дитина, що позбавлена батьківського піклування, пенсіонер тощо), а також певні компетентні державні органи, які згідно до законодавства України наділенні правом щодо соціального захисту населення.

Щодо видів суб'єктів права на соціальний захист, то з наведеного вище поняття «суб'єкта права на соціальний захист», варто вказати, що це є фізичні особи та відповідні органи державної влади, які згідно до законодавства України реалізують державну політику соціального захисту населення. Під фізичною особою слід розуміти громадян України, осіб без громадянства, біженців, іноземців (люди похилого віку, діти, люди з інвалідністю, тощо), відповідно яким законодавство України надає соціальний захист при настанні певних обставин, що слугуватимуть юридичним фактом для надання соціальної допомоги (народження дитини, тимчасова непрацездатність, втрата годувальника, нещасний випадок на виробництві тощо) [5].

Варто звернути увагу також на Конвенцію МОП про рівноправність громадян держави та іноземців і осіб без громадянства в галузі соціального забезпечення № 118 (1962р.), де декларується обов'язок держави, яка ратифікувала конвенцію, щодо надання соціальної допомоги громадянам будь-якої іншої держави, які знаходяться на її території, а також закріплює однакові права між своїми громадянами та громадянами інших держав, біженців, осіб без громадянства, щодо поширення на них законодавства про допомогу в кожній галузі соціального забезпечення, щодо якої вона взяла на себе зобов'язання [6].

Наступними суб'єктами в сфері соціального захисту безумовно є державні органи. За своєю спеціальністю та функціональними обов'язками вони розподіляються та надають соціальну допомогу різним категоріям фізичних осіб. Їх головним завданням є забезпечення захисту прав та свобод людини та громадянина у сфері соціального захисту, зокрема у наступних відносинах: оплати, охорони і належних умов праці, зайнятості, соціально-трудових, безпечної життєдіяльності, соціального захисту та обслуговування населення, пенсійного забезпечення, тощо. Серед таких органів слід виділити: Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування в Україні, Державна служба з питань зайнятості тощо [5].

Також на сьогодні в парламенті стоїть питання щодо створення накопичувальної пенсійної системи та створення фонду медичного страхування, що може як раз дати імпульс щодо створення нових органів, а саме накопичувальних пенсійних фондів та медичних фондів [5].

Отже, підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що види суб'єктів права на соціальний захист поділяються на фізичних осіб та органи державної влади, які згідно до законодавства України реалізують державну політику соціального захисту населення. Під фізичною особою розуміють громадян України, осіб без громадянства, біженців, іноземців, яким законодавство України гарантує надання соціального захисту при настанні певних обставин, що слугуватимуть юридичним фактом для надання соціальної допомоги (народження дитини, тимчасова непрацездатність, втрата годувальника, нещасний випадок на виробництві тощо) через компетентні державні органи.

Література

1. Костюк В.Л. Суб'єкти права соціального забезпечення: поняття, особливості та види. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2015. № 2(12) URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles /2015/n2/15kvlotv.pdf>
2. Алексеев С.С. Теория права. Издательство БЕК, 1995. 320 с. URL: http://lib.in.ua/wp-content/uploads/2019/05/Aleks_toery_law.pdf
3. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні. Київ: Знання, 2005. 381 с.
4. Кульчицька О.І. Суб'єкти права соціального забезпечення України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.05. Київ: Нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2007. 20 с.
5. Вишновецька С.В., Новосельська І.В. Право соціального забезпечення України: навч.-метод. посіб. для студ. юрид. спец. ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. 320 с. URL: http://maup.com.ua/assets/files/lib/book/p10_21.pdf
6. Конвенція МОП про рівноправність громадян країни та іноземців і осіб без громадянства у галузі соціального забезпечення № 118: Міжнародний документ від 28.06.1962 р. № 118. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_017#Text

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Міжнародно-правові стандарти в галузі соціального забезпечення займають важливе місце в правовій системі будь-якої держави. Адже зараз тривають активні процеси інтеграції та глобалізації, підсилюється міждержавна міграція населення, що зумовлює глибокий взаємозв'язок країн у міжнародно-правовому регулюванні відносин у сфері соціального захисту та забезпечення. Цей зв'язок виражається по-перше, у розробці та прийнятті різних правових актів у сфері соціального забезпечення, а по-друге, в узгодженні законодавства різних країн, що стосується ряду найважливіших соціальних питань.

Слід відмітити той факт, що національна система соціального захисту та забезпечення будується із врахуванням специфіки соціально-демографічного складу населення, рівня економічного розвитку країни, історичних та національних традицій, а також функціонує на основі внутрішньодержавного правопорядку. Проте само право на соціальний захист, його основи та базисні умови повинні співпадати і відповідати міжнародним стандартам соціального захисту, які існують для того, щоб гарантувати кожній людині достойне життя при настанні відповідних соціальних ризиків.

Питання міжнародних правових стандартів досліджувалась такими вченими як: В.М. Белоусов, М.А. Волкова, С.І. Запара, А.Л. Клименко, В.А. Рудик, Т.М. Ругляк, Б.І. Сташків, Н.В. Ткаченко, М.М. Шумило, А.М. Юшко та ін.

Метою дослідження є визначення міжнародного стандарту та аналіз основних міжнародно-правових актів, які є джерелами права соціального захисту.

Міжнародно-правове регулювання соціального забезпечення полягає в розробці міжнародних стандартів в галузі соціального забезпечення, координації та гармонізації національних законодавств при переміщенні громадян із однієї країни в іншу під час трудової діяльності, при зміні країни постійного місця проживання і збереженні такою особою прав на пенсійне забезпечення або соціальні виплати, а також у встановленні гарантій соціального захисту в разі втрати засобів до існування по незалежним від людини обставинам.

Застосування норм міжнародного права у національному законодавстві базується на принципах добровільності, шляхом участі держав у розробці міжнародних актів, їх ратифікації та надалі сумлінному виконанні [1].

Відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [2].

Створення та вдосконалення системи соціального захисту та забезпечення, яка буде дійсно розвинутою та ефективною, залежить і від такого чинника, як використання міжнародних стандартів у національній системі.

Так, для початку, необхідно зазначити, що стандарт у широкому розумінні – це взірець, еталон, модель для порівняння з іншими подібними об'єктами або типовий зразок, якому повинні відповідати речі, предмети, явища за розмірами, формою, якістю [3].

Юшко А.М. зазначає, що міжнародні стандарти являють собою єдині вимоги, загальні правила, які ставляться до тих чи інших нормативних основ і правозастосовної практики з точки зору міжнародного права; певний правовий рівень, нижче якого держави опускаються

не вправі [4]. На думку С.І. Запарі, міжнародний соціальний стандарт є системою універсальних міжнародних норм та принципів, які розроблені на фундаменті взаємних угод між країнами щодо питань, які стосуються створення культурного, політичного, економічного, соціального і правового середовища, яке б дозволило досягати людям поступового соціального розвитку [5]. Сташків Б.І. наводить визначення міжнародних стандартів як параметрів надання особам окремих видів соціального забезпечення, що передбачені міжнародними актами та носять для держави обов'язковий або рекомендаційний характер і реалізуються через законодавство країни [6].

Проаналізувавши запропоновані вченими визначення, можна зазначити, що міжнародно-правові стандарти соціального захисту слід розуміти як єдину систему мінімальних правових вимог, які визначаються міжнародно-правовими актами, до державних суб'єктів, які здійснюють політику у галузі соціального забезпечення та соціального захисту.

Слід зазначити, що міжнародно-правові акти Організації Об'єднаних Націй (ООН) та конвенції Міжнародної організації праці (МОП) є універсальними правовими актами в області соціального захисту та забезпечення.

Так, акти, які ухвалені Генеральною Асамблеєю ООН займають вагоме місце у правовому регулюванні стандартів соціального захисту та забезпечення. Головним внеском ООН в міжнародне регулювання соціального захисту є закріплення переліку основних прав людини, які повинні забезпечуватися та охоронятися законодавством будь-якої держави. Серед міжнародно-правових актів ООН слід зазначити Загальну декларацію прав людини, Декларацію соціального прогресу і розвитку, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Конвенцію про права дитини. Дані міжнародні акти виражають основні положення та фундаментальні ідеї соціального захисту та забезпечення. В них відтворені такі принципи, як право людини на соціальний захист, на достатній життєвий рівень, на соціальне страхування, на охорону здоров'я тощо.

Розробленням і ухваленням міжнародно-правових актів, стосовно питань соціального забезпечення та умов праці, займається Міжнародна конференція праці, яка є вищим органом МОП. Міжнародна конференція праці має повноваження приймати міжнародні конвенції та рекомендації.

Також виділяють регіональні міжнародні акти, які відносяться до права Європейського Союзу. Соціальне європейське право досягло дійсно гарних результатів у галузі соціального захисту. Систему соціального захисту та забезпечення, яка закріплена в європейському праві, зараз можна назвати найбільш сучасною та розвинутою у світі [7].

Основні стандарти в сфері соціального захисту та забезпечення містяться в Європейській соціальній хартії (переглянутій), Хартії Європейського співтовариства про основні соціальні права працівників, Європейському кодексі соціального забезпечення, Хартії основних прав Європейського Союзу. Слід зазначити, що всі вказані міжнародно-правові акти чинні на території України.

Відносно нещодавно, а саме 16 березня 2016 року Верховною Радою України було ратифіковано Конвенцію МОП про мінімальні норми соціального забезпечення № 102 [8]. Ця конвенція є універсальним міжнародним нормативно-правовим актом, що встановлює соціальний захист людини і громадянина від поширених соціальних ризиків, таких як: хвороба, старість, безробіття, потреба лікувальної або профілактичної допомоги, професійне захворювання або трудове каліцтво, інвалідність та ін. Відповідно до цієї конвенції держава

зобов'язана надати соціальне забезпечення особам, які проживають на її території та схильні до цих ризиків.

10 грудня 2016 року набула чинності в Україні Конвенція МОП про основні цілі і норми соціальної політики № 117 [9]. Зазначена Конвенція № 117 дає змогу людині взяти участь у створенні соціальних фондів, через що вона буде мати змогу самостійно забезпечити себе засобами до існування та убезпечити від різноманітних соціальних ризиків. У свою чергу, держава зобов'язана вжити заходів, які спрямовані на забезпечення незалежним виробникам і працівникам умов, які будуть створювати їм можливість підвищити життєвий рівень за допомогою своїх зусиль і забезпечать підтримання прожиткового мінімуму. Також Конвенція № 117 рекомендує заохочувати добровільні форми заощаджень, з метою поліпшення добробуту працівників.

Таким чином, можна зробити висновки, що міжнародно-правові стандарти займають важливе місце в національному законодавстві. Міжнародно-правові стандарти соціального захисту слід розуміти як єдину систему мінімальних правових вимог, які визначаються міжнародно-правовими актами до державних суб'єктів, що здійснюють політику у галузі соціального забезпечення та соціального захисту. Вони встановлюють обов'язки для держави щодо реалізації заходів, які спрямовані на соціальний захист та забезпечення людини і громадянина в Україні.

Література

1. Волкова М.А. Эффективность формирования системы права в современных условиях. *История государства и права*. 2013. № 16. С. 30–32.
2. Конституція України: прийнята 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Большой энциклопедический словарь / за заг. ред. А.М. Прохорова. Москва: Норинт, 2001. 1456 с.
4. Юшко А.М., Швець Н.М. Міжнародні соціальні стандарти: навч. посіб./ за заг. ред. В.В. Жернакова. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2013. 121 с.
5. Запара С.І. До питання пор сутність соціального міжнародного стандарту. *Актуальні проблеми регулювання відносин у сфері праці і соціального забезпечення*: тези доп. та наук. повідом.сучасн. III Міжнарод. наук.-практ. конфер. / за ред. В.В. Жернакова. Харків, 2011. 540 с.
6. Сташків Б.І. Гарантії права на соціальне забезпечення: навч. вид. Чернігів: Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2011. 100 с.
7. Рудик В.А. Етапи розвитку міжнародно-правового регулювання соціального забезпечення. *Актуальні проблеми юридичної науки на шляху сучасної розбудови держави і суспільства*: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конфер. / за ред. В.С. Венедіктова, А.М. Куліша. Суми: СумДУ, 2014. С. 313–317.
8. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення № 102: прийнята Міжнародною організацією праці 04.06.1952 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011#Text
9. Конвенція про основні цілі та норми соціальної політики № 117: прийнята Міжнародною організацією праці 06.06.1962 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_016#Text
10. Шумило М.М. Міжнародні стандарти в сфері соціального захисту. *Університетські наукові записки*. 2012. № 3. С. 243–249.
11. Ругляк Т.М. Міжнародні акти як джерела права соціального захисту України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. № 37. С. 120–125.

ДЖЕРЕЛА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ

Україна як самостійна держава проголосила визнання загальнолюдських цінностей і тому зобов'язалась дотримуватись загальновизнаних принципів міжнародного права. У ст. 9 Конституції України встановлено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [1]. Щодо положень трудового законодавства, то ст. 81 Кодексу законів про працю України [2] конкретизує положення Основного Закону. Вона містить норму, згідно з якою якщо міжнародним договором або міжнародною угодою, в яких бере участь Україна, встановлено інші правила, ніж ті, що їх містить законодавство України про працю, то застосовуються правила міжнародного договору або міжнародної угоди.

Міжнародно-правове регулювання праці – це встановлена міжнародними договорами система стандартів щодо регулювання праці, яку держави, що приєдналися до відповідного міжнародного договору, використовують у національному трудовому законодавстві.

Міжнародно-правове регулювання праці становить собою регламентування за допомогою міжнародних угод держав питань, пов'язаних із застосуванням праці, поліпшенням її умов, охороною праці, захистом індивідуальних та колективних інтересів працівників. Формальним вираженням такого регулювання є норми праці, закріплені в актах, прийнятих Організацією Об'єднаних Націй, Міжнародною організацією праці (МОП), регіональними об'єднаннями держав у Європі, Америці, Африці, на Близькому Сході, а також у двосторонніх договорах між державами.

У рамках ООН закріплено основні права людини у сфері праці. Саме правові документи ООН, у яких отримали програмне та нормативне закріплення трудові права, стали фундаментальними в процесі формування правової моделі міжнародних трудових стандартів. Правові документи ООН, які за своєю природою мають універсальний характер, це Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1966 р.), Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящихмігрантів та членів їх сімей (1990 р.), Конвенція про права дитини (1989 р.) – створили формальні передумови для такого моделювання і впорядкування нормотворчої діяльності МОП у другій половині ХХ ст.

Так, Загальна декларація прав людини проголошує низку основних трудових прав: а) кожна людина як член суспільства має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях (ст. 21); б) кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття (п. 1 ст. 22); в) кожна людина, без будьякої дискримінації, має право на рівну оплату за однакову працю (п. 2 ст. 23); г) кожний працюючий має право на справедливу і задовільну винагороду, яка забезпечує гідне людини існування її самої та її сім'ї і яка в разі необхідності доповнюється іншими засобами соціального забезпечення (п. 3 ст. 23); д) кожна людина має право створювати професійні спілки і входити до професійних спілок для захисту своїх інтересів (п. 4 ст. 23); е) кожна людина має право на відпочинок і дозвілля, включаючи право на розумне обмеження робочого дня та на оплачувану періодичну відпустку (ст. 24); є)

кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини (п. 1 ст. 25) [3].

Фундаментальні положення щодо основних прав людини у сфері праці та трудових відносин, які визначені правовими документами ООН, конкретизовані та детально регламентовані Міжнародною організацією праці шляхом розроблення та прийняття конвенцій та рекомендацій з окремих питань праці.

Науковці вважають, що МОП є єдиною міжнародною організацією, де держави-члени представлені трьома сторонами (дієпринцип трипартизму): урядом, представниками роботодавців і представниками трудящих [4, с. 47; 5, с. 25]. Окрім трипартизму, чинником успішності МОП є її здатність до оновлення у відповідь на зміни, що відбуваються у світі. Важливу роль в розвитку МОП відіграло прийняття в 1944 р. Міжнародною конференцією праці у Філадельфії Декларації про діяльність МОП. Вона отримала назву Філадельфійської декларації та, власне, разом зі статутом визначила основні цілі та завдання Організації, які залишаються актуальними й дотепер. Указана Декларація, окресливши магістральні шляхи не лише діяльності МОП, а й світової соціальної політики загалом на другу половину XX ст., і нині залишається керівним документом у роботі МОП [6]. Філадельфійська декларація МОП також закликала уряди запровадити гарантовану мінімальну заробітну плату, досягти повної зайнятості, сприяти реалізації програм соціального забезпечення, покращенню умов праці та життєвого рівня населення, забезпеченню можливостей навчання й просування на вищі посади працівників, забезпеченню рівних можливостей отримання загальної та професійної освіти. Визначені Декларацією цілі та завдання є головними в діяльності МОП, однак сучасні умови визначають необхідність виявлення пріоритетів її діяльності. До основних серед них можна віднести такі: підтримка процесу демократизації для сприяння розвитку трипартизму, діалогу між партнерами в кожній державі; продовження боротьби з бідністю, передусім через підвищення рівня зайнятості, в тому числі шляхом перепідготовки робочої сили; захист трудових та громадянських прав працівників у всіх його формах. Завершується Декларація твердженням, що викладені в ній принципи «повністю можуть бути застосовані всіма народами», а їх поширення на все ще «залежні народи... є завданням всього цивілізованого світу». Така заява сприяла тому, що перед отриманням незалежності країнами «третього світу» Декларацію назвали «хартією залежних народів» [7]. МОП постійно контролює застосування міжнародних трудових норм. Кожна держава-член зобов'язана регулярно подавати доповідь про законодавчі та практичні заходи, до яких вдається з метою втілення в життя положень кожної конвенції, яку вона ратифікувала.

Норми, розроблені МОП, можна поділити на дві великі групи залежно від об'єкта правового впливу та категорій працівників, щодо яких взаємоузгоджуються інтереси держав-членів МОП.

До першої групи належать норми, які: а) визначають основні права людини у сфері праці, гарантії їх забезпечення та захисту; б) спрямовані на вирішення проблем зайнятості та запобігання безробіттю; в) визначають основи та пріоритети соціальної політики, соціального забезпечення та соціального страхування; г) регулюють умови праці та відпочинку; д) стосуються колективно-договірного регулювання та реалізації і захисту колективних прав працівників. Другу групу міжнародних трудових стандартів становлять

норми: а) щодо зайнятості та визначення умов праці й відпочинку жінок; б) які регулюють працю дітей та підлітків; в) які регулюють працю осіб похилого віку; г) які визначають основи правового статусу трудівників-мігрантів і регулюють трудові відносини; д) які регулюють працю певних категорій працівників (зайнятих у промисловості, на транспорті, шахтах, торгівлі, сільському господарстві, моряків та рибалок, корінного населення та населення, яке веде племінний спосіб життя, працівників плантацій, сестринського персоналу тощо) [8].

Основні права людини у сфері праці та трудових відносин стосуються передусім заборони примусової праці, заборони дискримінації у сфері праці та прав на асоціацію. У правових документах МОП на проблемах примусової чи обов'язкової праці зосереджена значна увага. Основними серед них є Конвенція про примусову чи обов'язкову працю № 29 (1930 р.) та конвенція про скасування примусової праці

Однією з головних заслуг Міжнародної організації праці є активна роль у процесі створення концепції соціального партнерства, а також допомога та підтримка становлення цієї системи регулювання соціально-трудова відносин у більшості країн світу [9]. Більшість норм про працю, які пропонуються Міжнародною організацією праці у формі конвенцій та рекомендацій, не мають революційного та інноваційного характеру, окрім того, вони не є універсальними, проте вони пропонують такі методи вирішення проблем у трудовій сфері, які позитивно себе зарекомендували. Вони також сприяють розробленню державами власної політики у сфері соціально-трудова відносин у загальному міжнародному контексті та вирішенню національних проблем із використанням та одночасним розвитком міжнародної співпраці.

Література

1. Конституція України: прийнята 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
4. Формування соціального діалогу в сучасних умовах: світовий досвід та українська практика: [аналіт. доп.] / [Д.М. Горелов, О.А. Корнієвський, Ю.В. Опалько, Г.О. Палій]; за ред. М.М. Розумного. Київ: НІСД, 2011. 47 с.
5. Охорона праці: європейські і міжнародні стандарти та законодавство України (порівняльний аналіз) / [В.С. Венедиктов, В.П. Грохольський, М.І. Іншин, М.М. Клемпарський, К.Ю. Мельник, О.М. Музичук, М. Шопіна]; за ред. В.С. Венедиктова. Харків; Київ: Держ. департамент з питань адаптації законодавства; Укр. асоц. фахівців труд. права, 2006. 680 с.
6. Чанишева Г.І. Декларація МОП про соціальну справедливість у цілях справедливої глобалізації: зміст і значення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 52. С. 7–11.
7. Філадельфійська декларація МОП. Міжнародна організація праці. URL: http://znaimo.com.ua/Міжнародна_організація_праці#link5
8. Кучумова І.Ю. Державне регулювання ринку праці в умовах трансформації економіки: монографія. Харків: НТМТ, 2009. 204 с.
9. Програми Гідної праці – основа співробітництва МОП з Україною. Державна служба зайнятості. URL: http://www.dcz.gov.ua/cntrol/uk/publish/article?art_id=168439&cat_id=3667.

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОФСПІЛКОВИХ ОРГАНІВ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ НИМИ КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ

Слід зазначити, що дане питання регулюється Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», а саме у статті 21 цього Закону власне і передбачені повноваження профспілкових органів при здійсненні ними контролю за дотриманням законодавства про працю. Так, профспілкові органи уповноважені захищати конституційне право громадян на працю, брати участь у реалізації державної політики з питань праці, а саме щодо оплати праці, охорони праці, а також соціального захисту населення [1].

Для здійснення громадського контролю за дотриманням законодавства про працю, профспілкові органи, а також їх члени та інші уповноважені представники мають відповідні права:

- безперешкодно відвідувати й оглядати місця роботи на підприємстві, в установі, організації, незалежно від форми власності, де працюють співробітники профспілкових органів;

- звертатися до власника, а також до інших посадових осіб з метою вирішення питань праці;

- вимагати й одержувати від власника профспілкового органу таку інформацію, що стосується умов праці та реалізації праці, а також щодо виконання колективних договорів;

- перевіряти роботу закладів торгівлі, громадського харчування, охорони здоров'я, дитячих закладів, гуртожитків, транспортних підприємств і підприємств побутового обслуговування, що належать або надають послуги підприємству, установі, організації, в яких працюють члени профспілок;

- перевіряти розрахунки з оплати праці та використовувати грошові кошти на проведення громадських заходів [2].

Профспілкові органи здійснюють громадський контроль щодо виплати заробітної плати, додержання охорони праці відповідно до чинного законодавства про працю, створення безпечних та комфортних для роботи, забезпечення умов праці та працівників відповідним інвентарем праці: головними уборами, спеціальним одягом, спеціальним взуттям, костюмами та формою одягу відповідно до статуту відповідного місця роботи.

Крім того, здійснюючи громадський контроль за дотриманням законодавства про працю, профспілкові органи мають такі права:

- вимагати від роботодавця негайного зупинення робіт на відповідних місцях роботи, якщо така робота є небезпечною для життя чи здоров'я людини, зокрема як для самого роботодавця так і для працівника, а також у тих випадках, якщо така робота може призвести до інших трагічних наслідків для роботодавця та працівників;

- проводити незалежну експертизу щодо умов праці й об'єктів виробничого обслуговування на їх відповідність згідно з діючим законодавством з питань охорони праці та умов праці;

- брати участь у розслідуванні причин нещасних випадків та інших тяжких наслідків на відповідному виробництві [3, с. 470–472].

Здійснення громадського контролю за дотриманням законодавства про працю покладається передусім на виборні органи первинних профспілкових організацій підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, а також на членів таких органів.

Члени виборних органів профспілок, об'єднань профспілок, а також повноважні представники цих органів мають право:

- вимагати й одержувати від роботодавця, іншої посадової особи відповідні документи та пояснення, що стосуються умов праці, виконання колективних договорів та угод та додержання законодавства про працю;

- перевіряти роботу закладів торгівлі, громадського харчування, охорони здоров'я, дитячих закладів, гуртожитків, транспортних підприємств, підприємств побутових послуг, що належать цьому підприємству, установі, організації або їх обслуговують;

- розміщувати власну інформацію у приміщеннях і на території підприємства, установи або організації в доступних для працівників місцях;

- перевіряти розрахунки з оплати праці та використовувати грошові кошти коштів для проведення житлового будівництва та для проведення соціально-культурних заходів [4, с. 506–509].

Уповноважені представники профспілкових органів мають право вносити до роботодавців та органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування подання щодо усунення порушень законодавства про працю, які є обов'язковими для розгляду і протягом тридцяти днів з дня внесення подання одержувати від них чіткі та обґрунтовані відповіді. У разі ненадання чіткої та обґрунтованої відповіді у зазначений термін, діяння роботодавців, посадових осіб органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування можуть бути оскаржені в судовому порядку.

Таким чином, проаналізовано нормативно-правове закріплення повноважень профспілкових органів при здійсненні ними контролю за дотриманням законодавства про працю.

Література

1. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 р. № 1045-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 45. Ст. 397. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14>
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Трудове право України: підручник / Ю.П.Дмитренко. Київ: ЮрінкомІнтер, 2009. 624 с.
4. Трудове право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. В.О. Кучера. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 564 с.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

В Україні є велика кількість соціальних прав, гарантій та пільг для військовослужбовців. Але в більшості випадків механізм їхнього застосування є дуже складним, заплутаним та потребує витрат часу. Головна потреба надання державою військовим відповідних гарантій і компенсацій, які певним чином мають відшкодувати додаткові навантаження, пов'язана з особливостями виконання обов'язків, викликана негативними тенденціями в суспільстві, такими як зниження рівня обороноздатності Збройних Сил України, економічна неспроможність держави в повній мірі виконати взяті на себе обов'язки щодо соціального захисту та забезпечення військовослужбовців.

Соціальний захист військовослужбовців передбачає встановлення соціально-правових гарантій, за допомогою яких реалізуються конституційні права і свободи осіб, що проходять військову службу в Україні, задовольняються їхні духовні та матеріальні потреби.

Питання соціального захисту військовослужбовців досліджувались багатьма вченими. Так, питання соціального захисту, як елемент конституційно-правового статусу військовослужбовців розглядалися у наукових працях В.Й. Пашинського. Проблемні питання реалізації соціальної політики у Збройних Силах України досліджував В.І. Алещенко. М.І. Карпенко у своїх працях розглядав питання юридичної роботи в військовому формуванні, на яке покладається оборона і захист держави, щодо забезпечення соціального захисту військовослужбовців і громадян, які більше не несуть військову службу.

За основу регулювання конституційного захисту військовослужбовців взято Конституцію України. Так, ст. 17 Конституції України визначає гарантії соціально-правового захисту військовослужбовців: «Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їх сімей» [1]. Саме це конституційне положення є юридичною основою для інших нормативно-правових актів щодо соціального та правового захисту військовослужбовців, зокрема, Законів України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2], «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист» [3], «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [4], «Про Збройні Сили України» [5], «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [6] та інших нормативно-правових актів, які регулюють сферу соціального захисту військовослужбовців в Україні.

Основоположним нормативно-правовим актом, який регулює питання соціального та правового захисту військовослужбовців є Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Цей закон регулює питання забезпечення прав і свобод, соціально-правового захисту військовослужбовців, членів їх сімей та звуження їхніх прав у зв'язку із виконанням ними обов'язків по службі.

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» визначає такі права, пільги та соціальні гарантії:

– в ст. 9 зазначено, що держава гарантує військовослужбовцям достатнє матеріальне, грошове та інші види забезпечення, яке має відповідати умовам військової служби;

– п.1 ст. 11 гарантує безкоштовну медичну допомогу у військово-медичних закладах охорони здоров'я, а при їх відсутності чи у надзвичайних ситуаціях – медичну допомогу надають державні або комунальні заклади охорони здоров'я;

– також п.1 ст.11 зобов'язує військовослужбовців, які брали участь в надзвичайних бойових операціях, проходити психологічну реабілітацію;

– п.3 ст.11 зазначає, що військовослужбовці та члени їх сім'ї мають право на санітарно-медичне лікування та відпочинок у відповідних установах не більше 1 разу на рік;

– військовослужбовці мають право на безоплатний проїзд усіма видами транспорту, окрім таксі. Повний перелік закріплено у статті 14;

– передбачено грошову допомогу на лікування та оздоровлення, при звільненні зі служби у зв'язку зі смертю (загибеллю), частковою втратою працездатності, інвалідністю та є державна допомога сім'ям з дітьми;

– держава забезпечує соціальну та професійну адаптацію осіб, які звільняються зі служби за скороченням штату або реорганізацією, за станом здоров'я. За потреби адаптацію можуть пройти й члени сімей військових за їх проханням;

– військовослужбовцям гарантовано щорічні основні відпустки зі збереженням заробітної плати та наданням грошової допомоги на оздоровлення у розмірі місячної заробітної плати. Тривалість відпустки залежить від календарної вислуги років [2].

Цей перелік гарантій і прав не є вичерпним. В законодавчих актах їх закріплено на порядок більше. Механізм реалізації деяких з них є доволі довгим і складним. Як от отримання ділянки землі чи житла для учасників бойових дій.

Недостатній рівень соціального захисту військовослужбовців негативно позначається на якісному та кількісному складі війська, знижує мотивацію, породжує розчарування. Потрібно вдосконалювати механізми реалізації прав та свобод громадян України, які перебувають на військовій службі, покращувати умови несення служби.

Література

1. Конституція України: прийнята 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст. 190. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
3. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист: Закон України від 24.03.1998 р. № 203/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 40-41. Ст. 249. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203/98-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. Ст. 425. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>
5. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1934-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 108. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>
6. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 р. № 2262-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 29. Ст. 399. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text>

СОЦІАЛЬНЕ ТА ПРИВАТНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТИ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

З появою нових видів соціальних ризиків постає необхідність розробки механізмів захисту населення від їх впливу. Визначальна роль у цьому відводиться системі страхування. Дослідження загальних та специфічних рис соціального та приватного страхування є актуальною темою та має важливе значення для розробки державної політики в соціальній сфері. Розгляд цього питання потребує переосмислення суспільної значущості та корисності приватного страхування, розкриття його потенційних можливостей.

Аспекти функціонування соціального та приватного страхування висвітлені в працях відомих науковців з проблематики страхування, серед них: Р.Й. Бачо, Т.В. Блащук, О.Д. Вовчак, О.І. Кисельова, Г.Г. Козоріз, Г.І. Костьов'ят, О.В. Нестерцова-Собкарь, С.С. Осадець, В.В. Сержанов. Однак постійні трансформації системи соціального страхування обумовлюють необхідність системного підходу до дослідження загальних та специфічних рис страхування, що, у свою чергу, дозволить розв'язати сучасні соціальні проблеми шляхом залучення приватного страхування.

Страхування поділяють на соціальне страхування та комерційне страхування. Соціальне страхування здійснюється в інтересах суспільства та за участю держави, є загальнообов'язковим й має публічний характер. Діяльність органів соціального страхування не орієнтована на отримання прибутку.

Приватне страхування є різновидом підприємницької діяльності, націлене на отримання прибутку, засноване на взаємовідносинах між страхувальником і страховиком як в обов'язковій, так і добровільній формі.

У приватному страхуванні об'єктом відносин є «життя, здоров'я та працездатність особи і яке спрямоване на забезпечення захисту сімейних доходів громадян, а також на нагромадження ними коштів для підвищення рівня свого фінансового добробуту» [1]. Наведене вище свідчить про те, що воно має багато спільного із соціальним страхуванням, основним призначенням якого є соціальний захист інтересів громадян.

Отже, страховий захист є головною загальною рисою як державного соціального страхування, так і приватного страхування. Також, загальною рисою цих видів страхування є формування грошових фондів, які є матеріальною основою для виконання своїх обов'язків.

Основним джерелом фінансування загальнообов'язкового державного соціального страхування є єдиний соціальний внесок, що сплачується в обов'язковому порядку за всіх без винятку застрахованих осіб і є підставою для отримання виплати при настанні страхового випадку. Рівень внесків визначають законодавчим шляхом. Джерелом формування страхових фондів приватного страховика є страхові внески, що сплачуються фізичними та юридичними особами у добровільній чи обов'язковій формі. При добровільній формі страхування рівень внесків визначається правилами страхування, при обов'язковій – чинним законодавством.

Таким чином, головною відмінністю державного соціального страхування від приватного страхування є визначення джерел страхових внесків. Джерелом фінансування фонду соціального страхування є кошти які надходять від роботодавців із застрахованих осіб, і не залежать від віку чи статі застрахованої особи, її стану здоров'я. На відміну від

обов'язкового державного соціального страхування, в приватному страхуванні розмір страхових внесків дійсно залежить від рівня ризику, суми страхових виплат, а також у багатьох випадках – віку, статі та стану здоров'я застрахованої особи при укладанні договору страхування.

Ще одна відмінна риса державного соціального страхування – воно є обов'язковим, а приватне страхування, як правило добровільне. Соціальне страхування завжди жорстко регламентовано і саме тому найчастіше реалізується без укладання договорів страхування. У приватному страхуванні, зокрема його добровільній формі, тільки економічний інтерес спонукає страхувальників укладати договори страхування на певний строк за визначену плату, а страховиків мати певний ризик на страхування. Разом з тим страхувальник має право вибору страхової компанії.

Держава регулює процеси зовнішнього впливу на ринок приватного страхування шляхом прийняття нормативно-правових актів, які регламентують страхові відносини; встановлення обов'язкових видів страхування; проведення податкової політики, а також стимулювання діяльності страхових організацій методом встановлення пільг [2, с. 258].

Стримуючими розвиток системи приватного страхування є численні недоліки у системі державного регулювання та нагляду за діяльністю страхових компаній: недосконалість чинного законодавства; зростання темпів інфляції; недостатній рівень кадрового забезпечення страхових відносин; низький рівень кваліфікації страхових посередників; страхове шахрайство. Ці недоліки породжують проблему неоптимальних відносин держави та страхових компаній: відсутність повноцінного захисту прав споживачів страхових послуг, залежність від іноземних перестраховиків та відсутність дієвих гарантій у разі банкрутства чи ліквідації [2, с. 258]. Не викликає жодних сумнівів, що приватне страхування не буде функціонувати належним чином без ефективного державного регулювання, яке впливає на баланс між приватним та соціальним страхуванням.

Здійснений аналіз, дає змогу дійти висновку, що соціальне страхування має багато спільних рис з приватним страхуванням, передусім щодо об'єктів страхового захисту громадян. Проте між приватним страхуванням і соціальним є відмінності. Основна з них стосується джерел формування страхових фондів. В приватному страхуванні ними є переважно індивідуальні доходи громадян, а в соціальному – кошти підприємств, установ, організацій. Приватне страхування може здійснюватися в добровільній і обов'язковій формі, а соціальне – лише в обов'язковій. Отримані результати дослідження свідчать про те, що приватне страхування є важливим механізмом соціального захисту населення, який доповнюючи державне соціальне страхування, дозволяє вирішити низку питань сфері охорони здоров'я та пенсійного страхування, не збільшуючи при цьому навантаження на державний бюджет. При цьому активізація розвитку приватного страхування неможлива без удосконалення механізму соціального захисту населення.

Література

1. Вовчак О.Д. Страхова справа: підручник. URL: https://pidru4niki.com/15660721/strahova_sprava/terminologichniy_slovník_strahova_sprava
2. Сержанов В.В., Костьов'ят Г.І. Проблеми особистого страхування в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2012. № 2 (36). С. 254–259.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН У НІМЕЧЧИНІ

Соціально-трудові відносини можна назвати одним з ключових елементів будь-якої сучасної економічної системи, адже безпосередньо від їх розвиненості залежить показник якості трудового життя, суспільної соціальної злагоди, продуктивності праці, а також загальний фактор підвищення ефективності економіки та життєвого рівня громадян.

Наразі Україна знаходиться на шляху розвитку демократичного суспільства з розвинутою ринковою економікою, тому питання вдосконалення національного законодавства про працю набули неабиякої актуальності. У зв'язку з інтеграційними процесами в країні важливо аналізувати вдалий досвід правового регулювання трудових відносин провідних європейських країн, задля імплементації деяких норм у національне українське законодавство.

Дослідженням особливостей правового регулювання трудових відносин у Німеччині займалися багато видатних науковців, серед яких варто згадати Л.Амелічеву, Т. Колесніку, К. Левандовського, Л. Мішальського, Ю. Слободян, Ф. Цесарського, І. Яцкевича та ін.

Так, однією з найефективніших є система німецького трудового законодавства, яку складають акти законодавства ЄС, німецьке національне конституційне та статутне законодавство, колективні угоди та локальні колективні договори, індивідуальні трудові договори, загальні умови та правила працевлаштування, розпорядження роботодавця, практика ділового обороту в трудових відносинах, принцип рівного ставлення та вирішення трудових судів. Зауважимо, що конфлікт норм вирішується за юридичною силою нормативно-правового акту, який містить відповідну норму. Писане правило панує над неписаним (наприклад, принципами трудових прав), проте цікавим є той факт, що принцип сприяння захисту прав працівника за юридичною силою має перевагу над принципом верховенства нормативно-правового акту [1].

У Німеччині в основі трудових відносин лежить трудовий договір, який характеризується балансом між інтересів роботодавця та найманого працівника. Цікаво, що така система визнана базою для формування континентальної моделі трудових відносин, адже за таких умов працівник відчуває належний рівень правового та соціального захисту.

Як вже акцентувалося раніше, базисом виникнення, зміни та припинення трудових відносин у Німеччині є трудовий договір. Проте в жодному нормативно-правовому акті не міститься закріпленого нормативного поняття. Лише у Законі про промисел регламентовано, що роботодавець та найманий працівник можуть вільно домовитися про укладення, зміст і форму трудового договору.

Форма існування трудового договору може бути письмовою (більш поширені, особливо при строкових договорах) та усною (поширена для договорів на невизначений термін, окремі положення все ж таки повинні бути зафіксовані письмово в окремому правовому документі, який підписується робітником) [1].

Поняття сторін трудових відносин також не має чіткого законодавчого визначення. Загальноприйнятою є думка, що існує дві сторони – роботодавець та найманий працівник. Так, наприклад, Розділ 8 «Про договір про надання послуг» Німецького цивільного уложення визначає роботодавця як сторону отримувача послуг. Ним може бути фізична або юридична

особа, яка власне надає найманому працівнику роботу та діє у межах та на підставі трудових правовідносин. Роботодавець володіє правом надавати вказівки, іншими словами, правом директиви. Найманий робітник, у свою чергу, зобов'язаний виконувати встановлену роботу та є залежним від роботодавця. Важливо наголосити, що працівник закріплюється за певною організацією чи підприємством і має право бути постійно забезпеченим роботою, а його права, зазвичай, захищаються об'єднаною німецькою профспілкою [2].

Трудові відносини поділяють на три види в залежності від рівня зайнятості працівника. Так, існують: *Minijob*, плата за таку роботу не повинна перевищувати встановленого мінімуму; *Teilzeitarbeitsvertrag*, іншими словами мова йде про договір часткової зайнятості, де кількість робочих годин на тиждень є меншою за встановлені значення; *Vollzeitarbeitsvertrag* – договір про повну зайнятість, за загальним правилом є найкращою формою трудового договору в Німеччині [3].

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити низку висновків. По-перше, у Німеччині відсутній єдиний кодекс про працю, який би надавав нормативне визначення таких категорій як трудовий договір, сторони трудового договору та інш. По-друге, відсутність кодифікованої збірки законів не впливає на рівень соціального захисту та добробуту працівників. Це можна пояснити тим, що у Німеччині питання внутрішнього трудового розпорядку вирішуються на рівні колективного та трудового договорів [4]. Так, законодавство закріплює правила поведінки працівників та роботодавців як правові можливості сторін у сфері договірного регулювання питань організації праці, враховуючи державні стандарти з питань відповідальності учасників трудових відносин та процедур захисту порушених трудових прав.

Література

1. Слободян Ю.Ю., Амелічева Л.П. Правове регулювання трудових відносин в Німеччині. *Вісник Донецького національного університету*. Серія В. Економіка і право. № 2. 2019. С. 91–95.
2. Чиобэникэ И. Особенности трудовых договоров в зарубежных странах. *Закон и жизнь: Международный научно-практический журнал*. № 2. 2017. С. 39–44.
3. Цесарський Ф.А. Особливості правового регулювання змісту, умов та форми трудового договору в країнах Європейського Союзу. *Вісник Академії правових наук в Україні*. № 1. 2016. С. 144–151.
4. Колеснік Т. Правові засади забезпечення дисципліни праці у країнах із розвинутою ринковою економікою. *Підприємство, господарство і право*. № 1. 2019. С. 66–70.

УДК 349.22:331.5

Касьянов Д.А.

ДОДАТКОВІ ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ СПРІЯННЯ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЮ

Рівень зайнятості населення – це доля зайнятих серед всього населення або соціальної групи. При цьому, в рівній мірі до зайнятого населення належать працівники з повним або неповним робочим днем, а також люди, чия робота призупинена, наприклад через відпустки по догляду за дитиною. Міжнародні показники рівня зайнятості населення, враховують осіб, які пропрацювали на оплачуваній роботі не менше години протягом останнього тижня розрахункового періоду [1]. Рівень зайнятості населення публікується в Інтернеті Організацією економічного співробітництва і розвитку для всіх країн-членів. Показник рівня

зайнятості населення використовується для оцінки здатності економіки створювати робочі місця і, отже, він використовується в поєднанні з рівнем безробіття для загальної оцінки позиції стану ринку праці. Високий коефіцієнт означає, що зайнята значна частина населення в працездатному віці, що в цілому матиме позитивний вплив на ВВП на душу населення. Проте, це співвідношення не містить інформації про умови праці, кількості відпрацьованих годин на людину, заробіток або розміри чорного ринку. Тому аналіз ринку праці повинен проводитися спільно з іншими статистичними даними [1].

Незважаючи на масову трудову міграцію населення, на ринку праці України спостерігаються позитивні тенденції зростання зайнятості та скорочення безробіття. Рівень зайнятості населення в 1 кварталі 2019 року порівняно з відповідним періодом 2018 виріс на 1,2% або на 226,9 тис. осіб. Але у другому кварталі 2020 р. рівень безробіття дещо понизився [2].

Згідно ст. 14 Закону України «Про зайнятість населення», додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню осіб мають:

- особи, які виховують дитину (або дітей) віком до шести років, один з батьків або опікуни, без одного з подружжя дитину віком до 14 років;
- особи, які виховують дитину з інвалідністю (а також дитину з інвалідністю з дитинства (незалежно від віку)) першої групи, незалежно від фактів за яких настала інвалідність);
- діти, котрі були позбавленні батьківського піклування; діти-сироти; особи, які досягли п'ятнадцяти років та за згодою одного з батьків або опікунів;
- особи, яких звільнили після відбування або примусового лікування;
- особи, які закінчили або припинили навчання у закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, звільнилися із строкової військової або альтернативної (невійськової) служби (протягом шести місяців після закінчення або припинення навчання чи служби), а також особа, яка приймається на роботу вперше;
- особи, яким до настання пенсії за віком залишилось менше ніж 10 років відповідно до статті 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»;
- особи з інвалідністю, які не досягли пенсійного віку;
- особи, які досягли п'ятнадцятиріччя та які за згодою одного з батьків або опікуна, як виняток, прийматися на роботу;
- учасники бойових дій, зазначені у пунктах 19-21 частини першої статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»;
- особи, котрі отримують соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям (непрацюючі працездатні) [2].

Відповідно до ч. 2 ст. 14 Закону України «Про зайнятість населення», в разі відсутності робочих місць, для працевлаштування вищезазначених громадян (крім осіб з інвалідністю, які не досягли пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», норматив працевлаштування на роботу яких встановлюється згідно із Законом України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» та непрацюючих працездатних осіб, які отримують державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям) підприємствам, установам та організаціям з чисельністю штатних працівників понад 20 осіб встановлюється квота у розмірі 5 відсотків середньооблікової чисельності штатних працівників за попередній календарний рік [3].

Згідно з Порядком надання роботодавцями державній службі зайнятості інформації про зайнятість та працевлаштування громадян, що мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню, затвердженим наказом Міністерства соціальної політики України від 16.05.2013 р. № 271, роботодавці – підприємства, установи, організації з чисельністю штатних працівників від 8 осіб [4]. Відповідно до п. 3 ст. 14 Закону України «Про зайнятість населення», роботодавці самостійно розраховують квоту для зазначених осіб, з урахуванням чисельності громадян, які на умовах повної зайнятості вже працюють на підприємствах, в установах та організаціях і належать до таких, що неконкурентоспроможні на ринку праці (крім осіб з інвалідністю), та забезпечують їх працевлаштування самостійно. Роботодавці можуть звернутися за сприянням для працевлаштування даної категорії громадян до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції. Обов'язковою умовою дотримання роботодавцями квоти вважається працевлаштування таких громадян, про що роботодавці інформують щороку центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції [3].

Середньооблікова кількість штатних працівників розраховується відповідно до Інструкції зі статистики кількості працівників, затвердженої Наказом Державного комітету статистики України 28.09.2005 р. № 286 [4].

Порядок надання роботодавцями державній службі зайнятості інформації про зайнятість та працевлаштування громадян, що мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню, затверджений Наказом Міністерства соціальної політики України від 16.05.2013 р. № 271 визначає, що вищевказану інформацію роботодавець вперше повинен надати територіальному органу державної служби зайнятості, але не пізніше ніж 01.02 після року, де буде вказувати звіт про середньооблікову кількість штатних співробітників за рік. [5]. Згідно з п. 2 ст. 53 Закону України «Про зайнятість населення», у випадку невиконання роботодавцем протягом року квоти для працевлаштування громадян, зазначених у частині першій статті 14 Закону, з нього стягується штраф за кожен необґрунтований відмову у працевлаштуванні таких осіб у межах відповідної квоти у двократному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої на момент виявлення порушення [3].

Отже, причиною накладення штрафу є невиконання у визначений строк квоти робочих місць, якщо при цьому були допущені необґрунтовані відмови у прийнятті на роботу, осіб, які мають додаткові гарантії в межах відповідної квоти.

Таким чином, можна зазначити що законодавством передбачено та регламентовано порядок працевлаштування певних категорій осіб, які мають додаткові гарантії з працевлаштуванням.

Література

1. Зайнятість населення в Україні зростає. URL: <http://milku.info/ru/post/zanatost-naselenia-v-ukraine-rastet>
2. Коментар Мінекономіки щодо показників безробіття у грудні 2019 року. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=cbba3977-47db-4d8d-9465-98729bfd7f37&title=KomentarMinekonomikiSchodoPokaznikivbezrobittiaugrudni2019-Roku>
3. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 24. Ст. 243. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>

4. Інструкція зі статистики кількості працівників: затверджена Наказом Державного комітету статистики України 28.09.2005 р. № 286. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1442-05#Text>

5. Про затвердження Порядку надання роботодавцями державній службі зайнятості інформації про зайнятість та працевлаштування громадян, що мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню: Наказ Міністерства соціальної політики України від 16.05.2013 р. № 271. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-13#Text>

УДК 349.3:364.3-055.26

Каширіна В.В.

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖІНОК У ЗВ'ЯЗКУ З ВАГІТНІСТЮ ТА ПОЛОГАМИ

Сучасна українська жінка, яка готується стати матір'ю, нажаль, обов'язково зіштовхується з певними різноманітними проблемами, які мають економічний, соціальний, правовий та інші характери. Материнство, у суспільних соціальних установах, часто тісно пов'язується з обов'язком жінки: народження дітей сприймається як сфера для самореалізації, а відмова від вагітності чи її відкладення на певний час, все ще сприймається суспільством негативно або просто осудливо чи несхвально. Коли мова йде про вагітність, будь-яка жінка стає особливо вразливою до соціальних ризиків, бо на цьому поприщі її можуть супроводжувати гендерний розрив в оплаті праці, недобросовісні роботодавці, неякісна медицина тощо, тому як для матері, так і для майбутньої дитини дуже важливо, щоб держава могла надати жінці якісну соціальну допомогу та забезпечення, а також покращувала рівень гендерної рівності в країні, таким чином поступово ліквідуючи проблеми, що є суто специфічними для вагітних жінок.

Незважаючи на те, що невирішених проблем на сьогоднішній день у зв'язку з вагітністю та пологами у жінок залишається чимало, законодавство України потрохи стабілізує та модернізує права жінок на соціальне забезпечення.

Соціальне забезпечення вагітних жінок розглядається державою не тільки у формі грошової допомоги, але і у формі декретної відпустки, та зі сторони накоплення страхового стажу.

Щодо права жінок на грошову державну допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами, то відповідно до ст. 7 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», право на державну допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами мають всі жінки (у тому числі неповнолітні), які не застраховані в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування [1].

Сума грошової допомоги, яка надається жінці у відпустці для догляду за дитиною, залежить від декількох показників, а саме, від середньомісячної зарплатні жінки (декретні мають виплачуватися у розмірі 100% середньомісячного доходу від зарплатні, стипендії, допомоги по безробіттю тощо та не менше ніж 25% від розміру встановленого законом прожиткового мінімуму для працездатної особи із розрахунку на місяць) та кількості календарних днів взятої декретної відпустки (тривалість якої становить 70 календарних днів до пологів і 56, у разі ускладнених пологів або народження двох чи більше дітей – 70, календарних днів після пологів). Розмір допомоги по вагітності та пологах розраховується державою сумарно та має надаватися жінці у повному обсязі, незалежно від того, скільки

днів відпустки було використано до вагітності та пологів. Така допомога обумовлена тим, що матеріальна підтримка від держави повинна компенсувати працівниці втрату грошового доходу, тобто її заробітної плати, на період відпустки для догляду за дитиною. Період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, може збігатися з відпусткою по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку. В таких випадках, допомога по вагітності та пологах виплачується незалежно від допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Важливо також зазначити, що жінкам, віднесеним до 1-4 категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, допомога по вагітності та пологах виплачується дещо інакше, тому що такі жінки мають право на 180 календарних днів декретної відпустки (90 днів до пологів та 90 днів після пологів) [1, ст. 8].

Забезпечення грошової допомоги для жінок, що працюють, відбувається на підставі спеціального листка непрацездатності, що видається відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 13.11.2001 року № 455 [3].

Жінки, що мають додаткове місце роботи за трудовим договором на іншому підприємстві, окрім свого основного, мають повне право на отримання допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами від обох роботодавців [2].

Соціальні виплати також поширюються і на жінок, яким листок непрацездатності у зв'язку з вагітністю та пологами видавався у певний період, коли підприємство, де вона працювала, було активним, але на теперішній час його ліквідували чи реорганізували. Фірма все одно обов'язково повинна сплатити жінці всі виплати за весь період декретної відпустки: вони оплачуються правонаступником з підприємства, а в разі його відсутності – спеціальним робочим органом Фонду, що діє за місцем здійснення обліку ліквідованого підприємства як страхувальника [1].

Виплати жінкам у зв'язку з вагітністю та пологами, які є аспірантками, докторантками, клінічними ординаторками та студентками, а також навчаються у вищих навчальних закладах I-IV рівня акредитації та професійно-технічних навчальних закладах, призначаються в розмірі місячної стипендії. Продовжуючи своє навчання, жінка повинна вирішити, які виплати вона буде отримувати – стипендіальні або декретні, тому що одночасна сплата державної декретної допомоги та стипендії неможлива [1].

Жінки-підприємниці також мають право на державну соціальну підтримку, за умови, якщо вони сплачують ЄСВ (єдиний соціальний внесок) та не мають по ньому заборгованості. Відповідно до Постанови КМУ № 85 від 18.02.2016 року, сума ЄСВ, що виплачується кожним підприємцем та підприємницею, повинна розподілятися між усіма фондами соціального страхування. За таких умов, начислення декретних виплат, що розраховується на місяць, не має перевищувати розмір максимальної величини бази нарахування ЄСВ, а також не може бути менше ніж мінімальна зарплатня, що існує в державі на момент настання страхового випадку [4].

Жінки, які не працюють, також обов'язково мають право на соціальні гарантії, що пов'язані з вагітністю та пологами. Матеріальна декретна допомога для непрацюючих жінок, складає 25% від прожиткового мінімуму, який встановлюється в державі для працездатної особи. Жінки, які зареєстровані в Центрі зайнятості і мають статус безробітної, отримують грошову допомогу в 100% розмірі від мінімальної допомоги по безробіттю [5].

Також цікавим законодавчим нововведенням, починаючи з 1 липня 2020 року, є отримання українками можливості зарахування їх декретної відпустки до страхового стажу. Відповідна норма передбачається Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо призначення та індексації пенсії», де зазначається, що для того, щоб декретна відпустка жінки зараховувалась до її страхового стажу, роботодавець повинен сплачувати ЄСВ, що складає 33,2% від розміру виплат, які нараховуються жінці. Така ж сума з зарплатні в Україні стандартно оплачується працівникам та працівницям до пенсійного фонду та з лікарняних [6].

Отже, соціальне забезпечення жінок у зв'язку з вагітністю та пологами в Україні на сьогодні залишається доволі гострою проблемою для суспільства. Незважаючи на позитивні зміни у законодавстві, наприклад щодо зарахування декретної відпустки до страхового стажу, соціальна допомога в державі для вагітних жінок все ще не на задовільному рівні. Законодавча база з роками росте та поповнюється нормами, які, нажаль, часто гарантуються в теорії, а на практичному рівні просто не виконуються. Проблеми такого характеру необхідно вирішувати комплексно, застосовуючи не тільки правові підходи до їх вирішення, а ще і соціальні, тому що навіть з тим фактом, що грошові виплати гарантуються жінці державою, все ще є велика кількість роботодавців, які можуть просто відмовити жінці у роботі через те, що жінка може завагітніти, а це, безумовно, робить положення жінок ще більше ураженим.

Література

1. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 р. № 2811-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 5. Ст. 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>
2. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 46-47. Ст. 403. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>
3. Про затвердження Інструкції про порядок видачі документів, що засвідчують тимчасову непридатність громадян: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 13.11.2001 р. N 455. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1005-01#Text>
4. Про обчислення середньої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.09.2001 р. № 1266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1266-2001-п#Text>
5. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 р. № 1751. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1751-2001-п#Text>
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо призначення та індексації пенсії: Закон України від 14.05.2013 р. № 231-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 11. Ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231-18#Text> (дата звернення: 11.10.2020)

СИСТЕМА ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ДОСВІДУ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Для переважної більшості людей пенсія – основне джерело доходу в старості. У різних країнах пенсія формується по-різному. Існують різні типи пенсійної системи.

Перша – солідарна система. Система працює за принципом солідарності поколінь: працююче покоління платить за тих, хто вже вийшов на пенсію. Великий плюс солідарної системи – держава може забезпечити прийнятний рівень пенсії тим, хто не зміг би сам зібрати на старість, наприклад, багатодітним мамам, у яких немає великого стажу роботи [1]. Розподільна пенсія є основною у багатьох країнах, але через збільшення тривалості життя і поступового старіння населення, вона перестає справлятися з поставленим завданням. Тих, хто працює і робить відрахування до загального «пенсійний котел», стає все менше. А пенсіонерів – все більше. Тому більшість розвинених країн були змушені реформувати пенсійні системи, щоб зберегти гідний розмір пенсій для своїх громадян [1].

Далі йде накопичувальна пенсія. Ця система протилежна розподільчій: в ній пенсіонеру платять не інші люди, а він сам збирає собі на пенсію, поки працює. Протягом життя людина або його роботодавець робить відрахування з його зарплати, ці гроші інвестуються і приносять дохід. Саме на них людина живе на пенсії.

Плюс в тому, що на таку систему менше впливають демографічні тенденції. Навіть навпаки: оскільки люди залишаються активними і працездатними до похилого віку, вони можуть довше збирати і в результаті сформувати собі пенсію більшого розміру.

Мінус – люди з низьким доходом не зможуть відкладати достатньо грошей і виявляться на пенсії в украй важкому становищі. В такому випадку, швидше за все, тільки держава зможе забезпечити їм гідну старість.

Інший тип пенсійного забезпечення – змішаний. У багатьох країнах пенсійна система змішана – розподільчо-накопичувальна. Самі громадяни або їхні роботодавці здійснюють відрахування в пенсійний фонд країни, частина цих грошей йде на виплати нинішнім пенсіонерам, а інша частина – на їх власну майбутню пенсію.

В Україні діє система пенсійного забезпечення яка складається з трьох рівнів. До першого рівня відноситься солідарна система, про яку розповідалось вище. Другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (далі – накопичувальна система пенсійного страхування), що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах – суб'єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом, а третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення. Перший та другий рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування [2].

Другий та третій рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему накопичувального пенсійного забезпечення.

Слід зазначити, що з 1 січня 2021 року збільшено мінімальну заробітну плату до 6000 гривень. Така зміна є підставою для збільшення мінімального розміру пенсії за віком для непрацюючих пенсіонерів, які досягли віку 65 років і мають страховий стаж 35 років чоловіки і 30 років жінки [3].

Хоч в Україні й проводяться нові реформи та збільшують розмір пенсії, наша система не є ідеальною та потребує вдосконалення. Так, наприклад, у Великобританії існує певний поріг, при якому працівник отримує пільги. Якщо його дохід менше 105 фунтів на тиждень, він автоматично звільняється від пенсійних виплат. Але при цьому цей термін все одно зараховується, як кваліфікаційний для нарахування пенсії. Якщо дохід становить до 800 фунтів, то ви платите всього лише 12%. Ставка є прогресивною, чим більше людина заробляє, тим більше платить [4].

У США дуже низький соціальний податок. Він становить 6% для працівника і 6,2% для роботодавця, проти 30% які становлять страхові внески в Україні. Це пояснюється тим, що нарівні з державними фондами функціонують приватні пенсійні системи. Кожен громадянин США може розраховувати відразу на три види пенсії. Державні, приватні та корпоративні, останні йдуть від підприємства, на яке працював чоловік, якщо звичайно такі умови були прописані в договорі. Також у громадян США прийнято робити інвестиції, для того щоб на пенсії міцно стояти на ногах, отримуючи відсоток від внесків. У США офіційний пенсійний вік – один з найвищих в світі, а рівень тривалості життя в країні, згідно з останніми даними, становить для чоловіків 76 років, а для жінок – 81 рік [5].

Модель пенсійної системи США базується на особистому пенсійному страхуванні громадян, тобто значна частина пенсійних виплат забезпечується за рахунок добровільних накопичувальних систем. Виплати пенсіонерам фінансуються за рахунок спеціального податку, що сплачується в рівних частках працівниками і роботодавцями. Для всіх учасників державної програми пенсійного страхування податок стягується з граничної суми заробітків – максимальної податкової бази. Сума заробітної плати, що перевищує стелю податкової бази, податком не обкладається. Пенсійні виплати нараховуються, виходячи з індивідуальних показників: трудового стажу, сплачених внесків, наявності у застрахованої особи на утриманні дружин (чоловіків), які досягли пенсійного віку, або в будь-якому віці, якщо вони виховують дітей до 18 років або дітей-інвалідів. Правознавцями відзначається, що в США забезпечується безперервність процесу накопичення. Перевага полягає в тому числі, і у вільному розпорядженні накопиченими коштами. Так, людині надається право після виходу на пенсію залишити невитрачені суми своїм спадкоємцям. Особливістю пенсійної системи США є встановлення пенсійного віку (67 років) незалежно від статі. Однак, варто зазначити, що вийти на пенсію можна і раніше, при цьому виплати скоротяться. Також, якщо громадянин виходить на пенсію пізніше (у віці 70 років), його щомісячні виплати збільшуються на 24%.

В Японії немає чітко фіксованого пенсійного віку. Громадяни в Японії можуть піти на пенсію і в 60 років. Однак виплати по пенсії будуть досягати всього лише 70%. Після 65 років, громадянин може отримувати пенсію в повному обсязі. Якщо літня людина продовжить працювати після виходу на пенсію, то його збільшення до пенсії складе 8.4%. До 70 років відсоток надбавки досягне 42%. Японська пенсійна система перебуває на стадії

доопрацювання. Як і все в країні, вона сильно страждає від старіння населення і ні хто не знає, що буде в майбутньому, коли населення скоротиться ще більше [5].

Отже, в світі немає ідеальної пенсійної системи. Через стрімке старіння населення ця проблема в майбутньому загрожує стати одним з найстрашніших протиріч: влада буде змушена підвищувати пенсійний вік, а громадяни будуть вимагати збільшення пенсії. Песимісти навіть стверджують, що єдиним способом забезпечити дійсно гідну старість – заробляти і відкладати собі гроші все життя, ні на кого не сподіваючись, в тому числі і на державу.

Література

1. Пенсії в Україні. Скільки українців отримують понад 10 000 грн. URL: <https://finance.liga.net/personal/novosti/pensii-v-ukraine-skolko-pensionerov-poluchayut-bolee-10-000-grn>
2. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи: Закон України від 08.07.2011 р. № 12-13. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. Ст.82. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-17#Text>
3. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 14.11.2019 р. № 294-IX. *Відомості Верховної Ради України*. № 5. 2020. Ст. 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20>
4. Український Пенсійний Фонд. Реформа пенсійної системи України. Поради крізь призму міжнародного досвіду. URL: <https://upf.fund/analitika/reforma-pensionnoj-sistemy-ukrainy.-sovety-skvoz-prizmu-mezhdunarodnogo-opyta.html>
5. Порівняння пенсійних систем і їх типів: Росії, України, Німеччини, Франції, Нідерландів, Австрії, Італії, Великобританії, США, Канади. URL: <https://finliga.com/articles/765.html>

УДК 349.3:364.326

Комісарук Я.О.

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ У ЗВ'ЯЗКУ З НАРОДЖЕННЯМ ДИТИНИ

Одна з головніших умов для формування успішної та розвиненої країни – це гідний рівень життя для всіх категорій громадян у державі. Соціальне забезпечення населення, особливо соціально враженого населення, до якого входять особи, що доглядають за народженими дітьми, є дуже актуальною проблемою для України. Адже соціально-орієнтована політика тільки почала розвиватися в українському законодавчому полі, при цьому кількість осіб, які потребують соціального забезпечення, тільки збільшується.

Допомога у зв'язку з народженням дитини є дуже важливим фактором для населення, яке навіть в умовах економічної нестабільності, повинно знати, що воно може створювати нові осередки у суспільстві не хвилюючись за те, що ці осередки можуть призвести до небезпечного стану виживання. Держава має нейтралізувати певні соціальні ризики, з якими стикається особа, яка доглядає за народженою дитиною, а також допомагати сім'ям, які не можуть забезпечити догляд за дітьми на належному життєвому рівні.

В Україні допомога особі при народженні дитини передбачена у ст. 10 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», згідно якої «допомога при народженні дитини надається одному з батьків дитини (опікуну), який постійно проживає разом з дитиною» [1].

Важливо зазначити, що таке соціальне забезпечення, як допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, з 1 липня 2014 року, вже не є актуальним в

Україні: воно об'єднується в одну класифікацію, що має загальну назву «допомога при народженні дитини», а тому грошові виплати призначаються народженим дітям (усиновленим народженим дітям) вже за новою схемою.

Відповідно до п. 3 постанови Кабінету Міністрів України від 29 липня 2020 р. № 744 «Деякі питання реалізації пілотного проекту з монетизації одноразової натуральної допомоги «пакунок малюка»», розмір грошової компенсації вартості одноразової натуральної допомоги «пакунок малюка» становить не менш як три розміри прожиткового мінімуму для дітей віком до шести років, встановленого законом на дату подання заяви про призначення грошової компенсації вартості одноразової натуральної допомоги «пакунок малюка» [2; 3].

Допомога особам у зв'язку з народженням дитини призначається, якщо особа надає до спеціального відділу соціального захисту населення свідоцтво про народження дитини не пізніше ніж через 12 календарних місяців після народження (опікун надає рішення про встановлення опіки). Такий спеціальний відділ має знаходитися або за місцем проживання одного з батьків (опікуна), з яким дитина проживає постійно, або за місцем народження дитини.

Також, необхідно зазначити, що призначені виплати можуть припинитись, якщо:

- особа, що отримує гроші, позбавляється батьківських прав;
- в особи, яке отримує гроші, відібрали дитину без позбавлення батьківських прав;
- дитина тимчасово влаштована на повне державне утримання;
- опікун припиняє або звільняється від своїх повноважень щодо конкретної дитини;
- особа, що отримує гроші, використовує їх нецільовим методом та не забезпечує дитину належними умовами для повноцінного життя і виховання [1].

Дитина не завжди може народжуватись у звичайних умовах, але це не означає, що жінка, яка народила дитину, не має право отримувати соціальну допомогу від держави. Якщо жінка народила дитину під час перебування в слідчому ізоляторі чи в установі виконання покарання, адміністрація цих закладів, після отримання заяви матері щодо призначення допомоги при народженні дитини, у десятиденний строк має подати її заяву та копію свідоцтва про народження дитини до органу соціального захисту населення. Допомога призначатиметься у стандартному державному встановленому розмірі, за допомогою перерахувань на відкритий депозитний рахунок в банку, спеціально створеному для дитини на підставі звернення адміністрації зазначених організацій, за умови, якщо звернення на призначення виплат надійшло не пізніше 12 календарних місяців після народження дитини. Ці виплати обов'язково будуть зберігатися на рахунку дитини в банку [2].

Слід звернути увагу на об'єктивні негативні складові такої допомоги у нашій державі, через які система виплат залишається неефективною та які необхідно викоринювати і покращувати. Серед важливих проблем української системи соціального забезпечення осіб у зв'язку з народженням дитини Р.П. Підлипна визначає наступні:

- програми соціальної підтримки нерівномірно забезпечують підтримку громадян залежно від території їхнього проживання, адже фінансуються переважно з місцевих бюджетів;
- не всі особи, які потребують допомоги, стають учасниками програм через складну бюрократію;
- рівень виплат учасників програм не відповідає належному встановленому мінімальному рівню життя та прожитковому мінімуму;

– учасники соціальних програм допомоги, можуть мати рівень добробуту вищий, ніж рівень добробуту у тих осіб, які не змогли стати учасниками соціальних програм, але потребують допомоги [4, с. 20].

Таким чином, соціальне забезпечення населення у державі – це невід’ємна складова успішної політики будь-якої країни. Чинна система соціальної допомоги особам у зв’язку з народженням дитини в Україні, поки що, не має ефективного відпрацьованого механізму реалізації та не втілюється належним чином, але вона на етапі розвитку та переосмислення напрямів щодо покращання умов життя осіб з дітьми.

Література

1. Про державну допомогу сім’ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 р. № 2811-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 5. Ст. 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text> (дата звернення: 28.11.2020)
2. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім’ям з дітьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 р. № 1751. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1751-2001-п#Text>
3. Деякі питання реалізації пілотного проекту з монетизації одноразової натуральної допомоги «пакунок малюка: постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2020 р. № 744. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/744-2020-%D0%BF#n7>
4. Підлипна Р.П. Система соціального захисту населення в Україні в сучасних умовах: сутність і основні складові. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2015. № 1. С. 16–22.

УДК 349.3:364.35(477)

Кондратенко В.В.

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СТРАХОВОГО СТАЖУ ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ ПЕНСІЇ В УКРАЇНІ

Одним із пріоритетних напрямків соціальної політики України в умовах розвитку ринкової економіки є удосконалення системи пенсійного забезпечення як основи соціального захисту населення. Основу нової пенсійної системи, що запроваджується в Україні, становлять трудовий та страховий стаж працівників. Створення системи пенсійного забезпечення, яка відповідає процесам розвитку економіки сьогодні та її відповідності принципам функціонування ринку, вимагає кардинальних перетворень.

В Україні однією з проблем є невисокий розмір пенсії. Більшість пенсіонерів отримують мінімальні пенсійні виплати. Так, за статистикою 45 відсотків пенсіонерів отримують від 2 до 3 тисяч гривень. При визначенні розміру пенсії, враховуються страховий стаж, трудовий стаж, пільги (інвалідність, втрата годувальника та ін.). Отже, пенсійна система не може створити гідні умови життя осіб, які досягли пенсійного віку.

Страховий стаж працівників є складовою багатьох інститутів трудового права і права соціального забезпечення. Законодавство істотно підвищило роль і значення страхового стажу у сфері соціального забезпечення. Проблематика визначення страхового стажу в трудовому праві та праві соціального забезпечення були предметом досліджень відомих вчених, однак на сьогодні правова категорія «страховий стаж» потребує переосмислення, зокрема, в частині його обчислення.

Відповідно до ст. 1 Закону України від 09.07.2003 р. № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», страховий стаж – період (строк), протягом якого особа підлягала державному соціальному страхуванню, якою або за яку сплачувався збір на обов'язкове державне пенсійне страхування згідно із законодавством, що діяло раніше, та/або підлягає загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню згідно з законодавством і за який сплачено страхові внески. Пенсія – це щомісячна пенсійна виплата в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яку отримує застрахована особа в разі досягнення нею передбаченого законодавством пенсійного віку чи визнання її особою з інвалідністю, або отримують члени її сім'ї у випадках, визначених законодавством [1, ст. 1].

Для нарахування пенсій тепер важливим є тільки страховий стаж. Страховий стаж обчислюється територіальними органами Пенсійного фонду України відповідно до вимог законодавства за даними, що містяться в системі персоніфікованого обліку [2]. Але оскільки відповідний Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» діє лише з 2004 року, то законодавці встановили, що весь трудовий стаж, який людина мала до 2004 року, автоматично перетворився у страховий [3].

Перелік періодів трудової діяльності, що входять до стажу, визначається законом «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»:

- трудовий стаж до 1 січня 2004 року (який перетворився у страховий);
- періоди навчання у вищих, середніх, спеціальних закладах, в училищах, на курсах підготовки кадрів, підвищення кваліфікації, в аспірантурі, докторантурі і клінічній ординатурі з денною формою навчання до 1 січня 2004 року;
- з 1 січня 2004 року – офіційна робота, але за умови сплати страхових внесків;
- служба в армії;
- перебування на фронті чи участь у бойових діях;
- догляд за дитиною до 3-х років;
- догляд за інвалідом I групи, за дитиною-інвалідом до 16-ти років;
- перебування на обліку в Центрі зайнятості [3].

Звісно, для включення до страхового стажу цих видів діяльності потрібні документи, що їх підтверджують. Так, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 12.08.1993 р. № 637 «Про затвердження Порядку підтвердження наявного трудового стажу для призначення пенсій за відсутності трудової книжки або відповідних записів у ній» передбачено, що основним документом, що підтверджує стаж роботи, є трудова книжка. За відсутності трудової книжки або відповідних записів у ній трудовий стаж встановлюється на підставі інших документів, виданих за місцем роботи, служби, навчання, а також архівними установами. У разі коли документи про трудовий стаж не збереглися, підтвердження трудового стажу здійснюється органами Пенсійного фонду на підставі показань свідків [4].

Для підтвердження страхового стажу особа може надати до територіальних органів Пенсійного фонду України:

- довідку з підприємства чи його правонаступника, а у разі їх відсутності – архівних установ. Слід зауважити, що така довідка в обов'язковому порядку повинна містити посилання на первинні документи, на підставі яких вона видана;
- виписки із наказів;
- особові рахунки та відомості на видачу заробітної плати;

- трудові договори і угоди з відміткою про їх виконання;
- наявні відомості в реєстрі застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- інші документи, які містять відомості про періоди роботи.

Таким чином, система державного пенсійного страхування вносить вклад у розвиток національної економіки та її джерела. В даний час наша країна допрацьовує частини пенсійного фонду задля того, щоб у подальшому створити більш сприятливі умови громадянам України. Законодавство України повинно відповідати правовим моделям законодавства країн з ринковою економікою.

Література

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 49–51. Ст. 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>
2. Обчислення страхового стажу до 01.01.2004. Головне управління Пенсійного фонду України в Миколаївській області. 2018. URL: <https://www.pfu.gov.ua/mk/8991-obchyslennya-strahovogo-stazhu-do-01-01-2004/>
3. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 46-47. Ст. 403. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>
4. Про затвердження Порядку підтвердження наявного трудового стажу для призначення пенсій за відсутності трудової книжки або відповідних записів у ній: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.1993 р. № 637. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637-93-%D0%BF#Text>
5. Концепція соціального забезпечення населення України: схвалена постановою Верховної Ради України від 21.12.1993 р. № 3758-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 6. Ст. 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3758-12#Text>
6. Практикум з пенсійного забезпечення: навч. посіб. / С.О. Сільченко, Г.О. Яковлева; за заг. ред. В.В. Жернакова. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2013. 197 с.

УДК 349.3:364.3-054.73

Курчіна М.І.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Через нестабільну соціально-економічну та політичну ситуацію, військові дії на Сході України, які зумовили появу біженців та внутрішньо переміщених осіб, вирішення потребують досить серйозні та складні проблеми. Серед них – найбільш актуальні для цих верств населення житлові проблеми, питання працевлаштування, пенсійне забезпечення, соціальна допомога, доступ до соціальних, медичних, освітніх послуг, психологічна підтримка тощо. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб є багатоаспектним і потребує негайної реакції з боку відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування. Втім, швидкість та якість вирішення цих питань значною мірою можна підвищити за рахунок активної участі громадських організацій, волонтерів, міжнародних організацій та самих внутрішньо переміщених осіб.

Окремі аспекти соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні в своїх наукових працях розглядали: І. Аракелова, О. Балусєва, О. Гончаренко, О. Гостєва, Т. Доронюк, Б. Захаров, О. Кузьменко, К. Лук'янова, С. Пирожкова, О. Піскун, Ю. Рогозян, А. Солодько, М. Шульга та ін.

Верховною Радою України 20 жовтня 2014 року було прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», що свідчить про підтримку цієї категорії осіб на державному рівні. Згаданий Закон України визначає правовий статус внутрішньо переміщених осіб і надає змогу розробити механізм захисту їхніх прав та свобод. Прийняті в подальшому Кабінетом Міністрів України постанови та розпорядження стосувалися порядку реєстрації внутрішньо переміщених осіб та організації обліку, отримання відповідних документів для набуття статусу безробітної особи, різноманітних грошових виплат тощо.

Було спрощено механізм виплат пенсій внутрішньо переміщеним особам. Так, особа, яка має статус ВПО може звернутися до найближчого управління Пенсійного фонду за місцем тимчасового перебування із заявою, надавши паспорт та за наявності – пенсійне посвідчення і довідку про ідентифікаційний код. Такі звернення розглядались у першу чергу. Далі забезпечувалось переведення пенсійної справи за новим місцем фактичного проживання громадянина при пред'явленні паспорта чи іншого документа, який засвідчує особу, та довідки про взяття на облік [6; 8].

Втім, ситуація потребувала системного підходу і розробки комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення АТО в інші регіони України.

01 жовтні 2014 року була прийнята постанова № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг», завдяки якій вони також можуть придбати тимчасове житло [4, 7].

Інша постанова Кабінету Міністрів України від 27.04.2018 № 329 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України та визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2016 р. № 1022» спрощує механізм надання житлової субсидії для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, а також дозволяє компенсувати внутрішньо переміщеним особам кошти, витрачені на придбання скрапленого газу, твердого та рідкого побутового палива.

Важливим кроком для захисту прав ВПО є забезпечення можливості гідного працевлаштування і захист прав працівників. На виконання цього кроку у травні 2016 р. Верховна Рада прийняла положення про звільнення ВПО від випробування для перевірки кваліфікації при укладанні трудового договору, тим самим виключаючи можливість зловживань з боку роботодавця, а також звільнення без згоди профспілок. Також, в разі необхідності державна служба зайнятості компенсує роботодавцям грошові кошти на професійне навчання та перепідготовку працевлаштованих безробітних з ВПО відповідно до закону України «Про зайнятість населення» [9].

Проблемами працевлаштування внутрішньо переміщених осіб в Україні займаються також і міжнародні організації, які запроваджують різні програми надання допомоги. Зокрема, Програма розвитку ООН (ПРООН), яка з травня 2016 р. запускає програму надання

бізнес-грантів для переселенців. Гранти дають переселенцям шанс заснувати свій власний бізнес, якщо запропонована ідея є продуктивною.

Основний Закон України гарантує кожному громадянину право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. А Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» гарантує таке право внутрішньо переміщеним особам в державних та комунальних закладах охорони здоров'я за місцем фактичного перебування.

Реалізація цього права можлива завдяки зусиллям місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Вони в межах своєї компетенції забезпечують надання безоплатних медичних послуг для ВПО в медичних закладах, які знаходяться у відповідному населеному пункті [8].

На увагу також заслуговують проблемні питання, які існують в сфері освіти, що пов'язані з переміщенням навчальних закладів з зони військових дій. Згідно з Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права на здобуття освіти осіб, місце проживання яких є територія проведення антитерористичної операції», прийнятим у квітні 2016 р., діти, які мешкають на території проведення АТО, можуть вступати до будь-якого вищого навчального закладу, евакуйованого з території АТО, або розташованого в іншій частині України, за умови здачі лише вступних іспитів на конкурсній основі [5].

Таким чином, на основі вищевикладеного можна зазначити, що заходи соціального захисту не вирішують всіх існуючих проблем, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи. Навіть сформована комплексна система підтримки ВПО не є ідеальною. Втім допомога держави, волонтерів, міжнародних організацій дозволили створити більш-менш прийнятні умови для проживання та адаптації. Наявність Єдиної інформаційної бази даних; створення реєстру розміру збитків (майнової шкоди), втрат, завданих переселенцям, з метою повернення громадянам майна (компенсації його вартості); забезпечення соціально-психологічної підтримки внутрішньо переміщених сімей; розробка довгострокової комплексної державної програми допомоги та соціальної адаптації вимушено переселених осіб і заходи організаційного, нормативно-правового, фінансово-економічного, соціально-медичного та інформаційного механізмів сприятимуть створенню цілісної системи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

Література

1. Волох О.К. Проблеми забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в умовах розвитку інформаційного суспільства. *Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. Ужгород, 2018. С. 45–48.
2. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна, О.С. Власюка, Е.М. Лібанової, О.М. Ляшенко. Київ: НІСД, 2015. 474 с.
3. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі (національна доповідь) / [Лібанова Е.М., Горбулін В.П., Пирожков С.І. та ін.]; за ред. Е.М.Лібанової. Київ: НАН України, 2015. 363 с.
4. Порядок надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. № 505. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505-2014>

5. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права на здобуття освіти осіб, місце проживання яких є територія проведення антитерористичної операції: Закон України від 19.04.2016 р. № 1114-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1114-19>
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 24.12.2015 р. № 921-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/921-19>
7. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 689. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/689-2017>
8. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
9. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 24. Ст. 243. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>

УДК 349.3:364.3-787.24(477)

Леонов О.О.

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БАГАТОДІТНИХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ

Будь-яка держава повинна створювати економічні, правові, соціальні умови для життя, задоволення потреб, матеріального забезпечення багатодітних сімей, розвитку та підтримки інституту сім'ї взагалі [1].

За Конституцією, Україна – демократична, правова, соціальна держава. Дієва система соціального захисту малозабезпечених верств населення, серед яких й багатодітні сім'ї – невід'ємна частина соціальної політики держави [2].

В Україні правову базу захисту соціальних прав багатодітних родин складають Закони України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про охорону дитинства», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», Указ Президента «Про додаткові заходи щодо посилення соціального захисту багатодітних родин неповних сімей» та інші.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства», багатодітна сім'я – це сім'я, в якій подружжя (чоловік та жінка) перебуває у зареєстрованому шлюбі, разом проживає та виховує трьох і більше дітей, у тому числі кожного з подружжя, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самостійно їх виховує. До складу багатодітної сім'ї включаються також діти, які навчаються за денною або дуальною формою здобуття освіти у закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, - до закінчення закладів освіти, але не довше ніж до досягнення ними 23 років [3].

Багатодітним сім'ям надаються такі пільги:

1) 50-відсоткову знижку плати за користування житлом (квартирна плата) в межах норм, передбачених чинним законодавством (21 кв. метр загальної площі житла на кожного члена сім'ї, який постійно проживає в жиллому приміщенні (будинку), та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю);

2) 50-відсоткову знижку плати за користування комунальними послугами (газопостачання, електропостачання та інші послуги) та вартості скрапленого балонного газу для побутових потреб у межах норм.

Площа житла, на яку надається знижка при розрахунках плати за опалення, становить 21 кв. метр опалюваної площі на кожного члена сім'ї, який постійно проживає в жиллому приміщенні (будинку), та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю;

3) 50-відсоткова знижка вартості палива, у тому числі рідкого, в межах норм, визначених законодавством, у разі якщо відповідні будинки не мають центрального опалення;

4) позачергове встановлення квартирних телефонів. Абонентна плата за користування квартирним телефоном встановлюється у розмірі 50 відсотків від затверджених тарифів [3, ст. 13].

Дітям з багатодітних сімей надаються такі пільги:

1) безоплатне одержання ліків за рецептами лікарів;

2) щорічне медичне обстеження і диспансеризація в державних та комунальних закладах охорони здоров'я із залученням необхідних спеціалістів, а також компенсація витрат на зубопротезування;

3) першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках та першочергова госпіталізація;

4) безоплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту (крім таксі), автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських і міжміських маршрутів, у тому числі внутрішньорайонних, внутрішньо- та міжобласних незалежно від відстані та місця проживання за наявності посвідчення встановленого зразка, а в разі запровадження автоматизованої системи обліку оплати проїзду - також електронного квитка, який видається на безоплатній основі;

5) безоплатне одержання послуг з оздоровлення та відпочинку відповідно до Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» [3, ст. 13].

Але, наразі, ми маємо ситуацію, що на практиці, не завжди ті, чи інші пільги доступні для використання. Іноді причиною цього є рішення місцевої влади, тобто, наприклад, користування задля забезпечення громадським транспортом послугами перевізників, які не дають змогу користуватися безоплатним проїздом.

Для повноти картини та прикладів соціальної політики, пропонуємо розглянути досвід, практику та законодавство, щодо соціального забезпечення багатодітних сімей деяких зарубіжних країн. Так, наприклад Швеції, яка відома високим рівнем забезпечення соціальної політикою в сфері захисту соціально-економічних прав. На кожного з дітей від дня народження до 16 років сплачує грошову допомогу понад 10000 крон, що не підлягають оподаткуванню, а багатодітні сім'ї щорічно отримують додаткову матеріальну допомогу [4].

У Німеччині, багатодітні сім'ї отримують допомогу у формі додаткової податкової знижки, яка доповнюється бонусом за народження кожної дитини. Тобто певна сума допомоги на дітей віднімається від суми оподаткування. До того ж, багатодітним надається допомога на засоби існування та допомогу при особливих життєвих обставинах. Також важливим є створення сприятливих умов в трудових правовідносинах для багатодітних батьків Німеччини.

На нашу думку, найбільш цікавим є досвід забезпечення багатодітних сімей у Франції, де працює державна програма «Велика сім'я». Ця програма також надає багатодітним сім'ям податкові пільги та поширюється незалежно від достатку на усі верстви громадян. А народження кожної наступної дитини зменшує оподаткування таким чином, що сім'ї з чотирма дітьми майже взагалі не платять податки, що і відрізняє Французьку систему від Німецької [5].

На основі проведеного аналізу, можна зробити висновки, що законодавчо, система соціального захисту багатодітних сімей в Україні видається вельми раціональною та соціально-направленою. Але при практичній реалізації закріплених на законодавчому рівні норм, виявляється, що система не може коректно та ефективно функціонувати, що не викликає необхідного суспільного резонансу, через що норми законів іноді особливо злісно порушуються. Отже, Україна повинна вирішити проблеми практичного застосування соціального захисту багатодітних сімей, щоб відповідати положенням закладеним в Конституції України та міжнародно-правовим актам.

Література

1. Афанасьєва Ю.В. Удосконалення системи соціального захисту багатодітних сімей в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2013. Вип. 2. С. 201–206.
2. Конституція України: прийнята 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
4. Закриницька В.О. Зарубіжний досвід соціального захисту сім'ї, дітей та молоді особливості організації та правового забезпечення. *Юрист України*. 2012. № 4. С. 36–42.
5. Добрянський А.Я. Зарубіжний досвід вирішення проблем багатодітних сімей (на прикладі деяких країн ЄС). *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 44. С. 104–110.

УДК 349.3:364.3-787.24-058.34(477)

Леонов О.О.

ЗАХИСТ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ РОДИН В УКРАЇНІ

Соціальним захистом називають систему соціально-економічних, юридичних, фінансових та організаційних методів захисту державою своїх громадян від соціальних ризиків [1].

У сучасному цивілізованому світі соціальний захист населення є основним атрибутом соціальної політики будь-якої держави. Закріплення в Основному Законі України як соціальної, правової держави, зобов'язує аналізувати та намагатися асимілювати закордонний досвід [2].

На сучасному етапі в Україні розвинена система соціальних виплат, на допомогу особам, які потребують державної підтримки, виділяються значні кошти.

Для детального розбору цієї теми, вкрай необхідно розглянути основні терміни викладені в законодавстві щодо соціального захисту, а саме у Законах України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», «Про прожитковий мінімум».

Відповідно до ст.1 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», малозабезпеченою вважається сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід нижчий, ніж прожитковий

мінімум для сім'ї. Прожитковий мінімум для сім'ї – визначена для кожної сім'ї залежно від її складу сума прожиткових мінімумів, розрахованих та затверджених відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» для осіб, які відносяться до основних соціальних і демографічних груп населення [3, ст. 1].

Прожитковий мінімум встановлюється Кабінетом Міністрів України після проведення науково-громадської експертизи сформованих набору продуктів харчування, набору непродовольчих товарів і набору послуг. Прожитковий мінімум на одну особу, а також окремо для тих, хто відноситься до основних соціальних і демографічних груп населення, щороку затверджується Верховною Радою України в Законі України про Державний бюджет України на відповідний рік. Прожитковий мінімум публікується в офіційних виданнях загальнодержавної сфери розповсюдження [4, ст. 4].

Середньомісячним сукупним доходом сім'ї є середній за місяць, дохід усіх членів родини, який вони отримали за шість місяців, розрахований у визначеному Кабінетом Міністрів порядку.

Державною соціальною допомогою малозабезпеченим сім'ям називається щомісячна адресна допомога у грошовій формі, що надається малозабезпеченим сім'ям залежно від їхнього середньомісячного сукупного доходу [4]. Перевага адресного типу допомоги в тому, що державні кошти ефективніше використовуються в допомозі саме для тих верств населення, які найбільше цього потребують. Така система більшу частину ресурсів спрямовує бідним. Тобто, індивідуально направляючи соціальну допомогу, у системі підвищується надання допомоги особам які її потребують, виключити можливості користування соціальною допомогою тими, хто її не дуже потребує [5].

Тобто, можна сказати, Україна має досить розвинене та сучасне законодавство, щодо соціального захисту малозабезпечених сімей.

Існує лише одна проблема, яка проявляється під час розрахунку середньомісячного сукупного доходу сім'ї, який на практиці проводиться на основі ще неоподаткованих доходів, так званої «брудної заробітної платні», яка є більшою за реальний дохід члена сім'ї, тобто ці доходи складаються і виникають ситуації коли родина не має права на отримання допомоги у зв'язку з малозабезпеченістю, через те що результат розрахунків за неоподаткованими доходами вищий ніж за доходами реальними, та не потрапляє в межі визначені законом.

Пропонуємо розглянути зарубіжний досвід соціального захисту малозабезпечених сімей, для виявлення перспективних напрямків, що може допомогти поліпшенню нашої власної системи. Так, наприклад Данія, завдяки ухваленню багатьох соціальних законів перетворилася на зразкову соціальну сучасну державу. Муніципалітети та уряд країни надають субсидії на житло для малозабезпечених сімей [6]. У Франції значна частина соціальних виплат спрямована на допомогу сім'ям. Раніше виплати сім'ям розглядались як надбавки до зарплати, сьогодні фінансову допомогу отримують також й малозабезпечені родини, існує одноразова допомога сім'ям при вступі дитини до дитячого садка, до школи, виплати на харчування, житло. Одноразову матеріальну допомогу отримують сім'ї при народженні першої дитини, багатодітні та малозабезпечені родини користуються знижками при сплаті податків. Національна каса допомоги сім'ям, яка надає матеріальну допомогу сім'ям, виплачує прожитковий мінімум [7]. Швецька соціальна модель визнана найкращою у світі, бо в них вийшло поєднати усі позитивні аспекти з досвіду багатьох інших держав. Усі

без виключення жителі Швеції економічно захищені на випадок хвороби, народження дитини, нещасного випадку, травм, втрати роботи та старості. До того ж, усім хто потребує, відповідно й малозабезпеченим сім'ям, призначається грошова допомога, яка забезпечує гідний рівень проживання [6].

Отже, на основі проведеного дослідження, можна стверджувати, що Україна на сучасному етапі має законодавчу базу для соціального захисту малозабезпечених родин, але система забезпечення залишає бажати кращого, хоча й маємо в принципі адекватні методи, адресна допомога наприклад, та все одно необхідний розвиток та розробка нових моделей соціального забезпечення населення для відповідності статусу сучасної європейської країни.

Література

1. Закриницька В.О. Зарубіжний досвід соціального захисту сім'ї, дітей та молоді особливості організації та правового забезпечення. *Юрист України*. 2012. № 4. С. 36–42.
2. Добрянський А.Я. Зарубіжний досвід вирішення проблем багатодітних сімей (на прикладі деяких країн ЄС). *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 44. С. 104–110.
3. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 01.06.2000 р. № 1768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 35. Ст. 290. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14>
4. Про прожитковий мінімум: Закон України від 15.07.1999 р. № 966-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 38. Ст. 348. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14>
5. Лутицька Л.П. Соціальний захист малозабезпечених верств населення та методи його вдосконалення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2013. Вип. 4. С. 43–48.
6. Максимчук Є.О. Системи забезпечення соціального захисту в зарубіжних країнах. *Наукові праці НДФІ*. 2006. Вип. 4. С. 66–72.
7. Кубіцький С.О. Технології соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах: навч. посіб. 3-тє вид. доп. і перероб. Київ: Міленіум, 2015. 300 с.

УДК 349.3:364.35(477)

Лисенко О.В.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Пенсійне забезпечення громадян – одна з пріоритетних задач соціальної політики, якій в цивілізованих державах регулярно приділяється значна увага. Пенсійне забезпечення має соціальну, економічну спрямованість, а також полягає в обов'язку держави гарантувати громадянам, які завершили трудову діяльність у зв'язку зі своїм віком або ж за вислугою років, гідний життєвий рівень. Насьогодні формування відповідної моделі пенсійного забезпечення, що враховує соціальні та економічні аспекти життя суспільства вважається значущим державним завданням. Тому важливо розглянути пенсійну реформу, її проблеми та перспективи.

Питання пенсійного забезпечення як один із заходів соціально орієнтованої держави були предметом досліджень таких вітчизняних вчених та практиків, як: П. Боровик, Р. Івакова, Е. Лібанова, С. Бідюк, Я. Руденко, В. Козирєв, І. Сопілко, М. Шаповал, Н. Шуст та інших.

Законодавство про пенсійне забезпечення базується на Конституції України, складається з Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про недержавне пенсійне забезпечення», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», міжнародних договорів з пенсійного забезпечення, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також інших законів та нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до законів про пенсійне забезпечення, що регулюють відносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні.

Слід зазначити, що Україна довгий час страждала від несприятливих демографічних показників із скороченням та старінням населення. Ця ситуація навряд чи зміниться найближчим часом. Крім того, в Україні немає стійкої пенсійної системи. Тому пенсійна реформа зазнала значного тиску для успіху. Порівняно з валовим внутрішнім продуктом (ВВП) України, пенсійні зобов'язання високі, але середня пенсія є однією з найнижчих у Європі. Протягом багатьох років високий дефіцит пенсійного фонду компенсувався державним бюджетом, який обмежував фінансову свободу країни. Це змусило Кабінет Міністрів України ще в 2017 році розпочати пенсійну реформу.

Велика спроба здійснити комплексну пенсійну реформу з метою фінансової консолідації пенсійної системи була здійснена в 2003 році. Реформа 2003 року запровадила розрахунок пенсії за формулою. Вона пов'язувала розмір пенсії з періодом пенсійного страхування, тобто з кількістю років, протягом яких сплачувались пенсійні внески, та сумою внесків. У той же час зберігаються деякі слабкі місця в пенсійній системі, включаючи вузьку базу внесків, схеми дострокового виходу на пенсію та пенсійні пільги для деяких професійних груп [1].

У 2011 році уряд зробив чергову спробу удосконалити пенсійну систему. Після довгих дебатів він нарешті погодився підвищити пенсійний вік для жінок. Мінімальний страховий стаж для отримання пенсії за віком на мінімальному рівні (або на вищому рівні) збільшено до 25 років для жінок (раніше 20 років) та для чоловіків до 35 років (раніше 30 років). Однак більшість спеціальних пенсій залишалися. Крім того, значна частина пенсіонерів продовжувала отримувати пенсію, рівну мінімальній зарплаті, оскільки формула для розрахунку пенсії не переглядалася.

Економічна ситуація погіршилась у 2014 році. Кабінет Міністрів України повинен був вжити заходів для консолідації бюджету, що, серед іншого, призвело до того, що мінімальна пенсія не була збільшена в 2014 році. У період з 2014 по 2016 рік уряд дещо обмежив пенсійні пільги, наприклад, встановивши максимальний розмір пенсії, знизивши базу заробітної плати, яка застосовується при встановленні спеціальних пенсій для суддів, державних прокурорів, державних службовців і членів парламенту, а також скоротивши положення про достроковий вихід на пенсію. Пенсії особам, які продовжували працювати, зменшили на 15 відсотків. Однак ці заходи були лише частковими і не могли гарантувати стійкість пенсійної системи в довгостроковій перспективі. У той же час повільне зростання мінімальних пенсій та відсутність індексації пенсій за рівнем інфляції між 2014 та 2017 роками призвели до зниження реальних середніх пенсій.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» від 03.10.2017 р. № 2148-VIII внесено зміни до Законів України «Про

пенсійне забезпечення», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» та ін. Цими змінами з 1 січня 2018 року було збільшено мінімальний страховий стаж для отримання права на пенсію за віком з 15 до 25 років. Також передбачається поступове збільшення мінімального страхового стажу з 25 до 35 років до 2028 року. Звичайний пенсійний вік для людей із повним страховим стажем залишатиметься на рівні 60 років. У той же час люди з неповним страховим стажем, який перевищує 15 років, зможуть вийти на пенсію у віці 63 років. Ті, хто не застрахований протягом 15 років, зможуть вийти на пенсію в 65 років і отримувати соціальну пенсію, рівну прожитковому мінімуму, яка також призначена для людей, які втратили працездатність. Крім того, було скасовано спеціальні пенсії державним службовцям, науковцям, парламентарям тощо [2].

За оцінками уряду, пенсійна реформа, прийнята в 2017 році, дозволить вирішити дефіцит пенсійного фонду до 2028 року. Як зазначає сам уряд, метою реформи є відновлення справедливості при визначенні пенсійних виплат – і сьогодні, і на майбутнє. Якщо людина чесно працювала все життя, вона має гарантовано отримувати гідну пенсію [3].

В 2020 формально вік виходу на пенсію для чоловіків і жінок залишився на колишньому рівні – 60 років, однак, підвищилися вимоги до страхового стажу. З 2020 року вийти на пенсію при досягненні пенсійного віку можуть лише ті особи, які сплачували страхові внески 27 і більше років [4].

Отже, здійснення реформ у сфері пенсійного забезпечення в Україні має як позитивні, так і негативні сторони. Незважаючи на постійні спроби вдосконалити пенсійну систему, на жаль, вона все ще залишається неефективною у всіх аспектах. Основними напрямками подальшого вдосконалення пенсійної системи України мають бути: суттєве вдосконалення солідарної пенсійної системи та створення сприятливих економічних умов для розвитку накопичувальної складової пенсійного забезпечення. Пенсійну реформу слід проводити в комплексі з іншими реформами, шляхом підвищення загального добробуту населення, створення надійних фінансових установ для недержавного пенсійного забезпечення та формування розуміння потреби населення брати активну участь у сукупному пенсійному забезпеченні.

Література

1. Олександра Бетлій та Рікардо Джуччі: Пенсійна реформа в Україні. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/German_advisory_group/2011/PP_01_2011_eng.pdf/
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України від 03.10.2017 р. № 2148-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 40-41. Ст. 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2148-19#Text>
3. Гідне пенсійне забезпечення. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/pensijna-reforma/>
4. Пенсійна реформа: підвищення пенсій в 2020 році. URL: <https://lawportal.com.ua/osuchasnennja-pensij-osnovni-momenti-pensijnoi-reformi-ukraina.html/>

РИЗИКИ НЕОЗНАЙОМЛЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ІЗ ЛОКАЛЬНИМИ АКТАМИ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ: СУДОВА ПРАКТИКА

Одним з основних соціально-економічних прав людини і громадянина є право на працю, яке посідає центральне місце у системі трудових прав. Завдяки його реалізації створюються матеріальні блага, забезпечується подальше зростання добробуту, множаться матеріальні і духовні цінності, досягаються успіхи у галузі господарства. Юридична сутність права на працю розкривається у положеннях ст. 43 Конституції України [1], яка стала правовим полем конституційного проголошення права на працю та закріпленням механізму забезпечення реалізації цього права.

Зазвичай права у сфері праці розглядають крізь призму головних суб'єктів – працівника як носія здібності до праці, та роботодавця як іншого суб'єкта трудових правовідносин. Сторони, як суб'єкти трудових відносин, виступають носіями трудових прав та обов'язків, які закріплюються у трудових договорах.

Окремі питання, що стосуються трудових договорів та ознайомлення працівників із локальними актами, досліджували такі науковці: В.К. Антошкіна, М.Д. Бойко, Н.Б. Болотіна, В.С. Венедіктов, П.І. Жигалкін, І.Я. Кисельов, І.І. Митрофанов, К.М. Олійник, П.Д. Пилипенко, О.В. Плескун, В.І. Прокопенко, О.І. Процевський, Б.А. Римар, Б.С. Стичинський, О.С. Хохрякова, Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева та інші.

У ст. 21 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) закріплено визначення поняття трудового договору як угоди між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін [2].

До початку роботи за укладеним трудовим договором власник або уповноважений ним орган зобов'язаний:

- роз'яснити працівникові його права і обов'язки та проінформувати під розписку про умови праці, наявність на робочому місці, де він буде працювати, небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які ще не усунуто, та можливі наслідки їх впливу на здоров'я, його права на пільги і компенсації за роботу в таких умовах відповідно до чинного законодавства і колективного договору;

- ознайомити працівника з правилами внутрішнього трудового розпорядку та колективним договором;

- визначити працівникові робоче місце, забезпечити його необхідними для роботи засобами;

- проінструктувати працівника з техніки безпеки, виробничої санітарії, гігієни праці і протипожежної охорони.

Формулювання поняття «до початку роботи» у будь-якому випадку означає заборону допускати працівника до виконання роботи відповідно до трудового договору до того, як будуть виконані вимоги ст. 29 Кодексу законів про працю України.

На думку автора, слід більш конкретизувати коло локальних актів, які потребують письмового ознайомлення працівниками. До таких локальних актів можна віднести: колективний договір, правила внутрішнього трудового розпорядку, положення про структурний підрозділ, посадова інструкція, положення про відрядження, накази про застосування дисциплінарного стягнення, положення про оплату праці, положення з охорони праці тощо. Сьогодні законодавством передбачено такі способи ознайомлення працівників з локальними актами: журнал ознайомлення, лист-ознайомлення та відмітки про ознайомлення безпосередньо у документі. Законодавець зобов'язує роботодавця письмово ознайомлювати працівників із локальними актами підприємства, проте виникають ситуації, коли ознайомлення не відбувається з тих, чи інших підстав, що може викликати негативні наслідки як для самих працівників, так і для роботодавців.

Провівши дослідження та проаналізувавши судову практику [3], ми можемо класифікувати ризики неознайомлення працівників з локальними актами наступним чином:

1. Юридичні – ризики судових спорів, оскарження наказів та розпоряджень про притягнення до дисциплінарної відповідальності, неможливість притягнення до дисциплінарної відповідальності, відновлення на роботу звільненого працівника, притягнення до відповідальності (адміністративна, кримінальна) уповноваженого працівника.

Так, наприклад, Постанова Верховного Суду України від 8 квітня 2020 року у справі № 522/9539/17-ц – неможливість притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності за порушення трудового законодавства, стягнення не виплачених преміальних виплат, відшкодування моральної шкоди, в зв'язку з неознайомленням працівника з Правилами внутрішнього трудового розпорядку [3].

2. Фінансові – ризик фінансових втрат: виплата моральної шкоди, компенсація за період прогулів, компенсація вартості правової допомоги, тощо.

Постанова Верховного Суду України від 18 листопада 2019 року по справі № 524/3661/16-ц – задоволення позову працівника, який не був ознайомлений зі змінами істотних умов праці у зв'язку з наказом «Про зміну в структурі і штатному розкладі підприємства» (визнання незаконним та скасування наказу, стягнення моральної шкоди) [3].

3. Соціальні – дефекти організації праці, нещасні випадки, у зв'язку з необізнаністю працівників через неознайомлення з певними локальними актами.

Постанова Верховного Суду України від 7 лютого 2019 року по справі № 227/873/17 – приклад кримінальної відповідальності головного інженера підприємства за неознайомлення працівника з технікою безпеки виконання робіт на висоті, у зв'язку з чим працівник отримав травми і помер (відшкодування підприємством моральної шкоди) [3].

4. Репутаційні ризики виступають для обох сторін і для роботодавця (кризові ситуації, попит на зовнішніх ринках, погіршення репутації, нещасні випадки тощо), і для працівників (затребуваність на ринці праці, нещасні випадки тощо).

Таким чином, ми конкретизувати певні негативні наслідки, що виникають для сторін у трудових відносинах у зв'язку з неознайомленням працівників із локальними актами. Аналізуючи наведену інформацію, ми можемо зробити висновок про недосконалість процедури такого ознайомлення. Основною проблемою в цій ситуації є відсутність передбаченої форми ознайомлення співробітників з локальними актами. Законодавство встановлює тільки обов'язок роботодавця щодо ознайомлення з актами.

Сьогодення потребує реформування положень трудового законодавства, це пов'язано і з дистанційною роботою, і з проблемами її регулювання та неможливістю ознайомлювати працівників «під підпис».

Література

1. Конституція України: прийнята 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

УДК 349.24:331.103-024.87

Мозалевська В.В.

ЩОДО РОЗМЕЖУВАННЯ ВИДІВ ДИСТАНЦІЙНОЇ ПРАЦІ

Актуальність даної теми пояснюється тим, що професії, для яких характерна дистанційна зайнятість доволі широко представлені на сучасному ринку праці. А зважаючи, на складну епідеміологічну ситуацію у всьому світі, дистанційна праця стала необхідністю, та майже єдиним способом підтримувати функціонування деяких підприємств, установ та організацій. Саме дистанційна зайнятість дозволить зберегти робочі місця для великої частини населення України.

Дистанційна зайнятість належить до нестандартних (нетипових) форм зайнятості. Дослідження нестандартних форм зайнятості неодноразово ставало предметом наукових праць таких вчених, як: І.В. Лагутіна, Б.А. Римарян, Г.І. Чанишева, П.В. Бізюков, Є.С. Герамсимова, В.Є. Гимпельсон, І.І. Завадовська., Р.І. Капелюшніков, А.М. Курінний, І.А. Костян, А.Ф. Нуртдінова, О.П. Римкевич, С.А. Саурін, О.В. Синявська, В.Г. Сойфер та інших.

Дистанційна праця відноситься до категорії нестандартної зайнятості. Нестандартною зазвичай називають зайнятість, яка не передбачає повного робочого дня в установі або на підприємстві, та відсутність постійного контролю з боку безпосереднього керівника [1].

Зазвичай, у науковій літературі, наводиться наступний перелік видів дистанційної праці: домашня праця, надомна праця, телеробота, тощо. Спільне для означених видів – віддаленість від робочих приміщень, та активне використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Звертаючи увагу на особливості кожного виду дистанційної праці варто зазначити, що головна відмінність полягає у професійній кваліфікації працівників. Пропонуємо більш детально розглянути основні види дистанційної праці.

Надомну працю можна вважати найстарішим видом дистанційної зайнятості. Варто зазначити, що тільки цей вид регулюється трудовим законодавством. Положення про умови праці надомників, яке було затверджене Постановою Державного комітету СРСР з праці і соціальних питань Секретаріату ВЦРПС від 29.09.1981 р. №275/17-99. Так згідно з п. 1 означеного Положення надомними працівниками вважаються особи, які уклали трудовий договір з підприємствами щодо виконання роботи вдома, за допомогою знарядь і засобів праці, які були виділені підприємством [2]. З аналізу визначення цього поняття ми можемо зробити висновок, що надомна праця застосовується в сфері обслуговування та виробничій

сфері, і не пов'язана з інтелектуальною або творчою працею. Цей висновок також підтверджує перелік осіб, яким надається переважне право на укладення договору про надомну працю, а саме: жінкам, які мають дітей віком до 15 років; інвалідам та пенсіонерам; особам, які досягли пенсійного віку, але не отримують пенсію; особам зі зниженою працездатністю; особам, які здійснюють догляд за інвалідами; особам, зайнятим на сезонних роботах; студентам, які навчаються на денному відділенні [2]. Отже, за своєю сутністю, надомна праця покликана забезпечити роботою та надати гідні умови праці соціально незахищеній частині населення. Поняття надомної праці вже не може бути задовільним визначенням для сучасної дистанційної праці.

В нормативно-правових актах відсутні визначення інших видів дистанційної роботи, а отже встановити відмінності між ними можливо тільки за допомогою правової доктрини.

Телеробота – вид дистанційної праці, коли фахівці виконують свої обов'язки у зручному для них місці із доступом до передових комп'ютерних та інших інформаційних технологій, потім результати роботи передаються до офісу [3]. Відмінність телероботи від надомної роботи полягає у тому, що займатися нею можуть тільки висококваліфіковані кадри, які працюють в інтелектуальній сфері, а результатом є унікальний інтелектуальний продукт. Варто зазначити, що деякі науковці вважають невдалою наведену назву, цього виду праці. Корінь «теле» в Україні асоціюється з роботою на телебаченні, а отже калька з англійської є недоречною у цьому випадку [4].

Також у наукових працях ми зустрічаємо поняття віддаленої роботи, домашньої роботи та інші. Але вони не мають чітких визначень, а зазвичай використовуються як синоніми, і не мають під собою точної правової характеристики.

Таким чином, на підставі викладеного, можна зробити висновки, що національне законодавство потребує більш детального розмежування видів дистанційної роботи. Це можливо тільки за умови прийняття нового Трудового кодексу, який буде відповідати сучасним умовам життя та тенденціям розвитку суспільства.

Література

1. Гузар У.Є., Лицук М.В. Нестандартні форми зайнятості в умовах розвитку постіндустріального суспільства. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір*. 2013. №1 (99). С. 467–476.
2. Об утверждении Положения об условиях труда надомников: Постановление Государственного комитета СССР по труду и социальным вопросам секретариат ВЦСПС от 29.09.1981 г. № 275/17-99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0275400-81#Text>
3. Лагутіна І.В. Особисті немайнові трудові права дистанційних працівників. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/>
4. Вишневецька С.В. До питання про проблеми правового регулювання дистанційної зайнятості працівників. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2015. №1 (11). С. 1–11.

ГАРАНТІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

Проблеми працевлаштування осіб з інвалідністю належать до найважливіших, найскладніших багатоаспектних та інтегральних явищ суспільного і політичного життя. Це питання має кардинально важливе значення в контексті загального розвитку країни та її інтеграції до євроатлантичних структур і у світове співтовариство.

Сьогодні дуже гостро стоїть питання протидії дискримінації та соціальній ізольованості осіб з інвалідністю і створення механізмів вирівнювання їхніх шансів, насамперед, у сфері працевлаштування. Адже для осіб з інвалідністю, які через життєві обставини втратили у тій чи іншій мірі фізіологічний рівень працездатності, в державі мають бути створені додаткові гарантії як суб'єктів соціально-трудових відносин.

Питання гарантій трудових прав осіб з інвалідністю в Україні досліджували: В.М. Андріїв, Н.Б. Болотіна, В.С. Венедіктов, Г.С. Гончарова, В.В. Жернаков, В.В. Єрмоменко, С.О. Іванов, І.Г. Козуб, В.Л. Костюк, Р.З. Лівшиць, А.Ю. Пашерстник, О.С. Пашков, П.Д. Пилипенко, С.М. Прилипко, В.І. Прокопенко, О.І. Процевський, В.Ф. Пузирний, Г.І. Чанишева, О.М. Ярошенко та ін. Однак ступінь наукової розробленості проблематики забезпечення гарантій трудових прав осіб з обмеженими фізичними можливостями не можна назвати достатнім через те, що вченими були висвітлені лише окремі питання цієї проблематики.

Метою дослідження є вивчення та розкриття гарантій трудових прав осіб з інвалідністю в Україні.

Нормативно-правову основу правового регулювання статусу осіб з інвалідністю складає: Конституція України (1996 р.), Кодекс законів про працю України (1971 р.), Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (1991 р.), Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2006 р.), Закон України «Про зайнятість населення» (2012 р.), Декларація про права інвалідів від 9 грудня 1975 року, Конвенція Міжнародної організації праці «Про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів» (1983 р.) та ін.

Слід зазначити, що важливою подією є те, що відповідно до плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, в рамках «створення ефективної системи запобігання та протидії дискримінації», було здійснено заміну термінів «інвалід», «особа з обмеженими фізичними можливостями», «інвалід війни» та «дитина-інвалід» в більш ніж 40 нормативно-правових актів відповідно терміном «особа з інвалідністю». На перший погляд, це близькі категорії, однак вони наповнені різним змістом, і тому потребують дослідження з урахуванням перспектив розвитку вітчизняного трудового права у бік його гуманізації.

Згідно зі ст. 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права та свободи і є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного й соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними чи іншими ознаками [1, ст. 24].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», особи з інвалідністю володіють усією повнотою соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод, закріплених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [2, ст. 1].

Право на працю людей з обмеженими можливостями закріплено в ст.43 Конституції України, у якій, зокрема, визначено: «...кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується» [1].

Працівникам з обмеженими фізичними можливостями надається ряд гарантій, що пов'язані з укладанням та розірванням трудового договору. Серед них можна виокремити:

- при прийомі на роботу не встановлюються випробування для осіб з інвалідністю, якщо вони направлені на роботу згідно до рекомендації медико-соціальної експертизи, а також до одиноких матерів, які мають дитину з інвалідністю [3, ст. 26];

- забороняється тимчасове переведення на іншу роботу жінок, які мають дитину з інвалідністю [3, ст. 33];

- у разі, коли заява працівника про звільнення з роботи за власним бажанням зумовлена неможливістю продовжувати роботу (догляд за дитиною з інвалідністю; догляд за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку або особою з інвалідністю I групи), власник або уповноважений ним орган повинен розірвати трудовий договір у строк, про який просить працівник [3, ст. 38];

- строковий трудовий договір (пункти 2 і 3 статті 23) підлягає розірванню достроково на вимогу працівника в разі його хвороби або інвалідності, які перешкоджають виконанню роботи за договором, порушення власником або уповноваженим ним органом законодавства про працю, колективного або трудового договору [3, ст. 39];

- при скороченні штату та зменшені кількості працівників переважне право залишитися на роботі залишається за особою з інвалідністю [3, ст. 42];

- для жінок, які мають дитину з інвалідністю може встановлюватись скорочена тривалість робочого часу за рахунок власних коштів на підприємствах і в організаціях [3, ст. 51];

- робота осіб з інвалідністю у нічний час та їх залучення до надурочних робіт допускається лише за їх згодою і за умови, що це не суперечить медичним рекомендаціям [3, ст.ст. 55, 63];

- особам з інвалідністю внаслідок війни, статус яких визначений Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» надається додаткова відпустка із збереженням заробітної плати тривалістю 14 календарних днів на рік [3, ст. 77-2];

- у випадках, передбачених законодавством, на власника або уповноважений ним орган покладається обов'язок організувати навчання, перекваліфікацію і працевлаштування осіб з інвалідністю відповідно до медичних рекомендацій, встановити на їх прохання неповний робочий день або неповний робочий тиждень та створити пільгові умови праці [3, ст. 172];

- працівники та члени їх сімей мають право на державне пенсійне забезпечення по інвалідності відповідно до закону [3, ст. 256];

– святкові та неробочі дні при визначенні тривалості щорічних відпусток та додаткової відпустки працівникам, які мають дітей або повнолітню дитину – особу з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи, не враховуються [4, ст. 5];

– особам з інвалідністю І і ІІ груп надається щорічна основна відпустка тривалістю 30 календарних днів, а особам з інвалідністю ІІІ групи – 26 календарних днів [4, ст. 6];

– особам з інвалідністю та жінкам, які мають дитину з інвалідністю, надаються за їх бажанням: щорічні відпустки повної тривалості до настання шестимісячного терміну безперервної роботи у перший рік роботи на даному підприємстві; щорічні відпустки в зручний для них час [4, ст. 10];

– для підприємств, установ, організацій, у тому числі підприємств, організацій громадських організацій осіб з інвалідністю, фізичних осіб, які використовують найману працю, установлюється норматив робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю у розмірі чотирьох відсотків середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за рік, а якщо працює від 8 до 25 осіб, – у кількості одного робочого місця [2, ст. 19];

– час перебування на інвалідності у зв'язку з нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням зараховується до стажу роботи для призначення пенсії за віком, а також до стажу роботи із шкідливими умовами, який дає право на призначення пенсії на пільгових умовах і в пільгових розмірах у порядку, встановленому законом [5, ст. 9].

Підсумовуючи все вищенаведене, можемо стверджувати, що трудові гарантії осіб з інвалідністю розглядаються як захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави, що забезпечує сталий і поступальний розвиток країни. Гарантії забезпечення прав особи з інвалідністю, яка через життєві обставини втратила у тій чи іншій мірі фізіологічний рівень працездатності, передбачають включення такої особи до соціально-трудових відносин. Відповідно, соціальна мета, зумовлює правове регулювання праці осіб з інвалідністю у напрямку їх максимальної інтеграції до суспільно-корисної праці.

Література

1. Конституція України: прийнята 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 р. № 875-ХІІ. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 21. Ст. 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
3. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
4. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 р. № 504/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 2. Ст. 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 49. Ст. 668. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>
6. Красномовець В.А. Інвалідність: відображення соціального явища у теоретичних поняттях у контексті людського розвитку. *Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*. 2009. Вип. 7. URL: http://www.nbu.gov.ua/PORTAL/Soc_Gum/Vpu/Ekon/2009_7/39.pdf

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ЛЮДИНИ У ЗВ'ЯЗКУ З БЕЗРОБІТТЯМ

На сьогодні у світі неможливо знайти країну, яка б не зіштовхнулася з проблемою безробіття – воно може загрожувати будь-якій особі, незалежно від того, де і ким вона працює. Загрожуючи будь-якому працівнику, безробіття є однією з основних проблем сучасності в сфері працевлаштування, яке має свої соціальні, правові, психологічні та економічні наслідки для суспільства.

Як соціальний ризик, безробіття відносно нове явище, що з'явилося з появою ринкових відносин. Масштаби безробіття, завдяки світовій економічній кризі, збільшуються, а отже, збільшується і кількість осіб, яким необхідна допомога у зв'язку з безробіттям.

Офіційне тлумачення терміну «безробіття» в Україні вперше з'явилося у Законі України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року № 5067-VI, згідно з яким, безробіття – це соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування [1, ст. 1]. Тобто сутність безробіття як соціально-економічного явища, є узагальненою суспільною категорією, що є результатом функціонування економіки. Але така сутність відхиляється програмами соціального забезпечення, які розглядають безробіття як індивідуальну обставину в житті кожної особи, що погіршує якість та добробут її життя. Факт безробіття дає змогу людині отримати певне соціальне забезпечення (соціальну допомогу або соціальне обслуговування), оскільки воно розуміється не як норма, а як негативна обставина, що спричиняє певні наслідки конкретній особі та потребує необхідної допомоги від держави [2, с. 251].

Допомога у зв'язку з безробіттям, у тому числі, і одноразова виплата для реалізації певної організаційної підприємницької діяльності безробітними, може надаватися застрахованим та незастрахованим особам, які у встановленому порядку визнаються безробітними. Порядок реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 р. № 792 «Про затвердження Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу» [3].

Статус безробітного може отримати особа працездатного віку до призначення пенсії, зокрема за вислугу років чи на умовах пільг, у якій немає заробітку через відсутність роботи чи інших доходів, які передбачаються державою. Статус надається за особистою ініціативою особи у тому разі, якщо підходяща робота не була знайдена, і починає бути дійсним з першого дня реєстрації у відповідних територіальних органах центрального органу виконавчої влади, які реалізують політику держави щодо сфери зайнятості населення та трудової міграції (центр зайнятості), незалежно від зареєстрованого місця проживання або місця перебування особи. Допомога має призначатися центрами зайнятості за місцем перебування безробітного на обліку і виплачуватися за певними установленими правилами через банківські організації [4, с. 86].

Умови та тривалість виплат, за якими застраховані особи мають право на допомогу по безробіттю, вказані у п. 1 ст. 22 Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», де зазначається, що особи які визнаються в установленому порядку безробітними та страховий стаж яких тривав протягом 12 місяців,

що передував реєстрації особи як безробітної, становить не менше ніж шість місяців за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Розмір допомоги, згідно за п. 1 ст. 23 Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», визначається у відсотках до їхньої середньої заробітної плати (доходу), визначеної відповідно до порядку обчислення середньої заробітної плати (доходу) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26.09.2001 р. №1266, залежно від страхового стажу: якщо стаж роботи до 2 років –50%, якщо від 2 до 6 років –55%, якщо від 6 до 10 – 60%, якщо понад 10 років – 70%.

Допомога по безробіттю виплачується залежно від тривалості безробіття у відсотках до визначеного розміру: перші 90 календарних днів – 100%, протягом наступних 90 календарних днів – 80; у подальшому – 70%.

Згідно п. 5 ст. 23 Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» зазначається, що допомога по безробіттю не може перевищувати чотирикратного розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом.

Щодо інших осіб, які не підходять під п. 1 ст. 22 Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», то вони зазначаються у п. 2 ст. 22 того ж самого Закону, а саме: застраховані особи, визнані в установленому порядку безробітними, які протягом 12 місяців, що передували реєстрації особи як безробітної, за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування мають страховий стаж менше шести місяців або звільнені з останнього місця роботи з підстав, передбачених статтею 37, пунктами 3, 4, 7 і 8 статті 40, статтями 41 і 45 Кодексу законів про працю України, а також з аналогічних підстав, визначених іншими законами, особи, зазначені у ч.2 ст. 6 цього Закону (молодь, яка закінчила чи припинила своє навчання або звільнилась з військової чи невійськової служби), особи, зазначені в абзаці третьому ч. 4 ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (взята на облік внутрішньо переміщена особа, яка не має документів), мають право на допомогу по безробіттю у мінімальному розмірі [5].

Мінімальний розмір такої допомоги встановлюється Правлінням Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. Постановою Правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття «Про мінімальний розмір допомоги по безробіттю на період карантину» від 08.04.2020 р. № 217, за умов карантину, мінімальний розмір допомоги у зв'язку з безробіттям складає 1000 грн [6].

Допомога у зв'язку з безробіттям, згідно п. 3 та п. 4 ст. 22 Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», виплачується з 8 дня після реєстрації застрахованої особи в установленому порядку в державній службі зайнятості, а загальна тривалість такої допомоги не може перевищувати 360 календарних днів протягом двох років. Для осіб же, які зазначаються у ч.2 ст. 6 цього Закону та абзаці третьому ч.4 ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» – не може перевищувати 180 календарних днів.

Щодо осіб передпенсійного віку, яким до настання права на пенсію залишається 2 роки, то тривалість їхньої виплати допомоги не може перевищувати 720 календарних днів [5].

Отже, ринкові механізми будь-якої держави, вочевидь, не можуть гарантувати забезпечення зайнятості всій частині населення, навіть якщо в країні є вільні робочі місця. Безробіття в суспільстві являє собою велику проблему, але, на жаль, невід'ємну для сучасної економіки, а отже, дуже актуальну на сьогодні, і саме тому будь-яка особа обов'язково потребує певного соціального захисту з боку держави та з боку місцевих органів влади.

Література

1. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 24. Ст. 243. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
2. Денисюк М.М. Щодо питання про законодавче поняття безробіття. *Вісник Львівського університету*. 2014. № 59. С. 250–257.
3. Про затвердження Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу: постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 р. № 792. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2018-%D0%BF#Text>
4. Слюсар С.Т. Аналіз рівня безробіття в Україні: проблеми і шляхи його подолання. *Економіка АПК*. 2018. № 5. С. 85–92.
5. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 р. № 1533-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 22. Ст. 171. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text>
6. Про мінімальний розмір допомоги по безробіттю на період карантину: постанова Правління фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття від 08.04.2020 р. № 217. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0344-20#Text>

УДК 349.3:364.3-058.862

Розумна А.І.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НЕПОВНОЛІТНІХ, ПОЗБАВЛЕНИХ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

Актуальність вибраної теми полягає в тому, що соціальний захист неповнолітніх, які, на жаль, втратили таке необхідне для дитини явище, як виховання батьків, повинно повноцінно бути замінене увагою та вихованням держави, оскільки сім'я є необхідним та фундаментальним критерієм для виховання дитини. Саме сім'я, в багатогранному значенні цього слова, формує поведінку та навички дитини, що безсумнівно формує в дитини особистість, робить її повноцінним складовим елементом громадського суспільства – громадянином України.

Метою написання тез є правова характеристика гарантій соціального захисту неповнолітніх, які позбавленні сімейного виховання в Україні.

Для розкриття теми всебічно, на нашу думку, слід відзначити, які саме категорії неповнолітніх дітей відносяться до тих, що втратили сімейне виховання. До них можна віднести дітей-сиріт, тобто діти в яких загинули чи померли батьки та діти, що позбавленні батьківського піклування – діти, батьків яких позбавили батьківських прав або визнали безвісно відсутніми чи не дієздатними, покинуті діти чи від яких відмовились батьки тощо [1].

Крім того, хотілося звернути увагу на те, що за даними Державної служби статистики України станом на 31.12.2019 рік загальна кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування складала 68 877, що, на нашу думку, є великою кількістю для України [2].

Державна політика у сфері соціального захисту неповнолітніх, позбавлених сімейного виховання направлена на повне забезпечення цих дітей, що передбачає кожній дитині мінімальні стандарти рівня життя, які необхідні для соціального, духовного, фізичного, морального та розумового розвитку, при цьому встановлюється обов'язок того, що допомога та утримання таких дітей не може бути нижчою за встановлені норми, що забезпечують кожній дитині [1].

Держава гарантує, що такі діти мають право на повне державне забезпечення в усіх навчальних закладах до 23 років або до закінчення відповідних навчальних закладів. Крім того, законодавством передбачені для таких дітей соціальні стипендії та посадові оклади (курсанти, військових навчальних закладів та інші) в розмірі не менше 150 відсотків розміру прожиткового мінімуму, які вводяться в дію з 01 січня 2021 року [1].

Для забезпечення дітей, що втратили сімейне виховання, якісними умовами навчання, законодавство України передбачає можливість виплати щорічної грошової компенсації в розмірі 3 місячних стипендій для придбання навчальної літератури [1].

Також держава гарантує допомогу у вигляді компенсації в придбанні одягу випускникам закладів освіти – такий розмір допомоги встановлюється індивідуально, відповідно до нормативів одягу та взуття затвердженим КМУ [1].

Варто відмітити, що Закон України «Про охорону дитинства» також передбачає соціальний захист неповнолітніх, які втратили сімейне виховання, а саме влаштування в дитячі будинки сімейного типу, прийомні сім'ї, заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, при цьому після повернення їх з дитячих закладів чи від опікунів гарантує працевлаштування [3].

В цьому контексті також слід вказати, що держава забезпечує грошовою підтримкою тих осіб, котрі є опікунами чи піклувальниками таких дітей, а дитячі будинки сімейного типу і прийомні сім'ї підтримує матеріально. Допомога при усиновленні дитини призначається на кожну дитину та становить 41280 гривень. Спочатку виплата здійснюється одноразово у сумі 10320 гривень, а вже решта суми допомоги виплачується протягом наступних 36 місяців рівними частинами [5, ст. 12].

Позитивним моментом слід виділити те, що відповідно до статті 18-1 Закону України «Про відпустки» особі, яка усиновила дитину з числа дітей, що втратили сімейне виховання, старше трьох років, надається одноразова оплачувана відпустка у зв'язку з усиновленням дитини тривалістю 56 календарних днів, а якщо особа усиновить двох та більше дітей, то тривалість відпустки зростає до 70 днів без урахування святкових і неробочих днів [4].

Законодавством передбачено гарантії забезпечення житлом дітей, що позбавлені батьківського виховання, які не мали впорядкованого житла або вселення яких у приміщення, що зберігалося за ними, неможливе внаслідок його знищення чи пошкодження або з інших поважних причин [1].

Отже, на підставі викладеного варто вказати, що держава гарантує соціальний захист неповнолітнім, які втратили сімейне виховання. Це зокрема проявляється в матеріальній допомозі у вигляді соціальних стипендій чи певних грошових компенсацій, повним забезпеченням у навчанні, безкоштовним проїздом у громадському транспорті, допомогою у

придбанні житла тощо. Держава матеріально заохочує інших осіб та сімей для усиновлення дітей, що втратили сімейне виховання, оскільки ніякий дитячий будинок сімейного типу не зможе замінити справжнього сімейного кола, яке вкрай необхідне дитині.

Література

1. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005 р. № 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. Ст. 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>
2. Соціальний захист населення України у 2019 році. Статистичний збірник. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2020/zb/07/zb_szn_2019.pdf
3. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
4. Про відпустки. Закон України від 15.11.1996 р. № 504/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 2. Ст. 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-вр#Text>
5. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 р. № 2811-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 5. Ст. 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>

УДК 349.22-055.26

Романова А.Г.

ТРУДОВІ ПРАВА ЖІНОК ТА ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ЇХ ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

В умовах реформування трудового законодавства одними з актуальних у науці трудового права та правозастосовній практиці є теоретичні та практичні проблеми правового регулювання трудових прав жінок та їх юридичні гарантії.

Стаття 24 Конституції України проголошує рівність прав жінки і чоловіка і гарантує рівні можливості, у тому числі у сфері праці та винагороди за неї; передбачає спеціальні заходи з охорони праці та здоров'я жінок, створення умов, що дають жінкам можливість поєднувати роботу з материнством [1]. Жінки потребують особливої уваги, оскільки саме вони порівняно з чоловіками частіше бувають обмежені у використанні конституційних прав лікаряний у зв'язку з вагітністю та пологами, а також відпустку для догляду за дитиною. Тому чинне трудове законодавство України закріплює додаткові гарантії працівникам, а саме вагітним жінкам і жінкам-матерям, які є не досить конкурентоспроможними на ринку праці.

Безперечно, гарантії є важливою категорією юридичної науки. Поняття «гарантії» є досягненням наукової думки багатьох поколінь, яке базується на основних принципах, вироблених людством: гуманізмі, справедливості, законності, рівноправності, доцільності та ін. Гарантії є системою умов, які забезпечують задоволення благ та інтересів людини. Гарантії являють собою систему соціально-економічних, політичних, моральних, юридичних, організаційних передумов, умов, засобів і способів, які створюють особистості рівні можливості для здійснення своїх прав, свобод і інтересів.

Поняття «гарантії» є одним з ключових не лише в теорії права, але й у галузевих науках. Гарантії є системою умов, які забезпечують задоволення благ та інтересів людини. Їх основною функцією є виконання державою зобов'язань у сфері реалізації прав особи. Об'єктом гарантій виступають суспільні відносини, пов'язані з охороною і захистом прав людини, задоволенням майнових благ і інтересів громадян. Розкриття термінів, які

вживаються для тлумачення терміну «гарантія», дає можливість сказати, що гарантія – це те, що захищає, охороняє від чого-небудь й є основою, яка забезпечує що-небудь.

В юридичній літературі мають місце різні підходи до визначення сутності гарантій. Одні вчені розуміють під ними засоби, способи фактичного забезпечення реалізації прав і свобод громадян, інші – засоби, способи й умови забезпечення реального здійснення наданих громадянам демократичних прав і свобод, треті – умови, методи (способи) і засоби забезпечення фактичної можливості користуватися демократичними правами й організаційно-правовими засобами їх захисту.

Чинним трудовим законодавством передбачено гарантії здійснення працівниками своїх прав і відповідальність за невиконання трудових обов'язків. Гарантії трудових прав встановлені під час прийому на роботу, зміні умов трудового договору, його припиненні [2].

Відповідно до частини другої статті 3 Кодексу законів про працю України, встановлено, що законодавством про працю передбачені гарантії, що стосуються праці жінок, молоді, осіб з інвалідністю, охорони праці та зайнятості. Гарантії, що стосуються охорони праці, встановлені статтями 153–173 КЗпП України, Законом України «Про охорону праці», іншими нормативно-правовими актами. Таким чином, стосовно вагітних жінок і жінок, які мають дітей, трудовим законодавством передбачене досить широке коло юридичних гарантій, що дають змогу забезпечити більш повну охорону трудових прав і здоров'я жінок, а також їхніх майбутніх і новонароджених дітей [2].

Національним трудовим законодавством встановлені гарантії у разі прийняття на роботу і звільнення вагітних жінок і жінок-матерів. Зокрема, статтею 22 КЗпП України передбачена пряма заборона відмови у прийнятті на роботу з мотивів, не пов'язаних з діловими якостями особи, у тому числі й за статевою ознакою, якщо це не пов'язане з характером роботи, що виконується [2]. Це підвищений захист жінок ще при прийнятті на роботу. Також встановлюється заборона відмови у прийнятті на роботу або звільнення з роботи вагітних жінок і жінок, які мають дітей (ст. 184 КЗпП) [2].

Відповідно до ч. 1 ст. 184 КЗпП України забороняється відмовляти жінкам у прийнятті на роботу і знижувати їм заробітну плату з мотивів, пов'язаних з вагітністю або наявністю дітей віком до трьох років, а одиноким матерям – за наявності дитини віком до чотирнадцяти років або дитини з інвалідністю.

Також частина друга статті 184 КЗпП України зобов'язує власника або уповноважений ним орган у разі відмови у прийнятті на роботу повідомляти зазначеним категоріям жінок про причини відмови у письмовій формі. Відмову у прийнятті на роботу може бути оскаржено у судовому порядку [2]. Судовий захист такого права є суттєвою юридичною гарантією права жінок на працю.

За трудовим законодавством України традиційно заборонялося звільнення за ініціативою роботодавця вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (частина третя статті 184 КЗпП України). Згідно із зазначеною частиною статті 184 КЗпП України, звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (до шести років – частина шоста статті 179), одиноких матерів за наявності дитини віком до чотирнадцяти років або дитини з інвалідністю, з ініціативи власника або уповноваженого ним органу не допускається, крім випадків повної ліквідації підприємства, установи, організації, коли допускається звільнення з обов'язковим працевлаштуванням. Ці гарантії поширюються і на випадки звільнення у зв'язку із закінченням строку договору зазначених працівників, коли вони прийняті на сезонні роботи [2].

Отже, юридичні гарантії трудових прав жінок за національним законодавством можна оцінити як досить високі. Вагітним жінкам і жінкам, які мають дітей, встановлені гарантії під час прийняття на роботу, звільнення та ін.

Чинне трудове законодавство України у сфері трудових прав жінок загалом відповідає міжнародним та європейським стандартам, але на жаль ефективність його є недосконалою через неможливість реалізації норм у практиці.

Література

1. Конституція України: прийнята 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Проект Закону України про працю від 28.12.2019 р. № 2708. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67833
4. Конвенція МОП про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності № 100 від 06.06.1951 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_002#Text
5. Трудове право України: навч. посіб. / П.Д. Пилипенко, В.Я. Бурак, В.Я. Козак та ін.; за ред. П.Д. Пилипенка. Київ: Ін Юре, 2003. 40 с.

УДК 349.3:364.3

Ставрулова В.М.

СОЦІАЛЬНІ ПІЛЬГИ ТА СОЦІАЛЬНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ

Згідно ст. 1 Конституції України визначено, що Україна – це соціальна держава, яка має брати на себе та виконувати певні зобов'язання щодо побудови соціально орієнтованої держави. За сучасних умов, це втілюється через державну політику, що спрямовує свої сили на підвищення рівня якості життя населення та на необхідне приділення уваги до його вразливих верств, зокрема, за допомогою певної модернізації системи надання соціальних послуг.

Державний розвиток ринкових відносин та євроінтеграційні зміни актуалізують потребу щодо гарантій соціального захисту для кожного прошарку населення, особливо для пільгових категорій громадян. Зростання попиту в сфері соціального захисту пояснюється погіршенням рівня життя населення, який за умов економічних та соціальних змін в державі поставив значну кількість людей на межу крайньої бідності та виживання. За таких умов, майнове та соціальне розшарування серед людей тільки поглиблюється, а це, в свою чергу, призводить до розбалансування життєвих можливостей населення, невдоволення навіть основних соціальних потреб величезної кількості людей.

Реалізація соціального захисту в Україні здійснюється за допомогою соціального страхування, соціальної допомоги найбільш вразливим верствам населення, пенсійного забезпечення, компенсацій, індексацій та певних пільг населенню, матеріальної допомоги сім'ям з дітьми, соціального обслуговування тощо. Отже, соціальний захист здійснюється шляхом соціального забезпечення та соціальної допомоги.

Дослідження проблематики теми соціальних пільг та соціального обслуговування здійснювалось за допомогою робіт таких вчених як С.М. Синчук [1], Н.І. Чудик-Білоусова

[2], К.В. Дубич [3], а також, за допомогою ознайомлення з новим Законом України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року [4].

Соціальна пільга – це законодавче звільнення (повне чи часткове) особи від виконання нею свого обов’язку або надання їй додаткових прав при настанні соціального ризику чи за наявності у такої особи значних заслуг перед державою, пов’язаних з певними публічними подіями.

Соціальні пільги мають статус додаткового виду соціального забезпечення, тобто, вони будуть надаватися незалежно від того, чи буде отримувати особа пенсію, допомогу або заробітну плату. Соціальні пільги спираються на конституційне право кожного громадянина на достатній життєвий рівень для себе та своєї сім’ї, який обов’язково повинен включати нормальне харчування, житло, одяг тощо.

Основні ознаки, які відносяться до соціальних пільг, можна виділити у такий список:

- соціальні пільги спрямовані на більш повне задоволення інтересів суб’єктів та на полегшення їх умов життя;
- являють собою певні відхилення від єдиних законодавчих норм та елементи спеціального правового статусу, наприклад, полегшення вступу до навчальних закладів, зменшення оплати житлово-комунальних послуг тощо;
- пільги надають правомірний виняток з правила щодо необхідності виконання особою певних обов’язків, які передбачені законодавством;
- переважно закріплюються у спеціальних законах, які визначають особливості правового статусу для певних категорій громадян.

Законодавством встановлюються певні категорії пільг, які поділяються на: житлово-комунальні, медико-реабілітаційні, транспортні, соціально-побутові, пенсійні та соціально-трудові [1, с. 304].

Аналізуючи склад права щодо соціальних пільг, можна виділити певні недоліки існуючої в Україні соціальної пільгової системи, а саме:

- механізм надання пільг в Україні є недосконалим, через що пільгами в державі користуються не завжди ті люди, які мають на них право. Наприклад, правом на безоплатний проїзд в міському транспорті користуються лише пенсіонери, що проживають у місті, а сільські жителі – ні, або користуються, проте дуже рідко;
- відсутня система моніторингу доходів сімей, яка б допомогла визначати тих, кому пільгове забезпечення є більш необхідним. Система базується на принципі категорійного поділення соціальних груп, через яку неможливо виділити, кому потрібна термінова допомога [1, с. 305].

Соціальне обслуговування розглядається як система соціальних заходів, яка передбачає сприяння, підтримку і послуги, що надають соціальні служби окремим особам чи групам населення для подолання або пом’якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу та повноцінної життєдіяльності (Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р.).

Основна підстава для надання соціального обслуговування – це складна життєва обставина, тобто така ситуація, яка порушує нормальний темп життєдіяльності особи та наслідки якої особа не може самотійно подолати. Знаходячись у складній життєвій обставині, особа, наприклад, може втратити засоби до існування, внаслідок чого вона стає малозабезпеченою або вона потребує лікування чи не в змозі обслуговувати себе самотійно – саме в таких випадках соціальне обслуговування є необхідним. Право на соціальне

обслуговування є у всіх громадян України, зокрема у іноземних громадян та осіб без громадянства (якщо інше не встановлюється міжнародними договорами України) [2, с. 135].

Зазвичай, соціальне обслуговування реалізується у формі надання особі соціальних послуг, але іноді здійснюється і матеріальна підтримка. Соціальні послуги різноманітні за своїм характером: їх можуть розглядати як комплекс психологічних, правових, освітніх, економічних, медичних, реабілітаційних та інших певних заходів, що спрямовуються на окремі соціальні групи або індивідів, які перебувають у стані складних життєвих обставин та потребують деякої сторонньої допомоги з метою відтворення чи поліпшення їх життєдіяльності, певної соціальної адаптації, а також, з обов'язковою метою повернення до повноцінного життя.

Соціальні послуги, залежно від мети їх надання, поділяють на: соціально-побутові послуги, соціально-медичні послуги, психологічні послуги, психолого-педагогічні послуги, соціально-економічні послуги, правові послуги, послуги з соціальної і професійної реабілітації та адаптації, послуги з працевлаштування та інформаційні послуги.

Соціальне обслуговування осіб у складних життєвих обставинах у вигляді матеріальної підтримки, відбувається у вигляді надання особі певних матеріальних благ, а саме: одягу, взуття, продуктів харчування, засобів особистої гігієни та санітарії, засобів догляду за дітьми та інших предметів першої необхідності, палива, а також технічних та допоміжних засобів для реабілітації особи. Іноді, але дуже рідко, соціальне обслуговування може здійснюватися у вигляді надання особі грошової компенсації чи допомоги [2, с. 138].

За чинним законодавством, соціальне обслуговування може надаватися як державними та комунальними спеціалізованими підприємствами, так і установами та закладами соціального обслуговування, що підпорядковуються центральним і місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування – такі утворені юридичні особи не можуть мати мету отримання та примноження свого прибутку. Також, соціальне обслуговування може надаватися і певними фізичними особами.

Громадянам, що застраховані, соціальне обслуговування надається певними відповідними органами фондів загальнообов'язкового соціального страхування, незастрахованим особам – спеціальні територіальні центри соціального обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян, психоневрологічні інтернати, спеціальні будинки-інтернати для престарілих та інвалідів, дитячі будинки-інтернати тощо [2, с. 140–141].

Серед недоліків соціального обслуговування можна виділити:

- законодавчу та нормативно-правову неврегульованість. Правові акти, що врегульовують питання соціальних послуг в державі, відзначаються розмитими визначеннями функцій та цілей роботи відповідних установ та некоректним термінологічним апаратом. Це, в свою чергу, перешкоджає ефективному функціонуванню системи соціальних послуг та гальмує впровадження у ній законодавчих реформ;

- неефективні та нераціональні підходи щодо фінансування та управління. Це виявляється у низькому рівні адресності та розпорошенні спеціальних виділених бюджетних коштів для сфери соціального захисту. Наприклад, за ст. 89 п. 4 (а) Бюджетного кодексу України визначається, що бюджетні видатки, які надаються для соціальних послуг, призначаються тільки для певних державних установ, а це, в свою чергу, означає що соціальні послуги можна отримати тільки у державних бюджетних установах, тому що недержавні надавачі соціальних послуг не фінансуються країною;

– державна монополізація ринку соціальних послуг. Система соціальних послуг віднесена до компетенції 3-х міністерств: Міністерства соціальної політики України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України. Таке домінування призводить до заплутаної бюрократизованої системи мереж державних та комунальних закладів, які повинні надавати послуги соціального характеру;

– недосконалість механізмів для впровадження норм закону, через які не виходить якісно реалізувати певні заходи щодо системи надання соціальних послуг [3, с. 67].

Отже, незважаючи на певні державні реформи в бік модернізації законодавчої бази (наприклад, прийняття Закону України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р.), система соціального захисту населення в Україні в частині надання соціальних пільг та соціального обслуговування, має певні недоліки. Працюючий та якісний стан системи державної політики щодо соціального захисту та соціальних гарантій для населення – це один із найважливіших аспектів у досягненні високого рівня життя економічно та соціально розвиненої держави, а тому він такий необхідний для будь-якої країни, яка піклується про свій народ. Соціальний захист людини – це не останній пріоритет всіх добре розвинутих держав, а отже, він має бути пріоритетом і для української держави, яка прагне до покращення рівня життя.

Література

1. Синчук С.М. Правові ознаки соціальних пільг у сфері соціального забезпечення. *Юридичні і політичні науки*. 2012. № 56. С. 301–306.
2. Чудик-Білоусова Н.І. Сучасні тенденції правового регулювання надання соціальних послуг. *Університетські наукові записки*. 2016. № 59. С. 133–150.
3. Дубич К.В. Реформи соціальних послуг в Україні: сучасний стан і проблеми впровадження. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 3. С. 64–69.
4. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 18. Ст. 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

УДК 349.3:364-644.6

Тосхопаран Т.Ф.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ОСІБ У ЗВ'ЯЗКУ З ВТРАТОЮ ГОДУВАЛЬНИКА

В умовах сучасного реформування різних правових сфер в Україні, у нашому суспільстві все більше стає актуальною проблема розвитку правових механізмів для соціального захисту населення, у тому числі, осіб у зв'язку з втратою годувальника. Соціальне забезпечення спеціальною пенсією у зв'язку з втратою годувальника охоплює дуже велику кількість українського населення, яке найбільше належить до соціально незахищеного. Серед таких людей налічуються діти, пенсіонери та люди з особливими потребами, тобто такі особи, які у переважній більшості випадків, у зв'язку зі смертю годувальника, втрачають всі засоби до існування.

Сутність таких пенсійних грошових виплат полягає в тому, щоб держава могла підтримати непрацездатних осіб, які зіштовхнулись з проблемою соціальних ризиків не за своєю волею, а тому що були пов'язані з померлою людиною родинними чи шлюбно-сімейними відносинами та утримувались за її рахунок. Головна відмінна риса цього різновиду пенсії в тому, що грошове забезпечення членів сім'ї померлого годувальника має

похідний характер від особистого права на пенсію померлої людини та залежить від тривалості суспільно корисної діяльності особи, тобто стажу.

Поняття «втрата годувальника», за чинним пенсійним законодавством, розуміється державою як один з трьох можливих юридичних фактів, а саме:

- смерть годувальника;
- визнання годувальника безвісно відсутнім;
- проголошення годувальника померлим у встановленому законом порядку [1, с. 426].

Смерть особи, що була годувальником, є очевидним юридичним фактом та підтверджується спеціальним свідоцтвом, яке має видаватися певним органом реєстрації актів громадського стану.

Щодо безвісної відсутності, то відповідно до п. 1 ст. 43 Цивільного кодексу України, особа може бути визнана безвісти відсутньою, якщо протягом року у місці її постійного проживання немає відомостей про її місце перебування.

Спеціальні умови, за допомогою яких особа оголошується судом померлою, зазначаються у п. 1 та п. 2 ст. 46 Цивільного кодексу України, за якими фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо:

- у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років;
- фізична особа пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку та відомостей про її місцезнаходження немає протягом шести місяців;
- фізична особа пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, а тому може бути оголошена судом померлою після спливу двох років від дня закінчення воєнних дій [2].

Якщо особа, що була визнана безвісно відсутньою чи оголошена померлою, повернулась, або її місцезнаходження було встановлено, то такі обставини є підставою для того, щоб припинити виплачувати непрацездатним особам пенсію у зв'язку з втратою годувальника.

На пенсію у зв'язку з втратою годувальника, відповідно до ст. 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», мають право:

- непрацездатний чоловік або непрацездатна дружина, якщо вони є особами з інвалідністю або досягли пенсійного віку;
- діти померлого годувальника, які не досягли 18 років або старші цього віку, якщо вони стали особами з інвалідністю до досягнення 18 років;
- діти, які навчаються за денною формою навчання у загальноосвітніх навчальних закладах системи загальної середньої освіти, а також професійно-технічних, вищих навчальних закладах (у тому числі у період між завершенням навчання в одному із зазначених навчальних закладів та вступом до іншого навчального закладу або у період між завершенням навчання за одним освітньо-кваліфікаційним рівнем та продовженням навчання за іншим за умови, що такий період не перевищує чотирьох місяців), до закінчення такими дітьми навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років;
- діти-сироти, до досягнення ними 23 років незалежно від того, навчаються вони чи ні;

- чоловік (дружина), а в разі їх відсутності – один з батьків або брат чи сестра, дідусь чи бабуся померлого годувальника незалежно від віку і працездатності, якщо він (вона) не працюють і зайняті доглядом за дитиною (дітьми) померлого годувальника до досягнення нею (ними) 8 років.

Важливо зазначити, що усиновлені діти та пасинки і падчерки, мають право на пенсійне забезпечення у зв'язку з втратою годувальника нарівні з рідними дітьми годувальника. Пенсійну виплату у єдиному спільному розмірі отримують всі члени сім'ї, але за бажанням певної особи, частка з загальної суми пенсії, може виплачуватися окремо [3].

Щодо розміру грошової допомоги, на яку можуть розраховувати непрацездатні особи, що втратили годувальника, то за Законом України «Про Державний бюджет України на 2020 рік», мінімальне начислення пенсії відштовхується від мінімальних начислень прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб, тобто, станом на 1 січня 2021 року – від 1769 грн., а отже, мінімальний розмір пенсії по втраті годувальника на одну дитину не може бути меншим, ніж 1769 грн., на двох дітей – 2122,8 грн (120% прожиткового мінімуму), а на трьох і більше – 2653,5 грн (150% прожиткового мінімуму)[4].

Особи, які втратили годувальника з числа військовослужбовців, мають інший мінімальний розмір пенсії у зв'язку з втратою годувальника. Відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших категорій громадян», з 1 січня 2021 року, розмір такої пенсії становить 3538 грн (200% прожиткового мінімуму) [5].

Отже, можна зробити такий висновок що, пенсійне забезпечення, яке виплачується державою у разі втрати годувальника, є основною гарантією права певних громадян на матеріальну підтримку, у разі втрати засобів для існування. Воно охоплює непрацездатних осіб різного віку чи стану здоров'я, які потребують соціальної допомоги. Держава повинна надавати такий розмір виплачуваної пенсії, який міг би гарантувати особі гідний рівень життя та задовольняти її потреби на прожитковому рівні. Проте, дійсний рівень грошового забезпечення непрацездатних осіб, що є членами сім'ї померлого годувальника, не відповідає сучасним економічним прожитковим реаліям держави, а тому актуалізує необхідність щодо удосконалення законодавства України.

Література

1. Матвієнко Є.П. Правові проблеми пенсійного забезпечення у зв'язку з втратою годувальника в Україні. *Форум права*. 2012. № 3. С. 426–430
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 49–51. Ст. 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>
4. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 14.11.2019 р. № 294-IX. *Відомості Верховної Ради України*. № 5. 2020. Ст. 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20>
5. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 р. № 2262-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 29. Ст. 399. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ПРАЦІВНИКА ДО МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Актуальність вибраної теми полягає в тому, що, безумовно, продуктивна робота підприємства, організації, установи залежить від злагодженої роботи як керівництва так і працівників, але все-таки через різні причини трапляються випадки, коли працівники наносять роботодавцю матеріальну шкоду і звідси постає зрозуміле питання роботодавця – як правильно притягнути до матеріальної відповідальності для компенсації збитків, що були нанесені діями чи бездіяльністю працівника.

Метою дослідження є висвітлення проблемних питань притягнення працівника до матеріальної відповідальності відповідно до трудового законодавства України.

Основні засади притягнення працівника до матеріальної відповідальності (далі – відповідальність) закріплені у Кодексі законів про працю України (далі – КЗпП). Так, згідно приписів статті 130 КЗпП, встановлено обов'язок працівника відшкодувати матеріальну шкоду, якщо вона була заподіяна, але при певних умовах, зокрема, у зв'язку з наявністю:

- прямої дійсної шкоди; вини в діях чи бездіяльності працівника;
- порушення працівником трудових обов'язків;
- причинно-наслідкового зв'язку між шкодою, що настала та діями (діями чи бездіяльністю) працівника [1].

Варто звернути увагу на те, що всі наведені умови повинні бути наявні одночасно, тобто якщо однієї з наведених умов не буде встановлено, то притягти працівника до відповідальності вже не вийде.

Так доречно, на нашу думку, буде детально охарактеризувати умови, що наведені в статті 130 КЗпП. Так, під прямою дійсною шкодою, розуміють знецінення вартості майна або його пошкодження, у зв'язку з чим у підприємства виникає потреба у відновленні чи заміні такого майна, тобто виникає додаткова нагальна потреба у проведенні зайвих грошових виплат [2].

Щодо порушення трудових обов'язків, то варто вказати, що вони повинні дійсно бути трудовими, тобто прописані у трудовому договорі чи в посадовій інструкції працівника або навіть у колективному договорі, а не в цивільно-правовому договорі. Так, наприклад, притягнути особу до відповідальності, яка працює за цивільно-правовим договором за приписами ст. 130 КЗпП не можна, оскільки наявні саме цивільні правовідносини, а не трудові. Такі випадки слід вирішувати згідно цивільним законодавством України, а не за трудовим.

Варто зауважити, що працівник відповідає за свої дії лише в робочий час, оскільки саме в цей проміжок часу він може виконувати ті обов'язки, що покладені на нього трудовим договором та інші обов'язки, що передбаченні колективним договором чи правилами внутрішнього розпорядку. Тобто, працівник не буде нести відповідальність відповідно до трудового законодавства, якщо йому щось доручили виконати, що пов'язано з процесом роботи в не робочий для нього час і саме в цей момент часу трапиться, наприклад, пошкодження певного майна або інший випадок.

Наступними обов'язковими умовами притягнення працівника до відповідальності є наявність причинно-наслідкового зв'язку та вини в діях чи бездіяльності працівника. Під

виною розуміють власне психічне відношення працівника щодо діянь (дії чи бездіяльності) та результатом таких діянь, тобто наслідки, при цьому форма вини виражається в необережності чи умислі [2].

Щодо причинного зв'язку, то під ним розуміють зв'язок між майновою шкодою, яка трапилася та відповідно винною дією працівника, при цьому зв'язок повинен бути таким, що безумовно доводить, що майнова шкода, яка виникла, є результатом діянь саме працівника. Таким чином, варто наголосити на тому, що працівник буде відповідати за майнову шкоду тільки виключно, що трапилися з його вини та діянь [2].

Слід зазначити, що особливу увагу відіграють договори про повну матеріальну відповідальність. Так, підприємства укладають ці договори з працівниками аби убезпечити себе від додаткових нагальних потреб у проведенні зайвих грошових виплат щодо компенсації вартості пошкодженого майна. Але, підприємства, укладаючи такі договори, не звертають уваги на те, що не з усіма працівниками можливе таке укладання цього виду договору. По-перше, згідно статті 135-1 такий вид договору можливо укласти лише з повнолітніми особами, при цьому їх посади, а отже і процес праці, повинні бути пов'язані з обробкою, зберіганням, продажем переданих їм певних цінностей. По-друге такий вид договору має типову форму, затверджену Постановою Держкомпраці СРСР і Секретаріату ВЦРПС від 28.12.1977 р. № 447/24, яка містить вичерпний перелік посад працівників з якими допускається укладання цього договору [3]. Отже, якщо було укладено договір про повну матеріальну відповідальність з працівником, посада якого не входить до відповідного переліку – такий договір є недійсним. Таку ж позицію встановив Пленум вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у постанові від 11.12.2015 р. № 12 [4].

Також необхідно звернути увагу на строки звернення власника до виконання розпорядження щодо відшкодування матеріальної шкоди. Так, КЗпП встановлює правила, що власник підприємства повинен розробити розпорядження протягом 2 тижнів виключно з дня виявлення настання шкоди, яка була спричинена працівником, а вже звернути його до виконання необхідно протягом 7 днів, коли було повідомлено працівника про винесення відповідного розпорядження [1].

Таким чином, якщо власник або уповноважений ним орган порушують відповідні строки, то працівник вправі відмовитися від відшкодування такої шкоди, тому в такому випадку підприємству залишається звернутися лише до суду з позовом про відшкодування матеріальної шкоди, де позовна давність встановлюється в один рік з дня виявлення настання шкоди [1]. При цьому, варто зауважити, що визначення вартості заподіяної шкоди майну підприємству згідно п. 13 постанови Пленуму ВССУ від 11.12.2015 р. № 12, здійснюється з дня виявлення шкоди, а в випадках зміни ціни майна – застосовується ціна, що діє на день прийняття рішення про відшкодування матеріальної шкоди [4].

Отже, на підставі викладеного вище матеріалу, можна зробити наступні висновки. По-перше, основні засади притягнення працівника до матеріальної відповідальності закріплені у Кодексі законів про працю України. По-друге, матеріальна відповідальність настає виключно при певних умовах, зокрема, у зв'язку з наявністю: прямої дійсної шкоди; вини в діях чи бездіяльності працівника; порушення працівником трудових обов'язків; причинно-наслідкового зв'язку між шкодою, що настала та діями (діями чи бездіяльністю) працівника. При цьому, наведенні умови повинні бути наявні одночасно. По-третє, варто акцентувати увагу на тому, що при здійсненні працівником своїх обов'язків, вони повинні

дійсно бути трудовими, тобто прописані у трудовому договорі чи в посадовій інструкції або навіть у колективному договорі, а не в цивільно-правовому договорі – в цьому разі норми КЗпП не діють.

Література

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
2. Іншин М.І., Костюк В.Л., Мельник В.П. Трудове право України: підручник. Центр учбової літератури, 2016. 472 с. URL: http://moodle.mdu.in.ua/pluginfile.php/91216/mod_resource/content/1/ТПУ%20підручник%20Іншин%20М.І.%202016.pdf
3. Про затвердження переліку посад і робіт, які заміщаються або виконуються робітниками, з якими підприємством, установою, організацією можуть укладатися письмові договори про повну матеріальну відповідальність...: Постанова Держкомпраці СРСР і Секретаріату ВЦРПС від 28.12.1977 р. № 447/24. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0447400-77#Text>
4. Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11.12.2015 № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012740-15#Text>

УДК 34:615.38(477)

Шаховал М.М.

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ІНСТИТУТУ ДОНОРСТВА В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ТА РЕАЛІЯХ

Актуальність дослідження даної теми полягає в тому, що донорство є важливою частиною в медицині будь-якої країни, так як переливання крові і трансплантація органів – є дуже частими операціями. В нашій країні є чималі проблеми при реалізації особою права на донорство всіх видів. І здебільшого, ці проблеми виникли через правові обмеження або відсутності заохочення до донорства.

Мета статті – дослідити і визначити нормативно-правову базу, що регламентує донорство і запропонувати варіанти вирішення наявних проблем що існують в даній сфері.

Україна є соціальною державою відповідно до ст. 1 Конституції України. З цього ж можна зробити висновок про обов'язковість соціального захисту в країні. Більш детально це підтверджується у статті 46 Конституції України, де зазначено, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Також важливою гарантією є право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, закріплену статтею 49 Конституції України [1].

Сучасна Україна зіткнулася з гострою проблемою нестачі крові та її компонентів так як на одного жителя припадає 8,5 мілілітрів. зданої крові, тоді як за рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я передбачено 12-15 мілілітрів. За оцінками Міністерства охорони здоров'я України, потреби клінічної медицини в препаратах крові задоволені лише на 25%. У той же час лікарі запевняють: вчасно відновлена втрата крові може врятувати більше сотні жінок, які помирають щороку в Україні після ускладнень під час вагітності, а в

загальних масштабах різних захворювань і травм мова може йти про врятованих життях декількох тисяч українців на рік [2].

За часів СРСР Україна займала перше місце в СРСР по здачі крові, але тепер вона є однією з найбільш нужденних в крові донорів країн. Це зумовлюється тим, що за часів СРСР донорство крові крім пільг за нього було ще й в добровільно-примусовому порядку, але й пільги грали не останню роль. За постійне донорство громадянину СРСР допомагали з освітою його дитини, надавали путівки в пансіонати, робили знижки в точках громадського харчування, видавали проїзні на громадський транспорт тощо. Згідно Закону України «Про донорство крові та її компонентів» від 23.06.1995 р № 239/95-ВР (втратив чинність) донори мали список певних пільг, серед яких: за безкоштовну здачу понад 40 разів кров або 60 разів плазму, їм гарантували 20% надбавку до пенсії, пільговий кредит на покупку житла, 50% знижку на покупку ліків, путівки в санаторії і відпуск з роботи або навчального закладу в день здачі аналізів і безпосередньо в день здачі самої крові [3].

Чинним Законом України «Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові» від 30.09.2020 р. № 931-IX у порівнянні з Законом України «Про донорство крові та її компонентів» від 23.06.1995 р № 239/95-ВР зменшено надбавку до пенсії до 10% від прожиткового мінімуму; не передбачено ніяких пільг на придбання житла, придбання лікарських засобів, путівок до санаторно-курортних закладів [4].

Державні гарантії прав донора крові та компонентів крові закріплені в ст. 19 Закону України «Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові». Однак, в умовах складної соціально-економічної ситуації передбачені законом положення залишаються нереалізованими. Держава не виділяє кошти для забезпечення донорських пільг, тим самим ігноруючи їх дійсність.

Проблема полягає в тому, що, не кожна людина погоджується брати відпустку за свій рахунок, заради здачі крові. Тому в сучасній Україні більша частина донорської крові була взята у рідкісних постійних донорів, яких зараз залишилося дуже мало.

В Україні сильно процвітає «чорний ринок органів». В Інтернеті можна знайти безліч людей бажаючих продати свої органи. Такі сайти з купівлі органів здебільшого рясніють райдужним оформленням і статтями про те, що продаж органів – це вигідно і зручно, а також запевняють в своєму професіоналізмі. І люди нерідко через певні важкі обставини продають свої органи за мізерні гроші на нелегальному ринку.

Рішенням даної проблеми може послужити удосконалення правового регулювання в сфері донорства та налагодження ефективного механізму відповідальності осіб, які здійснюють нелегальну торгівлю органами людини. Також, важливим аспектом є інформаційно-просвітницька робота з людьми, які не зіткнулися з проблемами донорства, що ці проблеми існують і відіграють важливу роль в житті країни і її громадян.

Література

1. Конституція України: прийнята 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Статистика здачі донорської крові в Україні. URL: <https://ru.tsn.ua/ukrayina/ukraincy-sdayut-krov-besplatno-a-gosudarstvo-za-eto-lishaet-ih-lgot.html>
3. Про донорство крові та її компонентів: Закон України від 23.06.1995 р № 239/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 23. Ст. 183. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/239/95-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові: Закон України від 30.09.2020 р. № 931-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/931-20#Text>

СЕКЦІЯ
ЕКОЛОГІЯ ТА ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА:
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ

УДК 502.175

Біатова А.О.

ЕКОЛОГІЧНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОМИСЛОВОСТІ

Проблема взаємодії природи і суспільства набула особливої актуальності на сучасному етапі, коли стало очевидним, що завдання збереження навколишнього середовища та економічного розвитку взаємопов'язані: руйнуючи і виснажуючи природне середовище неможливо забезпечити сталий економічний розвиток.

На даний момент досягнення сталого розвитку економіки пов'язане з формуванням інноваційних підходів до вирішення проблем викликаних промисловою діяльністю. Такий підхід стимулює підприємства до оволодіння новими методами і технологіями модернізації своєї діяльності. Задля досягнення цієї стратегічної мети важливу роль покликані зіграти регіональні органи влади, перш за все, у сфері вдосконалення державної системи контролінгу діяльності промислових підприємств, що діють на території міста. Це дозволить реалізувати механізми ефективного управління виробничими процесами підприємств і адаптувати комплексні заходи до конкретних умов міської промислової системи. Програмні заходи повинні спиратися на системні еколого-економічної оцінки і моніторинг зміни стану навколишнього природного середовища, включаючи показники, що відображають вплив виробничої сфери на характеристики рівня захворюваності та стану здоров'я населення міста.

Є чотири основні сценарії, за якими може розвиватися сучасна модернізація суспільного розвитку з урахуванням екологічних вимог – економічний, інституційно-політичний, культурно-дискурсивний та зовнішнього впливу [1].

Головними факторами і рушійними силами екологічно спрямованих суспільних трансформацій є – державне регулювання, екологічне законодавство, національні та міжнародні громадські рухи, екологічний менеджмент і сертифікація. А головні дійові особи екологічної модернізації – держава, бізнес-структури, громадські організації, різні соціальні групи, окремі особистості (інженери, викладачі, вчені):

До теперішнього часу сформульовано шість основних висновків щодо всесвітньої екологічної модернізації [2].

1. Екологічна модернізація є непохитною історичною тенденцією. Людські потреби вже наблизилися до меж можливостей природи, тому неминучий пошук компромісу між подальшим соціально-економічним розвитком і станом навколишнього середовища.

Прогрес екологічної модернізації в розвинених країнах, здатний викликати внутрішню потребу в екологічних трансформаціях суспільного розвитку країн, що розвиваються, що в підсумку перетворить екологічну модернізацію в необоротну світову тенденцію. Модернізація суспільного розвитку з урахуванням екологічних вимог – це закономірний етап розвитку індустріальної системи, це її власна реакція (рефлексія) на екологічний ризик і спроба самозбереження.

2. Екологічна модернізація не буде легкою. Складність полягає, перш за все, в тому, що, екологічно спрямовані суспільні трансформації повинні забезпечити одночасно і стійкий поступальний розвиток суспільства, нарощування його економічної могутності, зростання соціальної привабливості, а також мінімізацію ризику і незворотні втрати для локальних екосистем і біосфери в цілому.

3. Екологічна модернізація вимагає інновацій і навчання. Просвітництво і наука – базові сили модернізації. Удосконалення, обмеження, зміни в рамках екологічної модернізації повинні мати наукову основу.

4. Екологічна модернізація вимагає координації в рамках країни. В процес екологічної модернізації залучені уряд, підприємства, великі і малі бізнес-структури, громадські організації, малі соціальні групи, окремі індивіди (особистості). Вони одночасно є її рушійними силами і проявляються під її впливом. Їм належить змінювати людей і змінюватися самим. Від їх взаємодії залежить результат екологічно спрямованих суспільних трансформацій і успіх в запобіганні та вирішенні екологічних проблем.

5. Екологічна модернізація вимагає міжнародного співробітництва. Біосферні процеси (циркуляція повітря, кругообігу речовини і енергії) – це глобальні процеси. Як для цих процесів, так і для екологічних проблем не існує державних кордонів. Тому рішення таких проблем як глобальні зміни клімату, виснаження озонового шару, забруднення середовища, зменшення біологічного різноманіття на планеті, забезпечення раціонального природокористування можливо лише за умови рівноправної ефективної співпраці між країнами.

6. Немає ніякої найкращої моделі екологічної модернізації. Багато розвинених країн досягли певних результатів у вирішенні екологічних проблем за допомогою модернізації всіх сфер життєдіяльності. Зокрема лідерами визнані Швейцарія, Данія, Нідерланди, Японія. Ці маленькі країни з обмеженими природними ресурсами дуже гостро відчули наслідки деградації природного середовища. Штучне середовище або світ другої природи, створений в них в період індустріалізації, вимагає постійного контролю і підтримки. Мабуть, з цієї причини в цих країнах екологічна модернізація отримала найбільший розвиток, а її позитивні результати виявилися особливо яскраво.

Сучасна екологічна ситуація в Україні вимагає глибоких суспільних перетворень, що відповідають сучасним екологічним реаліям. Одних тільки технологічних інновацій недостатньо. Необхідно переглянути роль соціальних інститутів, світоглядні принципи, соціальні цінності і установки. Існує цілий ряд факторів, які погіршують екологічну ситуацію в країні і підсилюють екологічні ризики:

1. Споживчий менталітет, низький рівень екологічної свідомості і культури, пріоритет економічних інтересів, відсутність повного і чіткого усвідомлення екологічної небезпеки в структурах законодавчої і виконавчої влади. Як результат цього – ігнорування екологічного чинника в проєктах соціального і економічного розвитку як національного, так і регіонального рівнів.

2. Природоємна структура економіки, високий рівень ресурсо- і енергоспоживання, відсутність реальних, здійснюваних і контрольованих на державному рівні програм енергозбереження.

3. Знос обладнання (до 80-90%) в базових галузях промисловості, транспорту, житлово-комунального господарства, в тому числі очисного. В умовах тривалої експлуатації такого обладнання різко збільшується ймовірність екологічних ризиків.

4. Відсутність системного підходу до реалізації Стратегії державної екологічної політики та екологічно збалансованої довгострокової економічної стратегії сталого розвитку, а також низька дієвість нормативно-правової бази, обмеженість фінансових ресурсів і непрозора система контролю їх розподілу і використання, низька ефективність механізмів економічної мотивації до реалізації екологічно спрямованих проектів.

Вищевикладене дозволяє нам виділити пріоритетні завдання модернізації суспільного розвитку в Україні з урахуванням екологічних факторів [3]:

1. Необхідно розробити регіонально адаптовану дорожню карту екологічних трансформацій суспільного розвитку, з чітко певними стратегією, далекими і близькими цілями, механізмом реалізації, дійовими особами і їх завданнями, індикаторами, регіональними пріоритетами.

2. Удосконалити законодавчу базу і створити ефективну систему мотивації – адміністративні, правові, економічні важелі повинні зробити екологічно спрямовані проекти економічно вигідними.

3. Здійснити екологічно спрямовану реструктуризацію економіки (як на національному, так і на регіональному рівнях) шляхом зменшення частки «брудних» виробництв за рахунок стимулювання розвитку переробних наукомістких галузей, сфери послуг, туризму, а також інвестиційної підтримки техніко-технологічної реконструкції підприємств.

4. Забезпечити економічно вигідні умови для повсюдного впровадження природоохоронних технологій (ресурсо- та енергозберігаючих, маловідходних, утилізації відходів) на виробництвах і підвищення екологічної відповідальності бізнесу.

5. Стимулювати адміністративними та економічними методами розробку на підприємствах і в бізнес-структурах систему екологічного менеджменту та сертифікації, враховуючи, що сьогодні екологічна відповідальність визнана в цивілізованому світі одним з головних чинників розвитку і конкурентоспроможності бізнесу.

6. Розробити та реалізувати довгострокову державну програму безперервної екологічної освіти та виховання, що сприятиме формуванню екологічної свідомості та розвитку екологічної культури – як зовнішнього прояву ставлення людини до навколишнього середовища.

Реалізація цих завдань дозволить забезпечити зниження екологічних ризиків, а також здійснити поступовий перехід до принципово нової моделі суспільного розвитку, що базується на глибокому розумінні екологічних проблем і особистої екологічної відповідальності кожного громадянина країни.

Література

1. Тисячнюк М.С., Туляева С.А., Кулясов І.П. Сценарії екологічної модернізації. *Соціологічні дослідження*. 2008. С. 68–78.
2. Лапіна Н.І. Оглядний доклад про модернізацію у світі. Увесь світ. 2011. 256 с.
3. Шаркова О.А. Корпоративна екологічна політика як іміджевий ресурс підприємства: теоретичні аспекти. *Стратегічні комунікації в бізнесі та політиці*. 2017. С. 159–143.

ЕКОЛОГІЧНА СТАНДАРТИЗАЦІЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Функціонування системи державного екологічного управління спрямовано на екологізацію всіх сфер життєзабезпечення, досягнення й підтримку необхідного рівня якості здоров'я й життя населення, стану навколишнього середовища, гармонізацію взаємин суспільства і природи. В основі екологічного управління лежать біотичні принципи гармонізації життєдіяльності та сталого розвитку суспільства. Постійне вдосконалення процесу екологізації є однією з умов міжнародної і європейської системи стандартизації екологічного управління [1].

Під екологічною стандартизацією розуміють установлення єдиної й обов'язкової для всіх об'єктів даного рівня системи управління, екологічних норм і вимог (системи стандартів з якості атмосферного повітря, води, ґрунтів і запобігання забруднення довкілля відходами).

Стандарт (від англ. *standart*) – нормативно-технічний документ, що встановлює комплекс норм, правил, вимог, обов'язкових для виконання. Під екологічною стандартизацією слід розуміти встановлення єдиного і обов'язкового для всіх об'єктів даного рівня системи управління екологічних норм і вимог [2].

В усіх промислово розвинених країнах підвищення рівня виробництва, поліпшення якості продукції і зростання життєвого рівня населення тісно пов'язані з широким використанням стандартизації в галузі охорони природи. Стандартизація є одним з атрибутів державності, а з іншого боку – нормативним засобом управління, вона – об'єктивна реальність та одна з форм дії економічних законів розвитку суспільства. Тому докорінна зміна економічних відносин потребує створення відповідних правових основ і суттєвого перегляду ставлення до самої стандартизації [3].

Стандарт може стосуватися об'єкта в цілому або лише окремих його частин чи певних аспектів. Державні стандарти розробляють на об'єкти міжгалузевого застосування, які необхідні для єдності і взаємозв'язку в різних галузях науки і техніки, виробництва, відпочинку, охорони довкілля, сировини. Існують також стандарти окремих підприємств, наприклад, нормативні документи у галузі організації і управління виробництвом та якості продукції. Законодавством України можуть встановлюватися нормативи використання природних ресурсів і інші екологічні нормативи. Екологічні нормативи повинні відповідати вимогам охорони навколишнього природного середовища і здоров'я людей від негативного впливу забруднюючих речовин [4].

Державні стандарти в галузі охорони навколишнього природного середовища є обов'язковими для виконання і визначають поняття і терміни режим використання й охорони природних ресурсів, методи контролю за станом навколишнього природного середовища, вимоги щодо запобігання негативного впливу забруднень на здоров'я людей та інших питань, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища та використанням природних ресурсів [5].

Погіршення екологічного стану довкілля в Україні за рахунок продуктування промислових і побутових відходів є на сьогодні однією з найгостріших соціально-економічних проблем, що прямо чи опосередковано стосується кожної людини. Тому важливе місце у сфері державної екологічної політики належить прийняттю відповідних

законодавчих та інших нормативних актів, зокрема розробці та впровадженню системи екологічних стандартів, які безпосередньо регулюють поведінку виробників і споживачів стосовно запобігання забруднення відходами навколишнього природного середовища (атмосферного повітря, природних вод, ґрунтів).

Отже, можна відзначити, що система стандартів у сфері екології покликана забезпечити виконання системи екологічного законодавства, саме на їх основі визначаються основні напрямки державної політики у сфері охорони навколишнього середовища, використанні природних ресурсів і контролю екологічної безпеки, а також розробки природоохоронних програм.

Література

1. Державна система екологічного управління. URL: https://pidru4niki.com/12090613/ekologiya/derzhavna_sistema_ekologichnogo_upravlinnya
2. Адміністративно-контрольний механізм управління природокористуванням. URL: https://stud.com.ua/18759/ekologiya/administrativno_kontrolniy_mehanizm_upravlinnya_prirodok_oristuvannyam
3. Державна система стандартизації України. URL: https://studopedia.net/5_15085_derzhavna-sistema-standartizatsii-ukraini.html
4. Стандартизації та нормування у сфері охорони навколишнього природного середовища. URL: <https://infopedia.su/2x9fa7.html>
5. Система нормативів та стандартів у сфері природокористування й охорони навколишнього природного середовища. URL: <https://infopedia.su/4x3c5a.html>

УДК 504.064.2

Васильченко Д.В.

ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ШЛЯХУ УКРАЇНИ ДО СТАЛОГО ІСНУВАННЯ

Зростаюча концентрація промислових підприємств, їх діяльність завдає шкоди навколишньому середовищу щороку в більших масштабах, нехтує соціальними обов'язками, багато забруднює, навіть знищує, екосистеми. Наразі людство, стикнувшись з дилемою або приймати довгострокові наслідки цих дій, або обрати інший шлях, розробило та прийняло цілі Сталого розвитку і 169 завдань [1]. Вони мають комплексний та неподільний характер і забезпечують зрівноваження трьох вимірів сталого розвитку: економічного, соціального та екологічного, на яких саме і базується оцінка екологічної безпеки території.

Питання екологічної безпеки є дуже актуальним і для України, де населення та економіка теж залежать від багатьох природних ресурсів. Є серед них вода, найбільш дефіцитний ресурс в країні. Тому досягнення шостої цілі Сталого розвитку – забезпечення наявності та раціонального використання водних ресурсів і санітарії для всіх, – для України питання особливої уваги, адже водні ресурси підтримують життя та економіку. А оскільки вона це і джерело, і поглинач одночасно, то існує обмеженість її використання через ступень її забруднення. Скидання забруднених вод у водойми, море, призводить до погіршення якості води. Нажаль потужність очисних споруд в Україні з кожним роком стає нижчою – з 5801 млн.м³ (2015 р.) до 5415 млн.м³ (2017 р.) [2].

Обмеження водних ресурсів та погіршення якості води ослаблює людське суспільство, обмежує розвиток економіки, завдає шкоди складовим екосистемами.

Європейській вибір, який обрала Україна – це орієнтація на інноваційну модель розвитку, екологізацію усіх сфер життя: в політиці, економіці, суспільстві. Починаючи з

2016 року, Україна, завдяки обраному курсу на європейську інтеграцію, впроваджуючи Директиви ЄС вже три роки поспіль демонструє економічне зростання [3].

Дослідження The World Values за 2020 рік свідчать про те, що по вертикалі – Україна майже на рівні розвинутих країн Західної Європи щодо традиційних цінностей. А ось горизонтальна вісь – цінності виживання людей – економічна та фізична безпека, тут є проблеми, бо відсутні комфортні умови існування, низький рівень захисту природи, недосконала законодавча база, гальмуються імплементації [4].

Дослідження економістами [5] еволюції світової економіки за останні 150 років показують те, що послуги домінують, тому що прийшло століття інтелекту, з'явилися цифрові засоби обробки інформації.

Україна теж вже має свої здобутки в галузі науки і техніки, в освіті й інформатизації. Нова українська школа, наприклад, впровадила наскрізну лінію «Екологічна безпека та сталий розвиток» в учбово-виховний процес. А от, кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок, які мають науковий ступінь, нажалі за 2015-2019 роки зменшується з 97912 осіб до 79262 осіб [6].

Інформація наразі розглядається як інтелектуальна інвестиція в інноваційний розвиток майбутнього. Створюються сучасні Інтернет – продукти. Є чудовий приклад співпраці органів влади і громадської ініціативи – екологічний бот SaveEcoBot, та нажалі, інформаційна система моніторингу та екологічної оцінки водних ресурсів України Державного агентства водних ресурсів України вже два роки не оновлює для публічних користувачів деякі дані перевищення нормативів ГДК за окремі роки по річках Приазов'я. Наприклад – Кальміус, 1 км, гирло, міст та р. Кальчик, 1 км, м. Маріуполь, місто, де зафіксоване перевищення нормативу в 11 разів. Система і досі перебуває в дослідній експлуатації [7]. Ще є сайт системи моніторингу довкілля Донецької області в мережі дослідної експлуатації, де можна знайти дані про якість поверхневих вод [8].

Дослідження впровадження інновацій в Україні за останні 5 років свідчать про те, що кількість упроваджених у виробництво нових технологічних процесів зросла з 1217 до 2318. Серед них – ресурсозберігаючих технологій з 458 до 857. Це допомогло знизити обсяги викидів забруднюючих речовин з 4521,3 тис. тонн до 4119 тис. т [6].

Одне з перших місць в Україні за обсягами викидів шкідливих речовин промисловими підприємствами, котрі не враховують завдану шкоду на екологію моря, займає Маріуполь. Останні п'ять років стан забруднення Азовського моря в Таганрозькій затоці погіршується: показник індексу забруднення на узбережжі в 2014 році відповідав 2 класу забруднення (чиста вода), а в 2018 році він просунувся до кінця інтервалу 3 класу (помірно забруднена) [9].

Закони природи змінити неможливо, пріоритетом для людства має стати її захист та підвищення екосвідомості громадян. Захищеність та безпека, за А. Маслоу, йдуть після фізіологічних потреб. Тому у тренді поступово настає гармонія з природою. А екологічні пропозиції приваблюють все більше і більше прихильників.

Тож пошук технологій, які використовують воду з найбільшою ефективністю треба продовжувати. Треба концентрувати економіку на таких видах діяльності, які є найменш водозатратними, економічно та ефективно використовувати вигідні методи відновлення, очищення та повторного використання води. Моніторинг складу та якості морських вод є актуальними, тому що це дає можливість оцінити та дозволяє виявити наявність забруднювачів антропогенного характеру і їх основних показників.

Економіка та суспільство екологізуються в Україні повільно, допомогою мають стати розумні закони уряду, фінансова та інформаційна-освітня допомога, що адекватна новітнім світовим цивілізованим стандартам, широкі впровадження передових технологій, створених на основі вітчизняної чи/ї запозиченої інтелектуальної власності.

Література

1. Цілі сталого розвитку. URL: <https://globalcompact.org.ua/pro-nas/tsili-stijkogo-rozvytku/>.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Аналітична частина проекту Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/analitika.pdf>.
4. Інтернет-аналіз даних. Інструмент аналізу даних Світового опису цінностей. The World Values. URL: <https://www.eui.eu/Research/Library/ResearchGuides/Economics/Statistics/DataPortal/WVS>.
5. Геращенко О.Л. Економіка XXI: країни, підприємства, людини. Київ: Довженко БУКС, 2016. 303 с.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Перевищення нормативу ГДК. Моніторинг та екологічна оцінка водних ресурсів України. Державне агентство водних ресурсів України. URL: <http://monitoring.davr.gov.ua/EcoWaterMon/GDKMap/Index>.
8. Автоматизована система моніторингу довкілля у Донецькій області в режимі дослідної експлуатації. URL: <http://193.110.113.83:8091/aseMDR/>.
9. Васильченко Д.В., Іванова В.В. Сучасний стан морських вод Азовського моря в Таганрозькій та Бердянській затоках (порівняльний аналіз за 2014–2018 рр.). Матеріали Другої Всеукраїнської науково-практичної конференції «Євроінтеграція екологічної політики України» (м. Одеса 22 жовтня 2020 р.). С. 179 – 183. URL: <http://odeku.edu.ua/wp-content/uploads/Zbirnik-materialiv-konferentsiyi-Ekopolitika-2020.pdf>.

УДК 502.21:556(477)

Дудка Д.І.

ВОДНІ РЕСУРСИ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Оптимальне використання водних ресурсів в сучасних умовах господарювання є фактором забезпечення безпеки суспільства на всіх її рівнях: національному, регіональному, виробничому та особистому. Тривога щодо зростаючого браку питної води пов'язана як з результатами зміни клімату, так і з діяльністю людини, яка призводить до стрімкого скорочення наявних водних ресурсів у належному стані через забруднення і деградацію основних прісноводних екосистем та неконтрольовану урбанізацію, тому проблема нестачі водних ресурсів на сучасному етапі є надзвичайно гострою.

Сучасні умови суспільного розвитку потребують залучення комплексного використання водних ресурсів на принципах інтегрованого управління, адже пріоритетним напрямом державної стратегії розвитку водного господарства є збереження водних ресурсів, поліпшення якості питної води та послуг централізованого водопостачання та водовідведення. Враховуючи це, розвиток сфери водопостачання та водовідведення має бути орієнтований на сучасні соціально-економічні вимоги і відповідати найвищим екологічним стандартам, адже інтенсивне антропогенне навантаження на природне середовище, великі об'єми залучення водних ресурсів у господарські обіги, забруднення водних об'єктів

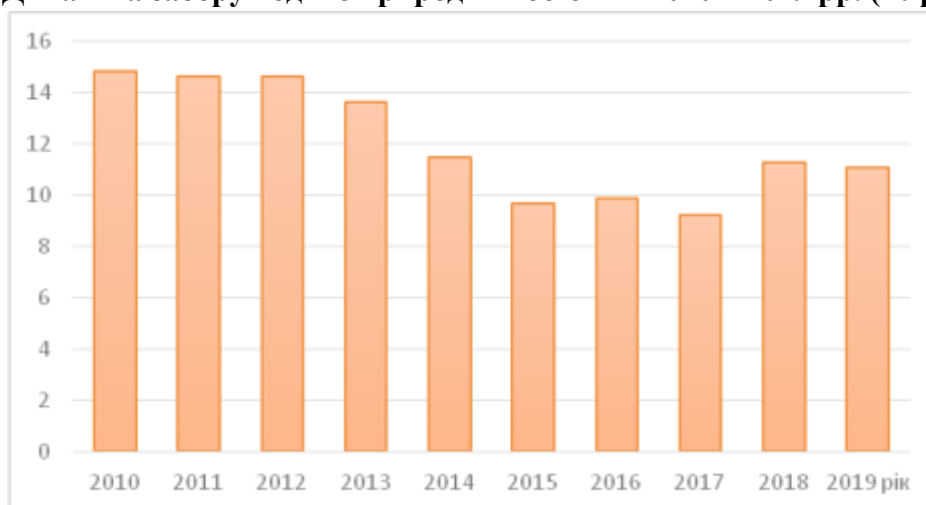
відходами виробництва призвели до значних порушень вимог екологічно збалансованого природокористування.

Метою роботи є дослідження використання водних ресурсів України, як фактору забезпечення сталого розвитку.

На фоні збільшення водоспоживання та підвищення вимог до якості води, в Україні спостерігається тенденція до зниження запасів прісних вод та їх прогресуючого забруднення шкідливими речовинами, що порушує рівновагу екологічних систем та призводить до втрати їх самовідновної здатності. Погіршення природного стану водних об'єктів спричинює виникнення таких гострих соціальних, економічних і екологічних проблем, як непридатність для використання без додаткового очищення переважної більшості водних ресурсів, зростання затрат на очищення стічних вод, незацікавленість водокористувачів у впровадженні водозберігаючих технологій [1].

Прісна вода для України є стратегічним ресурсом системи сталого розвитку, тому на сучасному етапі в умовах зростаючого дефіциту якісної питної води та кліматичних змін першочерговим заходом повинно бути її раціональне використання та всебічне збереження. На рис. зображено динаміку забору води із природних водних об'єктів протягом 2010 – 2019 рр. За аналізом даних Державного агентства водних ресурсів України та Національної доповіді про якість питної води та стан водопитного водопостачання спостерігається стабільний характер використання водних ресурсів протягом 2010–2013 рр [2]. На 2017 р. припадає найменше значення забору води з природних водних об'єктів, а з 2018 року спостерігається значне підвищення показників водозабору.

Рис. Динаміка забору води із природних об'єктів 2010 – 2019 рр. (млрд. м³)

Аналіз водокористування України свідчить про необхідність удосконалення її економічної, організаційної і технічної систем на принципах стимулювання, регулювання та відповідальності. Зниження промислового навантаження на водні екосистеми є найбільш ефективним за умови прямої економії водних ресурсів в циклах їх експлуатації за рахунок впровадження новітніх наукових досягнень, ресурсозберігаючих технологій і маловідходних виробничих процесів та підвищення технологічного рівня водокористування та удосконалення виробничої системи управління.

Література

1. Продуктивність водоресурсних джерел України: теорія і практика / під заг. ред. чл.-кор. НАН України, д.е.н., проф. Б.М. Данилишина. Київ, 2007. 412 с.
2. Національна доповідь про якість питної води та стан водопитного водопостачання». Київ: ДП НДКТИ МГ, 2018. 351 с.

ПРИРОДНІ, СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТА ДУХОВНІ ВИМІРИ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

В період науково-технічного прогресу, коли з величезними темпами зростає потік інформації, ми більше знаємо про оточуючий світ, ніж про себе та свій організм, на мою думку це є чи якнайбільш парадоксальним фактом.

Природні виміри життя людини виявляється у морфологічних, генетичних явищах. Це фізіологічні процеси, які відбуваються у організмі, основою яких є обмін речовинами, енергією та інформацією між організмом і навколишнім середовищем. Однак якщо абсолютизувати в людині тільки природне, біологічне, то ми не зможемо пояснити інші аспекти людського життя і будемо змушені пояснювати їх лише непоборними якостями.

Природне начало в людині вивчається природничими науками, серед яких сьогодні є генетика, екологія людини, психологія та інші, які вивчають механізм передачі від покоління до покоління природних задатків. Виміри людини не можна зводити лише до природного та соціального тому, що соціальне породжує й духовність

«Пізнай себе» – саме такий напис вибито на колоні при вході до храму Аполлона, що знаходиться в Греції, а саме в Дельфах. Цей вираз був гаслом цілого філософського вчення, яке ґрунтувалося на уяві пізнання навколишнього світу, що відбувається через розуміння себе, своїх можливостей і прагнення. Сьогодні це вчення можна трактувати так: для проникнення в таємниці природи і навколишнього світу велике значення набуває самопізнання.

Видатний мислитель Античної Греції – Сократ зазначав, що люди, які пізнають себе, роблять багато доброго і дістають безліч позитивних результатів. Та навпроти, той, хто себе не знає, отримує численні невдачі та прикроці. За Сократом, пізнання є критерієм й чинником поведінки людей, тому кожен повинен займатись самопізнанням. Розуміння самого себе веде людину до розуміння смислу життя, свого місця у світі, формує її волю та характер.

Схожі погляди на місце самопізнання визначав відомий український філософ Григорій Сковорода. Він висловлював думку, що коли ми хочемо виміряти небо, море та землю, то повинні в першу чергу виміряти власною мірою самих себе. Не зробивши цього неможливо виміряти інші предмети.

Юнацтво – час, коли людина здійснює одне з великих своїх відкриттів: самопізнання. В пошуках самого себе – грандіозний зміст: кожна людина може відкрити свої реальні, але до якогось часу ще заховані задатки, можливості, здібності. Щоб застосувати їх та розкрити на користь суспільству й собі, потрібно розуміти себе – тобто досконало пізнати та правильно оцінити.

Недостатньо народитись та плити за течією. Кожному з нас треба пам'ятати, що потрібно глибше вивчати себе, відчувати свої можливості, щоб самовдосконалюватись.

Надзвичайно важка справа – самовдосконалення. Треба мобілізувати все: працелюбність, здібності, енергію та волю. Висока мета реалізує себе через діяльність особистості, через її активність. Видатний німецький Гете висловлював таку думку: «Як можна пізнати самого себе? Тільки шляхом дії, а не шляхом споглядання. Спробуй виконати

свій обов'язок і ти зрозумієш, хто ти». Рушійна сила розвитку людини – це дух натхненний, творчий й активний.

Дехто до цього часу недооцінюють всю вагомість здібність «читати» й розуміти психологічні особистості людини. Хоча така здібність вважається одним з найважливіших показників спільної культури. В архаїчному Китаї видатний вчений й філософ Конфуцій зазначав: «Не тривожся проте, що не знають тебе, а тривожся про те, що ти не знаєш людей».

Сучасна наука визначила правильність вчення античних філософів, що в першу чергу, слід оберігати здоров'я людини, а саме духовне, бо від духовного стану переважно залежить її фізичний розвиток. Загалом духовність, як форма прояву морального потенціалу людини, спрямованого на безкорисність, співчуття та прихильність, здатна визволити суспільство та особу від варварства, жорстокості й агресивності. Люди повинні бажати прагнути закладати в свої душі справедливість та милосердя, доброту й розуміння душі іншої особи, енергетику, яку вона транслює, звичаї своїх предків. Особистість не існує без душі, так без особистості не може бути прогресу цивілізації, а життя немає без руху.

Зв'язок внутрішнього й зовнішнього світу людини – зветься духовністю. Це не просто звичайний зв'язок, але й усвідомлення нерозривної причетності до неживої та живої природи, до внутрішнього та зовнішнього мікрокосмосу

Мета всіх оздоровчих систем – це висока духовність Людини не може одужати та подолати хвороби, бути здоровою і щасливою без духовності.

«Пізнай себе» – цей заповіт мудрих античних греків необхідно всім ще раз нагадати, хто хвилюється про своє здоров'я, хто прагне жити довго й щасливо.

Аналіз зазначеного вище дає змогу окреслити загальне визначення: людина – це душевно-визначена природно-соціальна істота. Тож до її загальних ознак можна віднести свідому діяльність, особливий тип тілесної організації та фізіології, свідомість, наявність душі й суспільність. Звідси, зазначене поняття відображає як загально-соціальні, так і природні, психічні й біологічні риси. Людині необхідно вміти спілкуватися з іншими людьми та бути невідірваною від культури цивілізації, навчитися та брати участь у процесі суспільного життя, та основне: людини не існує без того, що «здатне починати певний стан», тобто без душі.

Література

1. Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста. Москва: Наука, 1988. 520 с.
2. Димань Т.М. Екологія людини: підручник. Київ: Академія, 2009. 376 с.
3. Залеський І.І., Клименко М.О. Екологія людини: підручник. Рівне, 2013. 385 с.
4. Крисаченко В.С. Людина і біосфера: основи екологічної антропології: підручник. Київ: Заповіт, 1993. С. 411–443
5. Соломенко Л.І., Прилипко В.А. Екологія людини: навчально-метод. посібник. Київ: Вид. центр НАУ, 2007. 98 с.
6. Соломенко Л.І. Предмет «Екологія людини» як компонента екологічної освіти. *Реформування системи аграрної освіти в Україні: досвід і перспективи*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 21 квітня 2005 р. Національний аграрний університет. Ч.ІІ.-Київ: НАУ, 2005. С. 186–189.

ВПЛИВ ТРОПОСФЕРНОГО ОЗОНУ НА ЛІСОВІ РОСЛИНИ

Ліси покривають 30% поверхні землі, виробляють половину чистої первинної продуктивності в світі і грають важливу роль в регулюванні водного режиму. На асиміляцію вуглецю і ефективність споживання води може негативно впливати приземний озон – забруднювач повітря, що викликає необхідність більш ретельного дослідження його взаємозв'язку з лісовими рослинами, через його фітотоксичність і широке поширення [1].

Озон викликає пошкодження клітин, зниження продигової провідності, знижує швидкість асиміляції вуглекислого газу і викликає видимі пошкодження листя [2]. Ці ефекти часто прискорюють старіння, зменшують площу листя і біомасу, а також знижують продуктивність [3]. Забруднення озоном може значно знижувати продуктивність лісових екосистем.

Вплив озону на лісові екосистеми включає зміни в зв'язуванні і розподілі вуглецю, в постачанні поживними речовинами, зміни біорізноманіття та більш високу сприйнятливість до природних порушень: комах, хвороб, пожеж, ураганів і посухи [4]. Такі зміни мають важливі наслідки для реакції лісів на зміну клімату. Існують деякі невизначеності, які обмежують розуміння основних фізіологічних механізмів, що лежать в основі реакції лісів на тропосферний озон. Одні пов'язані з передачею результатів від саджанців в контрольованому середовищі в зрілі ліси в польових умовах, інші, пов'язані з протилежними результатами щодо реакції водоспоживання дерев на навколишній озон. Таким чином, критично важливим питанням є визначення реакції продихів на вплив озону у дорослих дерев [5].

Продихова реакція на забруднювачі повітря складна і залежить від видів рослин, віку листя і дерев, рівня і тривалості впливу і варіюється в залежності від інших факторів навколишнього середовища. Існує загальна думка, що закриття продихів є відповіддю на індуковане пошкодження фотосинтетичного апарату. Однак, продиховий контроль транспірації може бути знижений після впливу озону, що призведе до розширення або звуження продихових отворів і поділу продихової провідності і фотосинтезу. Механізм, який пояснював би затримку і / або уповільнення реакції закриття продихів на коливання подразників навколишнього середовища при стресі озону, називається млявістю продихів, яка визначається як більш тривалий час для відповіді на сигнал «закрити» і більш повільна швидкість закриття [6].

Озон значно впливає на транспірацію рослин. Наприклад, досліджуючи переміщення клітинних соків у тканинах *Fagus sylvatica* та *Picea abies*, можна помітити, що загальна добова транспірація збільшується зі збільшенням добових концентрацій озону (як середніх, так і максимальних).

Регулюючи евапотранспірацію, ліси відіграють ключову роль в глобальному гідрологічному циклі, і те, як озон впливає на транспірацію через продихи, має велике значення. Відомо, що стрес посухи пом'якшує негативний вплив від тропосферного озону на фізіологію і зростання молодих дерев в контрольованих умовах. Однак, деякі вчені впевнені, що ефекти посухи поглиблюються, а не зменшуються, за рахунок комбінації з підвищеним вмістом озону, що ускладнює здатність лісів стримувати екстремальні гідрологічні явища. Для пояснення цієї дилеми необхідна організація додаткових досліджень.

Млявість продохів виникає при стресі, викликаному озоном по всій кроні, незалежно від типу листа. Короткочасна втрата води зрілими деревами посилюється сповільненою динамікою продохів, в той час як довготермінова втрата води обмежується через зниження продохової провідності в стійкому стані. Збільшення водоспоживання зрілих лісових дерев в умовах епізодично високих викидів озону може погіршити несприятливий вплив кліматичних змін на зростання і водні режими складових лісових об'єктів. Оскільки зміна клімату збільшує ризик посухи і повені, гідрологічні наслідки протилежної реакції продоховогоозону слід оцінювати в більш довгостроковій перспективі і для більшого числа видів.

Лісові дерева також страждають від інших факторів зміни клімату, таких як підвищений вміст діоксиду вуглецю, осадження азоту, потепління, ризик повеней, посухи і лісових пожеж. Взаємодія між озоном і іншими факторами зміни клімату може мати вирішальне значення для встановлення видоспецифічного взаємозв'язку потоку озону і впливу для оцінки ризиків.

Література

1. Бона Г.Б. Ліси та зміна клімату: сили, зворотний зв'язок і кліматичні переваги лісів. *Наука*. 2008. № 320. С. 1444–1449.
2. Вплив хронічного впливу озону на глобальний вуглецевий і водний цикли / Ломбардоцці Д., Левіс С., Бона Г., Хесс П.Г. і Спаркс Дж. П. *J. Clim.* 2015. № 28. С. 292–305.
3. Wittig V.E., Ainsworth E.A., Naidu S.L., Karnosky D.F. & Long S.P. Quantifying the impact of current and future tropospheric ozone on tree biomass, growth, physiology and biochemistry: a quantitative meta-analysis. *Glob. Change Biol.* 2009. № 15. P. 396–424.
4. Grulke N.E., Heath R.L. Ozone effects on plants in natural ecosystems. *Plant Biol.* 2019. № 22. P. 1435–8603.
5. Paoletti E., Grulke N.E. Does living in elevated CO₂ ameliorate tree response to ozone? A review on stomatal responses. *Environ. Pollut.* 2005. № 137. P. 483–493.
6. Paoletti, E.; Grulke, N.E. Ozone exposure and stomatal sluggishness in different plant physiognomic classes. *Environ. Pollut.* 2010. № 158. P. 2664–2671.

УДК 628.3: 502.171

Коцаренко А. А.

ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЇ БІОЛОГІЧНОГО ОЧИЩЕННЯ СТИЧНИХ ВОД ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ НА ВОДНІ ОБ'ЄКТИ

У сучасних умовах для очисних споруд дуже важливим залишається питання дотримання нормативу гранично припустимого скиду, значення якого постійно посилюються. Недостатній ступень очищення сприяє надходженню до водоймищ великої кількості забруднюючих речовин і веде, відповідно, до погіршення екологічної ситуації у регіонах.

Тому підприємства водопровідно-каналізаційного господарства мають проводити своєчасну екологічну політику, спрямовану на збереження й відновлення природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, запобігання негативного впливу господарської діяльності на навколишнє середовище й ліквідацію її наслідків.

Природоохоронні заходи повинні передбачати заходи щодо охорони водойм, впровадження новітніх технологій очищення стічних вод, підвищення надійності роботи

міських систем водопостачання й водовідведення.

З урахуванням вище викладеного, підвищення ефективності функціонування очисних споруд є найважливішим чинником вирішення зазначеної проблеми й покращення стану навколишнього середовища та захисту водоймищ від забруднення шкідливими речовинами.

Одним з найважливіших етапів очищення стічних вод, на якому ґрунтується практично будь-яка технологічна схема очищення побутових і схожих з ними за складом промислових стічних вод, є процес біологічного очищення. Даний процес ґрунтується на застосуванні активного мулу – штучно вирощуваного при аерації забруднених вод біоценозу, населеного гетеротрофними бактеріями, найпростішими, які беруть участь у трансформації забруднюючих речовин й очищенні стічних вод шляхом біохімічного окислювання [1-3].

Однак через незадовільний технічний стан каналізаційних очисних споруд та постійно зростаючі вимоги до якості очищених стічних вод, традиційні методи біологічного очищення в сучасних умовах не забезпечують ефективне й надійне очищення стічних вод, як від органічних забруднень, так і від сполук азоту й фосфору. Запровадження додаткових стадій для підвищення рівня очищення стічних вод потребує значних капітальних витрат, що в сучасних економічних умовах практично неможливо.

Недостатня ефективність відділення активного мулу і винесення його зі вторинних відстійників призводить до значного погіршення якості очищених стічних вод, насамперед, за показниками завислих речовин, БПК і ХПК [2, 3].

Тому на каналізаційних очисних спорудах, де біологічне очищення стічних вод здійснюється за традиційною схемою аеротенк-вторинний відстійник, важливим практичним завданням є питання інтенсифікації технології біологічного очищення стічних вод і підвищення ефективності роботи аеротенків. При цьому нові технології повинні бути високоефективними та не вимагати високих капітальних затрат та будівництва додаткових споруд.

Найпростішим способом підвищення ефективності цієї стадії є збільшення розмірів відстійників. Так, при збільшенні часу перебування води у вторинних відстійниках на 20 % можна підвищити дозу активного мулу в системі у 1,5 рази і досягти глибокого окислення органічних речовин, видалення важких металів тощо [2]. Але таке рішення може бути реалізовано лише на станціях, які мають запас продуктивності вторинних відстійників.

Інший спосіб інтенсифікації роботи відстійників пов'язаний з реалізацією методів тонкошарового відстоювання. При цьому для інтенсифікації розділення муло-водяної суміші необхідне використання спеціальних блоків або модулів. Реалізація методу дає можливість збільшити ефективність відстійників і аеротенків на 20 % без зниження ступеня очищення стічних вод [2, 4].

Збільшити ефективність розділення муло-водяної суміші можна також через перетворення вторинних відстійників на флотатори шляхом встановлення на днищі диспергаторів повітря [2, 4]. Але інформація щодо практичної реалізації вказаного методу та його економічної доцільності для випадку очищення міських стічних вод відсутня.

Альтернативою відстоюванню активного мулу є мембранні технології. При цьому сепарація мулу може бути суміщена з біологічним очищенням у так званих мембранних біореакторах. Оскільки мембранні технології здатні забезпечити глибоке розділення, їх використання відкриває перспективи збільшення дози активного мулу в аеротенках.

До недоліків експлуатації мембран відноситься неможливість очищення стічних вод при пікових навантаженнях та надмірні витрати електроенергії [3, 5], а також значна

вірогідність забивання і розриву мембран. Дослідження методів захисту мембран поки знаходяться на початковій стадії. Біомембранні методи застосовуються здебільшого для очищення концентрованих стічних вод [5].

Застосування мембранної сепарації суттєво покращує процес розділення муло-водяної суміші і створює можливості для збільшення дози мулу у спорудах [5]. Проте цей метод передбачає високі капітальні і експлуатаційні затрати, тому навіть у розвинутих країнах він використовується лише на станціях невисокої продуктивності.

Комбіновані технології очищення стічних вод поєднують у собі біологічні та фізико-хімічні методи і реалізовані у вигляді двох основних технологічних схем [2]:

- біологічне очищення з подальшим доочищенням коагулянтами;
- видалення частини забруднень коагулянтами з подальшим біологічним доочищенням.

Переважає більшість методів інтенсифікації біологічного очищення стічних вод потребує додаткових стадій, а отже будівництва нових очисних споруд, наявності вільних площ, збільшення витрат матеріальних, енергетичних, фінансових та інших ресурсів, що в економічних умовах сьогодення практично немає перспектив.

Таким чином, розв'язання проблеми підвищення ефективності очищення стічних вод повинно здійснюватись на основі розробки нових методів інтенсифікації, придатних для реалізації на діючих очисних станціях.

Література

1. Ковальчук В.А. Очистка стічних вод: навч. посібник. Рівне: ВАТ «Рівненська друкарня», 2003. 616 с.
2. Яковлев С.В., Воронов Ю.В. Водоотведение и очистка сточных вод: учебник для вузов. 3-е изд., доп. и перераб. Москва: АСВ, 2004. 704 с.
3. Жмур Н.С. Технологические и биохимические процессы очистки сточных вод на сооружениях с аэротенками. Москва: АКВАРОС, 2003. 512 с.
4. Хенце М. Армоэс П., Ля-Кур-Янсен Й., Арван Э. Очистка сточных вод: Пер. с англ. Москва: Мир, 2004. 480 с.
5. Швецов В.Н., Морозова К.М., Швецов В.Н., Киристаев А.В. Биомембранные технологии для очистки сточных вод. *Экология производства*, 2006. №5. С. 69–72.

УДК 505.171:556

Обмачевський Б.О.

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день проблемі екологізації приділяється все більше уваги, як в Україні, так і у всьому світі. У сучасних умовах питання екологізації економіки України стає особливо актуальним. В першу чергу, це пов'язано із значним виснаженням природних ресурсів, стрімким зростанням техногенного навантаження на природне середовище, із збільшенням питомої ваги природоексплуатуючих галузей, з щорічним збільшенням екологічних проблем і катастроф. Отже, охорона довкілля в Україні і світі має найважливіше значення як для нинішнього, так і для майбутніх поколінь.

Серед складових в питанні екологізації економіки нашої країни слід виділити такі чинники, як: становлення в Україні ринкової економіки; вступ до Світової організації торгівлі; прагнення увійти до європейської співдружності, де екологічній проблемі стали приділяти увагу значно раніше, ніж в пострадянських країнах.

В першу чергу, це екологізація законодавчої бази – тобто врахування екологічних наслідків для держави та населення при прийнятті того або іншого закону в будь-якій галузі, і орієнтація законодавчих та нормативно-правових документів на екологічні проблеми й їх вирішення. Даний пункт є відправною крапкою в будь-якому починанні, оскільки на підставі законів і відбувається та або інша діяльність.

Екологізація податкової системи на основі законодавства – наступний крок в переліку запропонованих напрямів. Під екологізацією податкової системи слід розуміти процес трансформування традиційних податків, які виконують головним чином фіскальну функцію, та введення нових екологічних податків з метою стимулювання оздоровлення довкілля і ефективного використання природних ресурсів. Необхідно затверджувати податки і податкові ставки таким чином, щоб будь-якому виробникові було максимально вигідно переорієнтовувати свою діяльність на екологічно безпечну, ніж сплачувати штрафи[1]. Але, в той же час, слід полегшити податковий тягар для виробників екологічно чистої та безпечної продукції, для підприємств, які надають природоохоронні послуги, виробляють природоохоронне обладнання, використовують ресурсозберігаючі і безвідходні технології. Слід зазначити, що сьогодні в більшості розвинутих країн світу податкова система, крім фіскальної, виконує функцію стимулювання і використовується як інструмент екологічної політики, за допомогою якого добиваються поліпшення стану довкілля і використання природних ресурсів. Для оздоровлення навколишнього природного середовища частіше застосовуються спеціальні екологічні податки.

Екологізація виробництва – це сукупність заходів по запобіганню негативного впливу виробничих процесів на природне середовище. Завдання екологізації виробництва постають і розв'язуються в умовах конкретних виробництв[3]. Отже, потрібний комплекс заходів, які треба здійснювати за спеціальною довготерміновою програмою і зводити до пов'язаних між собою двох напрямів: раціонального природокористування та власне екологізації виробництва. Екологізація виробництва – це складова частина екологічної політики країни, яка окрім перетворень у виробничій та технологічній сфері передбачає й комплекс заходів правового та економічного регулювання.

Ще одним важливим напрямом екологізації економіки України, який хотілося особливо відзначити є екологічне виховання і освіта, а отже формування у населення екологічної культури. Піклування про майбутні покоління слід розпочинати негайно, сьогодні і одним із способів є введення вже з шкільної лави предметів, яку служать основою для усвідомлення важливості природи в житті людини і необхідності берегти та раціонально використовувати наявні природні блага, з подальшим продовженням екологічної освіти у вищих учбових закладах. Також необхідно забезпечити доступність екологічної інформації для населення [4]. Люди повинні мати можливість отримувати необхідну ним інформацію про природоохоронні заходи, що проводяться; про екологічну ситуацію на конкретному підприємстві, в регіоні, країні; про існуючі екологічні організації та їх діяльність; брати участь в різних дискусіях, пропонувати свої способи вирішення тієї або іншої екологічної проблеми.

В Україні існує значна частка господарських систем, які здійснюють додаткові техногенні навантаження на довкілля, передусім на верхню частину геологічного середовища як головного одержувача більшості антропогеннотехногенних впливів.

Беручи до уваги численні дослідження інститутів НАН України, МНС і Міністерства екології та природних ресурсів, до екологічно несприятливих факторів, що мають прояв в регіонах України, можна віднести: підвищений рівень забруднення приземної атмосфери в межах промислово-міських агломерацій та гірничо-видобувних районів (Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська, Донецька, Київська, Львівська області); хімічне забруднення прилеглих ландшафтів важкими металами, нафтопродуктами, радіонуклідами аварійного викиду ЧАЕС (Столичний, Північно-Східний, Придніпровський, Донецький, Центральний економічні райони); суцільне зарегулювання річкової мережі, уповільнення водообміну річкових басейнів, зростаючий рівень забруднення поверхневого стоку (Придніпров'я, Подністров'я, Побужжя)[5, с. 164–165].

Відтак, екологізація повинна спиратися на перехід до природозберігаючих методів господарювання, а отже на екологізацію технологій виробництва і природокористування. Наші промислові підприємства в технологічному рівні дуже відстали (енергоємність і ресурсоемність перевищує в рази європейські підприємства і навіть деякі російські), підприємствам необхідна модернізація і технологічна допомога українських фахівців. А отже, цей напрям екологізації економіки України – один з найскладніших і вимагає значних капіталовкладень у зв'язку з масштабним моральним і фізичним зносом обладнання на підприємствах країни.

Література

1. Кислий В.М., Лапін Є.В., Трофименко Н.А. Екологізація управління підприємством: монографія. Суми: ВТД «Університетська книга», 2002. 232 с.
2. Синякевич І.М., Олійник О.І. Методи екологізації податкової системи. *Фінанси України*. 2002. № 1. С. 28–33.
3. Синякевич И. Экологизация развития: объективная необходимость, методы, приоритеты. *Экономика Украины*. 2004. № 1. С. 57-63.
4. Напрями екологізації економіки в Україні: веб-сайт. URL: <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/36.pdf>
5. Мартусенко І.В., Погріщук Б.В. Регіональна економіка: підруч. Тернопіль: Крок, 2015. 626 с.

УДК 505.171:556

Протченко А.С.

РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

В останні роки питання сталого розвитку, раціонального використання природних ресурсів і зменшення антропогенного впливу на навколишнє середовище стали займати важливе місце в національній політиці і законодавстві держав, і в міжнародних організаціях.

Розвиток майже завжди пов'язаний з індустріалізацією, транспортуванням та розширенням сільського господарства, яке забруднює воду, спричиняючи погіршення здоров'я та погані умови життя. Дефіцит прісної води вже зараз стає світовою проблемою.

У вересні 2015 року Організація Об'єднаних Націй оприлюднила перелік 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР), кожна з яких підтримується кількісними та якісними цілями, які мають бути досягнуті до 2030 року.

Дослідження водних ресурсів повинні відігравати важливу роль у сталому розвитку шляхом мінімізації екологічних ризиків від впливу, підготовки до екстремальних подій, демонстрації соціальних шляхів із меншим впливом та за допомогою міжнародної співпраці.

Цілі сталого розвитку закликають забезпечити доступність якісних послуг з постачання безпечної питної води, будівництво та реконструкцію систем централізованого питного водопостачання із застосуванням новітніх технологій та обладнання (ціль 6), збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку (ціль 14).

Наукова характеристика системи Землі є частиною забезпечення «того, що люди скрізь мають відповідну інформацію та обізнаність щодо сталого розвитку та способу життя в гармонії з природою» (Ціль 12).

Для того, щоб наукові дослідження проходили в тандемі та були корисними для сталого розвитку, наукові партнерства повинні перетинати національні кордони, а вчені, практики та політики повинні інтегрувати свої різноманітні форми знань. Прийняття рішень за участю (ціль 16), розширений обмін знаннями та розбудова потенціалу (ціль 17) – все це частина міжнародних ініціатив, що співпрацюють.

В Україні впроваджено цілі сталого розвитку, котрі становитимуть систему узгоджених управлінських заходів за екологічними, природоохоронними, соціальними та економічними вимірами. Система спрямована на формування та забезпечення суспільних відносин на засадах безпечного природного навколишнього середовища, рівності, солідарності, довіри.

Серед основних напрямів з охорони водних ресурсів доцільно виділити впровадження нових технологічних процесів, перехід на замкнуті цикли водопостачання.

Дотримання норм використання і споживання водних ресурсів, підтримка в належному стані очисних споруд, дотримання режиму використання водоохоронних зон та прибережних смуг, контроль за використанням та зберіганням мінеральних і органічних добрив, нафтопродуктів.

Таким чином, проблема з доступом до чистої води обумовлює за собою погіршення економічної і соціальної обстановки серед населення. При взаємодії на місцевому та міжнародному рівнях можна досягти доступу до чистої води. Чималу роль мають знання населення про проблеми водокористування, які необхідно підвищувати. Розвиток технологій в області збільшення частки повторно використовуваної води і якості її обробки для питних потреб може збільшити продуктивність водокористування. При цьому не малу роль відіграє економічна доступність нових технологій.

Раціональне використання та охорона водних ресурсів – це шлях до вирішення проблем водних ресурсів не тільки на рівні країни, але і на міжнародному рівні.

Література

1. Андерсон В.М. Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства: теорія, методологія, практика. Сімферополь: ИТ «АРИАЛ», 2011. С. 235–240.
2. Хвесик М.А. Водний фактор у системі гарантування національної безпеки України. *Національне господарство України: теорія та практика управління*. 2013. С. 12–28.

ЕКОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА МЕТАЛУРГІЙНОЇ ГАЛУЗІ

Металургійна промисловість одна з найбільш затребуваних і прибуткових сфер виробництва, проте робота заводів і комбінатів даної галузі має значний вплив на навколишнє середовище і його забруднення, в свою чергу: «Забруднення навколишнього середовища є актуальною проблемою сучасності, т.к. антропогенна діяльність зачіпає всі земні сфери: атмосферу, гідросферу і літосферу. При цьому, людина, будучи головним винуватцем екологічної ситуації, водночас стає головною її жертвою: за деякими даними, від забруднення водних ресурсів, атмосферного повітря та ґрунтового покриття в світі гине близько 40% людей» [1].

Доля підприємств чорної металургії від загальних забруднень атмосфери промисловістю 15-20% й до 50% в районах розташування великих металургійних комбінатів. Середня кількість виділень заводів чорної металургії на 1 млн.т річної продукції становить, т / добу: пилу – 350, сірчистого ангідриду – 200, оксиду вуглецю – 400, оксидів азоту – 42.

Потенційні викиди комбінату складають 84 тис. Тонн в рік, характер викидів відображає перевищення ГДК по пилу – від 9,4 до 26 ГДК, сірчистого ангідриду – від 1,2 до 2,8 ГДК оксиду вуглецю – від 2 до 9 ГДК, сірководню – від 7,1 до 16,2 ГДК. Зони впливу викидів забруднюючих речовин досягає 83 кілометрів в радіусі. Такий обсяг викидів забруднюючих речовин має сильний вплив на стан навколишнього середовища і здоров'я людей в регіоні.

Всі використовувані технологічні процеси, виробництва чавуну, сталі і їх наступного використання в створенні продукції супроводжуються викидом великих кількостей відходів у вигляді шкідливих газів і пилу, шлаків, шлаків, стічних вод, що містять різні хімічні компоненти, які забруднюють атмосферу, воду і поверхню землі. Вся металургійна продукція є джерелами забруднення пилом, оксидами вуглецю і сірки. Вагомою причиною значних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, ґрунти, водне середовище є моральне застаріння та зношення технологічного устаткування в наслідок ерозії і т.і.

Кожне підприємство в тій чи іншій мірі згубно впливає на навколишнє середовище, в тому числі на атмосферу, гідросферу, земельні ресурси, рослинний і тваринний світ. Крім природних викидів в слідстві роботи виробництва, мають місце бути так само неорганізовані викиди, що відбуваються в слідстві непередбачених ситуацій, помилок працівників під час виробничого процесу, зносу устаткування, застарілого обладнання, очисних споруд і технологій виробництва, якості вихідної сировини і т.д. Контроль якості екологічний менеджменту, в першу чергу, великих і серйозно забруднюючих НС підприємствах є важливою частиною збереження і поліпшення екологічної обстановки в регіоні, країні, світі.

У результаті аналітичних досліджень для зниження екологічних ризиків на виробництві металургійного комбінату «Азовсталь запропоноване:

- для збільшення ефективності очищення оснастити конвертери системою опалювання оксиду вуглецю;
- довести до максимальної ступень очищення коксового газу від сірководню;
- замінити електрофільтри в системі аспірації ливарного двору;
- знизити скиди суспендованих речовин;
- впроваджувати системи сухих газоочищень колошникового газу на доменних печах;

– знизити викиди пилу у довкілля.

В результаті реалізації вищевказаних заходів орієнтовне зниження загальних викидів складе 25%, а зниження скидань стічних вод складе 15%.

Література

1. Бурко Р.А. Екологічні проблеми сучасного суспільства і їх шляхи вирішення, 2013.
2. Сафронова Н.С., Веніціанов Є.В. і ін. Комплекс аналітичних методів для визначення змісту та форм існування важких металів в природних водних об'єктах, 2007.
3. Лінчевський Б.В., Соболевський А.Л., Кальменов А.Х.. Металургія чорних металів, 1980.
4. Загальна металургія. 2-е изд. Під наук. ред. В. Г. Воскобойнікова, 1973.
5. Третьякова С. Доповідь про стан навколишнього середовища в Донецькій області, під редакцією С. Третьякова, Г. Аверіна. Д., 2007.
6. Воскобойников В.Г., Кудрін В.А., Якушев А.М. Загальна металургія: Учеб. для вузів, 1998.
7. Скороход В.В., Солонін С.М. Фізико-металургійні основи, 1984.

УДК 502.131

Шатілова І.О.

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

Сільське господарство в світі є однією з головних галузей народного господарства, оскільки виробництво продуктів харчування – перша умова життя безпосередніх виробників. Водночас воно є сировинною базою легкої та харчової промисловості. Попит на сільськогосподарську продукцію постійно зростає, оскільки збільшується кількість населення, особливо міського. У сільському господарстві як і в інших галузях суспільного виробництва, відбувається постійний розвиток і вдосконалення продуктивних сил і на цій основі зростає ефективність сільської господарської праці, що дає змогу з меншою кількістю робочої сили виробляти більше виробництва [1].

Сільськогосподарські угіддя в Україні займають 42 млн. гектарів, або 70 % загального фонду країни. 78,9 % сільськогосподарських угідь – орні землі та багаторічні насадження, 13,0 % – пасовища, 8,4 % – сіножаті. Найвища частка орних земель – у степових районах 70–80 % і лісостеповій зоні. Пасовища зосереджені, в основному, в Карпатах, на Поліссі та в південно-східних степових областях, сіножаті – в долинах річок лісової і лісостепової зон [2].

Екологізація сільськогосподарського виробництва – це об'єктивно зумовлена, планомірно здійснювана система загальнодержавних, галузевих і регіональних заходів, спрямованих на впровадження в практику якісно нових, екологічно безпечних видів техніки, технологій та організації матеріального виробництва, способів і методів функціонування промислових, аграрних та аграрно-промислових комплексів з метою найефективнішого використання природних ресурсів, їх збереження, відтворення і примноження, підтримання динамічної екологічної рівноваги у навколишньому середовищі. Кінцевим підсумком екологізації розвитку продуктивних сил може бути досягнення (забезпечення) повної гармонізації відносин між суспільством і природою [3].

Концептуальні підходи та організаційні заходи щодо екологізації агродіяльності:

– створення передумов для збалансованого розвитку агроєкосистем та призупинення негативних процесів, що відбуваються в них,

- впровадження інтегрованого підходу щодо управління природними ресурсами в рамках сільськогосподарської діяльності,
- збереження і відтворення біорозмаїття та біоресурсів в агроєкосистемах,
- розроблення системи індикаторів щодо оцінки стану біорізноманіття та оптимізаційних моделей агроєкосистем,
- підвищення рівня екологічної освіти та інформованості сільського населення щодо екологічних проблем агросфери [4].

Основні шляхи в екологізації сільського господарства – використання біоценологічних та екосистемних принципів. Організація сівозмін та агроландшафтних комплексів повинна бути такою, щоб вона підтримувала цілісні біоценологічні системи з розвитком різних трофічних рівнів. Від практики підтримки на полях тільки продуцентів-культурних рослин, слід переходити до практики всесвітнього використання природних регуляторних механізмів в агроценозах. Умови, які створюються для підвищення видового різноманіття, цілком можуть зняти загрозу масового розмноження шкідників.

Управління продукційним процесом – найважливіша проблема сучасності. В інтенсифікації сільськогосподарського виробництва з екологічної точки зору можливо кілька принципово різних і взаємодоповнюючих шляхів. Одним з них може стати перебудова структури фітоценозів. Замість традиційних монокультур – одновидових посівів можна, з успіхом підтримувати на полях полікультури, використовуючи принцип диференціації рослин по екологічних нішах. Такі поля енергетично вигідніші, з них можна знімати різноманітні і багаторазові врожаї протягом сезону. Поряд з продуктивністю збільшується стійкість посівів. Цей напрямок тільки починає розроблятися для його практичного застосування.

До числа передових екологічних способів регуляції великої кількості бур'янів відноситься використання не гербіцидів, а конкурентних можливостей культурних сортів. Зазвичай культурні рослини мало здатні конкурувати з бур'янами, особливо на початкових етапах розвитку. Так звані інтенсивні культури – з швидким початковим зростанням – цілком можуть випереджати бур'яни і з цією метою застосовуватися в сівозмінах.

У перспективі – використання багаторічних плодосменів, організованих за типом протікання сукцесії, – від однорічних до деревних культур. Це дозволить менше втручатися в життя ґрунту, берегти ресурси, максимально використовуючи природні відновлювальні процеси, і особливо актуально при залученні в сільськогосподарське виробництво порушених площ [5].

Програми екологізації АПК – підпрограма прискореного розвитку виробничо-збутової сфери, здійснення якої дозволяє поліпшити використання і ліквідувати втрати сільськогосподарської сировини. Прискорення розвитку інфраструктури (дороги, сховища, торгівля і т.п.) і переробних галузей промисловості (харчової та легкої) має важливе значення для стабілізації екологічної ситуації та вирішення продовольчої проблеми.

В даний час втрати, викликані відставанням у розвитку інфраструктури та переробної промисловості, складають 20-30%. Це означає, що еквівалентна частина природних ресурсів АПК, що застосовуються для виробництва втраченої продукції, використана в кінцевому рахунку нерационально. Втрати виробленої сільськогосподарської продукції доводиться компенсувати, розширюючи сільськогосподарське виробництво і, отже, вводючи в експлуатацію все нові природні ресурси або збільшуючи навантаження на наявні. Як показують розрахунки, за рахунок ліквідації втрат сільськогосподарської продукції,

використання її резервів можна вивільнити величезні обсяги природних ресурсів без скорочення фонду споживання – наприклад, до 30-40% всіх використовуваних сільськогосподарських угідь [6].

Література

1. Сільське господарство України: сучасний стан і перспективи розвитку. URL: <https://revolution.allbest.ru>.
2. Сільське господарство України. URL: <https://uk.wikipedia.org/>.
3. Екологізація сільськогосподарського виробництва. URL: <https://studopedia.com.ua/>.
4. План дій щодо екологізації сільського господарства. URL: <https://necu.org.ua/>.
5. Экологизация сельского хозяйства. URL: <https://collectedpapers.com.ua>.
6. Екологізація сільського господарства. URL: <https://studfile.net>.

УДК 502.1:006.063

Шатілова І.О.

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ СЕРТИФІКАЦІЇ

Концепція сертифікації також єдине її уявлення встановлено вже давно. Протягом тривалого таврування продукту виробником існувало доказом її високої якості. Гарантія торговця споживачеві у властивостях продукту існувало також однією з найдавніших і найпростіших форм того, що ми сьогодні називаємо сертифікацією [1].

Сертифікація – це дія, яка засвідчує сертифікатом або знаком відповідності, що виріб відповідає вимогам певних стандартів або специфікацій. Це гарантія того, що цей виріб відповідає вимогам стандартів. Більшість розвинених країн мають національні системи сертифікації [2].

Основні фінансові країни стали вдосконалювати сертифікаційні рухи в 20-30-х роках нашого століття. У 1920 р. Німецький інститут стандартизації (DIN) у Німеччині запровадив знак відповідності стандартам DIN, що використовується до абсолютно всіх типів продукції, за винятком газових приладів, систем водопостачання та деяких інших виробів, що передбачають спеціальну процедуру випробування зразків та контролю виробництва. Торгова марка DIN зареєстрована в Німеччині стосовно до закону про захист торгової марки [3].

Істотне вкладення у проблеми сертифікації а також охорони споживачів внесла ООН, яка опрацювала та затвердила основний міжнародно-правовий документ «Кодекс загальних керівних принципів ООН щодо захисту споживачів». У розробці також запровадження нормативних документів, сертифікації продукту, сертифікації продукції та систем якості, активну роль мають такі міжнародні організації, як ISO та IEC, з своїми технічними комітетами, Міжнародний Форум з акредитації лабораторій (ILAC), Всесвітній Форум ISO 9000, Міжнародна асоціація з атестації і підготовки експертів-аудиторів (IATCA), а серед європейських: Європейський комітет з стандартизації в електротехніці (CENELEC), Європейська організація якості (EOQ), Європейський фонд з управління якістю (EFQM), Європейська організація з випробувань та сертифікації систем якості (EQNET), Європейська акредитація сертифікованої діяльності (EAC) та ін [4].

В Україні діяльність стосовно до сертифікації продукту а також послуг виникла у 1992 р. Згідно до Закону України «Про захист прав споживачів», а в 1993 р. Був прийнятий Декрет

Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію та сертифікацію». Роботу із впровадження сертифікації в Україні очолював Держстандарт України [5].

Відповідно до Декрету Кабінету Міністрів №46-93 «Про стандартизацію та сертифікацію» від 1 січня 2018 року Державна система сертифікації (УкрСЕПРО) припинила своє існування, що спрощує процедуру підтвердження якості продукції. Якщо раніше виробникам доводилося підтверджувати відповідність продукції за ГОСТ, багато з яких вже не актуальні, добровільна сертифікація дозволяє виробнику вибрати характеристики своєї продукції, які він хоче підтвердити для споживача [6].

З метою прийняття українських сертифікатів і проходження перешкод у торгівлі, Україна розпочала використовувати декілька міжнародних концепцій сертифікації таких як:

- Концепція випробувань електроустаткування на співвідношення стандартам безпеки (МЕК);
- Концепція сертифікації з метою легкових, вантажних машин, автобусів також інших транспортних засобів (ЄКК 00Н);
- Концепція сертифікації ручної вогнепальної зброї та патронів;
- Концепція сертифікації виробів електронної техніки (МЕК);
- Міжнародна концепція сертифікації метрологічного обладнання та пристроїв тощо [7].

Література

1. Стандартизація та сертифікація конспект лекцій для студентів денної та заочної форми навчання напрямів підготовки. Вінниця, 2014. 154 с. URL: <http://ignatenko.vk.vntu.edu.ua>
2. Основні поняття сертифікації. URL: <https://studopedia.com.ua>
3. Розвиток сертифікації в країнах світу. URL: <https://helpiks.org>
4. Основи сертифікації продукції. URL: <http://www.tsatu.edu.ua>
5. Становлення і розвиток сертифікації в Україні. URL: <https://pidru4niki.com>
6. Скасування обов'язкової сертифікації в Україні. URL: <https://lab.biz.ua>
7. Сертифікація продукції та систем якості. URL: <https://pidru4niki.com>

УДК 502.17

Шульга А.С.

АНАЛІЗ СИСТЕМИ СТАНДАРТІВ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ

Правове регулювання стандартизації в галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунтів знаходиться на етапі становлення. Це вимагає визначення загальнотеоретичних положень – поняття стандартизації та стандартів у цій сфері правового регулювання суспільних відносин. Представники науки теорії держави та права, цивільного права, екологічного й земельного права вивчали у своїх роботах поняття стандартизації та стандартів. Визначені ними положення мають бути використанні під час дослідження теоретико-правових положень стандартизації в галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунтів.

Стандартизацію розглядали як частину системи державного управління народним господарством та як сферу правового регулювання. Під стандартизацією як частиною системи державного управління народним господарством розуміли планомірну діяльність держави в особі її компетентних органів зі встановлення та застосування обов'язкових до

виконання норм (правил) з метою впорядкування роботи із розв'язання відповідних завдань. Під сферою правового регулювання розуміли суспільні відносини у сфері стандартизації [1].

Щодо систематизації стандартів, то ДК 004:2008 «Український класифікатор нормативних документів» призначено для впорядкування та класифікації стандартів та інших нормативних документів щодо стандартизації». Він розроблений відповідно до Міжнародного класифікатора стандартів. На підставі класифікації нормативних документів щодо стандартизації уявляється доцільним систематизувати стандарти у галузі охорони земель.

Залежно від суб'єктів прийняття і за територією поширення існують: міжнародні, регіональні та національні стандарти.

Міжнародні стандарти – це стандарти, прийняті міжнародною організацією зі стандартизації та доступні широкому колу користувачів. До міжнародних стандартів можна віднести стандарти ISO.

Регіональні стандарти – це стандарти, прийняті регіональною організацією зі стандартизації та доступні широкому колу користувачів. До регіональних стандартів можна віднести міждержавні стандарти. У якості міждержавних стандартів виступають ГОСТи. Слід розрізняти два види ГОСТів. Перший вид ГОСТів – це стандарти, які були наявні на 1 січня 1992 р. у фонді Держстандарту як правонаступника Держстандарту СРСР відповідно до Угоди про проведення узгодженої політики в галузі стандартизації, метрології і сертифікації від 13 березня 1991 р. № 997_102. Другий вид ГОСТів – це стандарти, прийняті Міждержавною Радою із стандартизації, метрології, сертифікації, а в галузі будівництва – Міждержавною науково-технічною комісією із стандартизації і технічного нормування в будівництві [2].

У земельному законодавстві є такий принцип, як нормування і планомірне обмеження впливу господарської діяльності на земельні ресурси (статті 3 Закону України «Про охорону земель» та «Про охорону навколишнього природного середовища»). З урахуванням норм цих статей зазначені суб'єкти повинні здійснювати відповідну господарську діяльність в межах нормативів гранично допустимого забруднення ґрунтів. Система екологічних нормативів в області взаємозв'язку підприємства з навколишнім середовищем охоплює: а) нормативи екологічної безпеки, б) гранично допустимі викиди та скиди у навколишнє природне середовище забруднюючих хімічних речовин і в) рівні шкідливого впливу фізичних і біологічних факторів. Зауважимо, що підприємство використовує природні ресурси на підставі лімітів, що визначають обсяги природних ресурсів, т. е. встановлюються обмеження в їх вилучення та споживанні з метою раціонального застосування цих ресурсів. На підставі затверджених лімітів суб'єкт господарської діяльності отримує дозвіл на спеціальне використання відповідних природних ресурсів, яке засвідчує його право на це. Цей процес регламентується постановою уряду України від 10 серпня 1992 «Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів і встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення».

Згідно ст. 165 Земельного кодексу України нормування здійснюється шляхом прийняття відповідних нормативів. Відповідно до ст. 28 Закону України «Про охорону земель» нормування в даній сфері здійснюється шляхом визначення вимог щодо якості, родючості ґрунтів, допустимого антропогенного навантаження та господарського освоєння земель. Саме з допомогою нормативів в області охорони навколишнього середовища можна домогтися обмеження негативного впливу на неї.

Кожен правовий інститут є певною взаємозалежною системою правових норм із загальними для них принципами, регулюючими однорідні суспільні відносини і що представляють собою самостійну відокремлену групу всередині певної галузі права. Принципи окремих правових інститутів – самостійна наукова категорія, яка виступає конкретизує елементом системи загальних принципів права. Зазвичай термін «принцип» розуміється як основоположна, ключова ідея, яка визначає і виражає сутність права в цілому, його галузі, підгалузі, складних і простих правових інститутів і підінститутів. Ці принципи відображають закономірності суспільного розвитку, потреби соціуму і юридично закріплюють об'єктивні закономірності суспільного життя.

Стандартизації та нормування повинні піддаватися якісні та кількісні показники стану земель (грунтів), методи і засоби визначення та оцінки ефективного і безпечного використання земельних ресурсів, а також допустимі рівні впливу на них антропогенних джерел. Вони повинні бути орієнтовані на вирішення завдань збереження сталості ґрунту, ґрунтового покриву і земельних ресурсів за кількісними та якісними показниками, на мінімізацію негативного впливу на ґрунт [3].

Важливий також і принцип поєднання заходів економічного стимулювання та юридичної відповідальності в сфері охорони якісного стану земель. Це досягається шляхом: (а) надання певних податкових пільг суб'єктам господарської діяльності при дотриманні ними вимог законодавства з охорони земель, (б) надання кредитів і позик на пільгових умовах для прийняття ряду заходів в галузі охорони земель, а також (в) застосування санкцій до осіб, які порушують землеохоронні законодавство в процесі їх господарської діяльності.

Суб'єкти господарювання повинні чітко дотримуватися і принцип публічності у вирішенні питань охорони земель, використанні коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів на охорону цих земель.

До розглянутих принципам можна віднести і таку тезу: охороняючи землю, господарюючий суб'єкт охороняє і інші природні ресурси – це теж принцип.

Таким чином, на сьогодні в чинному земельному законодавстві України сформувалася система принципів, на яких ґрунтуються заходи правової охорони земель при здійсненні господарської діяльності. Що стосується перспективи подальших наукових досліджень у вказаному напрямку, то продовження реформування земельних відносин буде визначати більш поглиблене дослідження принципів правової охорони земель при здійсненні господарської діяльності [4].

Література

1. Брославський Л.І., Халапа І.А. Технічний прогрес, стандарт, право. *Радянська держава і право*. 1971. № 1. С. 70–71.
2. Правила і методи прийняття та застосування міжнародних і регіональних стандартів. Київ: Держстандарт України, 2001. 25 с.
3. Каракаша І.І. Земельне право України Підручник / За ред Погрібного О.О. Київ: Істина, 2003. 448 с. 2003 рік .
4. Євстігнєєв А. Пріоритетність вимог екологічної безпеки як принцип земельного законодавства України. *Юридична Україна*. 2011. № 2. С. 62–67

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ФЕНОЛОГІЧНИХ СПОСТЕРЕЖЕНЬ

В наслідок людської діяльності в ХХ ст. відбулося істотне збільшення концентрації парникових газів в атмосфері, яке посилює природний парниковий ефект, що призвело до додаткового потепління поверхні й приземних шарів атмосфери Землі. Подібні коливання температур впливають на природні екосистеми та людство. Для підтвердження змін клімату актуально використовувати фенологічні спостереження, бо процеси метаболізму рослин тісно пов'язані з абіотичним фактором довкілля температурою. Щоб зрозуміти природу виникнення фенологічних спостережень, треба проаналізувати історію розвитку.

Починаючи з 1721 р. фенологічні спостереження велися з різними цілями, спочатку вони проводилися паралельно метеорологічним. Рослина при цьому розглядалася як прилад, що показує хід періодичних явищ клімату. Все це не давало можливості порівнювати зібраний матеріал. Однак з часом все частіше висловлюється думка про приналежність фенології до області ботанічних наук. В. А. Разінков (1896 – 1897 р.) вказував, що для отримання повноцінного матеріалу фенологічні спостереження необхідно проводити тільки біологу. З розвитком науки про рослинні співтовариства в 1900-х роках постало питання про те, що фенологія, з одного боку, може служити методом біологічного аналізу рослинної формації і характеристикою її в різних ботаніко-географічних зонах (Хитрово В.Н., 1910 р.), а з іншого – може бути засобом до відшукування залежностей між розвитком рослин і сукупністю факторів, що визначають їх розвиток (Титов Е.В., 1913 р.).

З поглибленням та розширенням ботанічної науки роль фенології набуває більш виразний характер, вона остаточно входить в коло ботанічних наук і стає необхідним методом вивчення як галузей сільського господарства, пов'язаних з сезонним розвитком природи, так і рослинних угруповань.

Фенологічні спостереження, проведені за єдиною програмою над одними видами рослин в різних кліматичних умовах, дозволяють встановлювати зв'язок початку і кінця вегетації та різних умов середовища, тим самим уточнювати терміни необхідних сільськогосподарських заходів.

Всі завдання досліджень, які стоять перед фенологією в нашій країні, можна розділити на дві групи: завдання, пов'язані з різними галузями сільського господарства; завдання, пов'язані з проведенням фенологічних спостережень при вивченні флори і рослинності.

Організація фенологічних спостережень включає наступні етапи: вибір об'єкта і місця спостереження; встановлення термінів, у які слід їх проводити; виявлення залежності розвитку рослин від середовища їх проживання.

При виборі об'єкта і місця спостереження, спостереження проводяться над одним видом рослини або над сукупністю їх в рослинному співтоваристві. Якщо спеціальний інтерес представляє один вид рослини, важливо його вивчати при різних умовах середовища: в затінених і освітлених, сухих і зволжених місцях на різних ґрунтах (при різному механічному складі, різних фізичних і хімічних властивостях) і при різних елементах рельєфу. Якщо завданням є вивчення рослинного співтовариства в цілому, то реєстрація фенофаз проводиться у всіх видів рослин, що входять до спільноти, причому в першу чергу в едифікаторів, а потім і в інших видів рослин, що відіграють другорядну роль.

Місце, на якому росте рослина або знаходиться співтовариство, треба точно описати й відзначити його особливості та відмінності від інших пунктів. В описі вказуються: географічний пункт, висота місця над рівнем моря, рельєф (вершина, пагорб, схил, улоговина), експозиція схилу, наявність водойми (ставок, болото, річка, озеро, море) і на якій відстані від ділянки він знаходиться, глибина залягання ґрунтових вод, навколишня рослинність і характер використання місцевості людиною. Бажано скласти план місцевості та нанести на нього пункти фенологічних спостережень. У тих випадках, коли вони проводяться над певним видом або спільнотою відразу в декількох географічних пунктах «географо-фенологічні» (Шульц Г.Е., 1966 р.), слід внести, однорідного опису в часі для однотипних умов існування. Характеризується місцевість кожного пункту. Отримані матеріали можуть служити основою для побудови фенологічної карти.

Фенологічна інформація виявилася ключовою для розуміння загальної картини складних змін в кліматі нашої планети. Фенологічні спостереження представляють наукову та практичну цінність, вони проводяться періодично за єдиною системою і єдиним планом. В сучасних умовах, використовуючи технології та географічні інформаційні системи, дослідники змогли створити для великих територій зображення, що наочно показують поточні кліматичні зміни. У сучасній фенології також складаються карти, що показують зміни сезонного розвитку рослинності.

Література

1. Яровий С.С., Фісунов М.М. УСПЗ НАН України: історія, наука та необхідність збереження природно-заповідного фонду. Донецьк, 2012 рік. С. 141–142.
2. Літопис природи. Український природний степовий заповідник НАН України. Відділення «Кам'яні могили». 2016 рік.

УДК 502.174:620.9

Яшкіна А.С.

КОМП'ЮТЕРИЗОВАНІ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Сьогодні, виключно, цінно здійснити гармонійний розвиток господарства, людини і природи, щоб технічне втручання в біосферу Землі не згубило якості середовища, в якому живуть люди. Відбувається нестача не тільки чистої води і повітря, звичайних екологічних знань, а й низька екологічна культура, і навіть екологічне невігластво як пересічних громадян, так і керівників промислових підприємств та працівників владних структур. Екологія на нинішній стадії розвитку суспільства необхідна не тільки констатувати різні порушення стану навколишнього природного середовища, а, насамперед, завбачувати їх, унеможлилювати агнозію довкілля, формувати такі природно-технічні системи, які б забезпечували гармонійний розвиток Людини-Природи-Техносфери [1].

Екологічна безпека має широке прикладне значення для екологізації виробництва та аранжування соціально-економічних відносин. Це підкреслюється і в концептуальних документах, що визначають державну екологічну політику, зокрема в Концепції сталого розвитку України. Прагматично лише через екологічну безпеку, хід за ходом, систематизовано, з визначенням переваг для всякого підприємства можна з найбільшою ефективністю і скорочені терміни пройти шлях від некапіталомісткої екологічної модернізації найбільш небезпечних вузлів, агрегатів, технологічних та виробничих систем до масштабної екологізації промислових і господарських комплексів [2]. Всі інші шляхи або

будуть надмірно капіталомісткими, або потребуватимуть тривалого часу, якого і так Україна багато втратила на підході свого історичного розвитку. Безпосередньо прямо в галузі природоохоронної діяльності системи екологічної безпеки значно збільшують державну систему екологічного контролю, роблять її більш ефективною, гнучкою, працездатною. За допомогою таких систем можна майстерно зробити те, чого інколи можна досягти силою через систему державної екологічної інспекції та контролю.

Саме тому сконструювали комп'ютеризовану систему екологічної безпеки (КСЕБ) з використанням ГІС, ДЗЗ, ІТ систем. Метою КСЕБ є створення надійних умов життя населення і регенерації навколишнього природного середовища.

Система охоплює кілька різномасштабних рівнів і може бути пристосована до України або тій чи іншій державі в масштабі 1: 1 000 000, до нафтогазової, енергетичної, транспортної, будівельної, лісгосподарської, хімічної, приладо- й машинобудівної та інших галузей або регіону в масштабі 1: 500 000, до адміністративних областей в масштабі 1: 200 000, адміністративних районів та територіальних громад і населених пунктів, промислових вузлів, АЕС, ТЕС, нафтогазопроводів, нафтотерміналів, інших промислових об'єктів у масштабі 1: 10 000. Основою системи є банк екологічної інформації, що складається з 10 баз, які охоплюють всі компоненти екосистеми: геологічне середовище, геофізичні поля, рельєф, гідро- та атмосферу, педосфери та рослинний покрив, тваринний світ, демосферу і техносферу [3].

Структура КСЕБ складається із семи блоків, а саме:

Блок 1 – теоретико-методологічні основи безпеки територій промислових підприємств (техногеоекосистем), техноприродних комплексів, населених пунктів (урбоєкосистем), адміністративних районів і областей, регіонів, держави в цілому та міждержавних утворень.

Блок 2 – оцінка сучасної ситуації та сучасного стану територій.

Блок 3 – оцінка впливів на навколишнє середовище (ОВНС) техногенних об'єктів.

Блок 4 – моніторинг довкілля на основі блоків 1, 2, 3 та моделювання і прогнозування сучасної ситуації та сучасного стану.

Блок 5 – екологічний ризик виникнення критичних екологічних ситуацій, критичних екологічних станів та надзвичайних ситуацій природного і техногенного походження.

Блок 6 – безпека життєдіяльності населення: захворюваність у залежності від екологічних чинників, екологічні ризики погіршення стану здоров'я та смертності.

Блок 7 – геоінформаційні комп'ютеризовані системи екологічної безпеки (ГІС КСЕБ) територій для збалансованого природокористування, оптимізації сучасної ситуації а покращення сучасного стану компонентів довкілля та управління природоохоронною діяльністю і природними ресурсами [4].

Екологічний аудит територій – це визначення сучасної екологічної ситуації для організації екологічного моніторингу з метою покращення або оптимізації стану довкілля для захисту природних систем і населення від техногенного впливу [5]. В результаті будується комп'ютерна інформаційна та прогнозно-керуюча система моніторингу довкілля, природно-техногенної безпеки, прогнозу та попередження надзвичайних ситуацій (КСЕБ), яка може бути заснованою для території будь-якого підприємства з метою кореляції його діяльності з антропогенними чинниками. Рівень техногенного впливу підприємства на природні геосистеми може бути різним – від найнебезпечнішого відхилення від норми до критичного і навіть катастрофічного. При цьому сама норма є досить невизначеною, як

правило, вона відповідає первинному геохімічному стану довкілля, який був до появи тут підприємства.

Дістали подальшого розвитку технічні розрахунки та графічні засоби визначення регіонального геохімічного фону з поділом його на природну і техногенну складові, виявлені визначальні ознаки геоекологічних (ландшафтно-геохімічних) структур на створені чотири нові комп'ютерні програмні продукти ECOPHONE, ECOSTAT, INTERCONCSAFATYLIFE, ECOSAFATYECOSYSTEMS для побудови ГІС, ДЗЗ, ІТ систем екологічної безпеки територій [6].

Практична цінність та соціально-економічна значимість отриманої і викладеної вище наукової продукції полягає у принципово нових результатах оцінки екологічної ситуації та екологічного стану, яка враховує не тільки статистичну звітність з забруднення ґрунтів, води і повітря, а базується на безпосередньому вимірюванні вмісту забруднюючих речовин у всіх компонентах геосистем – геологічному середовищі, ґрунтовому і рослинному покривах, поверхневих, ґрунтових і підземних водах, донних відкладах, атмосферному повітрі та опадах дощу і снігу.

Література

1. Галицький Я.О. Оцінка впливів техногенно небезпечних об'єктів на навколишнє середовище: науково-теоретичні основи, практична реалізація: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. доктора технічних наук. Івано-Франківськ, 2006. 39 с.
2. Адаменко О.М. Комп'ютерні програми оцінки екологічного стану екосистем та безпеки життєдіяльності населення / О.М. Адаменко, Д.О. Зорін, Л.В. Міщенко, М.В. Крихівський. *Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування*. 2012. № 2(6). С. 32–53.
3. Шищенко П.Г. Антропогенні зміни ландшафтів. *Географічна енциклопедія України*. В 3-х томах. Київ: УРЕ, 1989. Т. 1. С. 44.
4. Радловська К.О. Сучасний моніторинг довкілля локального рівня для територій адміністративних районів: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. техн. наук. Київ, 2015. 20 с.
5. Приходько М.М. Екологічна безпека природних і антропогенно-модифікованих геосистем. Київ, 2013. 201 с.
6. Міщенко Л.В. Геоекологічний аудит впливу техногенного забруднення на довкілля і здоров'я населення: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. кандидата географ. наук. Чернівці, 2003. 19 с.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЙ	
Алексєєв Г.О. МЕНЕДЖМЕНТ В ПІДПРИЄМНИЦТВІ ТА КІБЕРСПОРТІ	3
Вєрік А.О. РИНОК ПРАЦІ	5
Гераскіна К.А. КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ТА ІМІДЖ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ	7
Карачевцева Г.М. БІРЖІ В СУЧАСНІЙ РИНКОВІЙ ІНФРАСТРУКТУРІ	9
Коротков В.О. АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ В УКРАЇНІ	12
Маркевич Л.М. ОРГАНІЗАЦІЯ КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ	14
Мороз К.Р. ОСОБЛИВОСТІ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ	16
Павленко А.Р. ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ	18
Ханча Г.М. УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	20
Цимбалюк Є.А. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСІВ ПІДПРИЄМСТВА	22
Шаповалов О.І. СУЧАСНІ РИЗИКИ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРУ УКРАЇНИ	23
Шведун М.С. НАУКОВІ ШКОЛИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ У МЕНЕДЖМЕНТІ	26
СЕКЦІЯ ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	
Гераскіна К.А. ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА	28
Маркевич Л.М. СУЧАСНИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ НА ПРИКЛАДІ ТУРИСТИЧНОЇ ФІРМИ «ЛІМПОПО» М.МАРІУПОЛЬ	30
Сокун Р.В. АНАЛІЗ ПОСЛУГ ТА ІМІДЖУ КОМПАНІЇ НА ПРИКЛАДІ ТУРИСТИЧНОЇ ФІРМИ «AISA tour»	32
Сороченко Л.А. РОЛЬ ФІРМОВОГО СТИЛЮ В ФОРМУВАННІ ІМІДЖУ КОМПАНІЇ	34
Федорова В.В. ТУРИСТИЧНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ	36
Цимбалюк Є.А. ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА СУЧАСНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ	38
Чебанова Г.С. ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ	39
СЕКЦІЯ МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ, НАУЦІ, ЕКОНОМІЦІ І ВИРОБНИЦТВІ	
Барсукова А.К. ВИКОРИСТАННЯ АС «ДЕКАНАТ» ДЛЯ АВТОМАТИЗОВАНОГО УПРАВЛІННЯ РОБОТОЮ ВНЗ	42
Біломеря Я.М. ДИНАМІЧНЕ ВИДІЛЕННЯ ІР АДРЕС ТА ПРОТОКОЛ ТСР/ІР	44
Бойко Я.В. ЗАСТОСУВАННЯ ГРАФІВ ДЛЯ ПОБУДОВИ ОПТИМАЛЬНИХ МАРШРУТІВ	45
Гуцол Д.А. СТОХАСТИЧНА ЗАДАЧА ТА ДВОЕТАПНА ОПТИМІЗАЦІЯ У	48

СИСТЕМНОМУ АНАЛІЗІ	
Злобов І.А. ЦИФРОВІ МЕРЕЖІ ІНТЕГРАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ	50
Какацій Р.В. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ КОМП'ЮТЕРНОЇ МЕРЕЖІ НА ФІЗИЧНОМУ РІВНІ	52
Кругліков І.С. ОГЛЯД ЗАСТОСУВАННЯ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ У ПРОГРАМУВАННІ	54
Михайличенко Т.С. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В БІБЛІОТЕКАХ	56
Овсяницький В.В. РОЛЬ ДИСПЕРСІЙНОГО АНАЛІЗУ В ЕКОНОМІЦІ	57
Перевертун Г.А. СПАМ І ЙОГО РІЗНОВИДИ ТА МЕТОДИ БОРОТЬБИ ЗІ СПАМОМ	60
Петкевич С.С. ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ В УКРАЇНІ	62
Рак Т. О. GENDER PREFERENCES IN INTERNET USE. FEMALE-CENTRED APPROACH	63
Титаренко К.В. IPSEC – ПРОТОКОЛИ ЗАХИСТУ МЕРЕЖЕВОГО ТРАФІКУ НА IP-РІВНІ	65
Федющенко А.М. НАПРЯМКИ РАЦІОНАЛЬНОГО ЗАСТОСУВАННЯ АТМ-ТЕХНОЛОГІЙ	67
Федющенко А.М. РІЗНОВИДИ МЕТОДУ РУНГЕ – КУТТИ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗАННЯ ЗАДАЧІ КОШІ	70
Шаповалова А.О. МАТЕМАТИКА ЯК ОСНОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ	72
Шершньова Д.О. РОЗРОБКА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ІТ-ПРОЕКТУ «Е-STAROSTA»	73
СЕКЦІЯ	
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН	
Богатирьов Д.Ф. ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ МІЖ ДЕРЖАВАМИ, ЩО МАЮТЬ РІЗНІ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ (МЕРКОСУР)	76
Гуцько К.В. РОЗВИТОК СТАРТАПІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	78
Ємельяненко Є.С. ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН АЗІЇ	80
Козлова С.О. РОЗВИТОК МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ	83
Мороз С.О. ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ	85
Семенюта Е.І. СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	86
Чевичалова Д.О. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ	89
Шабельник М.М. ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ СВІТОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ	91
Шастун В.Е. СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ	93
Щуренко Я.В. ЗОВНІШНІЙ БОРГ УКРАЇНИ	96

СЕКЦІЯ	
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПУБЛІЧНИХ ГАЛУЗЕЙ ПРАВА	
Алістратова К.М. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ПРИРОДИ СУВЕРЕНІТЕТУ	99
Бігдан Є.Ю. ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ: ВИТОКИ, ФОРМИ, ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ	102
Дзигар Д.С. ПРОБЛЕМА ПРАВОСВІДОМОСТІ ТА ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ	104
Доброс А.С. НЕЗАКОНА ПОРУБКА ЛІСУ	106
Дресвяннікова В.Д. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	108
Єпремян Л.А. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ	109
Колле В.С. ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН	111
Кошаріна А.О. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОЗНАКИ СУЧАСНИХ КОНСТИТУЦІЙ	114
Линник Д.В. КОНСТИТУЦІЙНА КРИЗА В УКРАЇНІ	116
Нішкун Л.Д. ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ В УКРАЇНІ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ	119
Танасюк Є.Ю. ЕВОЛЮЦІЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ	120
Фазанова О.Д. ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ	123
Чінчін К.І. ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	125
Шамара Р.П. ДЕРЖАВНІ ПРОГРАМИ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЛІСІВ	128
Щербак М.Ю. ПОНЯТТЯ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО І ЗАКОНОДАВЧОГО ПРОЦЕСУ	131
Якушечкіна М.В. КОНСТИТУЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ КОНТРОЛЮ СУСПІЛЬСТВА НАД ДЕРЖАВОЮ	132
Яремчук М.О. СУЧАСНА РЕФОРМА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ	133
СЕКЦІЯ	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
Андрійчук Б.С. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКЛАДЕННЯ ТА РОЗІРВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ (КОНТРАКТУ) ЗІ СПОРТСМЕНАМИ	137
Андрушко М.Д. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ	139
Вікторова В.В. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СУБ'ЄКТІВ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ	142
Волошенюк М.В. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ	144
Глушаниця А.В. ДЖЕРЕЛА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ	147

Голіков В.А. ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОФСПІЛКОВИХ ОРГАНІВ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ НИМИ КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ	150
Гриценко А.О. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ	152
Доброс А.С. СОЦІАЛЬНЕ ТА ПРИВАТНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТИ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	154
Дресвяннікова В.Д. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН У НІМЕЧЧИНІ	156
Касьянов Д.А. ДОДАТКОВІ ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ СПРИЯННЯ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЮ	157
Каширіна В.В. СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖІНОК У ЗВ'ЯЗКУ З ВАГІТНІСТЮ ТА ПОЛОГАМИ	160
Коленікова М.В. СИСТЕМА ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ДОСВІДУ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	163
Комісарук Я.О. СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ У ЗВ'ЯЗКУ З НАРОДЖЕННЯМ ДИТИНИ	165
Кондратенко В.В. ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СТРАХОВОГО СТАЖУ ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ ПЕНСІЇ В УКРАЇНІ	167
Курчіна М.І. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	169
Леонов О.О. ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БАГАТОДІТНИХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ	172
Леонов О.О. ЗАХИСТ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ РОДИН В УКРАЇНІ	174
Лисенко О.В. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	176
Михайленко І.Ю. РИЗИКИ НЕОЗНАЙОМЛЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ІЗ ЛОКАЛЬНИМИ АКТАМИ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ: СУДОВА ПРАКТИКА	179
Мозалевська В.В. ЩОДО РОЗМЕЖУВАННЯ ВИДІВ ДИСТАНЦІЙНОЇ ПРАЦІ	181
Муравська М.С. ГАРАНТІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ	183
Панасенко Л.Р. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ЛЮДИНИ У ЗВ'ЯЗКУ З БЕЗРОБІТТЯМ	186
Розумна А.І. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НЕПОВНОЛІТНІХ, ПОЗБАВЛЕНИХ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ	188
Романова А.Г. ТРУДОВІ ПРАВА ЖІНОК ТА ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ЇХ ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ	190
Ставролова В.М. СОЦІАЛЬНІ ПІЛЬГИ ТА СОЦІАЛЬНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ	192
Тосхопаран Т.Ф. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ОСІБ У ЗВ'ЯЗКУ З ВТРАТОЮ ГОДУВАЛЬНИКА	195
Шамара Р.П. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ПРАЦІВНИКА ДО МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	198
Шаховал М.М. АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ІНСТИТУТУ ДОНОРСТВА В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ТА РЕАЛІЯХ	200

СЕКЦІЯ ЕКОЛОГІЯ ТА ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ	
Біатова А.О. ЕКОЛОГІЧНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОМИСЛОВOSTІ	202
Василенко А.О. ЕКОЛОГІЧНА СТАНДАРТИЗАЦІЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	205
Васильченко Д.В. ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ШЛЯХУ УКРАЇНИ ДО СТАЛОГО ІСНУВАННЯ	206
Дудка Д.І. ВОДНІ РЕСУРСИ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	208
Іванова А.П. ПРИРОДНІ, СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТА ДУХОВНІ ВИМІРИ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ	210
Конопльова В.О. ВПЛИВ ТРОПОСФЕРНОГО ОЗОНУ НА ЛІСОВІ РОСЛИНИ	212
Коцаренко А.А. ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЇ БІОЛОГІЧНОГО ОЧИЩЕННЯ СТІЧНИХ ВОД ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ НА ВОДНІ ОБ'ЄКТИ	213
Обмачевський Б.О. ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	215
Протченко А.С. РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	217
Тіоколкин В.М. ЕКОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА МЕТАЛУРГІЙНОЇ ГАЛУЗІ	219
Шатілова І.О. ЕКОЛОГІЗАЦІЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ	220
Шатілова І.О. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ СЕРТИФІКАЦІЇ	222
Шульга А.С. АНАЛІЗ СИСТЕМИ СТАНДАРТІВ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ	223
Яровий С.С. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ФЕНОЛОГІЧНИХ СПОСТЕРЕЖЕНЬ	226
Яшкіна А.С. КОМП'ЮТЕРИЗОВАНІ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ	227

Збірник тез доповідей студентів
економіко-правового факультету

Дебют

У збірнику публікуються тези
українською, англійською мовами

Комп'ютерна верстка:

Барегамян С.Х., к.ю.н., доцент, доцент кафедри права та публічного
адміністрування Маріупольського державного університету